

Den indre kjerne

Europaekspertene i Utenriksdepartementet
i perioden 1960-1963

Haakon Andreas Ikonomou

Masteroppgave i historie
Våren 2010
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Humanistisk fakultet
Universitetet i Oslo

FORORD

To år har gått siden jeg satt med en vag forestilling om å skrive om norsk Europapolitikk i en eller annen form. Siden den gang har prosjektet vokst og tatt veier jeg ikke hadde ant på forhånd. Det har vært en glede å jobbe med historie som det håndverket det faktisk er: Både de praktiske og mer tankemessige utfordringene har vært nødvendige hindre for å ende opp med det produktet som følger.

Innholdet er mitt og jeg alene må stå for det, men mange har hjulpet meg på veien: Først og fremst må jeg takke min veileder Robin Allers. Ditt faglige overblikk og dine møysommelige tilbakemeldinger så alltid det store bildet når jeg rotet meg vekk i detaljer. En takk skylder jeg også min medstudent Øystein Idsø Viken som har ryddet opp i språklig rot og kronglete setninger, og ellers har gitt mange gode tips.

Trond Synnestvedt fra seksjon for arkiv og dokumentforvaltning i UD og førstekonsulent Hilde Sofie Frydenberg ved Stortingsarkivet må takkes for fremskaffelse av alt materiale jeg har måttet ønske – effektivt og nøyaktig. En takk går også til Arne Langeland for veldig nyttige samtaler og et unikt innblikk i UDs miljø.

Takk til alle medstudenter for hyggelige pauser, gode diskusjoner og mange ”faglig-sosiale” arrangementer - Krydder som gjør at masteren smaker bedre. Sist, men ikke minst, må jeg takke min kjære Hanne-Lise som har støttet meg hele veien, lyttet til mine fabler om dette og hint i oppgaven, og som har kommet med verdifulle innspill i prosessen.

Haakon Ikonomou
Oslo, 2010

INNHOLDSFORTEGNELSE

DEL 1: INTRODUKSJON

I	Kontekst	1
II	Hypoteser og nøkkelspørsmål	3
III	Metode og teori	4
IV	Kilder	6
V	Oppgavens oppbygning	7

DEL 2: NORGE OG VEST-EUROPA, 1945-1963

1	Historiografiske perspektiver	8
	<i>Geopolitiske utfordringer</i>	9
	<i>Innenrikspolitiske restriksjoner</i>	10
	<i>Norges økonomiske moderniseringsprosess</i>	12
	<i>Nasjonalidentitet</i>	13
	<i>Nettverk og sosialisering</i>	15
	<i>Europaekspertenes perspektiv</i>	17
2	Et splittet Vest-Europa: 1945-1961	19
3	En tvungen tilnærming – en tornefull vei: 1961-1963	24

DEL 3: EUROPAEKSPERTENE I UD

4	Utenriksdepartementet	30
	<i>Institusjonell oppbygning</i>	30
	<i>Arbeidsoppgaver</i>	34
	<i>Regler og normer</i>	37
5	Europaekspertene i UD	41
6	Kommunikasjon og relasjoner	45

DEL 4: EUROPAEKSPERTENE OG FELLESMARKEDET, 1960-1963

7	Sonderinger om samarbeid: 1960 – juli 1961	50
	<i>Administrativ tilrettelegging</i>	50
	<i>Europaekspertenes tilnærming</i>	53
	<i>Britisk bevegelse – Norsk reaksjon</i>	54
	<i>Grønt lys</i>	59
	<i>EFTA-samhold og britisk søknad</i>	64
	<i>Sammendrag og Funn</i>	66

8	Forberedelser og frustrasjon: juli 1961 – april 1962	69
	<i>Rundreise og rapport</i>	70
	<i>Stortingsmeldingen</i>	75
	<i>Kamp om kursen</i>	79
	<i>Forhandlingstaktikk og retorikk</i>	84
	<i>En aktiv medlemskapslinje</i>	87
	<i>Stortingsvedtak og samordning</i>	93
	<i>Sammendrag og Funn</i>	98
9	Forhandlinger og fransk veto: mai 1962 – mars 1963	102
	<i>Regjeringserklæringen</i>	104
	<i>Forhandlingsmaskineriet</i>	109
	<i>Besvarelse, besøk og fiskeri til besvær</i>	113
	<i>Memorandum, mistillit og møte med britene</i>	118
	<i>Ministerrådsmøtet</i>	124
	<i>Revurderingen</i>	125
	<i>Forhandlinger...</i>	129
	<i>... og forlis</i>	130
	<i>Stille etter stormen</i>	132
	<i>Sammendrag og Funn</i>	133
 DEL 5: KONKLUSJON		
10	Europaekspertenes rolle	137
	<i>Hvor og hvem var Europaekspertene?</i>	137
	<i>Hvordan arbeidet de med fellesmarkedssaken?</i>	138
	<i>Hvilke preferanser hadde de, og hvordan utøvet de makt?</i>	140
	<i>Hypotesene</i>	142
	<i>Sluttbemerkninger</i>	144
 APPENDIKS:		
	Litteratur og kilder	145
	Vedlegg 1 – Statistikk om embetsmenn	154

DEL 1: INTRODUKSJON

D) Kontekst

Kampen om EF var et politisk jordskjelv. Debattens tone, dens intensitet, den måte den gjennomsyret alle institusjoner – alt var uvanlig, og til dels meget ubehagelig. Vi regnet vårt samfunn som et av de mest demokratiske i verden. Men i EF-saken ble det trukket i tvil hvor reelt dette demokratiet var – på punkt etter punkt, i institusjon etter institusjon.¹

I tre omganger, 1960–63, 1966–67 og 1970–72, var tautrekkingen om Norges forhold til det fremvoksende europeiske samarbeidet oppe til intens debatt. Denne debatten trakk med seg alle lag av samfunnet, fra de politiske institusjoner til *ad hoc*-bevegelser av engasjerte samfunnsborgere. Til slutt lå beslutningen i folkets hender, og i 1972 gikk man til urnene for å ta en avgjørelse som hadde vidtrekkende politiske, økonomiske og ideologiske konsekvenser. Folkets nei til EF 25. september 1972 var et slag i ansiktet for brorparten av den politiske elite. Arbeiderpartiet trakk seg fra regjeringskontorene som en direkte følge av folkeavstemmingen. Utenriksdepartementet (UD), som hadde jobbet tettest på EF-saken i nærmere 12 år, gikk igjennom det statsviter og sosialantropolog Iver B. Neumann har kalt en regelrett identitetskrise.²

Statsviterne Nils Petter Gleditsch, Øyvind Østerud og Jon Elster hevdet i 1974 at sentrale deler av UD hadde meldt seg inn i Fellesskapet allerede fra begynnelsen av 1960-årene.³ Også ved den første omgangen, 1960–63, var dette en levende oppfatning: *Dagbladet* beskyldte ved flere anledninger UD for å gjøre feil: Fullt medlemskap innebar en ”gradvis avvikling av den norske nasjonalstat”, og UD forsøkte å skjule det.⁴ *Dagbladet* mente at offentlige institusjoner som UD hadde drevet med ”propaganda” for et medlemskap, noe som var ”nedslående, umoralsk og utilbørlig.”⁵ Den organiserte nei-siden skrev i desember 1961 i et opprop til Norges kvinner og menn at: ”sterke krefter i vårt land arbeider for dyptgripende forandringer i vår grunnlov, forandringer som vil føre til oppgivelse av Norges selvstendighet og suverenitet for et formål som er særdeles tvilsomt.”⁶ På Stortinget hørtes beskyldninger om

---

¹ Tre EF-skeptiske akademikere sin oppsummering av EF-kampen: Nils Petter Gleditsch, Øyvind Østerud, Jon Elster (red.) 1974. *De Utro Tjenere - Embetsverket i EF-kampen*, Oslo: PAX forlag, Forord, s. 7.

² Iver B. Neumann 1999. ”Norway. The Foreign Ministry: Bracketing Interdependence.” i Brian Hocking (red.) 1999. *Foreign Ministries – Change and Adaptation*, Basingstoke, s.

³ Nils Petter Gleditsch, Øyvind Østerud og Jon Elster ”Embetsverket i EF-kamp” i Gleditsch, Østerud og Elster (red.) 1974. *De Utro Tjenere*, s. 79.

⁴ *Dagbladet* – 4.4.1962, 28.10.1962

⁵ *Dagbladet* – 21.3.1963.

⁶ ”Oppropet til de 143 – Til norske kvinner og menn”. Tor Bjørklund 1982. *Mot strømmen. Kampen mot EF 1961-1972*, Oslo: Universitetsforlaget, s. 381.

ensidighet og propagandavirksomhet fra UD's side.⁷ Et mistillitsforhold hadde oppstått mellom folket og dets representanter og embetsverket.⁸

Norges første søknad om medlemskap, våren 1962, var et resultat av en dyptgripende revurdering av forholdet til Vest-Europa. Norge ble gjennom deltakelse i Europarådet, NATO, Marshallplanen, og OEEC tidlig forankret i den vestlige leir, men samarbeidet i etterkrigstiden ”avslørte dyptgående skillelinjer mellom kontinentalstatene på den ene siden og Storbritannia, Skandinavia og de nøytrale vesteuropeiske statene på den andre.”⁹ Norge tilhørte den leir som så med skepsis på overnasjonale samarbeidsplaner som ekskluderte den videre atlantiske rammen – særlig da den sikkerhetspolitiske garantisten USA. For Norge var balansen mellom integrasjon og avskjerming betegnende for hele perioden 1945–1963. Denne balansen gjenspeilet de politiske, sikkerhetspolitiske, økonomiske og ideologiske valg frem til våren 1962.¹⁰

På kontinentet vokste det fra tidlig 50-tallet av frem et integrasjonssamarbeid mellom seks land: Vest-Tyskland, Frankrike, Italia, Nederland, Belgia og Luxemburg.¹¹ Norge forholdt seg avventende og skeptisk til deres prosjekt, et prosjekt som akselererte både i omfang og suksess i løpet av 50-tallet.¹² Ikke før forhandlingen om et større frihandelsområde (FTA) ble initiert av britene for å kontre det eksklusivt kontinentaleuropeiske, overnasjonale Europeiske Økonomiske Fellesskap (EEC), ble Norge for alvor involvert i integrasjonsspørsmålet. FTA-forhandlingenes sammenbrudd avfødte EFTA i 1960: Et mellomstatlig frihandelsområde bestående av Norge, Storbritannia, Sverige, Danmark, Østerrike, Sveits og Portugal.¹³ Markedssplitten som hadde oppstått mellom EFTA og EEC, USAs støtte til Fellesmarkedet og De seks sine planer om et politisk samarbeid, førte til at Storbritannia i juli 1961 egenhendig, kun litt over et år etter opprettelsen av EFTA, søkte om

---

⁷ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.okt.. 1961, kl. 10, Trond Hegna (AP); SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 7. nov. 1961, kl. 9, Erik Braadland (SP).

⁸ Robin M. Allers 2009. *Besondere Beziehungen- Deutschland, Norwegen und Europa in der Ära Brandt (1966-1974)*. Bonn: Dietz Verlag, s. 166-168.

⁹ Knut Einar Eriksen og Helge Øystein Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, bd.5 i *utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget, s. 405.

¹⁰ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og Internasjonalisering*, s. 407; Rolf Tamnes 1997. *Oljealder*, bd.6 i *Norsk utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget, s. 100, 156; Hans Otto Frøland “Advancing Ambiguity: On Norway’s application for EEC-membership in 1962” i Dahl, Svein (red.) 1999. *National interest and the EEC/EC/EU*, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 1:1999, Trondheim: Tapir Forlag, s. 58.

¹¹ EF blir til i 1967, da EURATOM, EEC og ECSC blir samlet under en paraply. I denne oppgaven vil både De seks, Fellesskapet, EEC-landene og Fellesmarkedslandene benyttes om de seks medlemslandene i EEC. Grunnen er ganske enkelt språklig variasjon.

¹² Helge Øystein Pharo 1993. “The Norwegian Labour Party” i Griffiths, Richard T. (red.) 1993. *Socialist Parties and the question of Europe in the 1950’s*, Leiden: E.J. Brill, s. 202-213.

¹³ Bjarne Lie 1995. “A Gulliver Among Lilliputians – A History of the European Free Trade Association 1960-1972.” *Hovedoppgave*, Oslo: UiO, s. 9-12.

medlemskap i EEC. Et skifte som i britisk politikk ble betegnet som "the end of a thousand years of history."¹⁴ Søknaden kom som et sjokk på norske myndigheter – for første gang måtte Regjering og Storting vurdere hvilken tilknytning Norge skulle ha til Fellesskapet. Utenom en liten sirkel innen administrasjonen som jobbet med norsk Europapolitikk, var de fleste politikere, partier og, i enda større grad, velgere ganske uforberedt på det valget de nå stod overfor.¹⁵

II) Hypoteser og nøkkelspørsmål

Oppgaven fokuserer på veien frem mot Norges første medlemskapssøknad (1960–april, 1962) og Norges forhandlinger med Fellesskapet frem til Frankrikes president Charles de Gaulle brøt forhandlingene med britene (april, 1962–januar, 1963). En indre kjerne av embetsmenn i UD jobbet i tre år nesten utelukkende med fellesmarkedssaken.¹⁶ Denne kretsen av embetsmenn er i oppgaven kalt Europaekspertene.¹⁷ Fokuset er på Europaekspertene i UD fordi disse kommuniserte mest med fellesmarkedslanndene og fordi de hadde det koordinerende ansvaret i arbeidet med stortingsmeldinger, søknaden, forhandlingsopplegget og forhandlingene med De seks ved den første norske fellesmarkedssøknaden. I tillegg var det nettopp disse embetsmennene som ble utsatt for massiv kritikk et tiår senere frem mot folkeavstemningen.¹⁸ Europaekspertene i UD og andre departementer ble sittende i førersetet i en prosess som pågikk gjennom hele 60-tallet, frem til 1972, da den ble lagt foreløpig død.¹⁹ Oppgaven er en historisk-empirisk *case-study* av Europaekspertene som nettverk. Oppgaven søker å forstå hvordan administrative preferanser ble dannet og administrativ makt ble utøvd i en spesiell situasjon.

---

¹⁴ En uttalelse av lederen for det britiske Labour, Hugh Gaitskell. Richard T Griffiths og Stuart Ward "The end of a Thousand Years of History: The Origins of Britain's decision to Join The European Community: 1955-1961." i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press, s. 8.

¹⁵ Hilary Allen 1979. *Norway and Europe in the 1970s*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 45; Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 328.

¹⁶ Arne Langeland brukte uttrykket "den indre kjerne" om de mest sentrale embetsmennene i UD som jobbet med Fellesmarkedet i et intervju jeg hadde med ham, 22.01.10.

¹⁷ Begrepet Europaekspertene er lånt fra: Allers 2009. *Besondere Beziehungen*.

¹⁸ Flere av de samme embetsmennene hadde sentrale posisjoner i UD da EF-kampen eskalerte tidlig på 70-tallet: Jahn Halvorsen, Asbjørn Skarstein, Arild Holland, Søren Chr. Sommerfelt, Eivinn Berg, Hersleb Vogt og Egil Winsnes. Knut J. Hougen (red) 1962 & 1972. *Norges Statskalender*, Oslo: Aschehoug.

¹⁹ Allers 2009. *Besondere Beziehungen*, s. 166.

Oppgaven undersøker to hypoteser:

I) Europaekspertenes posisjon i UD, spesielle kompetanse og kontaktflate, og nøkkelrolle i møtet mellom Fellesskapet og Norge gjorde at de dannet seg en unik og egen forståelse av hva de mente var den beste Europapolitikken for Norge.

II) Europaekspertene fikk i den nye situasjonen som oppstod med den britiske søknaden, der kunnskapen og handlingsviljen blant beslutningstakerne var lav, den internasjonale situasjonen var uklar og tiden knapp, en unik mulighet til å utforme politikk, gjennom utøvelse av administrativ makt.

Hypotesene leder til flere nøkkelspørsmål:

- 1) Hvor og hvem var Europaekspertene?
- 2) Hvordan arbeidet de med fellesmarkedssaken?
- 3) Hvilke preferanser hadde de, og hvordan utøvet de makt?

III) Metode og teori

Oppgavens metodiske tilnærming er en kombinasjon av klassisk diplomatihistorie og sosiologisk og statsvitenskapelig teori om nettverk, kommunikasjon, institusjoner og makt.

Fem historiografiske perspektiver utarbeides fra sekundærlitteraturen om norsk Europapolitikk mellom 1945–1972. Disse er: Geopolitiske utfordringer, innenrikspolitiske restriksjoner, Norges økonomiske moderniseringsprosess, nasjonal identitet og nettverk og sosialisering. Gjennom de historiografiske perspektivene skal eksisterende forskning presenteres. De skal også brukes for å kategorisere hva Europaekspertene selv tiller vekt i møtet med Fellesskapet.

Konteksten og Norges forhold til Vest-Europa mellom 1945–1963 blir fremstilt ved hjelp av sekundærlitteratur. Norges forhold til de europeiske integrasjonsbestrebelsene fra 1945, og den politiske prosessen som førte til Norges søknad og forhandlinger om medlemskap frem til forhandlingssammenbruddet blir beskrevet. Den internasjonale utviklingen og den interne prosessen i Norge er viktige som bakgrunn for Europaekspertenes vurderinger og mulige handlingsvalg. Ut i fra denne oppgavens forståelse av ytre rammer, setter de grenser for, og muliggjør, handlingsalternativer – de determinerer ikke, men disponerer for visse typer handling.

Denne oppgaven baserer seg på flere premisser om Europaekspertene som aktører. For det første antas den handlende aktøren å være begrenset rasjonell. Aktøren søker ikke de

maksimale løsninger, men tilfredsstillende løsninger i den situasjonen han/hun er i på grunn av en begrenset forståelseshorisont.²⁰ For det andre forutsettes det at en person kan ha flere interesser samtidig, og at disse kan sammenfalle eller være konkurrerende. Videre er oppgaven tuftet på at alle mennesker er situert, det vil si plassert i tid og rom, både kulturelt, politisk, organisatorisk og rent fysisk. Disse ytre handlingsrammene er med på å definere og innsnevre en aktørs mulige handlinger. Til sist hevdes det at normer danner grunnlaget for praksis, men også at normer dannes gjennom praksis. Et normsett er noe aktøren lærer ved sosialisering, og som kan endres over tid. Disse normsettene sannsynliggjør en type handling.²¹

Sosiologiske og statsvitenskapelige teorier brukes for å beskrive UD som institusjon. Organisasjonsteori brukes for å forstå den institusjonelle strukturen, arbeidsoppgavene og rollene i UD. Nettverksteorier benyttes for å definere Europaekspertene som et *policy network*. Det vil si et nettverk med sammenfallende alder, kjønn, utdanning, begrenset tilgang til medlemskap og som jobber mot bestemte mål.²² Forhandlingsteori kategoriserer Europaekspertene som generalister og forhandlingsspesialister. Det benyttes også som verktøy for å analysere forskjellige forhandlingstaktikker. Sosiologiske teorier om sosialisering, læring og administrativ kultur er brukt for å beskrive forholdet mellom Europaekspertene som gruppe og UD som institusjon. Disse teoriene, samt biografisk og statistisk materiale, benyttes også til å analysere Europaekspertene som gruppe og deres relasjoner seg imellom, med resten av UD, den politiske ledelsen og andre departementer. Den teoretiske tilnærmingen til Europaekspertene baserer seg altså på det historiografiske perspektivet *nettverk og sosialisering*, som er sammensatt av flere bidrag fra statsvitenskapen, sosiologien og historiefaget.²³

De funn som blir gjort gjennom en slik analyse av Europaekspertene i UD, vil bli trukket inn i den historisk-empiriske undersøkelsen av Europaekspertenes arbeid med fellesmarkedssaken. Teoriene skal benyttes som redskaper for å analysere hvilket spillerom Europaekspertene hadde og hvilket potensial de hadde til å utøve makt innenfor UD. De fungerer også som verktøy i analysen av hvorfor de dannet sine preferanser om hva som var

---

²⁰ Knut Kjeldstadli 1991. "Struktur, norm og interesse – om historikerens behov for handlingsteori", i *Historisk Tidsskrift*, Nr.1/1991, Trondheim: Universitetsforlaget 1991, s. 53; Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 19.

²¹ Denne forståelsen av aktøren bygger delvis på Pierre Bourdieu 1977. *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge; Knut Kjeldstadli 1991. "Struktur, norm og interesse", s. 53-55, 59.

²² Rod Rhodes 1997. *Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Buckingham; Philadelphia: Open University Press, s. 9-10.

²³ Se kapittel 1 "Historiografiske perspektiver", s. 15-17.

god Europapolitikk og hvordan de brukte sin innflytelse, dvs. hvilke virkemidler de benyttet for utøve makt.

Det nye med denne oppgaven er for det første studieobjektet: UD's embetsmenn har blitt omtalt i flere studier av Norges forhold til Fellesskapet.²⁴ I denne oppgaven skal de derimot bli studert som selvstendig aktør mellom 1960–1963. For det andre er metoden ny: UD's arkiver har blitt benyttet flittig som en del av klassiske diplomatihistoriske analyser av Norges politiske prosess i fellesmarkedssaken. Det metodisk nye er å utdype denne analysen med verktøy og teorier fra statsvitenskapelig og sosiologisk teori, i en historisk-empirisk *case-study* av Europaekspertene som administrativt nettverk. Håpet er at denne oppgaven vil bringe et nytt aspekt til historisk forskning om norsk Europapolitikk.

IV) Kilder

Kildegrunnlaget er først og fremst UD sine arkiver. Hovedserien er UD 44.36/6.84 *Norge. Forholdet til CEE*, som inneholder brorparten av arbeidet med Norges forhold til Fellesmarkedet. I tillegg er det egne serier for tverrdepartementale råd, som Rådet for Internasjonalt Økonomisk Samarbeid (RIØS) og Utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid (Frihandelsutvalget), som har vært viktige for å forstå kommunikasjonen med andre departementer og statsråder og arbeidsfordelingen mellom ulike departementer.²⁵ Også underserien med referater fra forhandlingsdelegasjonens møter har vært belysende.²⁶

For analysen av Europaekspertenes gjennomslagskraft benyttes referater fra alle møter i Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité om Fellesmarkedet mellom 1960 og 1963.²⁷ UD's klipparkiv om fellesmarkedssaken gir et unikt innblikk i hva Europaekspertene selv anså som viktige innlegg i avisene – gjerne kritikk av deres arbeid. Like viktig er hvordan Europaekspertene selv brukte forskjellige medier for å tale UD og regjeringens sak.²⁸

---

²⁴ Særlig Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, og Knut Einar Eriksen og Helge Ø. Pharo. "The Common Market issue in Norway, 1961-1963" i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press; Guttorm Fevang 1995. "Norge - nissen på lasset. En studie av beslutningsprosessen som fant sted forut for Norges første søknad om medlemskap i EEC", *Hovedoppgave*, Trondheim; Nils A. Røhne 1989. *De første skritt inn i Europa- Norsk Europa-politikk fra 1950*, Forsvarsstudier 5 – Oslo: Institutt for Forsvarsstudier.

²⁵ UD 44.5/85 – Bind VI - XVI.

²⁶ UD 44.36/6.84 N – CEE – Norge. Forhandlingsdelegasjonen. Møtereferat. Bind I

²⁷ Stortingets arkiv (S.A.). Møtereferater fra Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité.

²⁸ Embetsmenn som Søren Chr. Sommerfelt, Jahn Halvorsen, Arne Langeland og Einar Løchen holdt alle foredrag i perioden, Arne Langeland og Einar Løchen skrev bøker og artikler om Norge og Fellesmarkedet og Arne Langeland skrev innlegg i avisen om saken.

Litteraturen som har blitt benyttet kan deles i fire kategorier: Klassisk diplomatihistoriske og mer teoretisk anlagte fremstillinger av Norges utenrikspolitikk og forhold til Europa i etterkrigstiden og frem mot 1963; Internasjonal litteratur om EEC, EFTA og integrasjonsteori; statsvitenskapelige og sosiologiske analyser av UD som institusjon, administrativ makt, kommunikasjon og nettverk; biografier, selvbiografier og partihistorie.

I delen om UD som institusjon og Europaekspertene som gruppe blir lover, regler, statistisk materiale, statskalendere, biografisk materiale og UDs rapporter om egen virksomhet i samtiden benyttet.

Et kvalitativt semistrukturert intervju ble gjennomført med Arne Langeland, en av de mest sentrale Europaekspertene i UD i 1960–63, i januar 2010.²⁹ Formålet med intervjuet var å forstå arbeidsmiljøet til Europaekspertene ut i fra hans erfaringer, hvilken rolle han mente embetsverket hadde ved Norges første søknad og å prøve ut min forståelse av situasjonen. Dette intervjuet har blitt brukt mest som bakgrunn for mine ideer og analyser, men der andre kilder og sekundærlitteratur kan bekrefte hans utspill har det vært benyttet direkte.

V) Oppgavens oppbygning

Del 2 tar for seg de historiografiske perspektivene og bakgrunnen. Her blir tidligere forskning presentert og Europaekspertenes politiske kontekst og videre handlingsrom diskutert.

Del 3 omhandler Europaekspertene i UD. Deres nære omgivelser, begrensninger og muligheter, blir analysert. Videre defineres Europaekspertene som gruppe. I tillegg vil deres påvirkningspotensiale, og kommunikasjoner og relasjoner med omgivelsene, studeres.

Del 4 er en historisk-empirisk studie av hvordan Europaekspertene arbeidet med fellesmarkedssaken, i tre kronologiske kapitler.³⁰ Hvert kapittel trekker mot slutten inn de historiografiske perspektivene, for å analysere hva Europaekspertene tilla vekt i perioden. Deres bruk av administrativ makt og virkemidler blir drøftet, og deres gjennomslagskraft blir også diskutert. Ved å sette deres handlinger opp mot regjeringens og spesielt statsrådene i UD og HD sine valg og retorikk, kan det sies noe om Europaekspertenes makt som nettverk.

Del 5 er konklusjonen. Her kommer en gjennomgang av oppgavens funn drøftet gjennom nøkkelspørsmålene og hypotesene, og Europaekspertenes påvirkning og betydning som nettverk skal oppsummeres.

---

²⁹ Monica Dalen 2008. *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 17, 29.

³⁰ 1960 – juli 1961; juli 1961 – april 1962; april 1962 – januar 1963.

DEL 2: NORGE OG VEST-EUROPA, 1945-1963

---

1) *Historiografiske perspektiver*

Fortolkningen av historien forandrer seg hele tiden og grunnene er mange. For det første er avstanden i tid til det historiske objekt, og samtiden man skriver i, en faktor. Det er en forskjell på å stå midt opp i noe og å betrakte det på avstand. En historiker som skriver om Kull- og Stålfellesskapet midt i en kaldkrigs kontekst vil nødvendigvis fortelle en annen historie enn en som forteller om Kull- og Stålfellesskapet (heretter ECSC) som starten på historien om det europeiske integrasjonsprosjekt frem til i dag. Tiden gjør også sitt med kildene: På den ene siden vil kanskje tidsvitner forsvinne, på den andre siden kan nytt arkivmateriale bli tilgjengelig. For det andre er forskningen på et historisk felt ofte en akademisk dialog med mange aktører som utfordrer eller støtter hverandre. Kritikken eller hyllesten til andre historikere er med på berike ens eget perspektiv, og slik drives dialogen i en retning (ikke nødvendigvis fremover). Innen integrasjonshistorien er det også særlig tydelig at samfunnsvitenskapene har hatt en viktig plass – som sparring-partner, leverandør av teori, tall og politiske profetier.³¹

Norsk europapolitikk mellom 1945–1963 kan deles i 3 perioder: Fra 1945 til 1947 forsøkte Norge å lansere et brobyggerprosjekt mellom øst og vest, samtidig som perioden ble preget av en rivning mellom en nordisk og en atlantisk tilknytning. Fra 1947 til 1962 ble Norge stadig tettere knyttet til den vestlige leir. Samtidig forsøkte Norge hele tiden å videreutvikle det nordiske samarbeidet. I begge disse periodene kan man snakke om en blanding av skepsis og likegyldighet til rent vesteuropeiske samarbeidsbestrebelsers. Fra 1958, og spesielt etter den britiske EEC-søknaden sommeren 1961, gikk Norge frem til sin egen EEC-søknad, april 1962, gradvis inn i den tredje perioden. Denne varte helt frem til folkeavstemningen i 1972. Perioden kjennetegnes av en tvungen og smertefull tilnærming til kontinentet og Fellesskapet i tre omganger, 1960-63, 1966-67 og 1970-72. Historiefagets behandling av norsk Europapolitikk i denne perioden kan fremstilles som fem grunnleggende perspektiver. Ingen av dem utelukker hverandre, de bør heller sees på som fem supplerende innfallsvinkler til debatten om Norges forhold til Europa.³² Disse skal nå gjennomgås.

---

³¹ Gabriele Clemens 2010. "Recent trends in Research on European Integration History", i *Fortid*, nr.2/2010, Oslo: UiO, s. 49-50.

³² Dette er idealtypiske presentasjoner, de fleste historiske fremstillinger vil trekke på flere eller alle disse perspektivene. Inndelingen bygger på: Hans Otto Frøland 2001. "Choosing the Periphery- The Political Economy of Norway's Integration Policy, 1948-72", i *Journal of European Integration History*, vol.7, nr.1., s. 78-85. For en oversikt over teorier innen integrasjonshistorie, les: Ben Rosamond 2000. *Theories of European*

Geopolitiske utfordringer

Dette perspektivet legger vekt på at Norge som aktør reagerer på andre nasjoners handlinger og deretter tilpasser seg omgivelsene. Som et lite land styres Norges forhold til omverdenen av ytre omstendigheter. Norges forhold til Vest-Europa er i så måte et resultat av *geopolitiske utfordringer*.

I etterkrigstiden frem mot 1960-tallet hadde Norge et stadig mer utpreget Atlantisk utsyn. Det atlantiske rammeverket ble formalisert ved *Organisation for European Economic Cooperation* (1948, heretter OEEC), som hadde oppsyn med Marshallplanen og den økonomiske gjenreisningen etter krigen, og *North Atlantic Treaty Organization* (1949, heretter NATO).³³ Sikkerhetspolitisk støtte hos Storbritannia og USA var vitalt under Den kalde krigen. Samtidig næret Norge et tett samarbeid med Norden. Ved gjentatte anledninger, gjennom hele perioden 1945-1963, forhandlet de nordiske land om rammene for sitt samarbeid. Et resultat var Nordisk Råd (1952), et mellomstatlig konsultasjonsorgan. Mer ambisiøse prosjekter som De skandinaviske forsvarsforhandlingene (1948-49) og tollunionsforhandlingene (1950-tallet) ble derimot skrinlagt.³⁴ Norges utsyn var i følge dette perspektivet tuftet på sikkerhetspolitiske vurderinger og først og fremst rettet mot atlantehavsmaktene og Norden. Storbritannia og Danmarks søknader med sikte på medlemskap i EEC i 1961 framtvang en norsk revurdering av forholdet til kontinentet og sin plass i et atlantisk og nordisk rammeverk i endring.

Norges holdning til integrasjonsprosessen kan også forklares ut ifra trekk ved samarbeidet i Europa og senere ved utviklingen innad i Fellesskapet. Messina-konferansen i 1955, mellom De seks landene som var en del av ECSC, la grunnlaget for det som skulle bli EURATOM og EEC. Denne akselerasjonen i integrasjonsprosessen på kontinentet tvang umiddelbart Arbeiderpartiregjeringen, som til da hadde forholdt seg passive, til å vurdere effektene dette ville ha for Norge – og i det lengre løp om tilknytning var nødvendig.³⁵

Det geopolitiske perspektivet i litteraturen skriver seg tilbake til tidlig 1960-tallet; Norges Europapolitikk ble analysert som en del av sikkerhets- og utenrikspolitikken i en kald krigs

---

Integration. Basingstoke, Palgrave Macmillan; Michelle Cini og Angela K. Bourne (red.) 2006. *Palgrave advances in european union studies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

³³ I tillegg var Norge en del av avtaleverket *General Agreement on Tariffs and Trade* (1947, heretter GATT), Europarådet (1949) og fra 1960 Det Europeiske Frihandelsforbund (heretter EFTA). Alle mellomstatlige organisasjoner med hele eller deler av Norden inkl. og et atlantisk format. Olav Riste "Ideal og egeninteresser: Utviklinga av den norske utanrikspolitiske tradisjonen" i Holtsmark, Sven G., Helge Ø. Pharo & Rolf Tamnes (red.) 2003. *Motstrøms – Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*, Oslo: Cappelen, s. 72.

³⁴ Clive Archer og Ingrid Sogner 1998. *Norway, European integration and Atlantic Security*. Oslo: PRIO, s. 17-22.

³⁵ Pharo 1993. "The Norwegian Labour Party", s. 213.

kontekst.³⁶ Tilgangen på nasjonale arkiver muliggjorde en klassisk diplomatihistorisk innfallsvinkel med preferansedannelse hos myndighetene og mellomstatlige forhandlinger i fokus.³⁷ Av senere fremstillinger med dette perspektivet bør Clive Archer og Ingrid Sogner sin *Norway, European integration and Atlantic Security* og Nils A. Røhnes *De første skritt inn i Europa - Norsk Europa-politikk fra 1950* nevnes. I tillegg bør de 3 bindene om *norsk utenrikspolitisk historie* i etterkrigstiden trekkes frem. På midten av 1990-tallet ble mye nytt arkivmateriale fra departementene og statsministerens kontor fra 1960- og 1970-tallet tilgjengelig, det gav grunnlag for nye analyser av norsk europapolitikk. Alle de tre bindene er godt forankret i den geopolitiske tradisjonen. Fokuset ligger på regjeringens manøvreringer og reaksjoner på de nye samarbeidsformene i etterkrigstiden.³⁸

Innenrikspolitiske restriksjoner

Det norske nei til EF-medlemskap i 1972 brakte en hel rekke nye spørsmål på banen. Historikere, så vel som samfunnsvitere måtte spørre: Hvorfor ble det nei? Svarene hadde felles at de vektla de *innenrikspolitiske restriksjonene*. Folkeavstemningen viste at skillet mellom ja og nei-velgere gikk mellom sentrum og periferi. Sosioøkonomisk kan skillet tolkes som primærnæringenes kamp for å beholde sine rettigheter, opparbeidet gjennom hele etterkrigstiden, mot eksportnæringenes ønske om friere tilgang til større markeder. Det kan også tolkes sosiokulturelt: Kampen stod i så måte mellom de verdikonservative og nasjonalproteksjonistiske distriktene, og de progressive og kosmopolitiske byene. Til sist kan det sees som en sosiopolitisk kløft mellom *eliten og grasrota*: Ved folkeavstemningen stod nei-sidens utenomparlamentariske *Folkebevegelse* mot de sentrale styresmaktene. Det er viktig å huske at dette ikke var noe absolutt skille, for eksempel var radikale i byene svært kritiske til medlemskap.³⁹

Statsvitere begynte fra 70-tallet av å befatte seg med både grunnene til folkelig motstand og den folkelige motstandens organisering. Stein Rokkan så kløften mellom tilhengere og motstandere, mellom sentrum og periferi, som underbygget av historisk ladede skillelinjer.

---

³⁶ Flere i UD's embetsverk ved den første søknaden 1961-1963 fortolket det slik. Les: Einar Løchen 1964. *Norway in European and Atlantic Cooperation*, Oslo: Universitetsforlaget; Knut Frydenlund 1966. *Norsk utenrikspolitikk i etterkrigstidens internasjonale samarbeid*, Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

³⁷ Clemens 2010. "Recent trends in Research on European Integration History", s. 2.

³⁸ Jakob Sverdrup 1996. *Inn i storpolitikken 1940-49*, bd.4, Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering 1949-65*, bd.5 og Tamnes 1997. *Oljealder 1965-97*, bd.6 i *Norsk utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget. Med kilder fra Utenriksdepartementet, Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, Riksarkivet, Statsministerens kontor og Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek er det en vektet fremstilling av en differensiert politisk ledelse sitt handlingsrom og valg på den utenrikspolitiske arena.

³⁹ Anders Todal Jenssen og Henry Valen 1995. *Brussel midt imot: Folkeavstemningen om EU*. Oslo: Gyldendal; Nils Petter Gleditsch og Ottar Hellevik 1977. *Kampen om EF*, Oslo: PAX forlag.

Han viste ved analyse av valgresultater at disse skillelinjene hadde sine røtter i den langsomme frigjørings-, moderniserings- og demokratiseringsprosessen helt siden 1814, gjennom 1905 og 2. verdenskrig og frem til sin tid.⁴⁰ Denne analysen ligger til grunn for mye av litteraturen skrevet om de innenrikspolitiske restriksjoner.⁴¹

Et klassisk verk med dette perspektivet er Tor Bjørklunds *Mot strømmen. Kampen mot EF 1961-1972*. Boken går organiseringen av kampen mot EF etter i sømmene; organisasjonene, oppropene og de politiske pressgruppene bar preg av den generelle tendensen av periferi versus sentrum. Allerede ved den første søknaden i 1962 var det organisert folkelig motstand. Men motstandere som tilhørte forskjellige politiske retninger greide ikke å alliere seg slik de senere gjorde.⁴² Det er for øvrig interessant å merke seg at det ikke finnes tilsvarende historisk-empiriske fremstillinger om organisasjonene som jobbet for norsk EF-medlemskap.

Fellesskapsspørsmålet gav seg ikke utslag i noe klart venstre/høyre skille på Stortinget og flere partier var splittet. Hilary Allen påpeker i sin bok *Norway and Europe in the 1970s* farene ved å la de historiske skillelinjene begrunne utfallet av folkeavstemningen alene. Hun mener at det var beleilig på 70-tallet, både for tidligere forkjempere og motstandere av medlemskap, å portrettere utfallet som et resultat av historiske og sosiale krefter utenfor politikernes kontroll. Allen vektlegger således de harde politiske kampene og taktiske valgene som faktisk var utslagsgivende for Norges forhold til Fellesskapet.⁴³

---

⁴⁰ Stein Rokkan. "Geography, Religion and Social Class: Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics" i Seymor M. Lipset og Stein Rokkan (red.) 1967. *Party Systems and voter alignments*, New York: The Free Press.

⁴¹ Gleditsch og Hellevik 1977. *Kampen om EF*; Gleditsch, Østerud, Elster (red.) 1974. *De Utro Tjenere*; Jostein Trøite og Jan Erik Vold 1977. *Bønder i EF-strid – Senterpartiet og bondeorganisasjonane 1961-72*, Oslo: Det Norske Samlaget.

⁴² Bjørklund 1982. *Mot strømmen*.

⁴³ Allen 1979. *Norway and Europe*, s. 5-7.

Norges økonomiske moderniseringsprosess

Fra midten av 1980-tallet og utover 1990-tallet kommer en trend i integrasjonshistorien. Revisjonismen og den liberale intergovernmentalismen er et oppgjør med to alternative fortolkninger av integrasjonshistorien; de som vektlegger de geopolitiske aspektene og de som vektlegger det Helen Wallace har kalt ”det overnasjonale entreprenørskap”, eller historien om de store menn som jobbet med integrasjonsprosjektet.⁴⁴ Historiker Alan S. Milward og statsviter Andrew Moravcsik forklarer ønsket om integrasjon som drevet av økonomiske insentiver. Nasjoner bytter deler av sin formelle suverenitet mot de økonomiske godene som integrasjon gir, fordi dette i sin tur styrker nasjonalstaten sitt grunnlag ved å knytte velgerne til nasjonen.⁴⁵

Ved Norges første søknad om medlemskap var flere partier splittet i sitt syn på Fellesskapet, men alle var enige om at Norge trengte å forholde seg til det. Denne anerkjennelsen sprang blant annet ut fra det forhold at Norge var økonomisk avhengige av et utvidet Fellesskap. Vektlegger man slike økonomiske faktorer er balansen mellom tilgang til et industrielt marked og kostnadene ved å oppgi nasjonal kontroll over primærnæringene avgjørende. I følge historiker Hans Otto Frøland hadde Norge ved deltakelse i mellomstatlige økonomiske samarbeid bygget opp en økonomisk politikk som ivaretok det tvetydige ønsket om et åpent internasjonalt marked og nasjonal kontroll over egne ressurser. Frøland argumenterer for at Norge, i møte med Fellesskapet, hele tiden veide de økonomiske godene ved medlemskap opp mot utfordringen et medlemskap ville være for det eksisterende norske sosioøkonomiske systemet.⁴⁶

I følge Christine Ingebritsen får økonomiske sektorer politisk makt gjennom partisystemet, interessegrupper og sosiale bevegelser. Siden Norge er en korporativ stat blir de forskjellige økonomiske sektorene deltakende i statsapparatet. De store sosioøkonomiske sektorene kan dermed påvirke regjeringens respons gjennom den korporative kanal. Hennes påstand er at Norge ikke ble medlem av EF i 1972 på grunn av fiskerinæringens og

---

⁴⁴ Helen Wallace 1999. ”Piecing the Integration Jigsaw together”, i *Journal of European Public Policy* vol. 6:1, March 1999, s. 156. En anmeldelse av Moravcsik 1998. *The Choice for Europe – Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, New York: Cornell University Press.

⁴⁵ Alan S. Milward 1984. *The Reconstruction of Western Europe 1945-51*, Berkeley; Milward 1999. *The European Rescue of the Nation-State*; Andrew Moravcsik 2000. ”De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 (Part 2)” i *Journal of Cold War Studies*, vol. 2, No. 3, s. 4-68, 2000, Harvard: MIT Press; Andrew Moravcsik 1998. *The Choice for Europe – Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, New York: Cornell University Press.

⁴⁶ Hans Otto Frøland 1998. ”Ambiguous Interests – Norway and the West-European Market Formations 1959-1962.”, *Working Paper ARENA No.25 Des 1998*, Oslo; Frøland 1999. ”Advancing Ambiguity”; Frøland 2001. ”Choosing the Periphery”; Hans Otto Frøland ”The Second Norwegian EEC-application, 1967: Was there a policy at all?” i Loth, Wilfried (red.) 2001. *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*, Baden Baden: Nomos Verlag.

landbrukets påvirkningskraft ad disse kanalene.⁴⁷ I *Reluctant Europeans* fra 2002 låner statsviter Sieglinde Gstöhl både fra de liberale intergovernmentalistene og konstruktivistene.⁴⁸ Hun setter skjematisk opp økonomiske gevinster mot kulturelle og politiske hindringer for å forklare Norges motvillige holdning til integrasjon. I likhet med Frøland forstår Gstöhl disse politiske hindringene som et resultat av historiske erfaringer. Den styrende elite og dens institusjoner er påvirket av en politisk kultur og nasjonal identitet som er et resultat av disse historiske erfaringene. Og i likhet med Ingebritsen fremhever Gstöhl hvordan den norske regjeringen måtte være ekstra lydhør i forhold til hjemlig opinion på grunn av Norges korporative struktur.⁴⁹

Nasjonalidentitet

For intergovernmentalistene blir staten hovedaktøren. Statens preferanser er av realpolitisk karakter: Det være seg utenriks- og sikkerhetspolitiske eller økonomiske ønskemål.⁵⁰ Benytter man derimot en kulturell innfallsvinkel vil menneskelig og institusjonell læring være i fokus. Endrede samhandlingsmønstre vil være et resultat kulturell forandring. Iver B. Neumann omtaler det intergovernmentalistiske perspektivet som *outside-in* og det kulturelle som *inside-out*. Med det mener han at den førstnevnte ser etter eksterne faktorer til en stats preferanser, mens den sistnevnte forklarer en nasjons selvforståelse ut i fra interne faktorer.⁵¹ I sin anmeldelse av Christine Ingebritsen, *The Nordic States and European Unity* går han hardt ut mot hennes økonomiske utgangspunkt. Fiskeri- og landbruksnæringen var viktig på grunn av sin symbolmakt, ikke sin økonomiske makt, hevder Neumann. En av hovedgrunnene til det norske ”nei” i 1972 var bondens evne til å representere essensen av Norge som nasjon i følge Neumann, og han slår følgelig fast: ”We are talking here about the power of identity”.⁵²

---

⁴⁷ Christine Ingebritsen 1998. *The Nordic States and European Unity*. Ithaca, New York: Cornell University Press, s. 125.

⁴⁸ Liberal intergovernmentalisme: Toledts forhandling, først på det nasjonale plan mellom ulike interessegrupper som ønsker å påvirke den nasjonale interessen, deretter internasjonalt som forhandling mellom nasjonalstater. Konstruktivisme: Det er mange konstruktivistiske retninger. De fleste fokuserer dog på hvordan sosial interaksjon over tid konstruerer strukturer av mening, identitet, kultur og ideologi som påvirker aktørers handlinger. Rosamond 2000. *Theories of European Integration*, s. 136-137, 172-173.

⁴⁹ Gstöhl var forøvrig elev av Andrew Moravcsik. Sieglinde Gstöhl 2002. *Reluctant Europeans – Norway, Sweden and Switzerland in the process of integration*, London: Boulder, s. 10-12.

⁵⁰ Dette er et av skillene mellom tradisjonell intergovernmentalisme og liberal intergovernmentalisme. Rosamond 2000. *Theories of European Integration*, s. 75-81, 136-141.

⁵¹ Iver B. Neumann 1992. ”Tre innfallsvinkler til Norden: Kulturfelleskap, oppdemning for stormaktspolitikk, regionsbygging.” i Iver B. Neumann (red.) 1992. *Hva skjedde med Norden? Fra selvbevissthet til rådvillhet*, Oslo: Cappelen/Europaprogrammet, s. 15-16. For en kritisk anmeldelse av Christine Ingebritsen *The Nordic States and European Unity* se: Neumann, Iver B. 2001. ”The Nordic States and European Unity”, i *Cooperation and Conflict*, vol. 36 (1), s. 87-94, Oslo: Sage Publications.

⁵² Neumann 2001. ”The Nordic States and European Unity”, s. 92.

Innbakt i begrepet *nasjonalidentitet* ligger historisk erfaring, kultur og ideologi. Slike ”myke” faktorer er med på å forme en nasjon. Begrepet bygger på konstruktivismens vektlegging av de ikke-materielle sidene ved en nasjons preferanser, som normer og ideer.⁵³ Aktører internaliserer nasjonal identitet og lagrer det i institusjoner, politisk kultur og tradisjoner.⁵⁴ Fra et slikt perspektiv ble forholdet til Fellesskapet påvirket av Norges skepsis til overnasjonalitet: Den historiske erfaringen fra unionen med Sverige frem til 1905 og den tyske okkupasjonen under 2. verdenskrig påvirket Norge som en ung nasjon med nylig gjenvunnet frihet.⁵⁵ Tanken om norsk suverenitet skulle da også vise seg som en fane alle motstandere av medlemskap kunne fylkes under da folkeavstemningen nærmet seg.⁵⁶

Videre kan man, ut fra dette synet, argumentere for at kontinentets kultur var fremmed for Norge og Norden - man hadde en annen selvforståelse og ideologi. Historiker Thorsten B. Olesen konstaterer at kontinentets tre K-er, kristendemokratene, den katolske kirke og kapitalismen stod i kontrast til Norge og Nordens kjennetegn – sosialdemokrati, protestantisme og styrt markedsøkonomi.⁵⁷ I denne sammenheng ble også Nordisk samarbeid fortolket. Norden kunne være en beskytter av den sosialdemokratiske velferdsmodellen, og dermed en ideologisk plattform. Deler av Arbeiderpartiet hadde denne ideologiske forståelsen av Norden. Men slik kunne også Norden være et ideologisk alternativ til Europeisk integrasjon, og dermed et våpen for motstanderne.⁵⁸ Historikerne Helge Ø. Pharo og Knut Einar Eriksen, som i utgangspunktet legger vekt på det geopolitiske perspektivet, supplerer: ”Det er heller ikke urimelig å se norsk tankegang som et uttrykk for en betydelig selvgodhet og en forestilling om at den anglo-skandinaviske velferdsmodell var overlegen og et stykke på vei enestående.”⁵⁹ Identitetsperspektivet brukes ofte som supplement til annen argumentasjon som et slags bakteppe for en nasjons handling.

Wolfram Kaiser mener forskning som fremhever slike myke faktorer er underrepresentert, spesielt i forholdet mellom EFTA-landene og De seks. Slike faktorer er rammen for handlingsalternativene en nasjon har. Norges handlingsalternativer overfor De

---

⁵³ Wolfram Kaiser 2001. ”Culturally Embedded and Path-Dependent: Peripheral Alternatives to ECSC/EEC ‘core Europe’ since 1945” i *Journal of European Integration History*, Vol. 7., No. 2., s. 11-36, Baden Baden: Nomos Verlag., s. 11.

⁵⁴ Gstöhl 2002. *Reluctant Europeans*, s. 9.

⁵⁵ Allen 1979. *Norway and Europe*, s. 42.

⁵⁶ Bjørklund 1982. *Mot strømmen*, s.117.

⁵⁷ Thorsten B. Olesen 2000. ”Choosing or Refuting Europe? The Nordic Countries and European Integration, 1945-2000” i *Scandinavian Journal of History*, vol.25, nr.1, s. 164-165.

⁵⁸ Johnny N. Laursen og Thorsten B. Olesen 2000. ”A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark’s Nordic and European Policies”, i *Denmark’s Policy towards Europe after 1945: History, Theory and Options*. Hans Branner og Morten Kelstrup (red.), Odense: Odense University Press, s. 59.

⁵⁹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 142.

seks var begrenset av disse rammene – noe var politisk legitimt og noe var illegitimt. Eksempelvis resonerte ikke vidtgående suverenitetsavståelse med Norges selvforståelse og var dermed politisk illegitimt.⁶⁰

Nettverk og sosialisering

På 1950- og 1960-tallet var neofunksjonalistene fascinert av det nye Europa som utviklet seg mellom De seks: de overnasjonale institusjonene og deres ledere og arkitekter var et nytt fenomen. De var både hjernen og motoren i et integrasjonsprosjekt som skulle gripe inn i stadig nye sektorer.⁶¹ Tanken om slik *spill-over* strandet på politiske realiteter utover 1960- og 1970-tallet. President Charles de Gaulle sitt doble avslag på britisk inntreden i Fellesskapet (1963 & 1967), Den tomme stols krise (1965) og påfølgende *eurosklerose* på 1970-tallet førte til nye fortolkninger. De overnasjonale institusjonene og ideen om det føderale Europa mistet sin forklaringskraft og ble tillagt lite vekt i integrasjonshistorien over lengre tid.⁶²

Det 21. århundrets EU er et nettverk av stadig tettere transnasjonale bånd. Samarbeid over landegrensene foregår mellom politiske partier, i tankesmier, handelsorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner og NGO's – og alle søker de å påvirke EUs institusjoner. Denne utviklingen har igjen ført institusjonene under historikerens lupe – der har også alle de mindre synlige pådriverne og lobbyistene som henger i maktens korridorer havnet. Historikerne Wolfram Kaiser, Brigitte Leucht og Morten Rasmussen påpeker mangelen på verktøy som kan beskrive maktrelasjoner på et transnasjonalt plan. I boken *The History of the European Union – Origins of a trans- and supranational polity 1950-1972* er målet nettopp å lansere og bruke nye ”verktøy”.⁶³ Trenden er i stor grad drevet frem av samfunnsvitenskapene, spesielt statsvitenskap og sosiologi, som har utrustet perspektivet med det teoretiske rammeverket.⁶⁴

---

⁶⁰ Kaiser 2001. ”Culturally Embedded and Path-Dependent”, s. 11-13.

⁶¹ Ernst B. Haas 1958. *The Uniting of Europe. Political, Social, and Economic Forces 1950-1957*, Stanford: Stanford University Press.

⁶² Clemens 2010. ”Recent trends in Research on European Integration History”, s. 2.

⁶³ Wolfram Kaiser, Brigitte Leucht og Morten Rasmussen ”Ch.1 origins of a European polity: A new research agenda for European Union history” i Wolfram Kaiser, Birgitte Leucht og Morten Rasmussen (red.) 2009. *The History of the European Union – Origins of a trans- and supranational polity 1950-1972*. Oxon: Routledge, s. 1-7; Les også: Wolfram Kaiser og Peter Starie 2005. ”The European Union as a transnational political space: Introduction”, i Wolfram Kaiser og Peter Starie (red.) 2005. *Transnational European Union. Towards a common political space*, New York: Routledge.

⁶⁴ Les for eksempel: Jarle Trondal 1999. ”Multiple Institutional Embeddedness in Europe- The case of Danish, Norwegian and Swedish Government Officials.”, *Working Paper ARENA No.32 Okt 1999*, Oslo; Frode Veggeland 1999. ”Delegering, læring & politisk kontroll i EØS-samarbeidet: Norges deltakelse i Eu-komiteer på veteraner- og næringmiddelområdet”, *Working Paper ARENA No.28 Okt 1999*, Oslo; Tom Christensen 1996. ”Adapting to Processes of Europeanisation – A Study of the Norwegian Ministry of Foreign Affairs”, *ARENA Report No.2/96*, Oslo.

Fokuset ligger på hvordan forskjellige grupper sosialiseres til å få forskjellige preferanser og dernest hvordan disse kan danne nettverk som kan bli premissleverandører og agendasettere. Mens sosialisering handler om *hvorfor* en gruppe eller en person får spesifikke preferanser fremfor andre, handler nettverkspektivet om *hvordan* en gruppe handler sammen. Katja Seidel har skrevet om sosialiseringprosessen for embetsmenn i EEC som jobbet med den felles jordbruksreformen (Common Agricultural Policy – heretter CAP). Hun viser hvordan en felles opplevelse av krigen, lignende utdanning, lik alder og likt kjønn kan danne grunnlaget for en felles ”verdensanskuelse”. Gjennom lange karrierer og spesialkunnskap blir de ansatte bærere av institusjonell kultur, normer og hukommelse.⁶⁵ Hvis gruppen i tillegg har bestemte mål den jobber mot og det er begrenset tilgang til medlemskap og innsyn i gruppens arbeidsmetoder – da har vi å gjøre med det Rod Rhodes kaller *Policy Networks*.⁶⁶

Kun få historikere har brukt dette perspektivet i forholdet mellom Norge og EEC/EF/EU. Trenden relativt ny og fokuset har ligget på medlemmer av Fellesskapet og ofte på den nye ”embetsstanden” innen EU. Det betyr at ikke-medlemmer ikke har vært noe fokus for historikere fra kontinentet. Men hva med for historikere i Norge? Frøland trekker frem transnasjonale relasjoner og viser hvordan slike kontakter kan påvirke beslutningstakere. Ifølge kilder fra UD var Willy Brandt en viktig person for den norske koalisjonsregjeringen ved den andre søknaden om medlemskap i 1967. Gjennom møter mellom daværende utenriksminister John Lyng (Høyre) og Willy Brandt ble det klart at Norge hadde en støttespiller innenfor Fellesskapet. Frøland konkluderer med at en norsk optimisme om forhandlingskrav baserte seg på en forventning om tysk hjelp i forhandlingene. Dette er et konkret eksempel på hvordan en part kan sosialiseres til å endre holdning eller preferanser i møte med en annen part.⁶⁷ Frøland har også skrevet om Arbeiderpartiets Europapolitikk. Her argumenteres det med at eksterne ideer om europeisk integrasjon lettere ble legitimert i Arbeiderpartiet på grunn av den brede internasjonale kontaktflaten blant annet gjennom EFTA-medlemskap og transnasjonalt sosialdemokratisk samarbeid.⁶⁸

---

⁶⁵ Katja Seidel 2009. “Making Europe through the CAP: DG VI and its high officials”, i Patel, Kiran Klaus (red.) 2009. *Fertile Ground for Europe? The History of European Integration and the Common Agricultural Policy since 1945*, Baden-Baden.

⁶⁶ Rhodes 1997. *Understanding Governance*, s. 9-10. Ikke ulikt Kaiser, Leucht og Rasmussen begrep *Epistemic Community*. Wolfram Kaiser 2009. “Transnational networks in European governance – the informal politics of integration”, i Kaiser, Leucht og Rasmussen 2009. *The History of the European Union*.

⁶⁷ Frøland 2001. “The Second Norwegian EEC-application, 1967”, s. 456-458.

⁶⁸ Hans Otto Frøland 1997. ”Det Norske Arbeiderparti & Vest-Europa 1945-1995: Om effekten av internasjonalt samarbeid på utsyn.”, *Working Paper ARENA No.4 Feb 1997*, Oslo: UiO, s. 2-10.

I boken *Besondere Beziehungen* tar historikeren Robin Allers dette perspektivet med seg inn i en detaljert studie av relasjonene mellom Norge og Tyskland den tiden da Willy Brandt var utenriks- og statsminister. Ved hjelp av kilder fra både norske og tyske arkiver blir vekselvirkningen mellom regjeringer, og mellom regjering og overnasjonale organer mer tydelig. Da Norge forhandlet om medlemskap i EF i 1970-1972 spilte det norske forhandlingsapparatet og utenriksdepartementets byråkrati en viktig rolle. Embetsmennenes plass mellom den politiske eliten i EF og Norge gav dem en ikke uproblematisk nøkkelrolle.⁶⁹ Robin Allers trekker dermed frem et viktig poeng: Den sosialiseringsprosessen som skjer mellom embetsmenn innen Fellesskapet, kan vel også inntreffe for norske embetsmenn og Europaeksperter i møtet med Brussel.⁷⁰

Europaeksperternes perspektiv

De fem forskjellige perspektivene er vanskelige å finne igjen hos noen historiker i sin rendyrkede form. En slik kategorisering er derimot fruktbar for å rydde opp i forskjellige måter å forklare norsk Europapolitikk og gjenspeiler også trender innen integrasjonsforskningen som felt. En del av denne oppgavens metodiske tilnærming er å se på hvilke perspektiver Europaeksperterne selv la vekt på. Dette gjøres ved analyse av arkivmaterialet: Europaeksperternes forslag om tiltak til regjeringen, analyser av forhandlingssituasjonen overfor EFTA og EEC, definisjoner av norske preferanser og interesser, forhandlingstaktiske valg og andre ytringer vil vise hva de selv tiller vekt. Samtidig må man være klar over at en slik katalogisering av argumenter ikke kan lede til en ensidig konklusjon om hva Europaeksperterne *selv* mente var viktigst. For å ta et eksempel: Om Europaeksperterne ikke trakk frem landbrukspolitiske vanskeligheter i interne diskusjoner om Norges forhold til EEC like ofte som de trakk frem problemer for norsk eksport ved tollbarrierer, betyr ikke dette nødvendigvis at de anså landbruksproblematikken som uviktig. Det kan likeså godt vise at Europaeksperterne i UD ikke anså seg selv som eksperter på landbruk og at utredninger om dette ble overlatt landbruksdepartementet. Og like viktig er det at Europaeksperterne muligens tiller noen problemer større vekt enn andre ut i fra sannsynligheten for gjennomslag i forhandlinger med Fellesskapet. Europaeksperterne, som

---

⁶⁹ For litteratur om embetsverket, embetsmannens rolle og embetsmenn i forhandlinger, les: Knut Dahl Jacobsen 1960. "Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i sentraladministrasjoner" i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1.årgang 1960, Oslo: Universitetsforlaget; Arild Underdal 1972. "Forhandlingene om Norsk medlemskap – en studie av rammebetingelser", *Hovedoppgave i Statsvitenskap*, Oslo; Dag Ingvar Jacobsen 1997.

Administrasjonens makt – om forholdet mellom politikk og administrasjon, Bergen: Fagbokforlaget; Bjørn Erik Rasch 1999. *Demokrati – Ideer og organisering*, Bergen: Fagbokforlaget.

⁷⁰ Allers 2009. *Besondere Beziehungen*.

diplomater, var spesialister i forhandlinger og utenriksøkonomiske spørsmål i Europa, men generalister i den forstand at UD var det samordnende departementet i forhandlingene og i den forstand at deres ekspertise var utenriksøkonomi i sin helhet og ikke enkeltfelter som fiskeri, landbruk, industri osv.⁷¹ Dermed kan Europaekspertenes vektlegging av Norges geopolitiske beliggenhet og regionale problemer i Nord-Norge fremfor Norges uomtvistelige behov for en nasjonal landbrukspolitikk ha vært et valg gjort av forhandlingstaktiske grunner ut i fra kontakt med De seks, like mye som et valg gjort på bakgrunn av *egne* preferanser. Et siste poeng er at departementer og deres ansatte er regjeringens verktøy, derfor er ofte utredninger og rapporter om spesielle problemer gjort på oppdrag av regjeringen og dermed ikke et uttrykk for et valg gjort av dem selv.

Men nettopp det er interessant: Europaekspertenes preferanser og argumentasjon ble til i krysningfeltet mellom Norge og De seks, mellom deres posisjon i departementet og resten av UD, mellom UD og andre departementer og mellom regjeringen og Stortinget. Denne oppgaven søker ikke å forklare *hvorfor* Europaekspertene utviklet sine preferanser gjennom sosialisering med ulike kontaktflater, men å forklare *hvordan* Europaekspertene handlet som gruppe – som *nettverk*. I denne sammenheng er derfor perspektivene viktige for å tydeliggjøre hva Europaekspertene tilla vekt mellom 1960 og 1963, enten det var av forhandlingstaktiske, administrative eller andre grunner.

Like viktig er konteksten og hendelsesforløpet, dette dannet Europaekspertenes forståelsesbakgrunn og muliggjorde deres valg - det utgjorde landskapet Europaekspertene beveget seg i. Norges Europapolitikk fra 1945 og frem mot Norges søknad om medlemskapsforhandlinger våren 1962 dannet Europaekspertenes erfaringsgrunnlag og utgangspunkt.

---

⁷¹ Underdal 1972. "Forhandlingene om Norsk medlemskap", s. 46.

2) *Et splittet Vest-Europa: 1945-1961*

Etter 2. verdenskrig ble Europa Den kalde krigens hovedarena. Fra 1947 ble tanken om en samlet verden oppgitt; kontinentet var delt mellom øst og vest, og denne blokkdannelsen skulle tidlig sementere seg.⁷² Samtidig som perioden 1945-1963 er et kapittel i kaldkrigshistorien, så er det også et kapittel i integrasjonshistorien.⁷³ Perioden er avgrenset av slutten på Den andre verdenskrig og opprettelsen av FN i den ene enden, og den franske presidenten Charles de Gaulles *non* til britisk medlemskap i EEC i den andre.

Det sene 1940-tallet markerte inngangen til integrasjonens tidsalder.⁷⁴ Marshallplanen (1947), OEEC (1948), Europarådet (1949) og NATO (1949) var tidlige brikker i en økende samhandling. Særlig var NATO og OEEC⁷⁵ viktig for å styrke henholdsvis de sikkerhetspolitiske og de økonomiske båndene i vesten – og da spesielt mellom et Vest-Europa nede for telling og storebror USA. I denne situasjonen oppstod det en utfordring: Hvordan skulle det nye Vest-Europa se ut? De fleste land i Vest-Europa var enige om at en form for samarbeid ikke bare var nødvendig, men et positivt gode. Men hva slags samarbeid? Det vokste raskt frem to konkurrerende svar på det spørsmålet. I Skandinavia og Storbritannia ønsket man seg et mellomstatlig samarbeid innen en atlantisk ramme. Et samarbeid mellom nasjonalstater innen de områder det var behov å samarbeide om, det gjaldt særlig handelspolitikk. På kontinentet derimot etterstrebet man et tettere, eksklusivt europeisk, samarbeid, med større innslag av overnasjonal myndighet.⁷⁶

Kull- og Stålfellesskapet trådte i kraft i 1952. Avtalen mellom Vest-Tyskland, Frankrike, Belgia, Nederland, Luxemburg og Italia var en tollunion og et fellesmarked innenfor to tungindustri-sektorer med en overnasjonal myndighet. Formålet var både økonomisk fremgang og forsoning mellom Frankrike og Vest-Tyskland. Fordi de fem andre fryktet et for sterkt Vest-Tyskland ble også Storbritannia invitert, men de avslo raskt. USA gav derimot sin velsignelse, og dermed oppgav de sitt mål siden krigen om generell nedbygging av tollmurer i Europa og et alleuropeisk samarbeid.

---

⁷² Jakob Sverdrup 1996. *Inn i storpolitikken 1940-49*, bd.4 i *Norsk utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget, s. 277.

⁷³ Nils Ørvik (red) 1972. *Fears and Expectations. Norwegian attitudes toward European Integration*, Oslo: Universitetsforlaget, s. 9.

⁷⁴ Om EU sin historie, les: Desmond Dinan 2004. *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan og Desmond Dinan (red.) 2006. *Origins and Evolution of the European Union*. Oxford: Oxford University Press; Om USA sin rolle i europeisk integrasjon, les: Geir Lundestad 1997. *“Empire” by integration: The United States and European Integration, 1945-1997*. New York: Oxford University Press; Et liberalt intergovernmentalt perspektiv på EU sin historie, les: Andrew Moravcsik 1998. *The Choice for Europe – Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, New York: Cornell University Press.

⁷⁵ Fra 1961: OECD, med USA og Canada som nye medlemmer i tillegg til de 16 vesteuropeiske landene.

⁷⁶ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 123-126.

De seks forsøkte også å få på plass et forsvarsfellesskap. Den såkalte Pleven-planen, lansert i 1950 av den franske statsminister René Pleven, var et fransk svar på USA sitt ønske om vesttysk gjenopprusting.⁷⁷ I 1954 ble planen forkastet i den franske nasjonalforsamlingen: Ønsket om å innordne tysk gjenopprusting under fransk lederskap var ikke sterkere enn ønsket om full nasjonal kontroll over eget forsvar.⁷⁸

Fra lanseringen av Marshallplanen til midten av 50-tallet var Norges Europapolitikk preget av en avventende og skeptisk holdning til regionale organiseringer. I bestrebelsene om fornyet europeisk samarbeid ønsket Norge, som Storbritannia, å finne mellomstatlige løsninger. Norge var for eksempel helt på linje med Storbritannia i at Europarådet burde bli et konsultasjonsorgan på regjeringsnivå, noe det også ble. Kull- og Stålforbundet og forsvarsfellesskapet (EDC) ble fra norsk side betraktet på betryggende avstand. Et kontinentalt, overnasjonalt samarbeid uten Storbritannia appellerte ikke og det var en direkte utfordring av den atlantiske linjen. Helge Ø. Pharo hevder at en ideologisk motivert skepsis til de konservative regjeringene på kontinentet og følelsen av å være svært økonomisk utsatt fikk Norge til å velge Storbritannias side i integrasjonsspørsmålet på 50-tallet.⁷⁹

Norge ønsket hele tiden å beholde det nordiske perspektivet. Fra 1954 startet forhandlingene om et nordisk fellesmarked. Støtten til denne tanken kan forklares med et ønske om å skaffe medhold hjemme til Norges atlantiske dreining, da NATO ble valgt fremfor et nordisk forsvarsforbund. Men ønsket om samarbeid grunnet også i et kulturelt samhold. Etter dannelsen av Nordisk Råd i 1952 skjedde en intensivering av samarbeidet de nordiske land imellom. Uformelle nettverk, telefondiplomati regjeringene imellom og felles sosiallovgivning vitner om det.⁸⁰ Norden var dog aldri et fullgodt alternativ til det vesteuropeiske og atlantiske samarbeidet. Det var et sikkerhetspolitisk svakt og økonomisk fragmentert område, i tillegg ville dansk jordbruk og svensk industri utfordre den norske økonomien.⁸¹

Siden 1954 hadde Vest-Tyskland fått mye av sin suverenitet tilbake. Gjennom Paris-avtalen og opprettelsen av Vestunionen (1954), og med medlemskap i NATO (1955) var Vest-Tyskland for alvor forankret i den vestlige leir. Juni 1955 møttes utenriksministrene for De seks og Storbritannia på Messina-konferansen. Etter at Jean Monnets arvtager som

---

⁷⁷ Det ble også foreslått en avtale om et europeisk politisk fellesskap som forsvarsfellesskapet skulle være en del av. Det ble aldri til et fullstendig forslag.

⁷⁸ Dinan (red.) 2006. *Origins and Evolution of the European Union*, s. 60-61.

⁷⁹ Pharo 1993. "The Norwegian Labour Party", s. 204.

⁸⁰ Neumann 1992. "Tre innfallsvinkler til Norden", s. 18.

⁸¹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 133, 188. For gode bidrag om Norden og Europa, les: Ingebritsen 1998. *The Nordic States and European Unity*; Laursen og Olesen 2000. "A Nordic Alternative to Europe?"; Neumann 1992. "Tre innfallsvinkler til Norden"; Olesen 2000. "Choosing or Refuting Europe?".

president i Den Høye Myndighet var utpekt, ble en todelt plan lansert: En plan for sektorintegrasjon innen atomindustrien, slik man hadde gjort innen kull og stål, og en plan for en større tollunion. En mellomstatlig komité, under ledelse av belgieren Paul-Henri Spaak, jobbet videre med planene. Tøffe forhandlinger om det som skulle bli Euratom og EEC fortsatte gjennom 1956.⁸² Da det så ut til at forhandlingene ville føre frem kom Storbritannia på banen og lanserte en alternativ løsning. Forslaget innebar et frihandelsområde (heretter FTA) som inkluderte alle OEEC-landene. Frankrike var derimot ikke interessert i et slikt større frihandelsområde, og i november 1958 brøt de FTA-forhandlingene. I motsetning til britene ønsket Frankrike sterke institusjoner og en avtale som inkluderte jordbruket. 1. januar 1958 ble Romatraktaten implementert - EEC og Euratom ble opprettet mellom De seks. En *markedsplitt* mellom De seks og resten av Vest-Europa hadde oppstått.

For Norge var situasjonen truende; ikke bare var det økonomisk uheldig, det kunne også få alvorlige utenriks- og sikkerhetspolitiske konsekvenser. For det første var alle økonomiske blokkdannelser et problem for en handelsnasjon avhengig av åpne markeder. For det andre var det fare for å bli satt på siden av et prosjekt som USA støttet varmt opp om.⁸³ Stemningen i Norge bar preg av frykt for konsekvensene av slike forhandlinger og en resignert aksept av at deltakelse til syvende og sist var nødvendig.

Arbeiderpartiregjeringen mente man måtte delta i forhandlingene, og skrinla dermed planene om et eksklusivt nordisk samarbeid. Da britene ønsket en prinsippbeslutning om en opprettelse av frihandelsområdet vakte det derimot kraftig motstand fra flere næringsorganisasjoner og den utvidede utenrikskomiteen. Selv de som i utgangspunktet var positivt innstilt mislikte et slikt *a priori* vedtak. Handelsminister Arne Skaug la Norges avhengighet av utenrikshandel og nødvendigheten av omstrukturering i norsk industri til grunn for forhandlingene. Samtidig var det en utstrakt motstand mot å trekke jordbruket inn i forhandlingene. Norge var igjen på linje med Storbritannia. Men i løpet av forhandlingene ble både opposisjon og regjering etter hvert helhjertede entusiaster, med unntak av kretser innen Bondepartiet og landbruksnæringen. Norge ivret for en løsning på forhandlingene og ble til slutt mer kompromissvillige enn Storbritannia. Skaug fikk gjennomslag for flere økonomiske byttehandler både på hjemlig arena og i forhandlingene med de andre landene. Blant annet fikk bearbeidet fisk innpass som frihandelsvare i bytte mot en delvis inkludering av jordbruket. Med det franske bruddet falt saken bort, verken Storting eller regjering tok noe

---

⁸² Dinan 2004. *Europe Recast*, s. 64-79.

⁸³ Clive Archer og Ingrid Sogner 1998. *Norway, European integration and Atlantic Security*. Oslo: PRIO, s.19-22.

endelig standpunkt i saken. Eriksen og Pharo oppsummerer: ”Debatten er likevel illustrerende både for de interne spenningene i Norge, for hvor langt regjeringen ønsket å strekke seg, og for hvor langt den under visse betingelser kunne få flertallet i Stortinget til å gå i retning av innrømmelser.”⁸⁴

Da frihandelsforhandlingene ble skrinlagt var den norske skuffelsen stor: FTA lå nærmest Norges tradisjonelle utenrikspolitiske og økonomiske linje. I denne situasjonen fant sju land sammen. 1. Januar 1960 ble Norge en del av det andre store europeiske økonomiske samarbeidet, EFTA – som var et mellomstatlig frihandelsforbund for industrivarer.⁸⁵ Norge ble med, motivert av frykt for politisk og økonomisk isolasjon, og håp om økonomiske fordeler. Målet var handelsliberalisering og brobygging til EEC for å overkomme markedsplitten. Under forhandlingene om EFTA ønsket Norge at alle fiskevarer skulle ha tollfri markedsadgang lik et industriprodukt, samtidig ønsket man en fortsatt beskyttelse av norsk jordbruk.⁸⁶ Nok en gang søkte Norge å balansere frihandel og beskyttelse. Selv om landbruket var av relativt liten økonomisk betydning, var det viktig for den regionale bosettingen og landbrukskreftene var politisk sterke.⁸⁷

EFTA var en god løsning for Norge: organisasjonen kombinerte en atlantisk og nordisk utenrikspolitisk orientering. For eksempel ble et nordisk marked for industrivarer langt på vei realisert gjennom EFTA. Norge fulgte opp tradisjonen med å følge Storbritannia i europeiske spørsmål, og fikk holde landbruket utenfor.⁸⁸ Samarbeidet ivaretok også Norges demokratiske identitet: Selvstyre og demokrati var to sider av samme sak og Grunnloven var et symbol for begge disse verdiene. Fordi EFTA var mellomstatlig utfordret den dermed ikke denne historisk betingede selvforståelsen, slik var ”myke” faktorer som ideologi, identitet og historisk orientering også forklarende for Norges aksept av EFTA-løsningen.⁸⁹ Samtidig var det inneforstått at EFTA var en midlertidig løsning. Det var et langsiktig, overordnet mål at markedsplitten mellom EFTA og EEC skulle løses. Den store svakheten ved organisasjonen var den asymmetriske gjensidige avhengigheten. Storbritannia var den eneste stormakten i EFTA, og når de handlet måtte resten følge.⁹⁰ EFTA-samarbeidet fikk sine første

---

⁸⁴ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 296.

⁸⁵ Medlemmer i EFTA: Storbritannia, Sverige, Danmark, Norge, Østerrike, Sveits og Portugal.

⁸⁶ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 307-312, 325.

⁸⁷ Allen 1979. *Norway and Europe*, s. 20.

⁸⁸ Frøland 2001. ”Choosing the Periphery”, s. 78; Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 324.

⁸⁹ Kaiser 2000. ”Peripheral Alternatives to ECSC/EEC”, s.24.

⁹⁰ Lie 1995. ”A Gulliver Among Lilliputians”, s. 273. For mer om EFTA og på 60-tallet: Wolfram Kaiser 1998. ”A better Europe? EFTA, the EFTA secretariat, and the European Identities of the ”outer Seven”, 1958-72” i Marie-Thérèse Bitsch, Wilfried Loth og Raymond Poidevin (red.), *Institutions Europeenes et Identites Eurpeenes*, Brussels: Bruylant; Wolfram Kaiser 2001. ”The European Free Trade Association 1963-1969”.

vanskeligheter i juli 1961, da Storbritannia egenhendig søkte om forhandlinger med EEC, og Danmark umiddelbart fulgte. Det var flere grunner til den britiske revurderingen: For det første var verken EFTA eller Samveldet lenger habile økonomiske løsninger på sikt. For det andre ønsket ikke Storbritannia å gi fra seg det politiske initiativet i Vest-Europa. De konservative under statsminister Harold Macmillan anså at den som ledet EEC også ville bli den som ledet Vest-Europa.⁹¹

---

⁹¹ Svein Dahl 1999. "Germany and the EEC-a choice between Britain and France" pp. 27-38, i Svein Dahl (red.) 1999. *National interest and the EEC/EC/EU*, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 1:1999, Trondheim: Tapir Forlag, s. 38. Om Storbritannias første søknad les: Griffiths og Ward 1996. "The end of a Thousand Years of History"; Alan S. Milward 2002. *The Rise and Fall of National Strategy 1945-1963: the UK and the European Community Volume One*. London: Frank Cass.

3) *En tvungen tilnærming – en tornefull vei: 1961-1963*

Storbritannia og Danmarks søknader om forhandlinger med sikte på medlemskap, sommeren 1961, tvang Norge til å tenke over sitt forhold til EEC for første gang. Utenom Europaekspertene i administrasjonen, som hadde jobbet med integrasjonsspørsmål gjennom hele 1950-tallet, var de fleste politikere, partier og, i enda større grad, velgere ganske uforberedt på det valget de nå stod overfor.⁹² At Norges forhold til EEC først ble aktualisert etter at britene vendte seg mot kontinentet viser Norges tilfredshet med EFTA-løsningen. Det viser også hvordan Norge fulgte Storbritannia, om enn mer av frykt for å være utenfor enn av ønske om å delta. Ved å undertegne EFTA-deklarasjonen, som intenderte en tilnærming mellom EFTA og EEC, hadde Gerhardsen-regjeringen i 1961 to alternativer: Enten forhandlinger om fullt medlemskap under § 237 eller forhandlinger om en løsere assosiasjon under § 238 av Romatraktaten.⁹³ Det viste seg snart at verken USA eller Fellesskapet var særlig innstilt på å gi Norge noe assosiert medlemskap. De seks, og spesielt Frankrike, mente at assosiasjonsalternativet var forbeholdt økonomisk underutviklede land og de nøytrale. I tillegg var det uklart hva en assosiering innebar.⁹⁴

Det skulle gå 10 måneder fra Storbritannias søknad om forhandlinger til Stortinget vedtok at Norge, som siste EFTA-land, skulle innlede forhandlinger med sikte på medlemskap i april 1962. Det naturlige spørsmålet er hvorfor det tok så lang tid? Gerhardsen-regjeringen hadde håpet at EFTA-landene skulle forhandle samlet med De seks - da ville man stå sterkere. Videre skulle man ikke trenge å velge mellom assosiasjon eller medlemskap før lengre ut i forhandlingene. En slik åpen forhandling økte mulighetene for en felles nordisk markedsløsning innen EEC.⁹⁵ Denne gradvise tilnærmingen ble revet bort ved den britiske søknaden. Til gjengjeld hadde EFTA-landene skrevet under på *The London Agreement*. Den tilsa at enhver inntreden i Fellesskapet av et EFTA-land var avhengig av tilfredsstillende løsninger for de resterende EFTA-medlemmene. I praksis betydde det at britisk og dansk inntreden var avhengig av gode løsninger for resten. Enigheten i London skulle sikre et minimum av koordinasjon mellom syv EFTA-land som hadde sprikende standpunkter.⁹⁶ Utenriksminister Halvard Lange mente ut i fra forutsetningene at Norge var best tjent med en medlemskapslinje, mens statsminister Einar Gerhardsen holdt fast ved en assosieringslinje inntil senhøsten 1961. Lange sitt syn på saken grunnet i nødvendigheten av å følge

---

⁹² Allen 1979. *Norway and Europe*, s.45; Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 328.

⁹³ Frøland 1999. "Advancing Ambiguity", s. 67, 70.

⁹⁴ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 338.

⁹⁵ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 330.

⁹⁶ Lie 1995. "A Gulliver Among Lilliputians", s. 153-158.

Storbritannia for å ikke sette seg på siden av det atlantiske samarbeidet. Gerhardsen så at assosieringssøknaden ville få et nærmest enstemmig vedtak og han prioriterte en samlet arbeiderbevegelse. Den splittende EEC-saken ble derfor tonet ned og utsatt til etter stortingsvalget september 1961. Etter en intern strigling og ensretting drevet frem av Halvard Lange, Arne Skaug og partisekretær Haakon Lie føyde motstanderne seg inn i rekkene.⁹⁷ Først i midten av oktober samlet Arbeiderpartiet seg om en medlemskapslinje, men det ble understreket at man kun valgte ønskelig forhandlingsform.⁹⁸ Det skulle rekke helt til februar 1962 før regjeringen aktivt fulgte medlemskapslinjen.⁹⁹

Fra august 1961, da Stortinget samlet seg etter ferien, og frem til Norges søknad i april 1962 fulgte en voldsom debatt i Norge.¹⁰⁰ Striden trakk med seg politiske miljøer så vel som opinionen. Først fulgte en lang stortingsdebatt om endring av Grunnlovens § 93 vedrørende avståelse av suverenitet til en internasjonal organisasjon. Debatten hadde gått siden januar 1953, og forslag om endring av paragrafen var blitt forkastet i Stortinget to ganger. Den tredje avstemningen fant sted etter tre dager med debatt: Konklusjonen ble at det krevdes tre fjerdedelers flertall på Stortinget for å kunne avstå suverenitet. Avstemningen avtegnet de samme konfliktlinjene som ved spørsmålet om forhandlinger. Sosialistisk Folkeparti, Senterpartiet, venstresiden i Arbeiderpartiet og deler av Kristelig Folkeparti og Venstre stemte imot, mens brorparten av Arbeiderpartiet og hele Høyre stemte for. Ved grunnlovsendringen var de konstitusjonelle hindre for medlemskap fjernet.¹⁰¹

I tillegg ble det gjort vedtak om en rådgivende folkeavstemning, våren 1962. Kravet ble fremmet av Venstre og fikk raskt støtte fra Senterpartiet. Arbeiderpartiet og Høyre fulgte motvillig med, da det var lite populært å nekte en slik demokratisk prosess.¹⁰² Ønsket om en rådgivende folkeavstemning grunnet i to taktiske hensyn. For det første var det partitaktisk hensiktsmessig å skyve ansvaret over på velgerne, hvis man som parti var splittet. For det andre var det et våpen for mindretallet på Stortinget. Motstanderne av medlemskap så ut til å

---

⁹⁷ Örvik (red) 1972. *Fears and Expectations*, s. 11.

⁹⁸ Fevang 1995. "Norge - nissen på lasset", s. 66. Hovedoppgaver i historie gir ofte et veldig detaljert innblikk i en hendelse med rikt kildearbeid. De danner også ofte grunnlaget for bredere fremstillinger. Andre gode hoveroppgaver er: Lie 1995. "A Gulliver Among Lilliputians" og Eirik Holst-Jæger 1997. "Venstre 1963-72 – Splittelse og EF-strid", *Hovedoppgave i Historie*, Oslo.

⁹⁹ Lønns- og prisminister Gunnar Bøe forlot regjeringen i september 1962 delvis på grunn av Arbeiderpartiets aktive medlemskapslinje. Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 337.

¹⁰⁰ For partienes holdning til Fellesskapet, les: Francis Sejersted 1984. *Opposisjon og posisjon, 1945-1981*, bd.3 i *Høyres Historie*, Oslo; Cappelen; Roar Madsen 2001. *Motstraums – Senterpartiets historie 1959-2000*. Oslo: Det Norske Samlaget; Jæger 1997. "Venstre 1963-72" og Theo Koritzinsky 1970. *Analyse av norske holdninger 1945-70 – velgere, partier og utenrikspolitikk*, Oslo: PAX forlag A/S.

¹⁰¹ Trygve Ramberg. "Sovereignty and Cooperation", i Örvik (red) 1972. *Fears and Expectations*, s. 49-55.

¹⁰² Frøland 1999. "Advancing Ambiguity", s.71; Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 335.

tape voteringen på Stortinget, men ved å ha en folkeavstemning hadde de fått en mulighet til.¹⁰³

28. april 1962 gikk Stortinget inn for å søke om medlemskapsforhandlinger med EEC, med 113 mot 37 stemmer. I løpet av de 10 månedene etter Storbritannias søknad var den store motstander- og skeptikergruppen på Stortinget redusert til et mindretall. Høyre var for en medlemskapsøknad. Grunnene var både de sikkerhetspolitiske fordelene ved tettere integrasjon i den vestlige leir, store deler av industrien og eksportnæringen sin positive innstilling til medlemskap og håpet om å kunne tøyse Arbeiderpartiets sosialdemokratiske ambisjoner innenfor Fellesskapet.¹⁰⁴ For Arbeiderpartiet gjaldt flere av de samme økonomiske og utenrikspolitiske argumentene, men innhyllet i en mer forsiktig retorikk. Regjeringen mente sterke utenriksøkonomiske argumenter trakk mot en medlemskapsøknad: Hvis Storbritannia og Danmark ble med, uten at Norge fulgte, fryktet de at norsk industri ville miste sine gode avtaler innen EFTA, og at dette i sin tur kunne stagge Arbeiderpartiets moderniseringspolitikk. Et utvidet EEC ville ta imot omtrent 70 prosent av norsk eksport, et slikt marked kunne man ikke stå utenfor.¹⁰⁵ Sikkerhetspolitisk veide det tungt at USA og De seks så det som naturlig at NATO-land søkte. Skulle Norge bli stående utenfor, samtidig som Danmark og Storbritannia ble med, kunne det oppfattes som halvnøytralt og marginalisere Norges rolle i NATO, altså svekke Norges sikkerhet.¹⁰⁶ Kristelig Folkeparti var splittet og var tydelige i sitt forsvar av primærnæringene. Venstre var også delt, men bare to av 14 stortingsrepresentanter var imot medlemskap. I 1962 må Venstre kunne kalles et fellesskapsvennlig parti.¹⁰⁷ Venstrefløyen, som inkluderte det nydannede Sosialistisk Folkeparti (SF, 1961), Norges Kommunistiske Parti (NKP) og deler av venstresiden i AP, var imot medlemskap, og de to stortingsrepresentantene fra SF var sågar imot assosiasjon. De fryktet at kapitalistiske og borgerlige krefter på kontinentet ville true den sosialistiske nasjonale planøkonomien.¹⁰⁸ Senterpartiet var mellom barken og veden, de ønsket på en og samme tid forbehold mot medlemskap og å danne et sentrumsalternativ som kunne ta over makten etter kontinuerlig Arbeiderpartistyre siden krigen. Senterpartiet ville ikke havne i bås

---

¹⁰³ Bjørklund 1982. *Mot strømmen*, s. 98.

¹⁰⁴ Sejersted 1984. *Opposisjon og posisjon*, s. 288-303.

¹⁰⁵ Frøland 2001. "Choosing the Periphery", s. 28; Frøland 1999. "Advancing Ambiguity", s. 68.

¹⁰⁶ Røhne 1989. *De første skritt inn i Europa*, s. 31. For litteratur om Arbeiderpartiet og integrasjonsspørsmålet, les: Pharo 1993. "The Norwegian Labour Party"; Fevang 1995. "Norge - nissen på lasset"; Førland 1997. "Det Norske Arbeiderparti & Vest-Europa 1945-1995"; Kristian Steinnes 2009. "Ch.6. Socialist Party Networks in northern Europe: Moving towards the EEC applications of 1967", i Kaiser, Leucht og Rasmussen (red.) 2009. *The History of the European Union*; Trond Bergh 1987. *Storhetstid 1945-1965*, bd.5 i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Oslo: Tiden Norsk Forlag.

¹⁰⁷ Jæger 1997. "Venstre 1963-72", s. 17.

¹⁰⁸ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 336.

med SF og NKP, derfor fremmet de et forslag om assosiering forut for forslaget om medlemskapssøknad, april 1962. Da dette falt, med 112 mot 38 stemmer, gikk 15 av 16 stortingsrepresentanter fra Senterpartiet imot forslaget om søknad om medlemskapsforhandlinger.¹⁰⁹ En analyse av EEC-debatten i 1962 viser at tilhengerne av medlemskap brukte argumenter som vektla de internasjonale aspektene av medlemskapet mye mer enn motstanderne. Debatten avdekket også en større intensitet i argumentasjonen hos motstanderne enn tilhengerne. Til sist viste debatten hva man på Stortinget fryktet mest ved et medlemskap – de økonomiske omleggingskostnadene, spesielt i forhold til jordbruket og hjemmeindustrien, og å miste nasjonal suverenitet.¹¹⁰ Det er tydelig at debatten ble styrt av utenrikspolitiske, økonomiske og ideologiske vurderinger, men også partipolitiske og taktiske valg. I tillegg hadde Stortinget og regjeringen opinionens øyne hvilende på seg.

For i opinionen var motstanden hard. Kløften mellom *sentrum og periferi*, som skulle prege folkeavstemningen i 1972, vokste frem i 1960-1963. Alliansen på motstandersiden bestod av venstresiden, fiskerne og småbrukerne blant sosialistene, de liberale i byene på Østlandet, kristne på Sør- og Vestlandet og Senterpartister overalt.¹¹¹ Disse benyttet seg av de offentlige kanaler og slagkraftig retorikk, til forskjell fra medlemskapstilhengerne som i større grad benyttet seg av korporative kanaler. I denne første delen av EF-kampen var skillet mellom den borgerlige og den sosialistiske motstanden enda ikke oversteget. På venstrefløyen fantes ”Aksjon mot Fellesmarked – de 143”, med betydelige innslag fra venstresiden i Arbeiderpartiet. På den borgerlige siden fant man ”Opplysningsutvalget av 1962”, med sitt senter i Senterpartiet og landbruksorganisasjonene. Allikevel fant de felles grunn i kampen for sjølråderetten.¹¹²

Den norske søknaden ble levert 2. mai og presentert for Ministerrådet 14. juni 1962. Den vitnet om en lunken og nølende deltaker. Forbeholdene var mange og lovordene få. Det var viktig for Norge å oppnå særordninger når det gjaldt jordbruk og fiske, konsesjonslovgivningen og betingelsene for kapitalimport og -eksport. Hensynet til Norden, det fellesnordiske arbeidsmarkedet og den felles sosiallovgivningen var også viktig å hegne om. Verken Sverige eller Finland ville bli fullverdige medlemmer, dette truet nordisk samhörighet. Det nordiske argumentet ble dog svekket av Danmarks villighet til å søke på egenhånd.¹¹³ Påfallende var det også at Norge ikke sluttet opp om de politiske målsettingene til

---

¹⁰⁹ Madsen 2001. *Motstraums*, s. 110-114.

¹¹⁰ Daniel Heradstveit. ”The Norwegian EEC Debate”, i Örvik (red) 1972. *Fears and Expectations*, s. 203-205.

¹¹¹ Rokkan 1967. ”Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics”, s. 438.

¹¹² Bjørklund 1982. *Mot strømmen*, s. 43-53.

¹¹³ Frøland 1999. ”Advancing Ambiguity”, s. 69.

Romatraktaten slik for eksempel Danmark gjorde. Regjeringen håpet derimot at Storbritannia og Danmarks inntreden ville dempe de overnasjonale sidene ved samarbeidet. I den hjemlige debatt ble de politiske implikasjonene nedtonet, og på Stortinget var det relativt stor enighet om reservasjonene.¹¹⁴ Søknadens formål var todelt: For det første ønsket man å få særordninger knyttet til Norges klimatiske forhold og bosettingsmønstre. For det andre var søknaden ikke et valg om medlemskap, men et valg om å klargjøre Norges fremtidige forhold til EEC. Ved å forhandle om medlemskap, kunne regjeringen se hvilke fordeler man fikk og eventuelt gå for assosiasjon hvis resultatet ikke var godt nok – det var ikke mulig å gå andre veien. Derfor kan man argumentere, slik Frøland gjør, for at det ikke var et politisk valg i det hele tatt, men snarere en forhandlingstaktikk.¹¹⁵

Den norske søknaden hadde så mange uklarheter at Ministerrådet ønsket å få klargjort flere momenter i den. I tillegg var reservasjonene så mange at Kommisjonen og flere regjeringsmedlemmer fra De seks undret seg over Norges egentlige intensjoner. Støtten fra Storbritannia og Danmark var på den andre siden helhjertet. Spesielt britene så Norge som en politisk støttespiller for et mer funksjonalistisk samarbeid innen Fellesskapet, selv om man på flere økonomiske områder stod steilt mot hverandre. Blant De seks var Nederland og kretsen rundt den vesttyske økonomiministeren Ludwig Erhard de fremste støttespillerne, og Frankrike, Belgia og kretsen rundt Vest-Tysklands kansler Konrad Adenauer de mest kritiske. Norge ble kritisert for manglende europeisk sinnelag og for å vise for liten interesse for de politiske implikasjonene ved samarbeidet. Denne kritikken medførte en norsk revurdering av forhandlingsstrategien. Revurderingen stammet fra embetsverket og spesielt *Europaekspertene* innen handelspolitisk avdeling i Utenriksdepartementet og sendemennene i EEC-landene.¹¹⁶ Planen var ganske enkelt å senke kravene og å utsette vanskelige spørsmål til man var innenfor. Synet sammenfalt med Lange, den nye handelsministeren Oscar Christian Gundersen og statssekretær i Utenriksdepartementet Hans Kristian Engen sitt syn på saken. Lange tok egenhendig skritt i retning av å akseptere de politiske målsettinger på et ministerrådsmøte i EEC i november 1962. Dette ble positivt mottatt av De seks og USA, men vakte reaksjoner på hjemmebane.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 339-342.

¹¹⁵ Frøland 1999. "Advancing Ambiguity", s. 70-75.

¹¹⁶ For interessante bidrag om Utenriksdepartementet, les: Abraham Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets handelspolitiske avdeling – En analyse av et beslutningssystem*, Oslo: Institutt for Statsvitenskap; Olav Fagelund Knudsen 1997. "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk" i *Norges Utenrikspolitikk – 2.utgave*, Torbjørn L. Knutsen, Gunnar Sørbo og Svein Gjerdåker (red.), Bergen: Cappelen Akademisk Forlag; Neumann 1999.

"Norway. The Foreign Ministry"; Iver B. Neumann og Halvard Leira 2005. *Aktiv og avventende – Utenrikstjenestens liv 1905-2005*. Oslo: Pax Forlag.

¹¹⁷ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 342-352.

Forhandlingene tok aldri til, de Gaulle sitt *non* til britisk inntreden i januar 1963 hindret dette. Danmark ble av Frankrike og ledende politikere i Vest-Tyskland invitert med til videre forhandlinger, men takket nei. En slik invitasjon kom ikke til Norge. Forhandlingsbruddet ble mottatt med glede av motstanderne, men selv de som støttet medlemskapslinjen trakk et lettelsens sukk. Det hadde vært en tornefull vei for regjeringen å forene et splittet parti, et sprikende Storting og en voksende negativ opinion sine krav med forhandlingsrealiteten i Brussel. Saken var altså innenrikspolitisk anstrengende og signalene fra Brussel hadde heller ikke vært oppmuntrende: Norge hadde ikke fått gjennomslag for sin forhandlingslinje eller sin lange liste med unntak.¹¹⁸ Dermed ble den vanskelige debatten lagt på is, men søknaden ble liggende i Brussel sammen med de andre EFTA-landene sine søknader. Etter bruddet ble Norges kontakt med Fellesskapets institusjoner holdt til et minimum for å unngå å blåse liv i debatten. Einar Gerhardsen ønsket stillhet om saken for å ikke svekke Arbeiderpartiets muligheter ved neste valg i 1965.¹¹⁹ Da verken assosiasjon med EEC eller større atlantisk frihandelsforordning var plausible løsninger, falt Norge tilbake på EFTA-samarbeidet enn så lenge.

---

¹¹⁸ Archer og Sogner 1998. *Norway, European integration and Atlantic Security*, s. 28.

¹¹⁹ Biografier og selvbiografier kaster ofte lys over personers mer indre refleksjoner og vurderinger om saker og kan dermed gi mer kjøtt til det som ofte blir noe endimensjonale og rasjonelle aktører i større fremstillinger - noen gode bidrag er: John Lyng 1973. *Vaktskifte – Erindringer 1953-1965*, Oslo: Cappelen; John Lyng 1978. *Fra Borgerfred til politisk Blåmandag – Erindringer 1968-1971*, Oslo: Cappelen; Per Øyvind Heradstveit 1981. *Einar Gerhardsen og hans menn*, Oslo: Cappelen; Søren Christian Sommerfelt 1997. *Sendemann: Utenrikspolitisk seilas – minner og betraktninger*. Oslo: Schibsted; Harald Berntsen 2007. *Staurberaren – Per Borten*. Oslo: Aschehoug.

DEL 3: EUROPAEKSPERTENE I UD

---

4) Utenriksdepartementet

Europaekspertene var en del av en institusjon, Utenriksdepartementet, med bestemte normer og en hierarkisk struktur som satte både individer, forholdet mellom individer og handlingsalternativer i system.¹²⁰ Det var innen UD som organisatorisk rammeverk at Europaekspertene gjorde sine politiske og faglige valg. Det var også innen denne institusjonen den sosiale interaksjonen og sosialiseringen foregikk.¹²¹ Utenriksdepartementets oppbygning, arbeidsoppgaver, regler og normer formet individene ved å belønne eller godta en viss oppførsel og handlinger, og ved å sanksjonere en annen oppførsel eller handling. Institusjoner som UD har således evnen til å påvirke og endre aktørers selvforståelse og lojalitetsbånd.¹²² Det er tre sider ved Utenriksdepartementet som er viktig for å forstå Europaekspertenes arbeidssituasjon: For det første hvordan institusjonen i sin helhet var bygd opp og hvilken plass Europaekspertene hadde i den. For det andre hvilke arbeidsoppgaver UD hadde i regjeringen, og hvilke arbeidsoppgaver Europaekspertenes del av departementet hadde. Og for det tredje hvilke regler og normer som gjaldt for de ansatte i departementet.¹²³

Institusjonell oppbygning

Etter den annen verdenskrig ble utenriktjenestens rekruttering, organisasjon og virkemåte gjennomgått av det såkalte Reformutvalget, dette dannet grunnlaget for en ny lov om utenriktjenesten av 13. desember 1948. I 1958 ble en ny lov om Utenriktjenesten vedtatt, men den organisasjonsmessige og administrative oppbygningen fra 1948 ble beholdt.¹²⁴

---

¹²⁰ Christensen 1996. "Adapting to Processes of Europeanisation", s. 10-13; Hallenstvedt 1968.

Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling, s. 14-20.

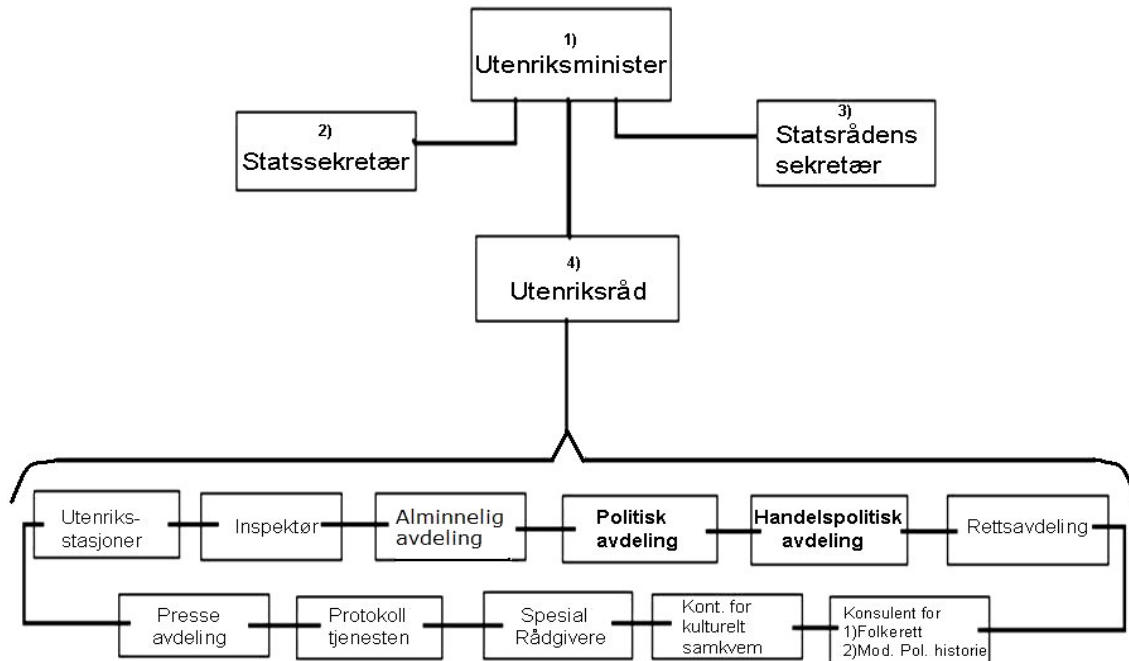
¹²¹ Seidel 2009. "Making Europe through the CAP", s. 8

¹²² Jarle Trondal 2004. "Political Dynamics of the Parallel Administration of the European Commission", i Andy Smith (red.) 2004. *Politics and the European Commission: Actors, Interdependence, Legitimacy*, London: Routledge, s. 75.

¹²³ Selv om Europaekspertene arbeidet innen UD og dette muliggjorde deres kontaktflate både seg i mellom og med andre, og selv om UD som institusjons både hadde regler, arbeidsoppgaver og en egen kultur, er det ikke noe som tilsier at Europaekspertene *måtte* handle slik de gjorde. Det er å forstå som viktige rammer for deres handlinger, akkurat som konteksten var deres forståelsesbakgrunn, var Europaekspertenes posisjon innen UD med sine regler, arbeidsoppgaver og normer påvirkende for deres valg.

¹²⁴ Det Kgl. Utenriksdepartement 1962. "Lov om utenriktjenesten av 18. Juli 1958 med motiver. Instruks for utenriktjenesten – Fastsatt ved Kgl. Resolusjon av 11. Mars 1960 Med kommentarer, vedlegg og formularer.", Oslo, s. 1.

Fig.1.

Organisasjonskartet (fig.1.) viser hvordan Utenriksdepartementet så ut i sin helhet fra 1960 til 1963.¹²⁵ Utenriksministeren, statssekretæren og statsrådens sekretær utgjorde den politiske delen av departementet. Utenriksråden, de forskjellige avdelingene, rådgiverne, konsulentene og utenriksstasjonene utgjorde den administrative delen av departementet. De ansatte i Utenriksdepartementets administrasjon ble kalt embets- og tjenestemenn, der den førstnevnte holdt en høyere stilling enn den sistnevnte. Hierarkiet innen administrasjonen i departementet og på stasjonene, for embetsmenn, var slik:

Administrasjonen:	Stasjonen:
Tjenestegruppe 1: Utenriksråd	Sendemann I - (Ambassade min. av 1. Lønnsklasse)
Tjenestegruppe 2: Ekspedisjonssjef, underdirektør	Sendemann II - (min. av 2. Lønnsklasse) General konsul
Tjenestegruppe 3: Byråsjef	Ambassaderåd, leg.sekr., konsul
Tjenestegruppe 4: Konsulent, 1.sekretær	1. Ambassaderåd., 1.leg.sekr., 1.visekonsul
Tjenestegruppe 5: Sekretær I	2. Ambassaderåd., 2.leg.sekr., 2.visekonsul
Tjenestegruppe 6: Sekretær II	Attache

Utenriksråden var den øverste permanente leder i Utenriksdepartementet. En stilling som ble opprettet ved reorganiseringen av utenriktjenesten i 1922.¹²⁶ I den hjemlige administrasjon

¹²⁵ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 45, 68.

¹²⁶ Olaf Kortner, Preben Munthe og Egil Tvetervås (red.) 1989. *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*, bd.14, Oslo: Kunnskapsforlaget, s. 228.

fulgte deretter ekspedisjonssjefen, som hadde det overordnede ansvaret for sin avdeling. Hver avdeling var igjen delt i kontorer som hadde et ansvarsområde gitt etter en kombinasjon av geografisk område og saksriterier. Under den handelspolitiske avdelingen var det for eksempel seks handelspolitiske kontorer. Hvert kontor var ledet av en byråsjef, disse rapporterte oppover til ekspedisjonssjefen i sin avdeling. I mellom ekspedisjonssjefen og byråsjefen var det, siden 1957, mer og mer vanlig med en underdirektørstilling.¹²⁷ I tillegg hadde man konsulenter og førstesekretærer, begge kunne enten ha flytteplikt eller ikke. Konsulentene hadde gjerne et spesialfelt og fulgte et kontor eller en sak spesifikt. Det siste leddet som bør nevnes eksplisitt er sekretær I- og sekretær II-stillingene: Som sekretær var man tilknyttet et kontor under en avdeling, også i denne stillingen kunne den ansatte enten ha flytteplikt, eller ikke.¹²⁸

Utenriksstasjonene kunne enten være en ambassade, en legasjon, en fast delegert stasjon, eller en konsulær stasjon. Ambassader og legasjoner var diplomatiske stasjoner og hadde ansvaret for konsulattjenesten i det eller de land hvor stasjonssjefen var akkreditert.¹²⁹ I Brussel var for eksempel Nils Anton Jørgensen ambassadør i perioden 1959-1965, men han var også akkreditert Luxembourg. I tillegg ble han oppnevnt som Norges faste delegerte i Det Europeiske Kull- og Stålfellesskap i 1962 og til EURATOM og EEC fra 1960 frem til 1965. En og samme person kunne altså være akkreditert flere land og ansvarsområder. I etterkrigstiden ble det stadig flere faste delegasjoner ved de nye internasjonale organisasjonene. EFTA hadde eksempelvis sin faste delegasjon i Genève, og der var Norge representert. I perioden 1960 til 1968 var Søren Christian Sommerfelt Norges ambassadør til Genève, og i den norske EFTA-delegasjonen satt det i alt tre-fire stykker.¹³⁰ I etterkrigstiden ble ganske raskt slikt multilateralt diplomati en egen karrierevei.¹³¹ Innen ambassaden var til vanlig ambassadøren øverste ansvarlige, også kalt stasjonssjef, deretter fulgte ambassaderåden(e) og første ambassadesekretæren(e). I tillegg kunne ambassaden ha en eller flere attachéer som enten var uteksaminerte aspiranter eller utsendinger med et spesielt fagfelt, for eksempel landbruksattaché eller forsvarsattaché.¹³²

---

¹²⁷ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 314.

¹²⁸ Knut J. Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender* (for årene 1960-1965), Oslo: Aschehoug.

¹²⁹ Det Kgl. Utenriksdepartement 1962. "Lov om utenrikstjenesten.", s. 2.

¹³⁰ Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender* (for årene 1960-1965).

¹³¹ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 315.

¹³² Harald Gram (red.) 1958-1960/Knut J. Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender* (for årene 1958-1965), Oslo: Aschehoug; Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 348.

En viktig del av institusjonen var utdanningssystemet, opprettet i 1922, eller den såkalte aspirantordningen. Aspirantordningen var den regulære måten å rykke oppover i UD, og var en viktig del av UD's særpreg som institusjon. Det var spesifikke krav til utdannelse:

- 1) Embetseksamen eller magisterprøve, eller avgangseksamen fra NTH, NHH, NLH, Krigsskolens øverste avdeling eller tilsvarende i utlandet eller
- 2) Artium/handelsgymnasium samt tre års virke i a. større eksport- eller importbedrift, skipsfartsbedrift, bank, industri, næringsorganisasjon, Norge eller utlandet, eller b. UD, ambassade, legasjon eller større konsulat.
- 3) Særlige kvalifikasjoner.¹³³

Søkere ble tatt opp etter skriftlige og muntlige prøver, deretter fulgte et år med lønnet opplæring og praktisk arbeid, samt en avsluttende eksamen. Opplæringen bestod av diplomatifaget, sosialøkonomi, juridiske fag, historie, fransk og engelsk. Så fulgte nye ett til to år med utplassering i utenriktjenesten og påfølgende ansettelse hvis personen hadde vist seg skikket.¹³⁴

Departementene samarbeidet på mange saksområder, og der ansvarsområdene og kompetanseområdene overlappet hverandre var det naturlig å sette ned utvalg eller råd. Internasjonalt, europeisk og nordisk økonomisk samarbeid var saksområder der flere departementer både hadde kompetanse og ansvar. Både ut i fra koordinasjonshensyn og kommunikasjonshensyn var det åpenbare fordeler med at deltakerne i slike beslutningsprosesser kom sammen i stedet for å jobbe fra hvert sitt kontor.¹³⁵

Utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid (heretter Frihandelsutvalget) ble nedsatt i 1960 og var et slikt interdepartementalt utvalg. Her satt ekspedisjonssjefer fra Handels-, Landbruks-, Industri-, Finans- og Utenriksdepartementet og representanter fra de berørte økonomiske organisasjonene. UD var representert ved Jahn Halvorsen på grunn av sin stilling som ekspedisjonssjef i Handelspolitisk avdeling. Sakene som ble tatt opp var varierte, i utgangspunktet kunne alt som hadde med frigjøring av handel å gjøre være et diskusjonstema, herunder Fellesmarkedet.¹³⁶ I løpet av sommeren og høsten 1961 laget frihandelsutvalget flere foreløpige fortrolige uttalelser om de politiske og økonomiske implikasjonene ved et medlemskap i Fellesmarkedet og vurderinger av

---

¹³³ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 343.

¹³⁴ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 345-346.

¹³⁵ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 90.

¹³⁶ I tillegg hadde UD siden 1945 bestyret "Norges Eksportråd", med representanter fra eksportnæringene og næringsorganisasjonene. Formålet var å fremme norske eksportinteresser. Mellom 1960-63 satt ekspedisjonssjef for Handelspolitisk avdeling Jahn Halvorsen i "Norges Eksportråd". Det Kgl. Utenriksdepartement 1962. "Lov om utenriktjenesten.", Kap. 7, s. 10.

forhandlingssituasjonen mellom Norge og de andre EFTA-landene og EEC. Disse uttalelsene ble samlet og endte opp som et vedlegg til stortingsmelding nr. 15, "Om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske markedsproblemer", høsten 1961.¹³⁷ Om et standpunkt ble tatt av Frihandelsutvalget hadde man en tversgående enighet i embetsverket. En slik enighet gjorde at arbeidet videre med en sak var tuftet på et samlet fagmiljø.¹³⁸

RIØS var et annet tverrdepartementalt råd, med handelsministeren som formann. Rådet var sammensatt av embetsmenn fra HD, UD, Finansdepartementet og Landbruksdepartementet. I tillegg satt flere av de største næringslivsorganisasjonene og arbeidstakerorganisasjonene i rådet, det var altså et kooperativt organ. Fra UD satt igjen ekspedisjonssjef Halvorsen, og byråsjefen fra 4. handelspolitiske kontor, ofte var også statssekretær i UD Hans Kristian Engen og Arne Langeland til stede. I et intervju fra 2010 sa Langeland at de fleste fellesmarkedssaker i RIØS allerede var utarbeidet og i stor grad avgjort i Frihandelsutvalget: "Hvis man hadde noe man fremla, så visste vi at vi hadde flertall [...] en og annen kunne si noe annet, men det spiller ingen rolle."¹³⁹ Samtidig var RIØS et organ der organisasjonene fikk si sin mening, og om det skulle være kraftig motstand mot et forslag ville det trolig bli tillagt vekt. Men det fremgår av møtereferatene at det var stor grad av enighet og sjelden motforestillinger.¹⁴⁰

Arbeidsoppgaver

Departementer tar initiativ til og forbereder saker som regjeringen skal avgjøre, eller som skal legges fram for Stortinget, blant annet lovforslag, budsjetter og planer for statlig virksomhet. UD kunne, som alle departementer, avgjøre enkeltsaker på grunnlag av lover eller forskrifter. Departementet skulle også ivareta norske interesser gjennom diplomatisk representasjon i andre land og samarbeid i internasjonale organisasjoner. De hadde det overordnede ansvar for utenrikspolitikken. Også andre departementer, som for eksempel Handelsdepartementet, deltok i internasjonale nettverk på sine områder. At UD satt med samordningsansvaret i

---

¹³⁷ Stortingsmelding nr.15 1961-62. "Om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske markedsproblemer". Vedlegg 1 "Uttalelse til Handelsministeren om de europeiske markedsproblemer avgitt av utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid den 15.september 1961", s. 1.

¹³⁸ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10.

¹³⁹ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10.

¹⁴⁰ UD 44.5/85 – Bind VI – XVI – Rådet for int. økonomisk samarbeid.

utenrikske spørsmål, betød at en stridighet mellom UD og et annet fagdepartement på dette området gjerne gikk i førstnevntes favør.¹⁴¹

Utenriksdepartementet forvaltet tre viktige arbeidsoppgaver i etterkrigstiden og fremover: sikkerhetspolitikk, handelspolitikk og bistandspolitikk.¹⁴² Målet var til en hver tid å føre regjeringens valgte utenrikspolitikk, men UDs arbeidsoppgaver ble påvirket av flere enn regjeringen. For det første måtte en hver regjering forholde seg til Stortinget: Regjeringens forhold til Stortinget avhang blant annet av om det var en mindretalls- eller flertallsregjering. Etter stortingsvalget i september 1961 mistet Arbeiderpartiet flertallet og var dermed en mindretallsregjering, dette gjorde avhengigheten av å samle støtte i Stortinget for å få gjennom saker større. Utenrikskomiteen var det viktigste kontrollutøvende organet for Stortingets overfor regjeringen og UD, men også en nyttig høringsinstans for regjeringen. Den utvidede utenrikskomiteen kaltes sammen når regjeringen skulle orientere Stortinget om spesielt tungtveiende utenrikspolitiske saker. Dette var en formalisert konsultasjonsordning med betydelig tyngde. Annen innenriks påvirkning på departementet kunne komme fra interesseorganisasjoner, den indre partikanalen og opinionen. I tillegg var, logisk nok, utenriksdepartementet sitt arbeid påvirket av utenrikspolitiske omgivelser, som andre staters regjeringer, internasjonale organisasjoner, internasjonale avtaler og utenlandske selskaper.¹⁴³

UDs makt lå i at de kunne velge hvem de ønsket å involvere i avgjørelsesprosesser, utover de parter regjeringen og Stortinget ønsket med.¹⁴⁴ Gjennom sin kommunikasjon med strategisk plasserte institusjoner og aktører, og sin faglige ekspertise, kunne informasjon og initiativ kanaliseres. Agendaen kunne settes slik at man påvirket de politiske beslutningene.¹⁴⁵ Denne innflytelsesmuligheten reiser flere viktige spørsmål: Hvor kom disse initiativene fra? Var de institusjonelt, ideologisk, nasjonalt eller egoistisk motivert? Og hvor mye brukte byråkratiske aktører i posisjon i UD sin innflytelse til å få igjennom visse holdninger? For en regjering var det i utgangspunktet ikke problematisk at administrasjonen var i besittelse av en slik makt, men det var viktig at den kunne kontrolleres. Tre slike kontrollmekanismer kan nevnes. Det var en intern kontroll av embetsverket gjennom regler, vedtekter og normer, gjennom regjeringen og gjennom statsråden, i dette tilfellet utenriksminister Halvard Lange. Det var også en demokratisk kontroll av embetsverket gjennom Stortinget. Videre var det

---

¹⁴¹ Olav Fagelund Knudsen 1997. "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk" i *Norges Utenrikspolitikk – 2. utgave*, Torbjørn L. Knudsen, Gunnar Sørbo, Svein Gjerdåker (red.), Bergen: Cappelen Akademisk Forlag, s. 81.

¹⁴² I tillegg var en arbeidsoppgave rett etter Den andre verdenskrig å bygge opp landet igjen. Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 284.

¹⁴³ Knudsen 1997. "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk", s. 82-86.

¹⁴⁴ Knudsen 1997. "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk", s.74-76.

¹⁴⁵ Allers 2009. *Besondere Beziehungen*, s. 39.

også en effektiv kontroll gjennom at massemediene og opinionen for øvrig overvåket, åpnet opp og kommenterte arbeidsprosessen til Utenriksdepartementet.¹⁴⁶ Fra starten av 60-tallet vokste det frem en mer hardtslående og pågående journalistikk og flere grasrotorganisasjoner i opinionen som hadde mer interesse for, og førte en sterkere kontroll med, utenrikspolitiske beslutningsprosesser.¹⁴⁷

Om en sak var åpen eller lukket var av stor betydning for behandlingsgangen i UD. En typisk lukket prosess kunne involvere bare regjeringen, forvaltningen og enkelte stortingsmenn under hånden. I en typisk åpen prosess var det først en åpen debatt på Stortinget og da kunne et utall aktører delta. Søknaden om medlemskap i Fellesmarkedet og prosessen som ledet frem til søknaden involverte regjeringen, nesten samtlige departementer, Stortinget, pressen, de forskjellige næringslivsorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner, akademia og opinionen for øvrig. Det var med andre ord en svært åpen prosess.

De diplomatiske oppgavene som utenriksstjenesten ivaretok bestod i stedlig representasjon, hjemrapportering, forhandlinger om avtaler, bistand for nordmenn i fremmede land og saksforberedelse for den politiske ledelse.¹⁴⁸ Hjemrapporteringen skulle inneholde saker som var av ”nasjonal interesse” og ”av betydning for den internasjonale situasjon”. Hva dette betydde var ingen enkel sak å avgjøre, og det var således rom for betydelige skjønnsvurderinger.

Hver avdeling i UD hadde saksavgrensede arbeidsoppgaver som politikk, handelspolitikk, administrasjon eller andre saker. Hvert kontor var videre delt inn etter en blanding av saksområde og geografiske kriterier. I 1961 hadde for eksempel 4. handelspolitiske kontor ansvaret for:

Saker vedrørende Organisasjonen for européisk økonomisk samarbeid (OEEC) ; økonomiske spørsmål som behandles i Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO) ; FN's økonomiske regionale kommisjoner. FN's organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) ; internasjonale råvareavtaler. Det internasjonale valutafond og Den internasjonale bank ; Det européiske kull- og stålfellesskap ; det européiske fellesmarked og frihandelsområde «de ytre Syv» (det Europeiske Frihandelsforbund) ; generelle spørsmål vedrørende økonomisk politikk (alt for så vidt disse saker behandles i Utenriksdepartementet).¹⁴⁹

Her var arbeidsoppgavene mest tilknyttet Vest-Europa geografisk, med spesifikk vekt på multilaterale organisasjoner. Det var dette kontoret i UD's hjemlige administrasjon som

---

¹⁴⁶ Mjeldheim 2002. *Det politiske systemet*, s. 210.

¹⁴⁷ I følge Rolf Tamnes var dette tidlige tegn på det *aksjonsdemokratiet* som senere skulle vokse frem og i aller høyeste grad forme kampen om EF i 1970-1972. Tamnes 1997. *Oljealder*, s. 452.

¹⁴⁸ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 277.

¹⁴⁹ Hougen (red) 1961. *Norges Statskalender*.

jobbet med Norges forhold til EEC og søknaden om medlemskapsforhandlinger. I mars 1962 ble ansvaret ført over til det 5. handelspolitiske kontor, og ansvarsteksten lød følgende:

Generalavtalen om tolltariffer og handel (GATT) og flersidige forhandlinger i henhold til denne avtale; Det Europeiske Frihandelsforbund (EFTA); Det Europeiske Økonomiske Fellesskap (CEE); Tollsamarbeidsrådet: Diverse internasjonale tollkonvensjoner og andre konkrete toll- og avgiftsspørsmål. Norges Eksportråd.

Hvert kontor sine arbeidsoppgaver var svært klart avgrenset. En viktig avgrensning både av effektivitetshensyn, men også for å ansvarliggjøre tjenestemenn lenger nede i systemet. Det stod svart på hvitt hva hvert kontor arbeidet med. Allikevel kunne saker falle inn under flere kontorer sitt ansvarsområde: Da var det vanlig at saksinnholdet, og ikke den geografiske tilhørigheten, bestemte hvilket kontor som ansvaret falt på.¹⁵⁰ I UD sine arkiver sortert under "Norge. Forholdet til CEE" er det frem til mars 1962 nærmest utelukkende 4. handelspolitiske kontor som arbeider med spørsmål angående EEC, og etter omorganiseringen klart mest det 5. handelspolitiske kontor.¹⁵¹ Den ene gangen FN-delegasjonen i New York kom med opplysninger om EEC understreket for eksempel ambassadør Sivert A. Nielsen i brevet "at vi her i Delegasjonen selvfølgelig ikke skal rote oss bort i Fellesmarkedets problemer."¹⁵²

Regler og Normer

Utenriksdepartementets embetsverk ble styrt etter weberianske prinsipper. Noen strukturelle regler for hele institusjonen var den pyramidale organiseringen, de spesifiserte instruksjons- og ansvarslinjene, arbeidsfordelingen og kravet om skriftlighet i saksbehandlingen.¹⁵³ Sosiologen Max Weber sine prinsipper for byråkratiet vektlegger faglig uavhengighet og politisk nøytralitet: Idealtypisk skulle byråkraten adlyde de upersonlige og formelle reglene, ikke nødvendigvis personen som ledet departementet. Arne Langeland, som var første sekretær, konsulent og byråsjef i 5. handelspolitiske kontor fra 1960 til 1963, uttrykte seg slik, i et intervju fra 2010, om det å ha forskjellige politiske overordnede: "Første du må gjøre, det er å lukte litt på luften og se, ja hvordan er han nye da. De er alle forskjellige. Vi må bare, som embetsmenn, embetsverk akseptere – innen visse grenser. Og hvor de grensene går, det

---

¹⁵⁰ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 85.

¹⁵¹ UD 44.36/6.84 – Norge. Forholdet til CEE. Bd. 1-23.

¹⁵² UD 44.36/6.84 – Bind XXIV - 18.oktober 1962, New York – J.Nr. 15056 II – "Kjære Georg" Fra FN-delegasjonen i New York, ved Ambassadør Sivert A. Nielsen.

¹⁵³ Rasch 1999. *Demokrati*, s. 133.

vet ikke jeg.”¹⁵⁴ Prinsippene om faglig uavhengighet og politisk nøytralitet var viktige fordi den administrative delen av Utenriksdepartementet ikke ble byttet ut ved et regjeringsskifte.¹⁵⁵ Den administrative delen av UD ble ansatt etter faglige kriterier, ansatt ”på livstid”, eller med andre ord ikke valgt.¹⁵⁶ Veien til toppstillingene gikk gjennom aspirantordningen og via et system av opprykk etter ansiennitet. Dette kan illustreres gjennom et typisk karriereløp:

Eivinn Berg (født 1931) begynte på aspirantkurset etter eksamen fra Norges Handelshøyskole i 1956, deretter var han attaché og visekonsul ved Norges generalkonsulat i Chicago frem til 1960. Fra 1960 til 1963 fungerte han som sekretær i UD's handelspolitiske avdeling. Fra 1963 var han første ambassadesekretær ved Norges faste delegasjon til EFTA, GATT og FNs særorganisasjoner i Genève, og ble fra 1966 til 1968 avdelingssjef i EFTA. Etter 2 år som 1. konsulent i handelspolitisk avdeling ble Berg ambassaderåd i Brussel i 1970 frem til 1972, og var rådgiver for delegasjonen som forhandlet frem Norges medlemskapsavtale med Fellesskapet. Eivinn Berg var for øvrig leder for forhandlingene om EØS-avtalen i 1989-1992 og EU-medlemskap i 1993-94.¹⁵⁷

Eivinn Berg sin diplomatiske karriere i UD forteller flere ting: For det første var departementet i Norge og utenriksstasjonene sidestilte som arbeidsplasser. For det andre kunne en tjenestemann bare forflyttes til en stilling som var likeverdig eller høyere, med visse unntak.¹⁵⁸ For det tredje vekslet det mellom stasjonering utenlands og i departementet hjemme. En av grunnene var ønsket om at diplomatene skulle være kjent med forholdene hjemme, og opptre i pakt med norske forhold, og ikke ”go native” i utlandet. Hvor en embetsmann var utstasjonert ville påvirke hvilket miljø han/hun hentet informasjonen sin fra og dette dannet erfaringsbakgrunnen for embetsmannen. UD var med andre ord klare over faren ved å la en embetsmann bli for godt sosialisert i et land eller en organisasjon.¹⁵⁹ Samtidig ønsket UD kompetanse, og som man ser av Eivinn Berg sin karriere opparbeidet han seg kompetanse innen handelspolitikk og senere mer spesifikt innen europeisk økonomisk integrasjon. Dette var en av flere innebygde spenninger i forventningene til en embetsmann. Det var ingen klare regler, men heller snakk om en rolleforventning. Denne rolleforventningen dannet rammen for hva en embetsmann kunne gjøre, men innen rammen var mange alternativer akseptable. Embetsmannen skulle samtidig være politisk lojal overfor den gitte regjeringen og politisk nøytral. Embetsmannen skulle bruke sin kompetanse til å tjene den politikk myndighetene ønsket, men også være fri til å legge frem sine faglige

---

¹⁵⁴ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10.

¹⁵⁵ Rasch 1999. *Demokrati*, s. 133-134.

¹⁵⁶ Jacobsen 1997. *Administrasjonens makt*, s. 18-23.

¹⁵⁷ http://www.sn.no/nbl/biografi/Eivinn_Berg/utdypning - kl. 15.17, 5.nov.2009

¹⁵⁸ Det Kgl. Utenriksdepartement 1962. ”Lov om utenriktjenesten.”, s. 6.

¹⁵⁹ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 60.

vurderinger selv om de gikk på tvers av regjeringens.¹⁶⁰ Flytteplikten illustrerer ønsket om lojalitet, mens Eivinn Berg sitt karriereløp innen vesteuropeisk økonomisk integrasjon viser viktigheten av den faglige uavhengigheten og kompetansen. Knut Dahl Jacobsen påpeker at denne rolleklarheten gjør at kryssende forventninger til embetsmannen blir ivaretatt, men det gjør også at klare regler blir vanskelig å definere.¹⁶¹ En annen grunn til mangelen på klare regler i utenriksstjenesten var ønsket om fleksibilitet. Mange regler ville føre til at departementet ble mindre elastisk i sin tilpasning til skiftende omgivelser.¹⁶²

En annen normstyrt gråsoner var embets- og tjenestemenns politiske virksomhet. Når kunne en embetsmann være politisk aktiv, og når var dette ikke berettiget? Her krysser forventningen om et upartisk og saklig embetsverk seg med retten til egen politisk virksomhet som disse embetsmennene har.¹⁶³ I 1967 skrev statsviter Abraham Hallenstvedt at Utenriksdepartementet hadde få eksempler på embetsmenn som hadde uttalt seg for fritt i media. Han begrunnet dette blant annet med at UD hadde sin egen presseavdeling som uttalte seg på departementets vegne. Presseavdelingen hadde to viktige funksjoner. UD fikk en ensrettet og sammenkjørt informasjonsstrøm, og de unngikk at en embetsmann som hadde ansvaret for en sak innad i Utenriksdepartementet og ble talsmann utad.¹⁶⁴ Det var ingen klare regler for hvor grensen gikk for en embets- eller tjenestemanns politiske engasjement, men to ting synes klare i det minste i praksis: Det var ikke holdbart å engasjere seg politisk med *personlige* standpunkt innenfor sitt *eget* saksområde. Her var normen at jo høyere i administrasjonen én satt desto mer uholdbart ville det være. På den andre siden var det ikke holdbart å nekte noen embets- eller tjenestemann å gi uttrykk for egne politiske meninger innen *andre deler* av politikken og samfunnet.¹⁶⁵

Man ser at Utenriksdepartementet gjennom en klar arbeidsfordeling, men noe mer uklare regler forsøkte å ivareta kryssende forventninger og bevare både effektivitet, fleksibilitet, lojalitet og kompetanse. En institusjon som ikke har et så klart regelverk vil i større grad være styrt av normer. Slike normer kan på individplan være slike

---

¹⁶⁰ Knut Dahl Jacobsen 1960. "Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i sentraladministrasjoner" i *Tidsskrift for samfunnsforskning 1.årgang 1960*, Oslo: Universitetsforlaget, s.232.

¹⁶¹ Dahl Jacobsen 1960. "Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet", s. 243.

¹⁶² Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 61.

¹⁶³ Knut Getz Wold 1974. "Administrasjon og politikk" i Gleditsch, Østerud, Elster (red.) 1974. *De Utro Tjenere*, s. 29-30.

¹⁶⁴ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 88.

¹⁶⁵ Knut Getz Wold 1974. "Administrasjon og politikk" og Øyvind Østerud, Nils Petter Gleditsch og Jon Elster 1974. "Embetsverket i EF-kampen" i Gleditsch, Østerud, Elster (red.) 1974. *De Utro Tjenere*, s. 41, 63-64; Dahl Jacobsen 1960. "Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet", s. 239.

rolleforventninger som nevnt overfor. Eller på et litt mer strukturelt plan, foreventninger om hva UD skulle representere utad.

5) *Europaekspertene i UD*

Oppgaven har til nå befattet seg med Europaekspertenes omgivelser. Først de politiske hendelser og den videre politiske kontekst de jobbet i og med, og bakgrunnen for disse hendelsene. Deretter har oppgaven fokusert på Utenriksdepartementets organisering og indre sammensetning. Nå skal aktørene finnes og beskrives: Europaekspertene defineres som embetsmenn innen Utenrikstjenesten som befattet seg med Norges forhold til vesteuropeisk samarbeid generelt og Fellesmarkedet spesielt. Til denne definisjonen passer:

- 1) Ekspedisjonssjefen for den handelspolitiske avdeling.
- 2) Byråsjefene for det 4. (frem til mars 1962) og 5. handelspolitiske kontor.
- 3) Første sekretærer og konsulenter ved de samme kontorene.
- 4) Ambassadører, ambassaderåder og 1.ambassadesekretærer utstasjonert ved Norges ambassader i Brussel, Paris, Bonn, Haag, Roma, London og København.
- 5) Embetsmenn fra UD som representerte Norge i de flernasjonale organisasjonene OEEC/OECD, EFTA, ECSC, EEC, EURATOM og Europarådet.
- 6) Embetsmennene fra UD tilknyttet forhandlingsdelegasjonen oppnevnt 8. juli 1962.

Både utestasjonenes geografiske beliggenhet, kontorenes ansvarsområder, slik de er gjengitt i statskalendrene, og hyppigheten av rapporter, notater, telegram og brev om EEC og Norge i Utenriksdepartementets arkiver bygger opp under dette utvalget.¹⁶⁶ Europaekspertene utgjorde totalt en gruppe på ikke mer en 33 stykker ut i fra denne definisjonen. Det var dog en indre kjerne som stod for mesteparten av initiativene, reisene, forhandlingene og kommunikasjonen internt, med EFTA-landene og fellesmarkedslandene i treårsperioden 1960 til 1963, disse embetsmennene talte i alt ni stykker. Utvalget av de ni er gjort ut i fra tre kriterier: For det første besatt disse embetsmennene de mest strategiske posisjonene i forhold til hjemlig administrasjon og utenlandsk representasjon. For det andre avtegner hyppigheten av kommunikasjon, reiser og forhandlinger gjort i forbindelse med fellesmarkedsutfordringen klart at disse ni embetsmennene både hadde mest ansvar som følge av sin stilling, men også tok mest ansvar eller initiativ selv. For det tredje er utvalget gjort på grunnlag av hvem som ble oppnevnt til forhandlingsdelegasjonen.¹⁶⁷

Disse ni embetsmennene var: Søren Christian Sommerfelt, som gikk fra å være ekspedisjonssjef i handelspolitisk avdeling i 1960 til stillingen som ambassadør ved Norges

---

¹⁶⁶ Gram (red.) 1958-1960/Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender*; UD 44.36/6.84 – Norge. Forholdet til CEE. Bd. 1-23.

¹⁶⁷ UD 44.36/6.84, bd. 14, "Oppnevning av Norges forhandlingsdelegasjon til det Europeiske Økonomiske Fellesskap" av Hans Kristian Engen og Asbjørn Skarstein, 7.juni 1962.

faste delegasjon til EFTA i Genève frem til 1968; Jahn Halvorsen, som overtok stillingen som ekspedisjonssjef i handelspolitisk avdeling i 1961 og beholdt den frem til 1965, han satt også i Frihandelsutvalget, Norges Eksportråd og RIØS; Kjell Kristian Christiansen, som jobbet under Jahn Halvorsen i det 4. handelspolitiske kontor som byråsjef i 1960¹⁶⁸; Tancred Ibsen, som var byråsjef i det 4. og senere 5. handelspolitiske kontor fra 1961 til 1962, da han fikk en midlertidig ambassaderådsstilling i Brussel i forbindelse med Norges forhandlinger om medlemskap i Fellesmarkedet¹⁶⁹; Arne Langeland, som var førstesekretær tilknyttet 4./5. handelspolitiske kontor, og deretter fikk en friere konsulentstilling, og i 1962 ble byråsjef ved det samme kontoret; Eivinn Berg, som var sekretær I tilknyttet det 4. og deretter 5. handelspolitiske kontor; Nils Anton Jørgensen, som var ambassadør til Brussel, Luxembourg og Norges faste delegasjon til EEC, EURATOM og ECSC i hele perioden; Asbjørn Skarstein, som først tilhørte 1. administrative kontor i 1960, men var ambassaderåd resten av perioden, først i Genève i 1961 og deretter i Brussel; William G. Solberg, som ble første ambassadesekretær i Brussel fra 1961 og innehadde samme stilling ved Norges delegasjoner til EEC, EURATOM og ECSC fra 1962, og i oktober 1962 ble oppnevnt som Norges representant til EEC sitt sekretariat i forbindelse med forhandlingene; Arne Skaug, som etter å ha vært handelsminister i Gerhardsens 3. regjering siden 1955, ble utnevnt til ambassadør i London i 1962 og var det frem til 1968.

Av disse ni ble ambassadør Skaug, ambassadør Jørgensen, ekspedisjonssjef Halvorsen, ambassaderåd Skarstein og konsulent/byråsjef Langeland en del av forhandlingsdelegasjonen. Byråsjef Ibsen ble sendt til Brussel som ambassaderåd og ambassaderåd Solberg ble tilknyttet EEC sitt sekretariat.¹⁷⁰ Det var altså kun ambassadør Sommerfelt og sekretær I Berg som ikke ble en del av forhandlingsdelegasjonen.

Europaekspertene kan defineres som en kollektiv aktør både fordi de tilhørte en organisasjon med spesielle regler, normer og idealer og fordi de tilhørte en undergruppe av UD som hadde en spesialisering: Europapolitikk. I tillegg var de konsentrert om en spesiell oppgave: Norges forhold til og forhandlinger med Fellesmarkedet.¹⁷¹

Biografisk materiale om Europaekspertene er med på vise likheter og forskjeller i gruppen som helhet, det forteller også om deres forståelses bakgrunn og indre sosialisering.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Kjell Kristian Christiansen er ikke med blant de ni mest aktive Europaekspertene både fordi han tidlig forsvant fra kontoret og fordi han ikke var aktiv i den grad de andre ni var.

¹⁶⁹ UD 44.36/6.84, bd. 15, J.nr. 09530/62, "CEE: Byråsjef Ibsen, reise til Brussel", notat, 15.juni 1962.

¹⁷⁰ Gram (red.) 1958-1960/Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender*.

¹⁷¹ Allers 2009. *Besondere Beziehungen*, s. 37.

¹⁷² Det biografiske materiale er hentet fra: Gram (red.) 1958-1960/Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender*; http://www.snl.no/nbl_biografi/Eivinn_Berg/utdypning - kl. 15.17, 5.nov.2009;

Alle de 33 Europaekspertene var menn, det var i det hele tatt svært få kvinner i utenriktstjenesten.¹⁷³ Gjennomsnittsalderen blant Europaekspertene var 46 år i 1962. Over halvparten (51 %) av Europaekspertene var født i seksårsperioden 1916-1922. De var altså mellom 21 og 27 år under krigen (1943) og mellom 40-46 år i 1962. Geografisk var hele 38,7 % født i Oslo og over to tredjedeler kom fra Østlandet.¹⁷⁴ Av de ni mest sentrale ekspertene var godt over halvparten (55 %) født mellom 1916-1922 og gjennomsnittsalderen var 42,8 år. Over halvparten kom fra Oslo og åtte av ni kom fra Østlandet. Man må konkludere med at det fra naturens side var en nokså homogen gruppe.¹⁷⁵ Her er det funnet en del likheter, men det må bemerkes at det med andre kriterier muligens ville vært store forskjeller. Det er viktig å påpeke fordi det statistiske materiale ikke er fyldig nok, og fordi det ikke sier noe om gruppen i forhold til for eksempel resten av UD. På den annen side beskriver det Europaekspertene som gruppe og det sannsynliggjør en likere sosialisering.

Når en aktør tilegner seg normer, regler, verdier og mål gjennom interaksjon kalles det sosialisering, aktøren internaliserer visse roller og identiteter.¹⁷⁶ En av de viktigste arenaene for sosialisering er utdannelsen og senere arbeidsplassen. Før den andre verdenskrig bestod overvekten av embetsverket i UD av menn med juridisk embetseksamen (cand. jur.), som var fra Oslo-traktene og tilhørte de øvre samfunnslagene.¹⁷⁷ Så var også tilfelle med Europaekspertene, med et unntak: Det var også mange økonomer. Av de 33 hadde over 40 % juridisk embetseksamen og 40 % hadde en eller annen form for økonomisk utdanning.¹⁷⁸ I den indre kjernen (de ni) var det kun økonomer og jurister, med en overvekt (66,7 %) av økonomer.

Embetsmenn utdannet innen økonomi og jus var allsidige i den forstand at de kunne gis forskjellige ansvarsområder innen forskjellige departementer – de var generalister. En generalist står i kontrast til en spesialist som har kompetanse innen et avgrenset område. En

---

http://www.snl.no/nbl_biografi/S%C3%B8ren_Christian_Sommerfelt/utdypning_%E2%80%93_2 - kl. 15.20

05.nov.2009; http://www.snl.no/Asbj%C3%B8rn_Skarstein - kl 15:19 5.nov. 2009;

http://snl.no/Jahn_Brochmann_Halvorsen - kl 15:19 5.nov. 2009;

http://www.snl.no/nbl_biografi/Hans_Engen/utdypning - kl 15.18 5.nov.2009;

http://www.snl.no/Arne_Langeland - Kl. 15.22 05.november;

http://www.snl.no/nbl_biografi/Knut_Frydenlund/utdypning - kl 18:48 8.nov.2009;

http://www.snl.no/nbl_biografi/Arne_Skaug/utdypning - kl.18.58 9.nov.2009; Sommerfelt 1997. *Sendemann*; Harald Gram og Bjørn Steenstrup (red.) 1959. *Hvem er hvem?*, Oslo: Aschehoug; Bjørn Steenstrup (red.) 1964. *Hvem er hvem?*, Oslo: Aschehoug; Jon Gunnar Arntzen (red.) 1994. *Hvem er hvem*, Oslo: Kunnskapsforlaget.

¹⁷³ Ideen om å lage statistikk basert på biografiske opplysninger er hentet fra Seidel 2009. "Making Europe through the CAP"; Vedlegg 1 – Statistikk om embetsmenn.

¹⁷⁴ Jeg fant kun fødselssted for 31 av 33 Europaekspertene.

¹⁷⁵ Vedlegg 1 – Statistikk om embetsmenn.

¹⁷⁶ Trondal 2004. "Political Dynamics", s. 74.

¹⁷⁷ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 346.

¹⁷⁸ Enten cand. Oecon, N.H.H. eller Handelsgym. Vedlegg 1 – Statistikk om embetsmenn.

embetsmann utdannet innen landbruket er en spesialist, fordi kunnskapen ikke nødvendigvis er overførbart til andre felter. Jus og økonomi er derimot disipliner som trengs innen hele administrasjonen. På den andre siden var Europaekspertene spesialister i handelspolitikk og diplomati.

Europaekspertene var altså en relativt homogen gruppe, med liknende utdannelser som jobbet i samme departement med samme spesialfelt og som konsentrerte seg om en spesiell sak i perioden 1960-63. I tillegg var det en gruppe der det var begrenset mulighet til medlemskap i, det krevde en spesiell utdanning, gjennomføring av aspirantkurset og opprykk gjennom ansiennitet. Europaekspertenes arbeidsmetoder og arbeidsdokumenter var ikke åpne for allment innsyn og prosessene var ofte delvis lukket. Bortsett fra de dokumentene utenriksministeren anså som viktig for andre i regjeringen og den utvidede utenrikskomiteen å få innsyn i var arbeidsprosessen forbeholdt UD. Europaekspertene må ut i fra denne oppsummeringen kunne kalles et *policy network*, under den forutsetning at de jobbet mot et bestemt mål.¹⁷⁹

---

¹⁷⁹ Rhodes 1997. *Understanding Governance. Policy Networks*, s. 9-10.

6) Kommunikasjon og relasjoner

Kommunikasjonen embetsmennene seg imellom og mellom dem og statsrådene vises gjennom det skriftlige materiale. Det er klart at mye av kommunikasjonen må ha foregått muntlig og derfor vanskelig kan oppspores, men det er også klart at både den hierarkiske oppbygningen av UD, de klare ansvarslinjene og kravet om skriftlighet i saksgangen gjør kommunikasjonen lett å følge. Oppgaven vil først beskrive kommunikasjonen blant Europaekspertene innad i UDs administrasjon og utestasjoner, deretter hvordan de kommuniserte med den politiske ledelsen og hvordan de arbeidet med andre departementer. Det vil også vises til forskjellige forhandlingsmetoder som Europaekspertene kunne benytte i møtet med Fellesskapet.

En del av den daglige kommunikasjonen foregikk gjennom møter: på departementslederplan, avdelingslederplan, kontorlederplan og saksbehandlerplan. Ekspedisjonssjefene møttes for eksempel en gang i uken. Det samme gjorde byråsjefene. Byråsjefene i handelspolitisk avdeling samlet seg hos ekspedisjonssjefen og la frem de viktigste sakene deres kontor arbeidet med.¹⁸⁰ Nedover ble det gitt generelle orienteringer om retningslinjer som administrasjonen måtte følge innen aktuelle policy-problemer, dette var viktig for regjeringen og den aktuelle statsråd, da mange avgjørelser ble tatt lenger ned i systemet.¹⁸¹

Utenriksstasjonene rapporterte som nevnt tidligere inn til Utenriksdepartementet om saker av ”nasjonal interesse” og ”av betydning for den internasjonale situasjon”.¹⁸² Rapportene kunne variere fra fyldige oversiktsrapporter, politiske, økonomiske og stemningsrapporter, til korte forespørsler om hjemlige forhold eller ønsker om skriftlig materiale. De politiske rapporter og rapporter om den økonomiske situasjonen i landet tjenestemannen oppholdt seg skulle avgis regelmessig. Oversiktsrapportene fulgte gjerne et spesielt problemkompleks over tid, og stemningsrapportene omhandlet hvordan opinionen i landet embetsmannen var utstasjonert reagerte på sentrale innenlandske eller utenrikske problemstillinger. Verdien i disse rapportene lå i den utstasjonerte embetsmannens unike innsikt og egne vurdering av saken. Når det gjaldt økonomiske rapporter ble det i instruksen for utenriktjenesten eksplisitt nevnt at ”[a]v spesiell interesse er en detaljert og uttømmende rapportering om regionale økonomiske integrasjonsbestrebelse.”¹⁸³ I tillegg ble ofte referater

---

¹⁸⁰ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10; Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 100.

¹⁸¹ Knut Getz Wold 1974. ”Administrasjon og politikk”, s. 34.

¹⁸² Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 74.

¹⁸³ Det Kgl. Utenriksdepartement 1962. ”Lov om utenriktjenesten.”, Kap. 8, s. 6.

fra samtaler sendt hjem, og gjerne med ambassadens vurderinger av møtets karakter og konklusjoner om møtets betydning. Da regjeringen ønsket å vite om deres utsettelse av fellesmarkedssaken til etter valgkampen i september 1961 var ødeleggende for forhandlingsposisjonen ved en eventuell tilslutning til EEC, kunne eksempelvis William Solberg konkludere slik etter en samtale med en høyere embetsmann i Brussel: ”Etter Ambassadens oppfatning skulle det således ikke være grunn til å nære bekymring for å komme med i forhandlingene på et noe senere tidspunkt, dersom man fra norsk side velger å søke fullt medlemskap.” Anbefalningen fra Ambassaden mot slutten av rapporten lød: ”En bør imidlertid ta under overveielse å reise spørsmålet om samtidige forhandlinger med Danmark og Storbritannia, selv om en norsk søknad kommer noe senere i De seks’ hovedsteder.”¹⁸⁴

En stadig økende saksmengde fra krigens slutt og frem mot 1960-tallet førte til at færre saker nådde helt til utenriksministeren og dermed at flere avgjørelser ble tatt lenger nede i systemet. De nye internasjonale organisasjonene skapte nye arbeidsplasser og arbeidsoppgaver og Iver B. Neumann og Halvard Leira påpeker at ”[m]ed høy frekvens og intensitet i samhandlingen og en stor mengde organisasjoner, måtte det nødvendigvis bli diplomater som sto for det meste av det konkrete arbeidet i de nye internasjonale organisasjonene, i felten så vel som hjemme i Oslo.”¹⁸⁵ Statssekretærstillingen ble et slags filter mellom byråkratiet og den politiske ledelsen, han skulle fra 1951 få gjenpart av alle politiske rapporter og bestemme om de skulle vises utenriksministeren.¹⁸⁶ I UD’s hierarki hadde saksbehandlere nederst i pyramiden veldig spesifikke og ofte avgrensede oppgaver, her ville en sak forenkles og bli sendt oppover. Det samme forekom på avdelings- og departementslederplan.¹⁸⁷ Statssekretæren og Utenriksråden var det siste koordinerende leddet før Utenriksministeren, dette ble dog vanskeliggjort av at ekspedisjonssjefene ofte tok sine saker direkte opp med statsråden.¹⁸⁸

Det skriftlige materiale fra 4. og 5. handelspolitiske kontor om Fellesmarkedet forteller mye om kommunikasjonen innad i den hjemlige administrasjonen blant Europaekspertene. Bortsett fra ambassadenes innberetninger som ble sendt til kontoret

---

¹⁸⁴ UD 44.36/6.84 – Bind III – 31. august 1961, Brussel – J. Nr. 12862 II – ”CEE. Eventuell norsk tilslutning til Fellesskapet.” Til Det Kgl. Utenriksdepartement, fra Norsk Ambassade i Brussel etter fullmakt av William G. Solberg.

¹⁸⁵ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 277.

¹⁸⁶ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 286.

¹⁸⁷ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 74, 86.

¹⁸⁸ Modalsli-rapporten: Innstilling om Den sentrale forvaltnings organisasjon. Fra et utvalg oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon 22. september 1967. Innstilling avgitt 15. mai 1970. Engers Boktrykkeri, Otta: 1970, s. 50.

produserte de selv for det meste såkalte notater. Notater kunne gjerne være vurderinger av en situasjon og mulige handlingsalternativer: Da Utenriksdepartementet begynte å forstå at britene var i ferd med å søke en avtale med De seks skrev Arne Langeland et notat med overskriften "Forholdet til De Seks.". Langeland begynner med å beskrive problemstillingen for britene: "Britene kan av politiske og økonomiske grunner *ikke* finne seg i å bli stående utenfor det politiske og økonomiske kontinental-europeiske samarbeid." Deretter gikk han over til Norges problemstilling og spurte retorisk: "Kan vi unnlate å følge britene når de i en eller annen form presser seg inn i seksmaktssamarbeidet?" Til slutt skrev Langeland ned det han så som Norges interesser.¹⁸⁹ Slike notater kan både sees på som en måte å strukturere informasjon som kommer fortløpende og som en kunnskapsproduksjon som er med på å forme UD's respons på situasjonen. Andre typiske arbeidsoppgaver i kontoret var å forberede statssekretæren, utenriksministeren eller handelsministeren på møter i innland eller utland, taler og debatter som omhandlet Fellesmarkedet.

Europaekspertene sitt saksområde utenrikshandel sorterte både under UD og HD. Når ikke annet var bestemt var fordelingen departementene imellom slik at HD tok seg av den koordinerende næringspolitiske behandlingen, mens UD hadde ansvaret for forhandlingene.¹⁹⁰ Dette stemmer delvis for Europaekspertene i 1960-63. For det første skrev ofte embetsmenn fra HD og UD rapporter fra sonderinger i utlandet sammen. For det andre satt embetsmenn fra HD og UD ofte i samme utvalg om næringspolitiske spørsmål, selv om de ofte lå offisielt under HD, slik som Frihandelsutvalget. Samtidig fikk HD ansvaret for det koordinerende ansvaret hjemme og UD ansvaret for forhandlingsdelegasjonen under forhandlingene om medlemskap.¹⁹¹ Dette var en oppdeling som ikke ble gjennomført strikt: UD hadde ansvaret for å koordinere Norges deltakelse i internasjonalt samarbeid og å trekke opp kursen i samarbeidet. Slik at både UD og HD hadde et koordinerende ansvar, på hver sin måte. I tillegg var det et mål for departementene å finne fram til "rasjonelle og smidige samarbeidsformer."¹⁹² Statistisk analyse av kommunikasjonen til og fra Handelspolitisk avdeling viser at den var svært autonom i forhold til eget departement, men var tilsvarende tett tilknyttet HD.¹⁹³ Europaekspertene satt i tverrdepartementale utvalg under HD sin ledelse som Frihandelsutvalget, eller med handelsministeren som leder, slik som i RIØS. Løchen-rapporten var også et produkt av et samarbeid mellom HD og Handelspolitisk avdeling.

---

¹⁸⁹ UD 44.36/6.84 – Bind I – 7.mars 1961 – J. Nr. 2960/61 – "Notat. Forholdet til De Seks" Av 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

¹⁹⁰ Modalsli-rapporten 1970. s. 126.

¹⁹¹ UD 44.36/6.84 – Bind I-XXIII.

¹⁹² Modalsli-rapporten 1970. s. 220.

¹⁹³ Hallenstvedt 1968. *Utenriksdepartementets Handelspolitiske Avdeling*, s. 210.

Forhandlingsdelegasjonen hadde i tillegg til Europaekspertene fra Handelspolitisk avdeling og embetsmenn fra ambassadene et stort innslag av embetsmenn fra HD. Langeland uttalte, i 2010, at overlappingen mellom HD og UD ofte førte til unødvendig dobbeltarbeid, men at arbeidsmiljøet og samarbeidet var svært godt.¹⁹⁴

Europaekspertene var ofte med Handelsministeren på reiser til De seks sine hovedsteder og ledsaget ham på statsrådsmøtene i EFTA.¹⁹⁵ Søren Christian Sommerfelt, som var ambassadør til EFTA i Genève, så for eksempel utenriksminister Arne Skaug som sin sjef. Sommerfelt fortalte om den tiden han var ekspedisjonssjef i UD at "[s]aker forela jeg sjelden for Lange, og gjorde jeg det, fikk jeg som regel svar: "Det får du spørre Skaug om". Det lettet min oppgave at Arne Skaug fungerte som utenriksminister når Lange var i utlandet, og det var ofte. Det varte ikke mange timene etter avreisen før Skaug kom over fra sitt kontor i handelsdepartementet, noen bygninger bortenfor, og inntok utenriksministerstolen."¹⁹⁶ En grunn til dette kan ha vært at Lange ikke var spesielt opptatt av handelspolitikk.¹⁹⁷ En annen grunn kan ha vært at Europaekspertene anså Arne Skaug som en av sine egne, en fagmann, han virket som diplomat både før og etter stillingen som handelsminister, mens O. C. Gundersen, som overtok handelsministerposten etter Skaug, ble ansett som mer av en politiker.¹⁹⁸ Det kunne vært meget interessant å følge samarbeidet mellom HD og UD ved også å bruke arkivmateriale og kilder fra HD, det var også det man kan kalle Europaekspertene der. Denne oppgaven har ikke et slikt materiale, og det er en mangel, men oppfordringen og muligheten ligger der.

Det var UD som ledet forhandlingene med Fellesskapet fra sommeren 1962 til forhandlingsbruddet i januar 1963. Statsviter Arild Underdal har kategorisert tre forskjellige forhandlingsmetoder, disse er viktig å ha *in mente* i den følgende historisk-empiriske analysen av Europaekspertenes arbeid med fellesmarkedssaken. *Distributive* forhandlinger kjennetegnes ved en tautrekking mellom to eller flere parter om en gitt ressurs, der den enes tap er den andres gevinst. *Integrative* forhandlinger finner sted hvis aktørenes interesser er delvis komplementære. Alle partenes ønsker kan et stykke på vei sikres samtidig. Man forhandler således om et fellesproblem, og samarbeider om løsningen. En tredje type forhandling er *rimelighetsdominert*. Her skal en ressurs fordeles, men ikke gjennom

---

¹⁹⁴ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10

¹⁹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind III – 15.september 1961, Brussel – J.Nr. 13683 II – Notat. Det Europeiske økonomiske Fellesskap. Statsråd Arne Skaugs besøk i Brussel 12. ds. Av N. A. Jørgensen. Her var også Einar Løchen med.

¹⁹⁶ Sommerfelt 1997. *Sendemann*, s. 74.

¹⁹⁷ Neumann og Leira 2005. *Aktiv og avventende*, s. 278.

¹⁹⁸ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10. Langeland omtalte Skaug konsekvent som fagmann. Gundersen ble beskrevet som en typisk arbeiderpartipolitiker som kom fra "utsiden".

tautrekking. Løsningen er den som best tilfredsstillende en norm om en rimelig eller rettferdig fordeling.¹⁹⁹

Det er en metodisk utfordring å avgjøre viktigheten av en sak innen Utenriksdepartementet og overfor den politiske ledelsen. En måte å avgjøre om en sak var viktig innen departementet er rett og slett å se hvor mange saken involverer og hvor høyt opp saken går. Eksempelvis var utredningen om assosiasjonsalternativet et arbeid Handelspolitisk avdeling bedrev. Et notat om assosiasjonsalternativet som ble utarbeidet av avdelingen i desember 1961 ble tilsendt handelsminister Skaug, utenrikskomiteen, frihandelsutvalget, RIØS og en mengde ambassader.²⁰⁰ Det viser at saken var viktig for Europaekspertene og Handelspolitisk Avdeling for øvrig. Om en sak var viktig for den politiske ledelsen, utenriksministeren og handelsministeren, kan til dels bekreftes av om de tar saken videre. En måte å spore dette på er om de tar opp saken i Den utvidede utenrikskomiteen. Et eksempel: Europaekspertene gjorde en forhandlingstaktisk vurdering i januar 1962 og kom frem til at det for Norge ville være best å ikke foreslå bestemte løsninger i forhandlingene med De seks, men heller klargjøre hvor problemene lå for Norge og vente på forslag på løsninger fra De seks.²⁰¹ Da handelsminister Gundersen møtte i den utvidede utenrikskomiteen for redegjøre for spørsmålet om særordninger i forhandlingene med Fellesmarkedet i mars, gjenga han ordrett den argumentasjonen som Europaekspertene hadde brukt to måneder tidligere.²⁰² Det betyr at de forhandlingstaktiske vurderingene til Europaekspertene var såpass viktige for regjeringen at de ønsket å fremholde det for Stortinget.

---

¹⁹⁹ Underdal 1972. "Forhandlingene om Norsk medlemskap", s. 5.

²⁰⁰ UD 44.36/6.84 – Bind VI - 22.des. 1961 – J.Nr. 18683 II – Notat. Spørsmålet om tilknytning til Det Europeiske Økonomiske Felleskap i form av assosiering. Av Utenriksdepartementet, Handelspolitisk Avdeling.

²⁰¹ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing i det utvidete Europeiske Økonomiske Felleskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

²⁰² SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 26. mars 1962 kl. 10, Handelsminister Gundersen.

DEL 4: EUROPAEKSPERTENE OG FELLESMARKEDET: 1960-1963

---

7) *Sonderinger om samarbeid: 1960 – juli 1961*

Perioden fra Norges inntreden i EFTA til Storbritannia og Danmark sin søknad om medlemskapsforhandlinger avtegnet et søkende Norge i en ny situasjon. Norge var nå en del av et frihandelsforbund som hadde et langsiktig mål om å forene de to markedsblokkene i Europa. De mulige fremgangsmåtene for å nå dette målet var uklare, De seks sitt syn på EFTA var uklart og ikke minst var det uklart om de syv EFTA-landenes samarbeid ville fungere i praksis. Gjennom 1960 forsøkte EFTA å holde tritt med EEC sine tollreduksjoner, samtidig var målet en enighet mellom de to markedsgrupperingene om en avtale som skulle ende markedssplitten. Regjeringen gikk i løpet av året fra å håpe på en rent økonomisk avtale mellom De seks og De sju, til, fra årsskiftet 1961, å forstå at dette ikke var mulig. Samarbeidet De seks imellom hadde politiske implikasjoner, som gjorde at Storbritannia ikke kunne stå på utsiden. Våren 1961 ble det klart for norske myndigheter at britene ville løse sine problemer på egenhånd. For Norge, som for øvrige EFTA-land, gjaldt det å utarbeide et eget standpunkt samtidig som man ønsket å beholde et tett EFTA-samarbeid. I juli 1961 søkte Storbritannia om medlemskap i EEC og Danmark fulgte umiddelbart. Norge var nå tvunget til å velge tilknytningsform til EEC - assosiasjon eller medlemskap? Juli 1961 markerer således slutten på en periode som bar preg av sonderinger om samarbeid mellom EFTA-landene og EEC.

Administrativ tilrettelegging

Europaekspertene hadde to hovedoppgaver: En oppgave var å få oversikt over Romatraktatens betydning for Norge og Grunnloven. Dette fordi man antok at en eventuell avtale mellom De seks og de sju måtte ta hensyn til Romatraktaten på den ene eller andre måten. En annen arbeidsoppgave bestod i å utmeisle et norsk standpunkt i forhold til tilnæringsmåten overfor De seks. I tillegg ble flere administrative tiltak ble gjort.

Frihandelsutvalget holdt sitt første møte 5. mars 1960.²⁰³ Utvalget hadde kun en rådgivende funksjon, men det er klart at i en situasjon der kunnskapen blant beslutningstakerne var liten og utfallsmulighetene mange – kunne råd fra et kompetent tverrdepartementalt utvalg være betydningsfullt.²⁰⁴ Frihandelsutvalget ble ledet av direktør

---

²⁰³ UD 44.5/85 – Bind VI – 11.mars 1960 - Sax/BO - Protokoll fra 1. møte i utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid 5. mars 1960.

²⁰⁴ Se Kap. 4 "Utenriksdepartementet".

Knut Getz Wold som formann og hadde en overvekt av embetsmenn fra HD og UD. Fra UD var først ekspedisjonssjef Søren Christian Sommerfelt representert, og deretter ekspedisjonssjef Jahn Halvorsen. Ekspedisjonssjefen i Handelspolitisk avdeling hadde fast sete i utvalget. Den som var byråsjef for 4. og senere 5. handelspolitiske kontor ble satt til jobben som UDs sekretær og referent i Frihandelsutvalgets møter. Det var først Kjell Kristian Christiansen, deretter Tancred Ibsen, Arne Langeland og mot slutten av 1962 Eivinn Berg. I tillegg møtte interesserte og delaktige parter fra UD; Både Arne Langeland og Einar Løchen møtte ofte i Frihandelsutvalgets under hele perioden 1960-1963.

En annen ny og viktig administrativ utbygging var den nyopprettede EFTA-delegasjonen i Genève fra 1960. Her ble Søren Christian Sommerfelt akkreditert som ambassadør i 1960/61 og med i delegasjonen var også ambassaderåd Asbjørn Skarstein, og to ambassadesekretærer, Arild Grevelius Holland og Martin Johannes Huslid. At Sommerfelt ble utnevnt var ikke overraskende²⁰⁵ – han hadde ledsaget handelsminister Arne Skaug i FTA-forhandlingene, og da disse brøt sammen ledet han forhandlingene på embetsplan som førte frem til opprettelsen av EFTA.²⁰⁶ Sommerfelt hadde allerede i mai 1958 uttalt at det ville se mørkt ut for store deler av næringslivet om man ikke fikk tilgang til markeder på kontinentet og særlig Vest-Tyskland.²⁰⁷ Men EFTA var etter hans syn en god løsning som passet norske næringsinteresser godt og som presset gjennom en nødvendig modernisering av industrien.²⁰⁸ EFTA-delegasjonen var viktig for Norges forståelse av forholdet mellom EEC og EFTA. På EFTA-møter uttalte de andre medlemslandene seg om sine taktiske, politiske og økonomiske vurderinger og etter London-erklæringen i juni 1961, ble EFTA-landenes forhandlinger med EEC gjort avhengige av hverandre. EFTA skulle bestå inntil tilfredsstillende løsninger var funnet for alle landenes legitime interesser i følge erklæringen.²⁰⁹ I tillegg var EFTA en viktig arena for å presentere Norges synspunkter både når det gjaldt tollavvikling og etterhvert forhandlingsopplegg.

---

²⁰⁵ Sommerfelt var en erfaren diplomat med en nær tilknytning til Europa: I barndommen bodde han noen år i Nice og Paris sammen med moren sin. Etter avlagt juridisk embetseksamen i 1940, jobbet han som attaché ved legasjonen i London fra 1941. Fra 1942 innehadde han stillingen som privatsekretær for utenriksminister Trygve Lie ved Utenriksdepartementet i to år. Etter krigen arbeidet han med flyktningspørsmål i FNs sekretariat i New York, han dro i den forbindelse ofte til Europa for blant annet å inspisere flyktningleirer i Tyskland og Østerrike. Han var deretter ambassadesekretær i København, legasjonssekretær og legasjonsråd for NATOs delegasjon i London og ekspedisjonssjef i handelspolitisk avdeling før han ble ambassadør i Genève.

²⁰⁶ http://www.snl.no/nbl/biografi/S%C3%B8ren_Christian_Sommerfelt/utdypning_%E2%80%93_2 - 05.11.2009.

²⁰⁷ Røhne 1989. *De første skritt inn i Europa*, s. 40-41.

²⁰⁸ Sommerfelt 1997. *Sendemann*, s. 111.

²⁰⁹ UD 44.36/6.84 – Bind II – 31.juni 1961 – J.Nr. 11815/61 – KC/TH – De europeiske markedsproblemer – Redegjørelse for Utenrikskomiteen.

Våren og sommeren 1960 var Frihandelsutvalgets og EFTA-delegasjonens fokus rettet mot de gjensidige tollreduksjonene som EFTA hadde internt for å holde følge med EEC.²¹⁰ Fra 1. juli ville dette problemet være følbart i det De seks da ville foreta sin andre tollreduksjon på 10 % seg imellom, mens EFTA ville foreta sin første tollreduksjon på 20 %. Frihandelsutvalget hadde i mars 1960 falt ned på å støtte et sveitsisk forslag om en ikke-diskriminerende løsning for De seks og De sju innen GATT-rammeverket, eller på bestevilkårsbasis.²¹¹ Arne Langeland kunne fortelle at dette forslaget ble vedtatt på et EFTA-møte i Wien i mars, men ”druknet i opphisselse” da De seks, med støtte fra USA, 12. mai vedtok et akselerasjonsforslag for tollnedbyggingen som ville skape ytterligere splittelse i markedet.²¹²

Fra våren 1960 fikk Einar Løchen og Arne Langeland fra UD og byråsjef Johan Skutle fra HD i oppdrag fra sine respektive departementer å utarbeide en utredning om forpliktelsene Roma-traktaten innebar for et medlemsland. Utredningen vurderte traktatens forpliktelser opp mot den norske grunnloven. I tillegg inneholdt den et sammendrag om Fellesskapets stilling i 1960 og noen tanker om den fremtidige utviklingen og de mulige følgende det kunne ha for utenforstående land. Det utredningen ikke gikk inn på var konsekvensene ved en eventuell norsk tilslutning. Einar Løchen skrev da utredningen var ferdig stilt i september 1960 at ”hvis det for Norge skulle bli aktuelt å gå med i forhandlinger på basis av prinsipper som inneholdes i Roma-traktaten, ville vi derfor tilrå at dette spørsmålet utredes.”²¹³ Utredningens konklusjon var at Roma-traktaten ville være uforenelig med Grunnloven i sin nåværende form, men at det ville forholde seg annerledes om Stortinget skulle vedta grunnlovsforslaget til § 93 som var foreslått av Utenriks- og konstitusjonskomiteens formann Finn Moe. Ifølge Løchen-utvalget tok forslaget nettopp sikte på en slik myndighetsoverføring som det var snakk om i forhold til Roma-traktaten.²¹⁴ For å endre en grunnlovsparagraf måtte forslaget fremmes i løpet av de første tre årene av en stortingsperiode, slik som Finn Moe hadde gjort.

---

²¹⁰ UD 44.5/85 – Bind VI – 11.mars 1960 - Sax/BO - Protokoll fra 1. møte i utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid 5. mars 1960 kl. 10.30.

²¹¹ UD 44.5/85 – Bind VI – 11.mars 1960 - Sax/BO - Protokoll fra 1. møte i utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid 5. mars 1960 kl. 10.30.

²¹² Arne Langeland 1960. ”De Seks og De Sju” i *Tidens Ekko* nr.7 1960, Oslo: Universitetsforlaget, s. 20; For mer om prosessen blant De seks, se: Anne Deighton & Alan S. Milward (red.) 1999. *Widening, deepening, acceleration: The European Economic Community 1957-1963*, Nomos Verlag.

²¹³ UD 44.36/6.84 – Bind I - 15.september 1960, Oslo – Til Det Kgl. Utenriksdepartement, Oslo – dep. Fra Einar Løchen.

²¹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind I - 17.september 1960, Oslo – J.Nr. 13657 II – Traktaten av 25. Mars 1957 om opprettelse av Det Europeiske Økonomiske Fellesskap (Roma-traktaten). En foreløpig oversikt over medlemsstatenes rettigheter og forpliktelser. Traktaten vurdert i forhold til den norske grunnlov. Ved Einar Løchen, Arne Langeland og Johan Skutle.

Behandlingen av forslaget kunne først skje i de tre første årene av *neste* stortingsperiode, etter at folket hadde gått til valg. Den neste stortingsperioden startet i september 1961.²¹⁵

Løchen-utvalget var et typisk eksempel på samarbeidet mellom Handelsdepartementet og Utenriksdepartementet, men også et eksempel på kommunikasjonen med utestasjonene. Både i et intervju i 2010 og i brev fra 1960 understreker Arne Langeland hvor viktig all informasjonen fra ambassadesekretær i Brussel William G. Solberg var for å løse oppgaven ”på noenlunde skikkelig måte.”²¹⁶

Europaekspertenes tilnærming

Den mest utfordrende arbeidsoppgaven for Europaekspertene var å komme frem til en norsk tilnærming til markedssplitten. Her var usikkerhetsmomentene mange: Regjeringen hadde ikke noe klart standpunkt, både EFTA og EEC var nye organisasjoner under stadig utvikling, samarbeidet innenfor det som skulle bli OECD var under forhandlinger og britenes standpunkt var uklart. Kunnskapsnivået blant politikerne, men også blant embetsmennene var for lavt til kunne ta noen avgjørelse.²¹⁷ Fra nyåret 1960 var problemene først og fremst knyttet til reservasjoner innen EFTA-avtalen, det gjaldt særlig unntaksordninger fra tollreduksjonen for spesielle varer: Utfordringen lå i at man måtte tenke lengre frem enn EFTA i seg selv og at man hadde erfaringene fra FTA-forhandlingene. I februar diskuterte den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité forbehold i EFTA-avtalen, og handelsminister Skaug uttalte:

Vi kjenner til fra de forhandlinger vi hadde gående i Paris gjennom så lang tid, den franske og den italienske oppfatning når det gjelder en særbehandling av de norske eksportproduktene som er basert på vår billige elektriske kraft [...] Man skal langt fra tro at alle ting er tatt vare på i og med denne konvensjonen [Stockholm-konvensjonen] – og det er det heller aldri noen som har sagt. Når forhandlinger om en europeisk ordning en gang måtte komme, må vi være forberedt på en rekke vanskeligheter. Men samtidig er det vel nokså klart, skulle jeg tro, at vi vil stå bedre og sterkere i de forhandlingene om vi ikke har insistert på spesialordninger²¹⁸

Et av EFTAs hovedformål var en tilnærming mellom De seks og De sju, og handelsministeren var klar over at forhandlinger innad i EFTA også måtte sees som en del av posisjoneringen overfor EEC.²¹⁹

---

²¹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 7.april 1962 – RK – Utkast til brev til ambassadene i EEC-landene og Storbritannia.

²¹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind I – 21.september 1960, Oslo – Privat notis til ambassadesekretær William G. Solberg fra førstesekretær Arne Langeland – Om Løchen-utvalgets rapport; Intervju med Arne Langeland, 22.01.10.

²¹⁷ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 328.

²¹⁸ SA, UUKK – Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 4. februar 1960 kl. 10.

²¹⁹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 315.

Langt utover høsten 1960 opererte regjeringen med en vag forestilling om en fellesløsning mellom EEC og EFTA, gjerne innen rammen av OECD. Blant Europaekspertene var man åpne for andre løsninger, og det primære var å få markedssplitten ut av verden.²²⁰ Arbeidet i administrasjonen bar preg av kunnskapssamling og kunnskapsformidling – en del av dette var slike rapporter som Løchen-utvalget hadde utarbeidet, en annen del var besøksvirksomhet. I november 1960 var Walter Hallstein, Kommisjonens første president, på besøk i Norge og hadde en uformell samtale med utenriksminister Lange, handelsminister Skaug og ekspedisjonssjef Jahn Halvorsen. Samtalen var undersøkende; Hallstein uttrykte tilfredshet over at britene var i samtaler med Vest-Tyskland om markedsproblemene, men fastslo at Kommisjonen ikke ville foreslå noe før resultatet av disse drøftelsene ble fremlagt. Dette stemte for så vidt overens med det første og andre Hallstein-memorandum fra 1959, der målet for Kommisjonen var å skape identitet mellom De seks gjennom en felles ytre tolltariff og ikke å ta initiativ til noen felles europeisk løsning.²²¹ Hallstein trakk allikevel frem hva som måtte bli problemområdene for britene ved en eventuell tilnærming: Samveldet, jordbruket og forholdet til De Forente Stater. Handelsminister Skaug fremholdt at en atlantisk løsning, basert på gjensidighet, innen OECD måtte være en minimumsløsning, noe som sammenfalt med Hallsteins tanker. Deretter trakk ekspedisjonssjef Halvorsen frem Norges spesielle økonomiske problemer, eksempelvis frossenfiskens stilling i Fellesmarkedet.²²² Flere notater og arbeidsdokumenter utarbeidet av Europaekspertene hadde samme oppsett. De konstaterte Norges interesser, utenrikspolitiske orientering og særlige økonomiske utfordringer. På den andre siden var man svært interessert i å vite hva andre land foretok seg, spesielt Storbritannia.

Britisk bevegelse - norsk reaksjon

Europaekspertene begynte å forstå at Storbritannia ville ta initiativ overfor De seks på egenhånd i løpet av senhøsten 1960. Ekspedisjonssjef Jahn Halvorsen uttalte allerede i oktober 1960: ”Det essensielle [*sic*] er jo at det i det britiske embetsverk tydeligvis [*sic*] må gjøre seg stemninger gjeldende i retning av et spesialoppgjør mellom Storbritannia og de Seks.”²²³ De Gaulles besøk til London i april 1960, Storbritannias mislykkede sonderinger om

---

²²⁰ UD 44.36/6.84 – Bind I - 28.sep. 1960, Oslo – J.nr. 14263 – AL/TH – Redegjørelse i samband med Utenrikskomiteens behandling den 28. september 1960 av Stortingsmann Finn Moes forslag til ny § 93 i Grunnloven. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Kjell Christiansen.

²²¹ Langeland 1960. ”De Seks og De Sju”, s. 8-9.

²²² UD 44.36/5 – Bind I - 5.nov. 1960 - J.nr. 16231 – Notat. Professor Hallsteins besøk i Norge – uformelle samtaler. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor ved Kjell Christiansen.

²²³ UD 44.33.2C II – 18.okt. 1960 – Handelspolitisk avdeling til London, Jahn Halvorsen til Erik Ribu.

mulig medlemskap i ECSC og EURATOM forsommeren 1960 og britenes samtaler med Vest-Tyskland i august samme år bekreftet en slik antagelse. Utfallet av samtalene mellom statsminister Macmillan og kansler Adenauer var å la eksperter fra de respektive embetsverk komme sammen og undersøke hvor problemene ville ligge for en eventuell ordning mellom EEC og EFTA. Drøftingene munnet ut i Müller-Armack-planen²²⁴ som tok sikte på å opprette en europeisk tollunion for industrivarer basert på EECs fellestariff minus 20 %, ekskludert jordbruket og samveldelandene. Denne planen ble dog skrinlagt av franskmennene i januar.²²⁵

Arne Langeland påpekte, også i oktober 1960, at britene på lengre sikt fryktet å stå på utsiden av den produksjonsøkning, samhandel og integrering som skjedde på den økonomiske siden og å miste initiativet i Europa på den politiske siden. Samtidig var Frankrike under de Gaulle et usikkerhetsmoment, hans visjon for et tettere seksmaktssamarbeid syntes å ta sikte på å støtte opp om Frankrikes stormaktsposisjon.²²⁶ Dette vanskeliggjorde et britisk initiativ, og dermed en løsning mellom De seks og De sju. Det var tydelig at Europaekspertene ikke kunne gjøre annet enn å avvende situasjonen. En del administrative tilrettelegginger ble gjort: Nedsettelsen av Frihandelsutvalget og etableringen av EFTA-delegasjonen. I tillegg ble ambassadør Nils Anton Jørgensen akkreditert til EEC og EURATOM i oktober 1960. Europaekspertene prøvde å vinne forståelse for Norges synspunkter og interesser innen EFTA og OECD og i møte med Fellesmarkedet, samtidig som et forsiktig arbeid var påbegynt for å kartlegge problematikken i forhold til Grunnloven.

Fra årsskiftet 1960/1961 gjorde flere hendelser at britenes bevegelser ble tatt mer alvorlig. For det første var den nye Kennedy-administrasjonen, innsatt i januar 1961, klart positivt innstilt til en tilnærming mellom britene og De seks. De var beredt til å påta seg de økonomiske belastningene for å fremme et sterkere atlantisk rammeverk, under forutsetningen av at britene ble medlemmer av Fellesmarkedet uten unntaksordninger.²²⁷ For det andre hadde

---

²²⁴ Alfred Müller-Armack var statssekretær under økonomiminister Ludwig Erhard. Han tilhørte således den fløyen i Vest-Tyskland som ønsket britene med i samarbeidet og som ønsket et større frihandelsområde. Den andre fløyen var den konservative kretsen rundt kansler Konrad Adenauer, som ønsket å beholde et godt forhold til Frankrike og som næret en skepsis til de skandinaviske sosialdemokratiene. Thomas Rhenisch og Hubert Zimmermann. "Adenauer chooses De Gaulle" i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press s. 87-90. For mer om Vest-Tyskland og Storbritannia, se: Sabine Lee 1996. *An Uneasy Partnership: Anglo-German Relations between 1955 and 1961*, Bochum: Brockmeyer Universitetsverlag; Svein Dahl "Germany and the EEC - a choice between Britain and France" pp. 27-38, i Dahl, Svein (red.) 1999. *National interest and the EEC/EC/EU*, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 1:1999, Trondheim: Tapir Forlag.

²²⁵ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 27. april 1961 kl. 09, Utenriksminister Lange.

²²⁶ Langeland 1960. "De Seks og De Sju", s. 28-31.

²²⁷ Geir Lundestad 1997. *"Empire" by integration: The United States and European Integration, 1945-1997*. New York: Oxford University Press, s. 61.

statsminister Macmillan samtaler med president de Gaulle i januar, og deretter med president Kennedy i februar og igjen i april. For det tredje holdt lordseglbevarer Edward Heath, som senere skulle lede Storbritannias forhandlinger på ministernivå, en oppsiktsvekkende tale gjeldene britisk Europapolitikk under Vestunionens møte mellom De seks og Storbritannia i slutten av februar. Ambassadør Jørgensen kunne rapportere at talen ble mottatt med ”åpen tilfredshet” og at det ble betegnet som ”en komplett nyorientering av britisk Europa-politikk” blant De seks.²²⁸ Til sist holdt den franske utenriksministeren Couve de Murville en svært inviterende tale for briternes del i Europarådet 2. mars 1961. Altså kunne det se ut til at både Frankrike og USA nå stilte seg mer positive til en britisk inntreden i EEC, og at Storbritannia var mer villige til å gjøre innrømmelser i en eventuell forhandlingsituasjon. Det begynte nå å spre seg en reell frykt blant EFTA-landene om at Storbritannia ville handle på egenhånd.²²⁹ Allerede på EFTA-møtet i Genève i midten av februar klargjorde Heath at Storbritannias bilaterale samtaler med Vest-Tyskland, Italia og Frankrike dreide seg om britiske problemer. Samtidig hadde han meddelt at en løsning også måtte ta fullt hensyn til spesielle problemer som enkelte EFTA-land måtte ha. På dette møtet uttalte utenriksminister Lange at tiden ikke var moden for konkrete forslag fra Norges side, men at man måtte være beredt på å vise fleksibilitet dersom nye forhandlinger kom i stand.²³⁰

I denne situasjonen begynte Europaekspertene et mer konkret analysearbeid - Hva skulle Norge gjøre om britene søker medlemskap? Allerede i januar ble Løchen-utvalget anmodet av utenrikskomiteen til å fortsette sin utredning om Roma-traktaten og den norske grunnlov.²³¹ Einar Løchen hadde selv spurt, da den første utgaven av utredningen ble levert i september 1960, om man ønsket å vurdere hvilke konsekvenser en eventuell norsk tilknytning ville få for grunnloven, og nå som situasjonen tilsa det kom forespørselen.²³² Arne Langeland skrev i et notat fra mars 1961: ”Kan vi unnlate å følge britene når de i en eller annen form presser seg inn i seksmaktssamarbeidet. Spørsmålet har økonomiske, sikkerhetspolitiske og generelt utenrikspolitiske aspekter.” Videre trakk han frem hva som i så fall var norske interesser: ”å sikre oss mot særordninger for ferrolegeringer, aluminium og treforedlingsprodukter i en bred vest-europeisk markedsdannelse, å sikre at den vest-europeiske ordning ikke vil svekke Atlanterhavssamarbeidet økonomisk i OECD og politisk i

---

²²⁸ UD 44.5/85 – Bind IX – 1.mars 1961, Brussel – J.Nr. 3433/61 – Nr. 260 – CEE. Vest-Unionens møte 27. februar. Til UD fra Amb. Brussel, ved N. A. Jørgensen.

²²⁹ Lie 1995. “A Gulliver Among Lilliputians”, s. 150.

²³⁰ UD 44.5/85 – Bind VIII – 17.februar 1961, Genève – J.Nr. 2770 II – Notat. Referat fra EFTA’s Statsrådsmøte 14. – 16. februar 1961 i Genève. Av Johan Skutle og Arne Langeland.

²³¹ UD 44.36/6.84 – Bind I – 31.januar 1961 – J.Nr. 03569 II – Notat. Roma-traktaten vurdert i forhold til den norske Grunnlov. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor ved Kjell Christiansen.

²³² UD 44.36/6.84 – Bind I – 15.september 1960 – Til Det Kgl. Utenriksdepartement fra Einar Løchen.

NATO, å passe det nordiske samarbeidet inn i denne ramme.”²³³ Fortsatt vektla Europaekspertene en kombinasjon av beskyttelse av norske økonomiske interesser, som baserte seg på erfaringene fra forhandlingene om FTA, og større utenrikspolitiske hensyn. Både den atlantiske rammen og den nordiske dimensjon ble her trukket frem som viktig.

Handelspolitisk avdeling begynte fra april å forberede materiale som skulle ta stilling til den sannsynlige forhandlingssituasjonen som ville oppstå. Jahn Halvorsen skrev til utenriksminister Lange at tre ting var klart; Norge måtte nå velge mellom medlemskap og en løsere tilknytning. Storbritannia gikk inn for fullt medlemskap. USA støttet opp om dette og mente at alle ikke-nøytrale land burde søke fullt medlemskap. Til sist skrev han at tiden nå var knapp for Norge. Forhandlingstaktisk, mente Halvorsen, ville det være en fordel å følge Storbritannia for å øke sjansen til å påvirke utfallet.²³⁴ 4. handelspolitiske kontor supplerte med at Norge under eventuelle assosiasjonsforhandlinger ikke ville kunne utnytte forhandlingsstyrken til Storbritannia, i tillegg kunne man ikke se bort fra at assosiasjonsforhandlinger ville kunne føre til særordninger for norsk ekspanderende industri og kanskje også etableringsrett i Norge for utenlandske bedrifter. ”Vi har selvsagt ikke garanti for at dette fører fram”, skrev Langeland, ”men mulighetene for å unngå særordninger synes da større [ved medlemskapsforhandlinger] enn i assosiasjonsforhandlinger.”²³⁵

Etter denne interne drøftelsen utarbeidet handelspolitisk avdeling et notat som skulle gjennomgås i Frihandelsutvalget. Notatet, med synspunkter fra Frihandelsutvalget innarbeidet, skulle så, etter forslag fra 4. handelspolitiske kontor, danne grunnlaget for Utenriksministerens redegjørelse om forhandlingssituasjonen i den utvidede utenrikskomiteen i slutten av april. Notatet påpekte at Storbritannia nå hadde gått inn i samtaler med De seks som gikk langt utover rent handelspolitiske problemer, dette var bekreftet av ambassaden i London. Det ble også trukket frem at EFTA-landene var lovet konsultasjoner, men at disse sannsynligvis ville være av underordnet betydning for britene. I tillegg mente ekspedisjonssjef Halvorsen at en ordning mellom EFTA på den ene siden og EEC på den andre var usannsynlig fordi de politiske aspektene da ville falle utenfor. Frykten for krav om særordninger, slik som Frankrike, Belgia og Italia krevde av Norge under FTA-forhandlingene, var ubegrunnet, fordi ”full tilslutning til Roma-avtalen etter den nåværende ordlyd åpner ingen muligheter for særordninger for enkelte varer eller varegrupper (bortsett

---

²³³ UD 44.36/6.84 – Bind I - 7.mars 1961 – J.Nr. 2960/61 II - Notat. Forholdet til De Seks. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²³⁴ UD 44.36/6.84 – Bind I - 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gS – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Fra Handelspolitisk avdeling ved Jahn Halvorsen.

²³⁵ UD 44.36/6.84 – Bind I - 20.apr. 1961 – J.nr. 6372/61 – AL/gS – Notat. Forholdet til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Fra 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

fra jordbruksvarene).”²³⁶ Dette utspillet gikk lengre enn den tidligere antakelsen av at Norge muligens kunne slippe særordninger gjennom et medlemskap. Til gjengjeld var Halvorsen klar over de problemer som ville oppstå, det gjaldt spesielt konstitusjonelle spørsmål vedrørende overnasjonalitet, og politiske spørsmål, spesielt knyttet til etableringsfriheten. Disse spørsmålene skulle utredes i RIØS, hvor Halvorsen selv satt. Deretter kom notatet inn på de større utenrikspolitiske implikasjonene, her var spørsmålet om Norge sammen med de nøytrale europeiske stater kunne stå utenfor en organisasjon som måtte tenkes som en europeisk økonomisk og politisk sammenslutning innenfor rammen av NATO. Helt til slutt ble det fremholdt at den franske holdningen til den nye utviklingen enda var uvisst, men at møtet mellom president Kennedy og president de Gaulle i mai 1961 kunne være med på å avklare dette.²³⁷

Da utenriksminister Lange holdt sin redegjørelse for den utvidede utenrikskomité 27. april 1961, bygget denne i stor grad på Europaekspertenes notater²³⁸, og både byråsjef Christiansen og førstesekretær Langeland var til stede under møtet. Redegjørelsen var utdypet med meldinger fra ambassadene i London, Brussel og Stockholm, og fra handelsministeren, som var i Washington. Handelsministeren, sammen med ekspedisjonssjef Halvorsen, samtalen der med utenriksminister Ball, som stort sett bekreftet de tanker Europaekspertene hjemme hadde om USA og Storbritannia sin holdning. I en fortrolig melding til UD skrev Halvorsen og Skaug at tiden nå var kommet for Norge å komme i en egen forhandlings situasjon, det var ikke lenger sikkert at britene ivaretok norske interesser.²³⁹ Dagen før møtet hadde i tillegg Frihandelsutvalget kommet med sin tilrådning. Utvalget anbefalte at norske myndigheter snarest formidlet tre ting overfor britene: At Norge fulgte forhandlingene med positiv interesse og håpet på en ordening; at Norge la vesentlig vekt på at de viktigste eksportvarene ikke ble holdt utenfor reglene om frigjøring av handel; og at Norge kunne gå et langt stykke på vei i retning av å akseptere De seks sin ordening, og var villige til å delta i forhandlinger med sikte på en Vest europeisk tollunion.²⁴⁰ Utover disse punktene var den utvidede

---

²³⁶ UD 44.36/6.84 – Bind I - 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gs – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Av Handelspolitisk Avdeling, ved Jahn Halvorsen, s. 2.

²³⁷ UD 44.36/6.84 – Bind I - 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gs – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Av Handelspolitisk Avdeling, ved Jahn Halvorsen.

²³⁸ UD 44.36/6.84 – Bind I - 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gs – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Fra Handelspolitisk avdeling ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/6.84 – Bind I - 20.apr. 1961 – J.nr. 6372/61 – AL/gs – Notat. Forholdet til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Fra 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²³⁹ UD 44.36/6.84 – 25.apr. 1961 – Bind II - J.Nr. 006600 II – Fortrolig melding fra Ambassaden i Washington til Utenriksdepartementet. Av Skaug og Halvorsen.

²⁴⁰ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 27. april 1961 kl. 09, Utenriksminister Lange.

utenrikskomiteen enig om at man ikke lenger kunne stole på at britene ivaretok norske interesser, og at det nå gjaldt å komme i egen forhandlingsposisjon. Et moment som opptok samtlige var at Stortinget og opinionen som helhet trengte det Bernt Ingvaldsen fra Høyre kalte ”god psykologisk forberedelse”. Ingvaldsen mente at opinionen, fordi myndighetene hadde vært for hemmelighetsfulle, lå faseforskjøvet i forholdt til saken, og dermed alltid måtte tas ekstra hensyn til.²⁴¹ Også pressen var opptatt av dette spørsmålet, Morgenposten skrev i starten av mai at både opinion og stortingsmenn var helt uforberedte på det som kunne komme til å skje.²⁴² Våren 1961 hadde det blitt arrangert et orienterende møte der embetsverket redegjorde for forskjellige sider av Fellesmarkedet for stortingsrepresentantene, og de i sin tur stilte spørsmål.²⁴³

Dagen etter redegjørelsen i den utvidede utenrikskomité skrev utenriksminister Lange til handelsminister Skaug i USA: ”vurderingen i UD og Hdeptet [Handelsdepartementet] er at vi uansett assosiering eller tilslutning neppe slipper unda [*sic*] Roma-traktatens økonomiske forpliktelser [...] Jeg er derfor enig i din vurdering av ønskeligheten for oss å komme i egen forhandlingsposisjon.”²⁴⁴ Det ser ut til at Lange ikke bare redegjorde for situasjonen overfor den utvidede utenrikskomité, men også testet om argumentasjonen og etterretningen fra Europaekspertene, Frihandelsutvalget og handelsministeren falt i god jord og var noe å bygge videre på. Langes notat til Skaug tyder på at svaret var ja.

Grønt lys

I administrasjonen hadde man nå fått grønt lys for å ta det neste steget i utredningsarbeidet. Spørsmålet var ikke lenger hvilken situasjon Norge kunne bli stilt overfor, men hvilke handlingsalternativer som ville være mest hensiktsmessige for Norge å velge. Innad i Handelspolitisk avdeling begynte nå arbeidet med å komme frem til et norsk standpunkt, og statssekretær Engen dro sammen med førstesekretær Langeland til London for samtaler. Forslaget om sonderingssamtaler med britene kom fra Frihandelsutvalget i april.²⁴⁵

---

²⁴¹ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 27. april 1961 kl. 09, Bernt Ingvaldsen (H).

²⁴² Morgenposten - 2.5.61

²⁴³ Eriksen og Pharo har fått dette fra Einar Løchen i et intervju (05.08.96), Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og internasjonalisering*, s.328. Dette møtet ble holdt på loftet i stortingsbygningen, flere i Den utvidede utenrikskomité referer til dette ”møtet på loftet” ved senere anledninger. SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 7. nov. 1961, kl. 9, John Lyng (H).

²⁴⁴ UD 44.36/6.84 – Bind I - 28.apr. 1961 - J.Nr. 6601/61 – Hemmelig melding. Fra UD til New York. For Skaug fra Lange.

²⁴⁵ UD 44.5/85 – Bind IX – 17.april 1961, UD – J.Nr. 006308 II – Referat fra møte 12.april 1961 kl.13.00 i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid.

4. handelspolitiske kontor begynte å vurdere assosiasjon og medlemskap opp mot hverandre. I et notat fra 12. mai 1961 ble det advart om at Norge kunne risikere å komme i en økonomisk særstilling i Europa ved valg av assosiasjon. Men enda mer alvorlig kunne man komme i en *politisk* særstilling i tillegg, der Norge havnet i bås med de nøytrale landene. En slik utvikling kunne på lengre sikt få virkninger for Norges forhold til NATO og ”en tendens til tilbakevenden til den nøytralitetslinje som vi i 1949 gjorde brudd på.”²⁴⁶ Her ble assosiasjonsalternativet nærmest forkastet både av politiske og økonomiske grunner. I tillegg ble De seks sitt ståsted trukket frem. Det var ikke sikkert de ville tilby assosiasjon til andre enn økonomisk underutviklede land, som Hellas, i en overgang til medlemskap og land som sto i en politisk særstilling, som Sveits. Argumentasjonen var bygget opp likt som tidligere, men var betydelig skarpere når det gjaldt assosiasjonsalternativet. Notatet ufarliggjorde derimot en eventuell medlemskapslinje. Internasjonalt økonomisk samarbeid satte allerede grenser for hvilke økonomiske virkemidler Norge kunne gjøre bruk av, og spørsmålet var ”om det ikke i realiteten er en illusorisk problemstilling å forsøke å bli stående utenfor en langsiktig utvikling som så sterke krefter synes å tvinge frem.”²⁴⁷ Da ambassadør Jørgensen i Brussel mottok dette notatet gav han honnør for hvor langt departementet var kommet i sine overveielser, samtidig advarte han om at Norges stilling til forskjellige tilknytningsalternativer, som Langeland hadde uttalt seg om, måtte behandles med den største forsiktighet. Notatet var såpass tydelig når det gjaldt holdningen til medlemskap at ambassadøren så det nødvendig å reservere seg. Her er det sannsynlig at Jørgensen hadde Stortinget og opinionen i tankene, for han gjorde det klart at han ikke var uenig i Langelands vurderinger og at han personlig foretrakk medlemskap – i hvert fall som utgangspunkt. Argumentet om at medlemskap var det beste utgangspunktet for å klargjøre Norges forhold til EEC ble senere tillagt stor vekt i det offentlige ordskiftet, den senere planleggingen i UD og blant Stortingets representanter: Om Norge først hadde valgt en assosiasjonslinje, ville en senere overgang til en medlemskapslinje være vanskelig, mens det omvendte ikke skulle by på problemer.²⁴⁸

Formålet med statssekretær Engens besøk til London var å forstå hvilke krefter som drev Storbritannia i retning av tilslutning til EEC, hvilken pris de var villige til å betale for å komme med, hvilken støtte britene fikk fra USA, hvordan de så for seg det fremtidige

---

²⁴⁶ UD 44.36/6.84 – Bind I - 12.mai 1961 – J.nr. 07620 II – Notat. Forholdet til det nye økonomiske og politiske samarbeid i Vest-Europa. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²⁴⁷ UD 44.36/6.84 – Bind I - 12.mai 1961 – J.nr. 07620 II – Notat. Forholdet til det nye økonomiske og politiske samarbeid i Vest-Europa. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²⁴⁸ UD 44.36/6.84 – 20.mai 1961, Brussel – J.Nr. 8270 – Notat. Fra ambassaden i Brussel til Utenriksdepartementet.

politiske samarbeidet i Europa og i hvilken form de ville ta vare på sine særproblemer innen Roma-traktaten. Nok en gang var det de større utenrikspolitiske hensyn og mer spesifikke økonomiske spørsmål som opptok Europaekspertene og UD. Det kan synes som om sonderingene var mer spesifikke, spørsmålene var mer konkrete og ikke minst ble Norges holdning gjort klarere overfor britene. Norge ville legge vekt på en felles EFTA-opptreden i forhandlingene med De seks. ”Kan ikke slike forhandlinger finne sted samtidig slik at den løsning en til slutt kommer fram til blir en *samtidig ordning for alle EFTA-land*, uansett hvilken tilknytning til CEE de enkelte EFTA-land da velger?” spurte Langeland retorisk i et notat som var forberedende for statssekretær Engens samtaler i London.²⁴⁹ I tillegg var formålet å få mest mulig forpliktende tilsagn fra den britiske regjering om å motsette seg eventuelle nye krav fra De seks om særordninger, krav som Europaekspertene mintes fra FTA-forhandlingene. Det ble lagt mye vekt på samtidige forhandlinger for alle EFTA-land, uavhengig av tilknytningsform. Det kan komme av at Europaekspertene ikke ønsket en oppsplitting mellom ikke-nøytrale og nøytrale land, og dermed en oppsplitting i det nordiske samhold. Det kan også komme av at Norge selv ikke hadde valgt forhandlingsgrunnlag, og dermed ville Europaekspertene sikre at man uansett tilknytningsform kunne utnytte EFTAs fulle forhandlingstygde. Mest sannsynlig var det en kombinasjon av disse poengene, supplert med ønsket om å beholde EFTA-samarbeidet inntakt om ikke forhandlingene skulle føre frem.²⁵⁰

Statssekretær Engen redegjorde den 9. juni 1961 for den utvidede utenrikskomité om følerne overfor britene. Engen hadde hatt samtaler med Heath, landbruksminister Soames, fungerende sjef for handelsdepartementet Erroll og hovedforhandler i EFTA-spørsmål Sir Barclay. Timeplanen var nå slik at den britiske regjeringen tok sikte på å tilkjenne sine hensikter ved utgangen av juli.²⁵¹ Britene ønsket en samlet EFTA-opptreden så langt det var forhandlingsmessig mulig, men ønsket ikke å binde seg til noe.²⁵² Det var dog fortsatt usikkert hvordan de Gaulle så på saken. Samtaler var planlagt mellom statsminister Macmillan og president de Gaulle i løpet av måneden, og de ville, ifølge utenriksminister Lange bli det

---

²⁴⁹ UD 44.36/6.84 – Bind I - 27.mai 1961 – Notat. Momentliste for statssekretær Engens samtaler i London om forholdet til CEE. Av UD 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²⁵⁰ UD 44.36/6.84 – Bind I - 27.mai 1961 – Notat. Momentliste for statssekretær Engens samtaler i London om forholdet til CEE. Av UD 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²⁵¹ UD 44.36/6.84 – 31.mai 1961 – Bind II – Notat. EFTA – EEC. Samtale med Sir Roderick Barclay. Av Arne Langeland.

²⁵² Piers N. Ludlow 1997. *Dealing with Britain: the six and the first UK application to the EEC*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 39. Mer om britenes forhandlinger, se: Griffiths & Ward 1996. “The end of a Thousand Years of History”.

første ”forsøk på å røke ut de Gaulle”.²⁵³ Under det samme møtet fortalte handelsminister Skaug om sine samtaler med EFTAs generalsekretær Sir Frank Edward Figgures en uke før. Skaug så det som hensiktsmessig at EFTA-landene førte sine interne drøftelser så langt som mulig, for, om mulig, å lage en felles forhandlingsplattform overfor De seks.²⁵⁴ Til sist ble det diskutert om Norge skulle drive en mer omfattende sonderingsvirksomhet overfor fellesmarkedslandene. Engen hadde anbefalt dette i et notat til handelsministeren i mai,²⁵⁵ men Skaug var skeptisk til slik kontakt før EFTA-møtet i London i slutten av juni. Og som Høyres Erling Petersen så treffende uttalte på slutten av møtet:

Hvis man ikke skal bruke den teknikk å gå rundt den varme grøten, så er det vel også noe av kjernen i problemet at det vel ikke er hensiktsmessig å sende folk ut på høyeste nivå for å representere et norsk synspunkt når det faktisk ikke eksisterer noe norsk synspunkt i hovedspørsmålet.²⁵⁶

Norske myndigheter hadde nå fått en tentativ dato å forholde seg til fra britene, både gjennom Engens samtaler i London og gjennom embetsmannsmøtet i Genève i begynnelsen av juni.²⁵⁷ Etter embetsmannsmøte i Genève forsøkte Europaekspertene å analysere forhandlings-situasjonen. Langeland holdt det for usannsynlig at man kunne komme frem til noe virkelig felles forhandlingsopplegg overfor De seks på det planlagte EFTA-møtet i London 27-29. juni, til det var enigheten for liten. EFTA-landene var ikke enige om hvilke muligheter forhandlinger kunne by på og de var uenige om på hvilket grunnlag forhandlinger skulle føres på. Det gjaldt nå å bli enige om ”i det minste et felles utgangspunkt for forhandlingene.”²⁵⁸ Samtidig ble de antakelser man hadde hatt siden april bekreftet: En ren økonomisk løsning på de europeiske markedsproblemer var ikke lenger mulig. Hverken Storbritannia eller USA ville oppnå sine politiske målsetninger gjennom en slik forordning. Det norske forslaget under møtet, som forsøkte å opprettholde maksimal samkjøring under de eksisterende forutsetningene, gikk ut på at man skulle innlede forhandlingene i fellesskap, og så ”under marsjen” ta standpunkt til hvilken tilknytning man ønsket.²⁵⁹

---

²⁵³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 9. juni 1961, kl. 18:00, Halvard Lange (AP).

²⁵⁴ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 9. juni 1961, kl. 18:00, Arne Skaug (AP).

²⁵⁵ UD 44.36/6.84 – Bind I - 30.mai 1961 – Notat til statsråd Skaug. Forholdet til CEE – britisk timetabell. Av UD Handelspolitiske avdeling ved Jahn Halvorsen.

²⁵⁶ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 9. juni 1961, kl. 18:00, Erling Petersen (H).

²⁵⁷ UD 44.5/85 – Bind XI – 30. juni 1961 – J.Nr. 10281 II – AL/TH – Referat fra møte i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid, den 23. juni 1961.

²⁵⁸ UD 44.36/6.84 – Bind II - 10.juni 1961, Genève - Notat. EFTA-CEE. Forsøk på å analysere av forhandlings-situasjonen. Norges Faste Delegasjon, Genève ved G. Saxrud og Arne Langeland.

²⁵⁹ UD 44.36/6.84 – Bind II - 10.juni 1961, Genève - Notat. EFTA-CEE. Forsøk på å analysere av forhandlings-situasjonen. Norges Faste Delegasjon, Genève ved G. Saxrud og Arne Langeland.

Frihandelsutvalget kom 2. juni med en foreløpig uttalelse om de europeiske markedsproblemer. Konklusjonen var at jordbruket ikke ville være en avgjørende hindring for norsk tilslutning til Fellesmarkedet og at både fiskerispørsmålet og etableringsretten måtte klargjøres gjennom forhandlinger. Et standpunkt om medlemskap eller assosiasjon burde bli tatt i lys av resultatene av forhandlingene.²⁶⁰ Uttalelsen støttet tanken om en felles opptreden fra EFTA-landene, og ønsket et forhandlingsopplegg som alle medlemmene kunne godta.²⁶¹ Ikke alle var enige i en slik vurdering, ambassadør Braadland i London skrev hjem at Norges muligheter til å få gjennomført endringer i Roma-traktaten på forhånd var lik null.²⁶² Spørsmålet om unntak fra Roma-traktaten var uklart, for man kunne få særprotokoller, blant annet med henvisning til naturbestemte og strukturelle forhold når det gjaldt jordbruket. På den annen side skulle De seks utarbeide jordbrukspolitikken sin i løpet av høsten 1961, og dermed var det ikke meget som var avklart. Under den første stortingsdebatten om de europeiske markedsproblemer i juni 1961 trakk Lange igjen frem viktigheten av en samlet opptreden fra de nordiske land og EFTA som helhet. Innenrikspolitisk var oppgaven, for både regjering og Storting, å få bredest mulig politisk oppslutning i opinionen om den kurs man måtte bestemme seg for.²⁶³

Det var tydelig at markedsproblemet nå var mer politisert. Stortinget hadde hatt sin første debatt, statssekretæren og statsrådene rapporterte hyppigere til den utvidede utenrikskomiteen og bedrev kontaktvirksomheten på høyere politisk nivå. Men uvissheten rundt utfallet var fortsatt stor, den største endringen var at man nå hadde flere avgjørende datoer å forholde seg til. Samtidig hadde Europaekspertenes notater og vurderinger gått fra å være rene tilstandsrapporter om britene og De seks ispedd generelle tanker om Norges interesser, til å vurdere Norges økonomiske og politiske interesser opp mot enten en medlemskapssøknad eller en assosiasjonssøknad.²⁶⁴ I tillegg hadde stortingsdebatten 5. juni gitt Europaekspertene, slik de tolket det, muligheten til å gi uttrykk for villighet til å innlede

---

²⁶⁰ UD 44.5/85 – Bind X – 2.juni 1961, Oslo – J.Nr. 09369 II – Utvalget for saker vedrørende Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid. Foreløpig uttalelse om de europeiske markedsproblemer.

²⁶¹ UD 44.36/6.84 – Bind II - 2.juni 1961, Oslo – Utvalget for saker vedrørende frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid – Foreløpig uttalelse om de europeiske markedsproblemer.

²⁶² UD 44.36/6.84 – Bind II - 16.juni 1961, London – Uttalelse fra Utvalget for saker vedr. Frihandelsforbundet og nordisk økonomisk samarbeid. Til det Kgl. Utenriksdepartement fra ambassadør Erik Braadland.

²⁶³ UD 44.36/6.84 – Bind II – 7.juni 1961, Oslo – J.Nr. 08717 – Utenriksmelding nr.19/1961. De europeiske markedsproblemer. Utenriksminister Langes innlegg i Stortingsdebatten 5.juni 1961.

²⁶⁴ Som for eksempel: UD 44.36/6.84 – Bind I - 12.mai 1961 – J.nr. 07620 II – Notat. Forholdet til det nye økonomiske og politiske samarbeid i Vest-Europa. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

forhandlinger med Fellesskapet på grunnlaget av Roma-traktaten dersom Storbritannia tok opp forhandlinger.²⁶⁵

EFTA-samhold og britisk søknad

EFTA-landene holdt i slutten av juni sitt avtalte statsrådsmøte i London. I forberedelsene til møtet uttalte ekspedisjonssjef Halvorsen på et RIØS-møte at Norge ville fortsette å jobbe for en felles EFTA-holdning, selv om det var klart at enkelte land ville søke om medlemskap og andre om assosiasjon.²⁶⁶ Det norske forhandlingsopplegget bygget på tanken om at et skille mellom nøytrale og ikke-nøytrale land ville være svært uheldig.²⁶⁷ Den 28. juni 1961 kom EFTA-landene frem til den såkalte London-erklæringen. Her understreket EFTA-landene sine anstrengelser for å stanse den økonomiske splittelsen som hindret et helhetlig europeisk økonomisk samarbeid. Alle EFTA-landene sa seg villige til å påta seg forpliktelser som gikk lenger en Stockholm-konvensjonen i forhandlinger med Fellesmarkedet, og det ble erklært en vilje til å stå samlet i forhandlingene med De seks. Erklæringen tok derimot ikke noe definitivt standpunkt til valget mellom medlemskap eller assosiasjon, det tidligere norske håpet om at alle landene kunne innlede forhandlinger på grunnlag av medlemskap, for så å falle ned på det alternativet man ønsket senere i prosessen, falt her definitivt bort. Ei heller tok erklæringen standpunkt til hva en felles EFTA-opptreden innebar, og det ble ikke avtalt noe neste ministermøte. Erklæringen oppfylte bare delvis de norske ønskemålene som Europaekspertene hadde vært med på å utforme.

Juli måned var begivenhetsrik: I starten av måneden holdt utenriksministrene til De seks et forberedende møte i Roma forut for toppmøtet i Bonn. Nederlenderne motsatte seg her, som tidligere, et institusjonelt politisk samarbeid på regjeringsplan uten britisk deltakelse. De seks, med unntak av Frankrike, ble så enige om at Fellesskapet måtte gjøre det de kunne for å lette en britisk adgang. Samtidig hadde Storbritannias regjering innledet samtaler med Samveldelandene om deres stilling. Flere av Samveldelandene uttrykte betydelig skepsis til en eventuell britisk søknad. Deretter fulgte Bonn-møtet 18. juli hvor både president de Gaulle og kansler Adenauer var til stede. Her ble Bonn-erklæringen formulert. Denne skulle legge grunnlaget for et politisk samarbeid i fellesskapet, og inviterte samtidig andre europeiske land

---

²⁶⁵ UD 44.36/6.84 – 10.juni 1961, Genève - Notat. EFTA-CEE. Forsøk på å analysere av forhandlingssituasjonen. Norges Faste Delegasjon, Genève ved G. Saxrud og Arne Langeland.

²⁶⁶ UD 44.5/85 – Bind XI – 30. juni 1961 – J.Nr. 10281 II – AL/TH – Referat fra møte i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid, den 23. juni 1961.

²⁶⁷ UD 44.36/6.84 – Bind II – 13.juni 1961 – KC/TH – Memorandum from the Norwegian Delegation.

som kunne påta seg et slikt ansvar og slike forpliktelser til å bli med.²⁶⁸ Syv dager senere, den 25. juli, kom den britiske regjeringen frem til at tiden nå var moden for å søke om medlemskap, til tross for gjentatte forsikringer om at de ikke ville gjøre ensidige bevegelser overfor De seks.²⁶⁹ De norske myndigheter ble informert av den britiske ambassaden i Oslo dagen etter, og ble samtidig forespurt om et nytt EFTA-møte.²⁷⁰

Arne Skaug kunne 31. juli rapportere i ekstraordinært møte med den utvidede utenrikskomité, hvor forøvrig også ekspedisjonssjef Halvorsen, statssekretær Engen og byråsjef Christiansen møtte, at britene nå hadde søkt medlemskap sammen med Danmark.²⁷¹ Storbritannia hadde uttalt i møte med de andre EFTA-landene i Genève 28. juli at de ikke kom lenger med uformelle sonderinger og nå ville be om forhandlinger om medlemskap under Roma-traktatens artikkel 237. Samtidig gav den britiske regjeringen en kategorisk forsikring om at de ikke ville ta på seg noen forpliktelser før etter at EFTA-landene og Samveldelandene var konsultert.²⁷²

I Norge var situasjonen slik at Stortinget hadde sommerferie og at regjeringen hadde godkjent den felleserklæringen som EFTA-landene var kommet frem til. Handelsminister Skaug uttalte at ”i og med denne erklæring er veiene fremover enten medlemskap eller assosiering.”²⁷³ Men det var nærmest enstemmighet i den utvidede utenrikskomité om at regjeringen ikke kunne gå lenger, og for eksempel anmode forhandlinger om medlemskap som britene og danskene hadde gjort, før det nye Stortinget kunne ta standpunkt etter valget i september. Det var forøvrig også Lange, Gerhardsen og Skaug sin vurdering. Det var heller ikke så problematisk, i følge Heath, da den kontinentale fellesterien snart begynte, De seks ikke hadde utarbeidet noe klart standpunkt i forhold til eventuelle forhandlinger og det første ministerrådsmøtet mellom De seks var satt til slutten av september.²⁷⁴ Det overordnede norske målet om å oppnå samtidige og samkjørte forhandlinger mellom EFTA og EEC hadde

---

²⁶⁸ Erklæringen var uten spesielt mye innhold. Gjennom hele 1961 og deler av 1962 jobbet et utvalg ledet av den franske ambassadøren Christian Fouchet med en politisk samarbeidsplan, Fouchet-planen. Forhandlingene vinglet mellom nesten enighet og nesten kollaps frem til Nederland nektet å fortsette arbeidet inntil Storbritannia ble invitert med i forhandlingene i april 1962. Dinan 2004. *Europe Recast*, s. 99-100.

²⁶⁹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 322.

²⁷⁰ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 31. juli 1961, kl. 11:30.

²⁷¹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 330.

²⁷² SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 31. juli 1961, kl. 11:30.

²⁷³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 31. juli 1961, kl. 11:30.

²⁷⁴ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 31. juli 1961, kl. 11:30.

mislyktes, men man hadde en minimumsgaranti i London-erklæringen. Denne erklæringen betydde på den andre siden også at Norge ikke kunne sitte på gjerdet i overskuelig tid.

Sammendrag og Funn

Europaekspertene la i sin argumentasjon vekt på tre ting: Spesifikke økonomiske problemer som etableringsretten, særordninger for visse kraftkrevende industrier og beskyttelse av utsatte næringer som fiskeri og landbruk.²⁷⁵ Et annet moment som ble tillagt mye vekt var det atlantiske samarbeidet. Det ble tidlig konstatert at den atlantiske rammen var av overordnet viktighet. Men også mer konkrete handlinger viste dette: Europaekspertene var veldig interessert i britenes standpunkt gjennom hele perioden og Langelands spørsmål om man kunne "unnlate seg å følge britene" reflekterte ikke bare økonomiske hensyn, men bar preg av en nødvendighet som stakk dypere, en tilknytning med politiske og kulturelle røtter.²⁷⁶ Et annet eksempel var synet på assosiasjonsalternativet, som ble refusert av Europaekspertene da det ble klart at USA ikke ønsket at NATO-land skulle søke det og EEC-landene heller ikke ønsket det. Hensynet til de atlantiske bånd, at britene søkte medlemskap og USA ikke ønsket assosiasjon for Norges del, gjorde medlemskap til den mest plausible løsningen.²⁷⁷ Et siste viktig moment for Europaekspertene var det nordiske samholdet: Norges ønske om nordisk samhold ble poengtert i notater og rapporter gjennom hele perioden, samtidig ble det aldri presisert hvordan dette samholdet skulle fungere i praksis. Danmark ønsket og søkte til slutt medlemskap, Sverige var nøytrale og Finland måtte vokte seg for Sovjets reaksjoner.²⁷⁸

Det norske utgangspunktet om en løsning mellom EFTA og EEC innen rammen av OECD ville ivaretatt alle disse interessene²⁷⁹, men også det sekundære plan, da den første falt bort, søkte dette. Her var målet mest mulig samtidige forhandlinger for EFTA-landene, dette skulle man oppnå gjennom åpne forhandlinger med EEC, slik at EFTA-landene kunne velge

---

²⁷⁵ UD 44.36/6.84 – Bind I – 31.mai 1961, London – Notat. EFTA-CEE. Samtale med britiske landbruksminister.

²⁷⁶ UD 44.36/6.84 – Bind I – 7.mars 1961 – J.Nr. 2960/61 II – Notat. Forholdet til De Seks. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

²⁷⁷ UD 44.36/6.84 – Bind I – 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gs – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Fra Handelspolitisk avdeling ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/6.84 – Bind I – 12.mai 1961 – J.Nr. 07620 II – Notat. Forholdet til det nye økonomiske og politiske samarbeid i Vest-Europa. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – 20.mai 1961, Brussel – J.Nr. 8270 – Notat. Fra ambassaden i Brussel til Utenriksdepartementet.

²⁷⁸ UD 44.36/6.84 – Bind II – 10.juni 1961, Genève – Notat. EFTA-CEE. Forsøk på analyse av forhandlings situasjonen. Norges Faste Delegasjon, Genève ved G. Saxrud og Arne Langeland.

²⁷⁹ UD 44.36/6.84 – Bind I – 28.sep. 1960, Oslo – J.nr. 14263 – AL/TH – Redegjørelse i samband med Utenrikskomiteens behandling den 28. september 1960 av Stortingsmann Finn Moes forslag til ny § 93 i Grunnloven. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Kjell Christiansen.

tilknytningsform ”under marsjen”.²⁸⁰ Heller ikke denne planen gikk igjennom, og da britene søkte om medlemskap var den tredje planen til Europaekspertene å følge britene så snart som råd var.

Europaekspertene reagerte på *geopolitiske utfordringer* og forsøkte å beholde det overordnede atlantiske utsynet og nordiske samholdet gjennom disse utfordringene.²⁸¹ Det var britenes sonderinger som utløste norske sonderinger, det var USA og EECs holdning til assosiasjonsalternativet som avgjorde Europaekspertenes holdning til assosiasjon, og det var De seks sin holdning til rent økonomiske ordninger mellom EFTA og EEC, samt den britiske og danske søknaden om medlemskap, som fikk Europaekspertene til å konkludere med at en søknad om medlemskap da var det beste alternativet. I møte med de geopolitiske utfordringene forsøkte Europaekspertene å klargjøre Norges økonomiske interesser, som i stor grad sammenfalt med perspektivet om *Norges økonomiske moderniseringsprosess* – ønsket var hele tiden å ivareta det tvetydige målet om tilgang til et stort industrielt marked og samtidig beholde nasjonal kontroll over egne ressurser.

I denne første perioden opptok derimot ikke *innenrikspolitiske restriksjoner* Europaekspertene i noen særlig grad.²⁸² Problemene i forhold til opinionen opptok stortingsrepresentantene og regjeringen, men ble ikke nevnt av Europaekspertene.²⁸³ En innenrikspolitisk restriksjon som faktisk opptok Europaekspertene, var Grunnloven, men saken ble behandlet i strengt juridiske og politiske termer.²⁸⁴ Argumenter som syntes å være forankret i ”mykere” verdier, og således faller inn under *nasjonalidentitet*-perspektivet, knyttet seg først og fremst til Norden. Norden ble ofte trukket frem som et viktig moment, men inntrykket er at det sjelden ble argumentert for nordiske interesser i økonomiske eller politiske termer. Det ble ansett som viktig, men oftest ut i fra en følelse av samhörighet. Det kunne vært interessant å studere argumentasjon brukt om Norges forhold til Norden i UD.

Europaekspertene satt i Frihandelsutvalget og RIØS, og var ofte med som administrasjonens representanter i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomiteen.²⁸⁵ Kommunikasjonen gikk ofte dem imellom før den gikk opp på politisk nivå. Flere av

---

²⁸⁰ UD 44.36/6.84 – Bind II - 10.juni 1961, Genève - Notat. EFTA-CEE. Forsøk på å analysere av forhandlings situasjonen. Norges Faste Delegasjon, Genève ved G. Saxrud og Arne Langeland.

²⁸¹ Se kapittel 1 ”Historiografiske perspektiver”.

²⁸² Annet en da ambassadør Jørgensen advarte mot å for ensidig støtte et medlemskapsalternativ før Stortinget hadde tatt noe standpunkt. UD 44.36/6.84 – 20.mai 1961, Brussel – J.Nr. 8270 – Notat. Fra ambassaden i Brussel til Utenriksdepartementet.

²⁸³ SA, UUKK – Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 27.april 1961 kl. 09.

²⁸⁴ UD 44.36/6.84 – Bind III – 15.sept. 1960 – Fra Løchen til Det Kgl. Utenriksdepartement, Oslo.

²⁸⁵ På tre av fem møter i den utvidede utenrikskomiteen om EEC frem til juli 1961 var en eller flere Europaekspert til stede. SA, UUKK – Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte 4. februar 1960, 17. september 1960, 27. april 1961, 9. juni 1961, 31. juli 1961

prosessene var slik at den hjemlige administrasjonen, gjerne Arne Langeland og Jahn Halvorsen i samarbeid, utarbeidet arbeidsdokumenter, innhentet kommentarer fra ambassadene, spesielt fra Jørgensen og Sommerfelt, og Frihandelsutvalget, og deretter sendte det til utenriksministeren, men enda oftere til handelsministeren. Samarbeidet med HD var tett, rapportene fra EFTA-møtene var ofte skrevet av Johan Skutle fra HD og Langeland fra UD i samarbeid. Og Løchen-utvalget bestod igjen av embetsmenn fra både UD og HD. Enigheten Europaekspertene imellom synes også å ha vært stor, og få direkte konflikter, som da Jørgensen advarte Langeland om å ikke legge for store føringer i valget mellom assosiasjon og medlemskap,²⁸⁶ kan spores.

Gjennomslagskraften til de analysene og forslagene Europaekspertene selv foreslo er vanskelig å måle. Tre argumenter, som ble utarbeidet av Europaekspertene, slo dog rot hos både utenriksministeren og handelsministeren. For det første at britenes tilnærming overfor De seks gjorde det nødvendig for Norge å klargjøre sin egen forhandlingsituasjon og at dette arbeidet måtte påbegynnes så snart som mulig.²⁸⁷ For det andre at assosiasjon var en dårlig løsning, som ikke tjente norske økonomiske eller politiske interesser, ikke var ønsket av USA og ikke var noe EEC-landene var spesielt villige til å gi Norge.²⁸⁸ Og for det tredje at et norsk medlemskap var en politisk nødvendighet: Den potensielle politiske marginaliseringen ved utenforskap veide vel så tungt som den økonomiske marginaliseringen.²⁸⁹ At forslagene først kom fra Europaekspertene i UD vises ved at notatene først blir utarbeidet av dem og deretter benyttet av statsrådene på Stortinget eller i den utvidede utenrikskomité. Både Skaug og Lange sine innlegg i den utvidede utenrikskomité var ofte direkte basert på notater fra Europaekspertene og rapporter fra ambassadene.²⁹⁰

---

²⁸⁶ UD 44.36/6.84 – 29.mai 1961, Brussel – J.Nr. 8270 – Notat. Fra ambassaden i Brussel til Utenriksdepartementet.

²⁸⁷ UD 44.36/6.84 – Bind I – 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gs – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Fra Handelspolitiske avdeling ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/6.84 – Bind I – 28.apr. 1961 – J.Nr. 6601/61 – Hemmelig melding. Fra UD til New York. For Skaug fra Lange.

²⁸⁸ UD 44.36/6.84 – Bind I – 15.apr. 1961 – J.Nr. 006550 II – JH/gs – Notat til Utenriksministeren. Storbritannias forhold til De Seks. Norges stilling. Fra Handelspolitiske avdeling ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/6.84 – Bind I – 12.mai 1961 – J.Nr. 07620 II – Notat. Forholdet til det nye økonomiske og politiske samarbeid i Vest-Europa. Av 4. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – 20.mai 1961, Brussel – J.Nr. 8270 – Notat. Fra ambassaden i Brussel til Utenriksdepartementet.

²⁸⁹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 330.

²⁹⁰ SA, UUKK – Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte torsdag den 27. april 1961 kl. 09, Halvard Lange (AP); SA, UUKK – Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 9.juni 1961, kl. 18:00, Arne Skaug (AP).

8) Forberedelser og frustrasjon: juli 1961 – april 1962

De britiske og danske anmodningene om medlemskapsforhandlinger i juli tvang Regjeringen til å utmeisle et standpunkt.²⁹¹ Samtidig var det klart at en avgjørelse ikke kunne tas før Stortinget var samlet etter ferien og stortingsvalget – noen politisk prosess kunne ikke starte før september 1961.²⁹² Europaekspertene jobbet nå under tidspress, EFTA-erklæringene fra London og Genève gjorde en viss samtidighet og koordinasjon i forhandlingene nødvendig. I august ble det lagt planer for omfattende underhåndsundersøkelser i De seks' hovedsteder, og i London og København, for å innhente informasjon om Fellesskapet og forhandlingssituasjonen.²⁹³ Underhåndsundersøkelsene, en oppdatert Løchen-rapport og oversikter over de forskjellige sidene ved Fellesskapet utarbeidet av Europaekspertene og HD, samt en tilrådning fra Frihandelsutvalget skulle danne grunnlaget for en stortingsmelding.²⁹⁴ Utover høsten ble motstanden til medlemskap innad i Arbeiderpartiet tydeligere: statsminister Gerhardsen ønsket først og fremst assosiasjon, av frykt for en splittelse i partiet, men det fantes også uttalte motstandere mot enhver tilknytning i partiet.²⁹⁵ Etter en intern ensretting drevet frem av Lange, Skaug og partisekretær Haakon Lie, samlet Arbeiderpartiet seg om medlemskapslinjen som ønskelig forhandlingsform i oktober 1961, samtidig som stortingsmeldingen kom.²⁹⁶

Etter en lengre tid med usikkerhet fulgte Arbeiderpartiet fra februar 1962 en aktiv medlemskapslinje. Våren 1962 vedtok Stortinget først en endring av Grunnlovens § 93 og deretter, den 28. april, etter at den store motstander- og skeptikergruppen var redusert til et mindretall, gikk Stortinget inn for å søke medlemskapsforhandlinger med EEC.²⁹⁷ Den lange behandlingstiden innad i Arbeiderpartiet og på Stortinget gjorde tidspresset for Europaekspertene mindre. Samtidig skapte den andre utfordringer: Frykten var at Norge mistet muligheten til å påvirke forhandlingene som britene og danskene førte, på grunn av den tidskrevende prosessen, og dermed kunne bli stilt overfor ferdig forhandlede løsninger når det

---

²⁹¹ Sverige ønsket assosiasjon fra høsten. Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 331.

²⁹² SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 31. juli 1961, kl. 11:30.

²⁹³ UD 44.36/6.84 – Bind II – 18.august 1961, Oslo – J.Nr. 12631/61 – Notat til Statsråd Arne Skaug. Utkast til plan for underhåndsundersøkelser om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av Johan Skutle, Einar Løchen og Arne Langeland.

²⁹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind II – 23.august 1961 – J.Nr. 14087 II AL/as – Stortingsmeldingen om EEC. Fra UDs 4. Handelspolitiske Avdeling, Fra Politisk Avdeling ved Arne Gunneng.

²⁹⁵ Gjennom hele 50-tallet hadde Arbeiderpartiet sett med mistro og skepsis til kontinentale samarbeidsbestrebelsler dominert av konservative regjeringer, overnasjonale ønsker og i direkte utfordring til det atlantiske rammeverket. Pharo 1993. "The Norwegian Labour Party", s. 204-207.

²⁹⁶ Fevang 1995. "Norge - nissen på lasset.", s. 66; Se kapittel 1: "Historiografi og Kontekst".

²⁹⁷ Eriksen og Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, s. 336-342.

var Norges tur. Hvor dårlig tid Norge hadde var Europaekspertene derimot uenige om. Avveiningen mellom timetabellen i Brussel og Stortingets behandling fulgte Europaekspertene og Regjeringen helt frem til april.²⁹⁸ Europaekspertenes hovedoppgaver var å utarbeide de to stortingsmeldingene om Norge og Fellesskapet²⁹⁹, og å utarbeide et forhandlingsopplegg for Norge. Forhandlingsopplegget skulle balansere de krav og særordninger Norge stilte med et opplegg som ville godtas i Brussel – det gjaldt å skape *goodwill* blant De seks, og forhandle ut i fra deres forutsener og prosedyrer, samtidig som både forhandlingsprosessen og resultatet måtte være akseptable for opinionen og Stortinget.³⁰⁰

Rundreise og rapport

I august påbegynte Europaekspertene planleggingen av underhåndsundersøkelsene. De anbefalte å ta kontakt både på politisk og faglig plan, men det var viktig at kontakten var av uforpliktende natur. Allerede 1. august hadde *Dagbladet* krevd at "[f]olket selv må ha siste ord."³⁰¹ Europaekspertene ble, som vi senere skal se, stadig mer bevisst opinionens rolle. Kontakten måtte derfor være uforpliktende for å "unngå at disse henvendelser kan utlegges som forhandlinger."³⁰² Diskusjoner i Den utvidede utenrikskomité om skillet mellom reelle forhandlinger og uforpliktende undersøkelser, med hensyn til fullmakten fra Stortinget og av hensyn til opinionen, hadde allerede funnet sted i juli.³⁰³

Hensikten med samtalene var å få klarlagt grunnlaget for eventuelle forhandlinger. Mer spesifikt ønsket man å få rede på hvordan de enkelte medlemslandene så på Roma-traktaten og dens målsetning, hvordan de forskjellige institusjonene fungerte og i hvilken retning samarbeidet gikk. I et notat til Skaug understreket Løchen, Langeland og Skutle hvor viktig det var å samtidig gjøre rede for grunnene til at den norske regjering ikke hadde tatt et standpunkt. Forslaget var å legge vekt på de konstitusjonelle spørsmål. For å endre Grunnloven måtte et forslag til endring fremsettes i løpet av de første tre årene av en fireårig

---

²⁹⁸ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte lørdag den 28. oktober 1961, kl. 10; SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte lørdag den 25. november 1961, kl. 10.

²⁹⁹ Stortingsmelding nr. 15 og Stortingsmelding nr. 67 (den såkalte Tilleggsmeldingen).

³⁰⁰ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J. Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing i det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

³⁰¹ *Dagbladet* - 01.08.61, s. 3.

³⁰² UD 44.36/6.84 – Bind II – 18.august 1961, Oslo – J.Nr. 12631/61 – Notat til Statsråd Arne Skaug. Utkast til plan for underhåndsundersøkelser om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av Johan Skutle, Einar Løchen og Arne Langeland.

³⁰³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 31. juli 1961, kl. 11:30.

stortingsperiode, slik Den utvidede utenrikskomiteens formann Finn Moe hadde gjort.³⁰⁴ Behandlingen av forslaget kunne derimot ikke finne sted før de første tre årene av neste stortingsperiode, som begynte i september 1961.³⁰⁵ Formålet med å tillegge dette vekt, rent bortsett fra at prosedyren faktisk var slik, var todelt. For det første ville man vinne tid, i hvert fall til Stortinget var samlet, for det andre ønsket ikke Europaekspertene å gi inntrykk av at Norge nølte – det var rent formelle hindre som gjorde at Norge enda ikke hadde søkt. For det andre hadde man et mål om å hente inn landenes synspunkter når det gjaldt særlige norske problemer som etableringsretten, jordbruket, fisket, kapitalbevegelser, transport, regional utbygging og tollunionen. Om dette ble det også anbefalt å opprette kontakter på embetsmannsplan i København. Det ble understreket at alle underhåndsundersøkelsene burde være ferdig i løpet av september, slik at materiale kunne innarbeides i stortingsmeldingen. Nærmest i en bisetning ble det også understreket at "[v]ed siden av vilkårene for medlemskap [*sic*] bør mulighetene og eventuelle betingelser for en assosiasjonsordning undersøkes."³⁰⁶ Langeland, Løchen og Skutle mente at eksperter både burde forberede materiale til, og at de samme ekspertene burde delta i, disse samtalene – det er liten tvil om at de her indirekte foreslo seg selv som reisefølge.³⁰⁷ Et problem som ble tatt opp på generelt grunnlag var om Norge burde legge frem sine problemer åpent, for å få antydning hvilke løsninger De seks ville fremme, eller om en annen fremgangsmåte var mer hensiktsmessig.

Mot slutten av august begynte Europaekspertene å fordele arbeidsoppgaver frem mot stortingsmeldingen, det var tydelig at 4. handelspolitiske kontor hadde den koordinerende rollen. Langeland delegerte i et internt rundskriv arbeidsoppgavene mellom de forskjellige avdelingene og kontorene: Den politiske avdelingen ble bedt om å lage et utkast til en oversikt over det politiske samarbeidet mellom De seks, 5. handelspolitiske kontor om EURATOM og 4. handelspolitiske kontor om ECSC. Stortingsmeldingen burde også ha som vedlegg en fransk og en norsk versjon av Roma-traktaten i følge Langeland.³⁰⁸

Samme dag, 23. august, kom også den reviderte utgaven av Løchen-rapporten. Denne gangen hadde rapporten flere konklusjoner: Det ble slått fast at Roma-traktaten ikke hindret

---

³⁰⁴ UD 44.36/6.84 – Bind II - 28.sept. 1960 – J.no.14263 – Redegjørelse i samband med Utenrikskomiteens behandling den 28.september 1960 av stortingsmann Finn Moes forslag til ny § 93 i Grunnloven.

³⁰⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 7.april 1962 – RK – Utkast til brev til ambassadene i EEC-landene og Storbritannia.

³⁰⁶ UD 44.36/6.84 – Bind II – 18.august 1961, Oslo – J.Nr. 12631/61 – Notat til Statsråd Arne Skaug. Utkast til plan for underhåndsundersøkelser om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av Johan Skutle, Einar Løchen og Arne Langeland.

³⁰⁷ Både Langeland og Løchen ble med på rundreisene til henholdsvis statssekretær Engen og handelsminister Skaug.

³⁰⁸ UD 44.36/6.84 – Bind II – 23.august 1961 – J.Nr. 14087 II AL/as – Stortingsmeldingen om EEC. Fra UD's 4. Handelspolitiske kontor, ved Arne Langeland.

en norsk søknad som kun tok sikte på å ”klarlegge vilkårene for medlemskap i Fellesmarkedet.”³⁰⁹ I tillegg stod det i rapporten at ”erfaringene fra det økonomiske samarbeidet i OEEC har vist at forskjellen mellom et samarbeid mellom regjeringer med vetorett og et såkalt overnasjonalt samarbeid som Roma-traktaten tar sikte på, i praksis ikke er så stor som den kan synes.”³¹⁰ Til sist ble det påpekt at et omfattende vest-europeisk økonomisk samarbeid ville bane vei for nærmere økonomisk forbindelse med atlantehavsmaktene.³¹¹ Regjeringen trengte altså ikke å *velge* medlemskap *per se*, men dette kunne brukes som ønskelig forhandlingsform for å klargjøre vilkårene for medlemskap – slik ambassadør Jørgensen hadde foreslått allerede i mai.³¹² I tillegg ble faremomentene ved overnasjonalt samarbeid tonet ned, ”såkalt overnasjonalt samarbeid” var ikke så forskjellig fra mellomstatlig samarbeid ”i praksis”. Samarbeidet ble videre knyttet opp mot den norske atlantehavslinjen. Langeland, som satt i Løchen-utvalget, foreslo selv at rapporten burde bli en del av stortingsmeldingen, og det kan synes som om det var nettopp stortingsmennene som var i utvalgets tanker ut i fra disse konklusjonene.

Samtidig ble det rapportert fra ambassadesekretær Solberg i Brussel om at det i seksmaktskretser nå var et sterkt ønske om at forhandlingene skulle opptas så snart som mulig etter Ministerrådsmøtet 25. september – med et mulig åpningsmøte for forhandlingene allerede 1. oktober. Dette ville medføre at Norge kom på etterskudd, og kunne etter ambassadens oppfatning ”representere et problem for Norges vedkommende.”³¹³ Allerede dagen etter kunne den samme Solberg derimot rapportere at regjeringen ikke trengte ”å nære bekymring for å komme med i forhandlingene på et noe senere tidspunkt” dersom man valgte medlemskap, dette fordi britene hadde vanskeligheter med åpningen av forhandlingene. Uenighetene gjaldt blant annet hvor forhandlingene skulle foregå.³¹⁴

---

³⁰⁹ UD 44.36/6.84 – Bind II – 23.august 1961, Oslo – Traktaten av 25. mars 1957 om opprettelse av Det Europeiske Økonomiske Fellesskap (Roma-traktaten). En oversikt over medlemsstatenes rettigheter og forpliktelser. Traktaten vurdert i forhold til den norske Grunnlov – Løchen-utvalget (revidert utgave) – A. Langeland, E. Løchen, J. Skutle, s. 97.

³¹⁰ UD 44.36/6.84 – Bind II – 23.august 1961, Oslo – Traktaten av 25. mars 1957 om opprettelse av Det Europeiske Økonomiske Fellesskap (Roma-traktaten). En oversikt over medlemsstatenes rettigheter og forpliktelser. Traktaten vurdert i forhold til den norske Grunnlov – Løchen-utvalget (revidert utgave) – A. Langeland, E. Løchen, J. Skutle, s. 115.

³¹¹ Rapporten skulle samtidig offentliggjøres. Dagbladet - 12.08.61

³¹² UD 44.36/6.84 – 20.mai 1961, Brussel – J.Nr. 8270 – Notat. Fra ambassaden i Brussel til Utenriksdepartementet.

³¹³ UD 44.36/6.84 – Bind II – 30.august 1961 – J.Nr. 12758 II – Notat. EEC – forhandlingsopplegget. Av 4. Handelspolitiske kontor, ved Eivinn Berg.

³¹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind III – 31.august 1961, Brussel – J.nr. 12862 II - Nr.835 – CEE. Eventuell norsk tilslutning til Fellesskapet. (strengt fortrolig) Til UD fra Ambassaden ved W. G. Solberg.

September måned var full av reiseaktivitet. Handelsminister Skaug, ledsaget av Løchen og ambassadør Jørgensen hadde flere samtaler i Brussel og Luxemburg.³¹⁵ Samtalene fulgte malen som var stipulert i det tidligere notatet til Langeland, Løchen og Skutle. Under møtet med Sicco Mansholt, leder for landbrukskommisjonen, ble naturlig nok landbruket diskutert. Mansholt fortalte at tyskerne foreløpig ikke ønsket å få på plass noen felles landbrukspolitikk, ettersom det var valg rett om hjørnet og saken var upopulær. Av den grunn hadde franskmennene truet med å stanse akselerasjonen av tollnedtrappingene som skulle inntreffe 1. januar 1962. Mansholt var likevel optimistisk og mente tyskerne ville ”bøye av så snart valgene var over.”³¹⁶ Norge fikk forespeilet en tidsramme for et meget springende punkt i senere forhandlinger: den planlagte felles landbrukspolitikken (CAP). Skaug tok opp tråden og spurte om den norske landbruksmodellen sin innpassing i CAP. Mansholt nevnte flere ganger de sosiale og politiske sidene av landbruksproblemet, og at støtteordninger i mange tilfeller måtte godtas, og han forsikret at fra hans side ville det bli vist ”forståelse og imøtekommenhet under eventuelle forhandlinger.”³¹⁷ I møtet med Christian Calmes, generalsekretær i Ministerrådet, ble timeplanen diskutert, han bekreftet det rapporten til Solberg sa, nemlig at uenigheten var stor om det formelle forhandlingsopplegget og at Norge dermed ikke var i tidsnød.³¹⁸

Statssekretær Engen, ledsaget av Langeland, var også på rundreise.³¹⁹ I samtaler med Frankrikes utenriksminister Maurice Couve de Murville og diplomaten Olivier Wormser la Engen frem Norges synspunkter i generelle vendinger. Engen la spesielt vekt på at de skandinaviske lands tilknytning til Fellesmarkedet reiste betydelige problemer: og han uttrykte håp om at De seks ”ville se med forståelse på dette problemkompleks.”³²⁰ Svaret var

---

³¹⁵ Sicco Mansholt, leder av landbrukskommisjonen; Christian Calmes, generalsekretær for Ministerrådet; Robert Marjolin, leder av Kommisjonen økonomiske avdeling; Walter Hallstein, Kommisjonen president; Jean Rey, ansvarlig for Kommisjonen utenriksrelasjoner; den belgiske utenriksministeren Paul-Henri Spaak; Piero Malvestiti, President for Den høye myndighet i ECSC; Dirk Spierenburg, visepresident for Den høye myndighet og Luxemburg sin utenriksminister Eugène Schauss ble alle oppsøkt. UD 44.36/6.84 – Bind III – 7. september 1961, Brussel – Nr. 850 – CEE. Handelsminister Skaugs besøk i Brussel og i Luxembourg 12-13. september, av N. A. Jørgensen.

³¹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind III – 15. september 1961, Brussel – J.Nr. 13683 II – Notat. Det Europeiske økonomiske Fellesskap. Statsråd Arne Skaugs besøk i Brussel 12. ds. Av N. A. Jørgensen.

³¹⁷ UD 44.36/6.84 – Bind III – 15. september 1961, Brussel – J.Nr. 13683 II – Notat. Det Europeiske økonomiske Fellesskap. Statsråd Arne Skaugs besøk i Brussel 12. ds. Av N. A. Jørgensen.

³¹⁸ Om hvor forhandlingene skulle finne sted: ”Som kjent har franskmennene foreslått Chantilly. Tyskerne har med vanlig grundighet sendt en hel delegasjon dit som fant at i hele byen var det ialt [sic] 64 hotellværelser.” UD 44.36/6.84 – Bind III – 15. september 1961, Brussel – J.Nr. 13683 II – Notat. Det Europeiske økonomiske Fellesskap. Statsråd Arne Skaugs besøk i Brussel 12. ds. Av N. A. Jørgensen.

³¹⁹ De besøkte Heath i London, Frankrikes utenriksminister Maurice Couve de Murville i Bern, diplomaten Olivier Wormser i Paris og statssekretær (Carlo?) Russo i Roma.

³²⁰ UD 44.36/6.84 – Bind III – 11. september 1961, Paris – Notat. Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Frankrikes syn. Til Handelspolitisk Avdeling, ved Arne Langeland.

klart: Couve de Murville mente den amerikanske holdningen til assosiasjonsordninger gjorde det til en lite ønskelig ordning. Britenes forhandlinger, sa han videre, ville ta minst et år, og deretter fulgte ratifikasjonsprosessen.³²¹

Mot slutten av september avsluttet Skaug, fulgt av Løchen og ambassadør Vogt, sin hektiske reiseaktivitet med et møte med den vesttyske økonomiministeren Ludwig Erhard, som også var formann i Fellesmarkedets Ministerråd, etter forslag fra statssekretær Engen.³²² Tilstede var også statssekretær Müller-Armack. Skaug innledet samtalen med å forklare at den norske søknaden ville ta noe tid fordi det trengtes ”å gjøre klart for norsk opinion hva Fellesskapet innebar og å få oppklart en del misforståelser. Det var derfor mulig at det norske standpunkt ikke ville være klart før i slutten av november.”³²³ Dette var noe senere enn antydnet i de andre hovedstedene han og Engen hadde besøkt, og Skaug ba Erhard gjøre det nye norske synspunktet kjent for sine kolleger i Ministerrådet. Om timeplanen sa Erhard at Fellesskapet først ønsket samtidige, men bilaterale, forhandlinger med de som søkte fullt medlemskap og deretter med de som hadde søkt assosiasjon. Storbritannia ville bli prioritert før Danmark. Om Norge tok et standpunkt i slutten av november, sa Erhard, ville dette være tidsnok for å komme med i disse forhandlingene. Skaug spurte så om hva en assosiasjon innebar og fikk til svar at man da ikke kunne delta i Fellesskapets organer og ikke hadde medbestemmelsesrett.³²⁴ Erhard fremholdt at Norge lettere kunne finne frem til særordninger for sine problemer ved fullt medlemskap enn ved assosiasjon. Så tok Skaug opp Finland, som han fryktet ville bli mer og mer Sovjet-dominert om en løsning ikke ble funnet. På dette svarte Erhard at det muligens ville være lettere å hjelpe Finland når Fellesskapet var utvidet og ”den politiske målsetting derved ble svakere.”³²⁵

Tre ting fremkom av underhåndssamtalene: Alle De seks og britene forventet en norsk søknad om medlemskap. Direktør de Schacht, som fungerte som generalsekretær i Ministerrådet i Calmes feriefravær, uttalte sågar at ”ikke under noen omstendighet ville Norge i politisk og økonomisk henseende skille lag med Storbritannia og samtidig stille seg utenfor

---

³²¹ UD 44.36/6.84 – Bind III – 15.september 1961, Bern – J.Nr. 13567 II – HKE/AS – Notat. Fellesmarkedet. Samtale med Couve de Murville – Hans Engen.

³²² UD 44.36/6.84 – Bind II – 22.august 1961, Oslo – HKE/AS – Notat til Utenriksministeren. Utkast til plan for underhåndsundersøkelser om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av Hans Engen.

³²³ UD 44.36/6.84 – Bind III – 22.september 1961 – Notat. Samtale mellom handelsminister Skaug og økonomiminister Erhard i Bonn. Av Einar Løchen.

³²⁴ Langeland hadde fått identiske synspunkter fra Danmark: ”Den eneste reelle forskjell ville i tilfelle trolig være at det assosierte land ikke ville får sete i Fellesmarkedets organer [...] og følgelig bare få begrenset innflytelse på den videre utvikling av samarbeidet.” UD 44.36/6.84 – Bind III – 7.september 1961, København – Notat. EEC – Danmarks syn på forhandlingssituasjonen. Ved Arne Langeland.

³²⁵ UD 44.36/6.84 – Bind III – 22.september 1961 – Notat. Samtale mellom handelsminister Skaug og økonomiminister Erhard i Bonn. Av Einar Løchen.

samarbeidet mellom de øvrige demokratiske land i Europa.”³²⁶ Alle De seks mente også at Norge ville stille sterkere i en medlemskapsforhandling, enn i en assosiasjonsforhandling. Erhard og flere av Kommissjonens medlemmer hadde argumentert positivt, ved å legge vekt på forståelsen for Norges særproblemer som ville bli vist i eventuelle medlemskapsforhandlinger. Couve de Murville hadde argumentert negativt, med at en assosiasjon ikke var ønskelig. Men resultatet var det samme – medlemskap fremstod meget bedre enn assosiasjon. Det fremkom derimot svært sprikende formeninger om tidstabellen – noen mente forhandlingene ville være uproblematiske og ta kort tid,³²⁷ andre at de ville trekke i langdrag.³²⁸ Innad i Fellesmarkedet var det også uenighet om de politiske sidene ved samarbeidet: Couve de Murville hadde spurt eksplisitt hvordan Norge ville stille seg til et politisk samarbeid, mens kretsen rundt Erhard snakket om et svekket politisk samarbeid ved en utvidelse av Fellesmarkedet. Det gjenspeilet de Gaulles målsetting om tettere mellomstatlig politisk samarbeid og Erhard sitt lenge kjente ønske om en videre markedsordning uten politisk samarbeid.³²⁹

Stortingsmeldingen

Etter at de fleste rapportene og notatene fra Engen og Skaug sine samtaler var innhentet i UD kunne Frihandelsutvalget allerede den 15. september konkludere:

Da medlemskap er det alternativ som gir den klareste basis for forhandlinger og for å presisere og drøfte de norske forbehold, mener utvalget at forhandlingene bør ta utgangspunkt i dette alternativ. Ved å anbefale denne fremgangsmåte har utvalget ikke tatt standpunkt til spørsmålet om medlemskap [*sic*] eller assosiering. Resultatet av forhandlingene vil danne grunnlaget for Regjeringens og Stortingets senere vurdering av om medlemskap [*sic*] i Fellesskapet er aktuelt eller om vi i stedet skal søke en løsere form for tilslutning ved assosiering.³³⁰

Nå var både sonderingene, Løchen-rapporten og Frihandelsutvalgets innstilling foreløpig ferdig. Europaekspertene skulle sy dette sammen med uttalelser fra arbeidsgiver-, arbeidstager- og næringslivsorganisasjonene og de forskjellige utredningene om Fellesskapet

---

³²⁶ UD 44.36/6.84 – Bind III – 31.august 1961, Brussel – J. Nr. 12862 II - Nr.835 – CEE. Eventuell norsk tilslutning til Fellesskapet. (strengt fortrolig) Til UD fra Ambassaden ved W. G. Solberg.

³²⁷ UD 44.36/6.84 – Bind III – 14.september 1961, Brussel – J.Nr. 13683 II – Notat. Handelsminister Skaugs samtaler med president Malvestiti og visepresident Spierenburg i Den Høye Myndighet. Av Einar Løchen og W. G. Solberg.

³²⁸ UD 44.36/6.84 – Bind III – 15.september 1961, Bern – J.Nr. 13567 II – HKE/AS – Notat. Fellesmarkedet. Samtale med Couve de Murville – Hans Engen.

³²⁹ Ludlow 1997. *Dealing with Britain*, s. 45-46.

³³⁰ UD 44.36/6.84 – 15.feb. 1962 – Notat (utkast – fortrolig), Norges stilling til Det Europeiske Økonomiske Felleskap og de europeiske markedsbestrebelse. Av UD, Handelspolitisk Avdeling.

som HD og UD utarbeidet. Dette var grunnlaget for stortingsmelding nr. 15: ”Om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske markedsproblemer [sic].”

Europaekspertene så det også som sin oppgave å forberede Stortinget og opinionen på den avgjørelsen som måtte tas.³³¹ Sommerfelt, Halvorsen, Langeland og Løchen bidro både med foredrag, artikler, publikasjoner og bøker der de fortalte om Norge og Fellesmarkedet. Dette arbeidet tok seg spesielt opp i september 1961.³³² Det er tydelig at fokuset til Europaekspertene rettet seg mot stortingsmeldingen: både Løchen-rapporten og Frihandelsutvalget sin konklusjon anbefalte en medlemskapssøknad som det beste utgangspunktet, og understreket at valget om medlemskap eller noe annet måtte tas i lys av forhandlingene. Samtidig var det uomtvistelig bekreftet at en assosiasjonssøknad ikke var ønsket av De seks, og kanskje ikke var en mulighet i det hele tatt.³³³ Embetsmennene sine publikasjoner og foredrag var et forsøk på å understøtte disse synspunktene, og å rette opp i de ”misforståelser” som den norske opinionen hadde. Sommerfelt uttrykte det slik: ”Norge bør, som medlemsland i EFTA, og som deltaker i de fremtidige forhandlinger om en europeisk løsning, i alle fall ruste seg mentalt for den utvikling som høyst sannsynlig vil finne sted i løpet av 1960-årene [...] den politiske tenkning bør bli vekket gjennom den debatt som vil finne sted.”³³⁴

Her var det altså ikke presseavdelingen som gav uttrykk for UD's holdning, men Europaekspertene. Europaekspertene uttalte seg om sitt eget saksområde, men det var ikke ment som *personlige* politiske ytringer. Det var snarere opplysningsvirksomhet de bedrev. Skille mellom informasjon og politisk virksomhet innen eget saksområde er en av de normstyrte gråsonene i UD. Man kan si at presseavdelingen var til for å unngå at embetsmenn ble talsmenn innen eget saksområde, samtidig var dette kompliserte økonomiske spørsmål som krevde ekspertise – og det var det de gav. Det var ikke store reaksjoner på

---

³³¹ Intervju med Arne Langeland, 22.01.10

³³² Eksempler: Langeland 1960. ”De Seks og De Sju”; UD 44.5/85 – Bind IX – J. Nr. 4110/61 – Ambassadør S. Chr. Sommerfelt: Foredrag i Polyteknisk Forening, Oslo, 7. mars 1961: ”De europeiske integrasjonsbestrebelsler – erfaringer og fremtidsperspektiver”; Arne Langeland 21.-22. september 1962. ”Forhandlingssituasjonen”, foredrag ved Høyskolen i Reistad – Høyres landsstyre/ Høyres opplysningsorganisasjon; Publikasjon om Fellesmarkedet av NUPI - UD 44.36/6.84 – Bind IV - 12.okt. 1961 – J. Nr. 15052 II - Referat fra møte 25. september 1961 kl. 15.00 i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid; Innlegg av Halvorsen, da generalsekretær Figgures holdt foredrag i Polyteknisk Forening, Oslo, 26. september - UD 44.36/6.84 – 2.oktober 1961, Oslo – J.nr. 14441 II – CEE og Norge. ved Kjell Christiansen; Einar Løchen 1962. ”Norges muligheter i det Europeiske økonomiske fellesskap: til veiledning for dem som vil ta et standpunkt”: Høyres opplysningsorganisasjons studieplan til Einar Løchens håndbok om *Norge og det europeiske samarbeid*, Oslo.

³³³ UD 44.5/85 – Bind XII – 12.oktober 1961, UD – J.Nr. 15051 II – AL/TH – Referat fra møte 25. september 1961 kl. 15.00 i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid.

³³⁴ UD 44.5/85 – Bind IX – J.Nr. 4110/61 – Ambassadør S. Chr. Sommerfelt: Foredrag i Polyteknisk Forening, Oslo, 7. mars 1961: ”De europeiske integrasjonsbestrebelsler – erfaringer og fremtidsperspektiver”.

Europaekspertenes opplysningsvirksomhet i 1961/1962, noe som kanskje ville vært det tydeligste beviset på om den var innenfor eller utenfor normen.³³⁵

De interne rivningene gjorde at statsminister Gerhardsen prioriterte et samlet Arbeiderparti. Tapet av flertallet på Stortinget i valget gjorde det enda viktigere å trekke med seg så mye som mulig av Stortinget. Disse momentene, og det faktum at Gerhardsen selv ønsket assosiasjon, gjorde at stortingsmelding nr. 15, avgitt den 13. oktober, ble uten konklusjon.³³⁶ Formålet var å informere Stortinget, og før Regjeringen tok endelig standpunkt til forhandlingsmåten, ønsket den at Stortinget skulle drøfte saken på fritt grunnlag. I lys av debatten ville Regjeringen fremme et forslag om forhandlingsformen for Stortinget. Den utvidede utenrikskomité skulle derfor gjennomgå innstillingen.³³⁷ I RIØS ble stortingsmeldingen diskutert inngående, og det ble poengtert at selv om Regjeringen ikke valgte mellom assosiasjon og medlemskap, så ville Frihandelsutvalgets innstilling følge med, og her ble en medlemskapssøknad foretrukket. Videre, og kanskje mer betydningsfullt, var det Frihandelsutvalget sin innstilling som ble sendt til næringslivsorganisasjonene for å innhente deres mening i saken.³³⁸

Her ser man et tydelig eksempel på administrativ makt: Europaekspertene kunne gjennom å velge hvordan de skulle bruke de forskjellige delene av arbeidet sitt, og å kanalisere informasjon og initiativ, sette agendaen, slik at det kunne påvirke de politiske beslutningene.³³⁹ Det var Europaekspertene som hadde laget Løchen-rapporten og skrevet referatene hjem fra statsrådets og statssekretærens rundreiser. Det var de som foreslo at dette skulle innarbeides i stortingsmeldingen, sammen med Frihandelsutvalgets innstilling. Og det var Europaekspertene som sendte denne innstillingen til næringslivsorganisasjonene for å innhente deres mening. Slik var stortingsmeldingen, selv uten standpunkttagen fra regjeringen, klart medlemskapspositiv. Før Regjeringen besluttet seg for å la "slutten være åpen" hadde Handelspolitisk Avdeling jobbet mye med stortingsmeldingen og sågar utarbeidet en konklusjon som ikke kom med:

På bakgrunn av uttalelsene fra det nevnte rådgivende utvalg og fra organisasjonene i arbeids- og næringslivet, samt på bakgrunn av de opplysninger som er innhentet gjennom drøftinger med andre EFTA-land og gjennom kontakter med Det Europeiske Økonomiske Fellesskap, er

---

³³⁵ For normer om embetsmenn sin politiske virksomhet, se Kap. 4 "Utenriksdepartementet".

³³⁶ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 337; Fevang 1995. "Norge - nissen på lasset", s. 66-67.

³³⁷ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 7. nov. 1961, kl. 9.

³³⁸ UD 44.5/85 – Bind XII – 12.oktober 1961, UD – J. Nr. 15051 II – AL/TH – Referat fra møte 25. september 1961 kl. 15.00 i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid.

³³⁹ Knudsen 1997. "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk", s.74-76; Allers 2009. *Besondere Beziehungen*, s. 39.

Regjeringen av den mening at de vesentlige norske interesser som berøres best kan ivaretas ved at Norge på et tidlig tidspunkt søker om forhandlinger med Det Europeiske Økonomiske Fellesskap med utgangspunkt i medlemskap.³⁴⁰

Skeptikerne på Stortinget lot ikke meldingen gå upåaktet hen. Handelsminister Skaug redegjorde for stortingsmeldingen og underhåndsundersøkelsene i Den utvidede utenrikskomiteen i slutten av oktober.³⁴¹ Trond Hegna, som tilhørte venstre siden i Arbeiderpartiet, mente at ”i mye av det stoff som er lagt opp og utarbeidet av forskjellige grupper av eksperter, har det vært en åpenbar tendens i retning av å legge stoffet til rette med sikte på medlemskap.”³⁴² Samme Hegna uttalte i neste møte: ”Vel, tanken kommer ganske tydelig fram, det er en hensikt – en hensikt som man vil oppnå uten å si det direkte. Jeg vil si at enkelte uttrykk også har en mer propagandistisk karakter.”³⁴³ Tidligere ambassadør til London og daværende stortingsrepresentant for Senterpartiet Erik Braadland mente Europaekspertene hadde ”gjort utrolig lite” for å klarlegge assosiasjonsalternativet, og syntes det var utvist ”en form for diplomati i denne sak som ikke virker overbevisende.”³⁴⁴ Braadland skrev også et krast innlegg i *Nationen* hvor Roma-traktatens forpliktelser ble ansett som altfor vidtgående, og der han trakk paralleller til 1814.³⁴⁵ For skeptikerne var både assosiasjonsalternativet og alternativet om å stå utenfor alt for dårlig undersøkt, og materialet fra UD, HD og Frihandelsutvalget for tendensiøst. Skaug gjenga sine samtaler i de forskjellige hovedsteder, om hvordan de så på assosiasjonsalternativet, og avsluttet med å sammenligne Norges situasjon med den britiske i juli 1961: ”Britene holdt på i 1½ år å reise rundt for å forsøke å sondere terrenget. De kom til det resultat at den eneste måten å finne ut av det på, var å begynne forhandlinger. Jeg tror situasjonen er akkurat den samme for vårt vedkommende.”³⁴⁶ De forskjellige partene i komiteen stod nå steilt mot hverandre.

---

³⁴⁰ UD 44.36/6.84 St.meld.nr. (1961-62) Om Norges stilling til de europeiske markedsproblemer. Tilråding fra Utenriksdepartementet av 1961 godkjent ved kongelig resolusjon samme dag.

³⁴¹ Både Halvorsen og Langeland var til stede.

³⁴² SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.okt.. 1961, kl. 10, Trond Hegna (AP).

³⁴³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 7. nov. 1961, kl. 9, Trond Hegna (AP).

³⁴⁴ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 7. nov. 1961, kl. 9, Erik Braadland (SP).

³⁴⁵ *Nationen* - 20.10.61

³⁴⁶ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.okt.. 1961, kl. 10, Arne Skaug (AP).

Kamp om kursen

Utsettelsen av en norsk avgjørelse gjorde det nødvendig for sendemennene å rapportere hjem med sine vurderinger av situasjonen. Ambassadør Sommerfelt vurderte ikke situasjonen som prekær. Argumentet om at Norge ”mistet bussen”, som han sa, holdt ikke stikk.³⁴⁷ Man kunne vente helt til februar med å søke, uten at Norges forhandlingssituasjon ville ”lide noen skade”. De sakene britene og danskene forhandlet om ville, etter hans mening, ikke påvirke Norge negativt, og EFTA-landene hadde avtalt å vente på hverandre.³⁴⁸ Denne vurderingen var ambassadør Jørgensen uenig i: Han mente februar ville være i seneste laget både på grunn av færre valgmuligheter og svekket forhandlingsstyrke. Og, skrev han, ”når vi nå en gang har etterlatt et visst inntrykk i de seks hovedsteder av at en avgjørelse ville bli tatt etter en debatt i Stortinget om saken i oktober, tror jeg en for lang utsettelse etter denne vil virke uheldig og svært lite hensiktsmessig.”³⁴⁹ Det er interessant å merke seg hvordan de argumenterte fra sitt ståsted: Sommerfelt, som var akkreditert EFTA, skrev om britene, danskene og Londonerklæringen. Jørgensen, som var akkreditert EEC, la vekt på hvordan det hele ville se ut i De seks’ hovedsteder.

Skaug valgte å trekke frem Jørgensen sitt notat overfor Den utvidede utenrikskomité for å fremskynde debatten. En avgjørelse i den ene eller andre retning ville lette ambassadens arbeid betraktelig, sa han. Det var lettere å få opplysninger og kontakter om Norge hadde en formell forbindelse med Fellesmarkedet, altså hadde startet forhandlinger om assosiasjon eller medlemskap.³⁵⁰ Det kan synes som om både Europaekspertene, utenriksministeren og handelsministeren nå var noe rådville. Lange spurte i en samtale med ekspedisjonssjef Halvorsen om det var noen mulighet for å forhandle uten å presisere på hvilket grunnlag man ønsket å forhandle. Halvorsen svarte skriftlig at det kun gikk an å velge mellom medlemskap og assosiasjon. Og for å forhandle om medlemskap ville Fellesmarkedet be om en norsk aksept av Roma-traktatens prinsipper.³⁵¹ To dager senere holdt så Lange et innlegg i trontaledebatten der han summerte lakonisk ”Om vi velger å ta opp forhandlinger med

---

³⁴⁷ Blant annet fremsatt av underdirektør i Industriforbundet Roem Nilsen: ”La oss ikke miste Europa-bussen en gang til.” - Aftenposten - 11.10.61.

³⁴⁸ UD 44.36/6.84 – Bind IV - 9.okt. 1961, Genève – J. Nr. 14707 II – Norges Faste Delegasjon. Fristen for Norges opptagelse av forhandlinger med CEE. Av S. Chr. Sommerfelt.

³⁴⁹ UD 44.36/6.84 – Bind IV - 19.okt. 1961 Brussel – J.nr. 15260 II – Etter CEE-forhandlingene. Til det Kgl. Utenriksdepartement fra N. A. Jørgensen.

³⁵⁰ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.okt.. 1961, kl. 10, Arne Skaug (AP).

³⁵¹ UD 44.36/6.84 – Bind IV - 18.okt. 1961 UD – J.nr. 15175 II – Notat for Utenriksministeren. Tilslutningsformen til CEE. Av UD, Handelspolitisk Avdeling ved Jahn Halvorsen.

utgangspunkt i medlemskap synes mange grunner å tale for at vi ikke venter *for* lenge med avgjørelsen.”³⁵²

På samme tid arbeidet UD, HD og Frihandelsutvalget ufortrødent videre med det som skulle bli den neste stortingsmeldingen, gjennom et tillegg til den eksisterende stortingsmeldingen.³⁵³ Uten at det i denne oppgaven kan bekreftes³⁵⁴, ser det ut til at Europaekspertene og HD tok på seg oppgaven om å utrede grundigere assosiasjonsalternativet og alternativet om å stå utenfor, slik ønsket var i Den utvidede utenrikskomité. Om alternativet om å stå utenfor ble det konstatert at det sannsynligvis ville ”medføre stagnasjon i vår eksport”, og derfor ikke kunne bli anbefalt som løsning.³⁵⁵ Assosiasjonsalternativet ble derimot behandlet svært grundig i et 30-siders dokument utarbeidet av Handelspolitisk Avdeling. Dokumentet må sies å være nærmest utelukkende negativt innstilt til en assosiasjon: Det var begrensede muligheter for tollfri adgang til stormarkedet og begrensede muligheter til innflytelse på utformingen av fellespolitikken, samt at USA så med liten velvilje på en slik ordning. Forbehold på produksjonssiden fra Norge ville føre til motkrav på andre økonomiske felter. I tillegg ville assosiasjonsforhandlingene skje etter medlemskapsforhandlingene med britene og danskene.³⁵⁶ Dette var en oppsummering som baserte seg på De seks og USA sine synspunkter og uttalelser om assosiering. Det var ønsket en større utredning om assosiasjonsalternativet fra skeptikerne på Stortinget, men neppe en av denne sort.³⁵⁷

Blant Fellesskapslandene hadde den norske utsettelsen ført til skepsis. Visepresident i Kommisjonen Robert Marjolin mente en utsettelse til februar kunne være ugunstig for Norge, da britene kunne finne løsninger i sine forhandlinger som gikk på tvers av norske ønskemål.³⁵⁸ Den belgiske utenriksministeren Paul Henri Spaak hadde gitt uttrykk for usikkerhet på om Norge viste den vilje til samarbeid som trengtes som medlem i Fellesskapets politiske

---

³⁵² UD 44.36/5 – Bind IV - 24.okt.1961 – J.Nr. 15893 II – Utenriksminister Langes innlegg i Trontaledebatten 24. oktober 1961. – Markedsproblemene.

³⁵³ UD 44.36/6.84 – Bind IV - 20.okt. 1961 – Tillegg II til St.meld. nr. 15 ”oversikter og utredninger vedrørende de europeiske markedsproblemer.” Av Handelspolitisk Avdeling; UD 44.36/6.84 – Bind VI - 27.nov. 1961 – Utkast fra Utenriksdepartementet og Handelsdepartementet. En alminnelig vurdering av følgende for Norge ved å stå helt utenfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap; UD 44.36/6.84 – Bind VI - 22.des. 1961 – J.Nr. 18683 II – Notat. Spørsmålet om tilknytning til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap i form av assosiering. Av Utenriksdepartementet, Handelspolitisk Avdeling, ved Arne Langeland.

³⁵⁴ Bind V i serien UD 44.36/6.84 var ikke å oppdrive.

³⁵⁵ UD 44.36/6.84 – Bind VI - 27.nov. 1961 – Utkast fra Utenriksdepartementet og Handelsdepartementet. En alminnelig vurdering av følgende for Norge ved å stå helt utenfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

³⁵⁶ UD 44.36/6.84 – Bind VI - 22.des. 1961 – J.Nr. 18683 II – Notat. Spørsmålet om tilknytning til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap i form av assosiering. Av Utenriksdepartementet, Handelspolitisk Avdeling, ved Arne Langeland.

³⁵⁷ Dokumentet ble tilsendt Skaug, Lange, Frihandelsutvalget, RIØS og alle berørte ambassader.

³⁵⁸ UD 44.36/6.84 – Bind VI - 9.des. 1961 – (JH/gS) – Notat. Samtale med M. Marjolin, visepresident i CEE’s kommisjon. Av UD, Handelspolitisk Avdeling. Ved Jahn Halvorsen.

samarbeid. Det var ambassadør Jørgensen som rapporterte hjem om et ”vagt inntrykk” om dette: ”[h]an har selvsagt ikke sagt det rett ut, men inntrykket er der.” Videre skrev han at alle De seks nå ventet en norsk søknad.³⁵⁹ Det ble i løpet av senhøsten 1961 sendt mange rapporter av ”nasjonal interesse”, om tidstabellen og forventningene blant De seks, med analyser og vurderinger fra sendemannen vedlagt.³⁶⁰ Europaekspertene i den hjemlige administrasjonen, UD og Regjeringen var avhengige av å tolke disse vurderingene for å tilpasse sine handlinger. Når UD fikk flere rapporter om at det hastet med å komme med, etter samtaler med forskjellige parter i Fellesskapet i løpet av oktober, *kan* det ha bidratt til å påvirke Skaug og Lange sine insentiver til å samle Arbeiderpartiet om en medlemskapslinje. I løpet av november måned begynte en omfattende intern ensretting innad i Arbeiderpartiet, drevet frem av nettopp Lange og Skaug i tillegg til partisekretær Haakon Lie.³⁶¹

Men også i EFTA skapte den norske handlingsvegringen problemer. Norge måtte be om utsettelse for sin planlagte tollreduksjon fra mars til september 1962. De andre EFTA-landene, og spesielt britene, var nå blitt utålmodige av Norge nitidige politiske prosess.³⁶² Ekspedisjonssjef Halvorsen og ekspedisjonssjef Gøthe fra Industridepartementet hadde deltatt på EFTA-møtet i Genève 21-22. november, og sammen med ambassadør Sommerfelt formidlet de det norske standpunktet. I Den utvidede utenrikskomité mente de som ønsket en norsk medlemskapsøknad at Norge gav inntrykk av å være ”litt av en bremsekloss” for europeisk integrasjon. Skaug parerte her med at Norge alltid hadde stilt seg tvilende til å akselerere tollreduksjonsplanen.³⁶³

Den utvidede utenrikskomité hadde hele fem møter om EEC og stortingsmeldingen mot slutten av november.³⁶⁴ Flere eksperter og representanter fra forskjellige næringsretninger ble hentet inn for å si sin mening i saken. 16. november var flere av industriens herrer på møtet – de var alle urolige for den tollene norske eksportvarer ville bli utsatt for ved å stå utenfor, og stilte seg derfor positive til medlemskap.³⁶⁵ På det samme møtet var Skaug til

---

³⁵⁹ UD 44.36/6.84 – 27.okt. 1961 Brussel – J.Nr. 28730/61 I – CEE. Det politiske samarbeid. Av N. A. Jørgensen.

³⁶⁰ Se Kap.6 ”Kommunikasjon og relasjoner”.

³⁶¹ Örvik (red) 1972. *Fears and Expectations*, s. 11; 29. november 1961, Skaug taler, på tillitsmøte for Oslo Arbeiderparti, for fullt medlemskap.

³⁶² Lie 1995. ”A Gulliver Among Lilliputians”, s. 172, UD 44.5/85 – Bind XIV – 12. januar 1962, Oslo – AL/RBj – Referat fra møtet 5. januar 1962 i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid.

³⁶³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 16.nov. 1961, kl. 10, Erling Petersen (H).

³⁶⁴ , UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 16. nov, 21. nov, 22. nov, 25. nov, 1. des.

³⁶⁵ Direktørene Arbo Høeg, Astrup Hoel, Heggenhaugen og Hagerup-Larssen fra styret i Landsforeningen for elektrokjemisk og elektrometallurgisk industri, generaldirektør Østbye, Norsk Hydro, generaldirektør Owe, Årdal og Sunndal Verk, og direktør Røed, Det norske Zinkkompani.

stede og formidlet regjeringens ønske om et standpunkt fra komiteen før jul.³⁶⁶ Fem dager senere ble det norske lovverket diskutert i forhold til en eventuell tilslutning. Her var flere embetsmenn fra UD og HD til stede, i tillegg til ekspedisjonssjef Stabel fra Justisdepartementet. Justisdepartementet konstaterte på dette møtet at de ikke på noen måte hadde vært engasjert i utredningen av fellesmarkedsproblemene. Stabel mente denne lovgivningen hørte til andre departementer. UD hadde ansvaret for det traktatmessige sidene, og HD gjennom Frihandelsutvalget de handelsmessige sidene ved det norske lovverket.³⁶⁷

På møtet den 25. november ble igjen tidsplanen tatt opp – saken var om komiteen kunne ferdigbehandle meldingen til jul, eller om den uten risiko for forhandlingssituasjonen kunne utsettes til over jul. Skaug delte ut en rapport utarbeidet av ekspedisjonssjef Halvorsen og gjenga situasjonen. Sverige, Østerrike og Sveits tok sikte på å søke om assosiasjon i midten av desember, og Portugal ville søke om en lignende forordning som Hellas i januar. Norge ville da være det eneste EFTA-landet som ikke hadde tatt standpunkt. I tillegg ville Fellesskapets lange behandlingstid medføre at en utsettelse over jul ville gi Norge en reell forhandlingsposisjon først i april. Danmark kunne innen den tid ha begynt å forhandle om spørsmål som angikk Norge, som etableringsspørsmål og kapitaloverføringer. Om slike saker var ferdig behandlet var det vanskelig å rikke ved det: Grunnen var at alle spørsmål i forhandlingene måtte avgjøres mellom De seks. Her var det gjerne motstridende hensyn og konkurrerende forslag. Var en balanse og et kompromiss mellom De seks først oppnådd i en sak, var det derfor vanskelig å gjøre om på det. Dette var både Handelsministeren og Europaekspertene klar over.

De seks skulle også begynne å utarbeide regler for en felles fiskeripolitikk i januar. Fra Mansholt hadde Skaug fått opplyst at Norge straks ville bli invitert til å delta i arbeidet med dette spørsmålet, dersom man hadde søkt medlemskap.³⁶⁸ Skaug presset hardt på en ferdigbehandling før jul, men arbeidsmengden var stor og tiden knapp for komiteen. Kjell Bondevik (Kr.F.) kunne ikke skjønne hvordan de skulle rekke det, og mente at ”å forhasta seg trass i alt vil[le] vera det verste ein kan gjera i denne situasjonen.”³⁶⁹ Også stortingsmann Hans Borgen (SP) så det slik, og uttalte at Frihandelsutvalget verken hadde arbeidet med den grundighet, over den tid, eller med den sammensetning som ville vært hensiktsmessig. Skaug

---

³⁶⁶ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 16.nov. 1961, kl. 10.

³⁶⁷ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21.nov. 1961, kl. 10.

³⁶⁸ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 25.nov. 1961, kl. 10.

³⁶⁹ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 25.nov. 1961, kl. 10, Kjell Bondevik (Kr.F.).

sa til dette at selv om Frihandelsutvalget ikke var satt ned spesifikt for fellesmarkedssaken, ville et slikt utvalg sannsynligvis bestått av de samme ekspertene.³⁷⁰

Fellesmarkedssaken ble 1. desember sendt nedover til Arbeiderpartiets grunnorganisasjoner, en avgjørelse som ble tatt av Gerhardsen og hans støttespillere, både for sinke tempoet og for å samle partiet.³⁷¹ Arbeiderpartiets sentralstyre gikk samtidig inn for søknad om fullt medlemskap, før saken var ferdig behandlet i grunnorganisasjonene.³⁷² Den utvidede utenrikskomiteen ble informert gjennom avisene samme dag om at saken nå offisielt var utsatt. Arbeiderpartiets parlamentariske leder Nils Hønsvald forklarte situasjonen for komiteen:

Det var som bekjent forutsetningen at Regjeringen skulle legge fram en tilleggs melding i løpet av neste uke som et ledd i behandlingen av denne saken. Arbeiderpartiets gruppe har nå bedt Regjeringen om å utsette meldingen, med sikte på at man skulle få en viss forskyvning av sakens endelige behandling til over nyttår. Bakgrunnen for dette er at den offentlige debatt [...] Det har ikke vært mulig å få saklig debatt i det hele tatt. Det er fra deres side som er imot, servert – jeg kan gjerne si – den simpleste sort demagogi, og alternativet om assosiering berøres som regel ikke i disse debattene. Det er bare spørsmålet om å stå utenfor som synes å interessere. Arbeiderpartiet vil gjerne medvirke til å rette opp denne situasjonen. Vi har besluttet at vi skal sende våre partiavdelinger en del materiale som kan danne grunnlag for en saklig vurdering av problemet.³⁷³

Regjeringen skulle nå legge frem sin tilleggs melding i februar, og ikke den 8. desember som tidligere planlagt. For Gerhardsen var spørsmålet å ”få størst mulig oppslutning om det resultat vi kommer frem til.”³⁷⁴

Siden høsten 1961 hadde tidstabellen og forholdet til opinionen, Stortinget og eget parti opptatt regjeringen. I denne situasjonen hadde Europaekspertene først jobbet intensivt med stortingsmeldingen, som endte opp uten konklusjon, og deretter med det som skulle bli tilleggs meldingen. Europaekspertene påtok seg også en mer aktiv formidlerrolle overfor Stortinget og opinionen. I desember begynte de også å ta opp kampen mot det de anså som løgnaktigheter i mediene og blant partiene. Da en av Senterpartiets stortingsmenn hadde sagt til Einar Løchen at deres svenske søsterparti mente norsk assosiasjonssøknad var i svensk interesse, skrev Halvorsen umiddelbart et brev til utenriksministeren der han bad om å få sende en bevisbyrde som tilsa det motsatte til Utenrikskomiteen.³⁷⁵ Langeland skrev brev til

---

³⁷⁰ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 25.nov. 1961, kl. 10.

³⁷¹ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 337.

³⁷² I sentralstyret satt både Lange og Lie, i tillegg var LO-formannen og integrasjonsentusiasten Konrad Nordahl med her. Fevang 1995. *Norge – Nissen på lasset*, s. 76; Arbeiderbladet - 1.12.61.

³⁷³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 1.des. 1961, kl. 12.

³⁷⁴ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 1.des. 1961, kl. 12, Einar Gerhardsen (AP).

³⁷⁵ UD 44.36/6.84 – Bind VI - 5. des. 1961 – J.Nr. 17664 II – Notat for Utenriksministeren. Svensk oppfatning om norsk tilknytning til Fellesmarkedet. Av UD, Handelspolitisk Avdeling, ved Jahn Halvorsen.

redaktøren i Arbeiderbladet for å rette opp i det han så som feilaktige og unyanserte uttalelser fra helsedirektør Karl Evang om stemmereglene i de overnasjonale organene i Fellesmarkedet.³⁷⁶ Europaekspertene, med støtte fra handelsministeren og utenriksministeren, kan ha følt et behov for å hegne om de standpunkter og den argumentasjon de hadde utarbeidet i løpet av høsten. Først i forsøk på å forberede Stortinget på stortingsmeldingens innhold, og deretter for å forsvare dens konklusjoner. Skeptikerne både på Stortinget og i mediene hadde åpenlyst kritisert Europaekspertene for deres fremgangsmåte og retorikk i stortingsmeldingen, og dette kan ha bidratt til et ønske om å bevise hvorfor deres tidligere konklusjoner holdt mål. Både utredningene om ikke-medlemskap og assosiasjon, rapportene fra hovedstedene til De seks og Halvorsen og Langeland sine nevnte brev kan fortolkes som et slikt forsvar.

Forhandlingstaktikk og retorikk

Halvorsen skrev, 4. januar, til Skaug at Handelspolitisk Avdeling i samarbeid med HD nå "så smått" hadde begynt å utarbeide et forhandlingsopplegg for Norge.³⁷⁷ Hele veien ble Stortingets behandlingstid forsøkt passet inn i Fellesskapets tidsplan. Sendemennene til EEC-landene arbeidet stadig med å forhøre seg om når den norske søknaden burde sendes inn. Spesielt ambassadør Jørgensen var opptatt med dette, han trodde også det var mulig å få De seks til å påskynde behandlingen av en norsk søknad om medlemskap for å komme i takt med britene og danskenes forhandlinger.³⁷⁸

Disse to oppgavene, forhandlingsopplegget og tidstabellen, ble utført samtidig som tilleggsmeldingen ble ferdigstilt. Blant fellesmarkedslandene ble det store jordbruksforliket om en felles jordbrukspolitikk fastsatt 14. januar.³⁷⁹ Samme dag gikk Fellesmarkedet inn i andre etappe med tollreduksjoner. Bare en måned tidligere hadde Den europeiske parlamentariske forsamling politiske kommisjon vedtatt en rapport om de politiske og institusjonelle spørsmål som meldte seg ved tiltredelse av nye medlemsland. Endringene varslet et Fellesskap som utviklet seg i en overnasjonal retning på det økonomiske felt og som videreførte sine planer om politisk samarbeid, og gav grunnlag for økende skepsis blant

---

³⁷⁶ UD 44.36/6.84 – Bind VI - 8.des. 1961 – Herr Redaktør – ved Arne Langeland.

³⁷⁷ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 4.jan. 1962 – Notat for statsråd Skaug. Forhandlingsopplegg til CEE. Av UD, Handelspolitisk Avdeling. Ved Jahn Halvorsen.

³⁷⁸ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 8.jan. 1962, Brussel – J.Nr. 00400 II - CEE. Eventuell norsk søknad om tiltredelse av Romatraktaten. Ved N. A. Jørgensen.

³⁷⁹ *Nationen*, Senterpartiets presseorgan, skrev at jordbruksforliket åpnet for "skremmende perspektiver for det norske jordbruk." *Nationen* – 05.02.62. Dagen etter dro en fra Handelspolitisk Avdeling (navn ikke nevnt), etter samtale med Arne Langeland, til Norges Bondelag for å avkrefte usannhetene i *Nationen*. UD 44.36/6.84 – Bind VII - 6.feb. 1962 – J.Nr. 01983 II – Notat til Utenriksdepartementet.

medlemskapsmotstanderne på Stortinget – tollreduksjonene økte samtidig markedssplitten og forsterket behovet for en snarlig løsning mellom De seks og De sju.

Arne Langeland utarbeidet i midten av januar et større dokument om Norges forhandlingsopplegg. Den forhandlingstaktiske innfallsvinkelen var å vektlegge de politiske aspektene ved Norges særproblemer. Grunnen hans var enkel: "[v]i har her ingen forhandlingskort av økonomisk natur å spille ut. Det foreligger neppe heller noe tungtveiende ønske hos de seks nåværende medlemsland i Fellesskapet om å få oss med, som vi eventuelt kunne spille på."³⁸⁰ Norges problemer var økonomiske, men om Fellesskapet hadde noen interesse av å få med Norge, så var det ut fra geopolitiske hensyn, som den nære beliggenheten til Sovjetunionen i nordområdene og Norges medlemskap i NATO. Derfor var det "i siste omgang mot denne mer generelle politiske bakgrunn at vi kan ha håp om å vinne forståelse for våre økonomiske problemer."³⁸¹ Langeland mente Norge burde spille disse "politiske kort" med den største forsiktighet. Mer konkret burde Norge for det første kun reise vitale problemer som følger av geografisk beliggenhet, topografiske, klimatiske og strukturelle forhold. For det andre var det taktisk å legge vekt på en åpen drøfting av Norges problemer, og ikke forsøke å presse igjennom bestemte løsninger. En viktig del av denne forhandlingstaktikken var å akseptere den politiske målsetningen i Roma-traktaten. Poenget var altså å vektlegge politiske aspekter i forhandlingene – dette ville muliggjøre rimelige løsninger på Norges økonomiske problemer – og å være åpen til sinns når det gjaldt formen på de eventuelle løsninger man ble gitt. Ved å snarest mulig komme i forhandlingsposisjon kunne Norge opprette kontakter på embetsmannsplan i Brussel, Bonn og Paris for å starte en "modningsprosess" hos De seks for Norges synspunkter.

Langeland fremla også hvordan de innledende forhandlinger ville forløpe: først med en søknad til presidenten i EEC, deretter en redegjørelse av utenriksministeren for Norges synspunkter og problemer ved det første møtet med Fellesskapet, etterfulgt av en fastsettelse av videre drøftinger. Langeland skrev også et forslag til søknadsteksten til presidenten i Det Europeiske Økonomiske Fellesskap – og fortalte at utenriksministerens redegjørelse ville være en utdyping av denne søknaden. Første delen av forhandlingene etter det innledende møte ville ta sikte på å definere problemene. Det var i denne fasen Langeland mente Norge ikke burde låse seg til spesielle løsninger. Gjennom en slik taktikk ville oppmerksomheten

---

³⁸⁰ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing I det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

³⁸¹ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing I det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

hos alle parter knytte seg til reelle vansker og i mindre grad til de enkelte bestemmelser i Roma-traktaten. Når de norske særproblemer var definert kunne selve forhandlingen begynne. Planen var da, etter å ha holdt alle løsninger åpne, å koble de forskjellige økonomiske og politiske betraktningene sammen for å få den ”pakken” som gav flest tilfredsstillende løsninger.³⁸²

Dette forhandlingsopplegget koblet Norges økonomiske problemer opp mot politisk argumentasjon på en måte som ikke var blitt gjort tidligere. Som diplomat, og spesialist i forhandlinger og Europapolitikk, hadde Langeland tydelig gjort dette valget ut av taktiske hensyn overfor Fellesskapet. Vurderingen var at dette opplegget ville gi størst gjennomslag for norske synspunkter. Rapporter fra Kommisjonen tilsa at Fellesskapet ikke kunne tenkes uten et politisk grunnlag. På det grunnlag var det ønskelig ”at land som søker medlemskap erkjenner Fellesskapets politiske karakter og erklærer seg rede til å samarbeide for å nå den politiske målsetting som ligger til grunn for traktatene.”³⁸³ Og som generalist, eller ikke sektorekspert, var helheten det viktigste for Langeland. Norge måtte ikke tvinge gjennom spesielle løsninger, ei heller stå for steilt på spesifikke økonomiske problemer, men holde alle muligheter åpne for å kunne sette sammen et totalresultat som var akseptabelt.³⁸⁴ Problemet med forhandlingsopplegget kunne være at store deler av det hjemlige politiske miljø ikke ville forstå dette som forhandlingstaktikk, men ettergivenhet. Skeptikerne på Stortinget forventet en ”hard” strategi, der maksimering av norsk gevinst på enkeltområder var det dominerende mål.³⁸⁵

Samtidig utarbeidet Handelspolitisk avdeling et 19 siders dokument som tok sikte på Arbeiderpartiets interne problemer. Dokumentet var bestilt av Arne Skaug, og var ment å tilstilles alle regjeringens medlemmer til bruk ved foredrag om fellesmarkedssaken. Dette var noe av det siste Arne Skaug gjorde som handelsminister. Han tok stillingen som ambassadør til London 13. januar 1962, og O. C. Gundersen overtok da handelsministerposten.³⁸⁶ Formen og retorikken i dokumentet var argumentativ: Den tok for seg en og en innvending mot norsk medlemskap, og argumenterte så imot. Eksempelvis var en overskrift ”Borgerlig eller sosial-

---

³⁸² UD 44.36/6.84 – Bind VII – 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing i det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

³⁸³ UD 44.5/85 – Bind XIV – 24. januar 1962, Oslo – J.Nr 1161 II – EB/RBj – Notat. De europeiske fellesskap (CECA, CEE og EURATOM). Politiske og institusjonelle aspekter ved medlemskap eller assosiering. – Av 4. Handelspolitisk kontor, ved Eivinn Berg.

³⁸⁴ Se Kap. 5 ”Europaekspertene i UD”.

³⁸⁵ Underdal 1972. ”Forhandlingene om Norsk medlemskap”, s. 46, 68.

³⁸⁶ <http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=ARSU> – 15.4.2010.

demokratisk økonomisk politikk”, og første setning under lød: ”Enkelte har hevdet at Roma-traktaten traktatfester medlemslandene til et borgerlig eller privatkapitalistisk økonomisk system. Men det er en misforståelse, eller i verste fall en tilsnikelse.”³⁸⁷ Skepsisen til suverenitetsavståelse ble dementert med det argument at arbeiderbevegelsen aldri hadde vært nasjonalistisk eller isolasjonistisk. Den hadde alltid søkt solidaritet og samarbeid over landegrensene, for å sikre kontrollen over de økonomiske kreftene og trygge grunnlaget for fred. Det var ”mot denne bakgrunnen vi må bedømme spørsmålet om nasjonal selvråderett.”³⁸⁸ Dette var et bestillingsverk for å overbevise skeptikerne i Arbeiderpartiet om at Norge burde søke medlemskap. Det ble understreket at Regjeringen ikke hadde tatt standpunkt, men at Sentralstyret i partiet anbefalte å følge Frihandelsutvalget sin tilrådning, og at valget ville bli tatt straks etter Landsstyrets møte 15. februar. Også Utenriksministeren fikk en momentliste i forkant av møtet, skrevet av sekretær i Handelspolitisk avdeling Eivinn Berg.³⁸⁹ Utenriksministeren skulle snakke om de forskjellige økonomiske særordningene. Konklusjonen var at ”[n]orsk medlemskap i CEE kan ikke ses å være noen hindring for gjennomføring av industrielt demokrati med medbestemmelsesrett på arbeidsplassen.”³⁹⁰

Europaekspertenes retoriske tøyelighet viser to ting: Europaekspertene vinklet sin argumentasjon forskjellig overfor Arbeiderpartiet, Stortinget og Fellesskapet. Dette viser deres ekspertise som forhandlingsspecialister. Spriket i argumentasjonen vitner derimot også om at Europaekspertene var i en mellomposisjon, der en type retorikk ville få gjennomslag overfor De seks og en annen på den innenrikspolitiske arena.³⁹¹ Overfor Arbeiderpartiet var det viktig å argumentere for hvorfor spesifikke økonomiske problemer, som etableringsretten, ville løse seg på den og den måten – de samme problemene man bare skulle diskutere åpent, og uten sikte på spesifikke løsninger, med Fellesskapet.³⁹²

En aktiv medlemskapslinje

Fra og med februar samlet regjeringen seg om en aktiv medlemskapslinje. Europaekspertene kunne dermed ferdigstille Tilleggsmeldingen og begynne en mer inngående forberedelse av

---

³⁸⁷ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 18.jan. 1962, Oslo – J.Nr. 00895 II – Problemer i samband med Norges forhold til Fellesmarkedet.

³⁸⁸ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 18.jan. 1962, Oslo – J.Nr. 00895 II – Problemer i samband med Norges forhold til Fellesmarkedet.

³⁸⁹ Arne Langeland hevdet at det var han som fikk Eivinn Berg over i Handelspolitisk Avdeling - Intervju med Arne Langeland, 22.01.10.

³⁹⁰ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 2.feb. 1962 – EB/RBj - Momenter for Utenriksministeren. (Utkast) UD, 4. Handelspolitisk kontor, ved Eivinn Berg.

³⁹¹ Allers 2009. *Besondere Beziehungen*, s. 166.

³⁹² UD 44.36/6.84 – Bind VII - 2.feb. 1962 – EB/RBj - Momenter for Utenriksministeren. (Utkast) UD, 4. Handelspolitisk kontor, ved Eivinn Berg.

forhandlingene. Allerede 21. februar 1962 var det første utkastet til melding nr. 67. ”Om Norges stilling til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske samarbeidsbestrebelse”, ferdig. Prosessen var dog langdryg: Stortingsmeldingen skulle først gjennomgås av Regjeringen og Frihandelsutvalget, så sendes til Den utvidede utenrikskomité for behandling, før saken kunne debatteres og voteres over i Stortinget. I mellomtiden skulle også grunnlovsendringen debatteres og vedtas.

Utenriksminister Lange møtte i Den utvidede utenrikskomiteen 19. februar, fulgt av ekspedisjonssjef Jahn Halvorsen, for å redegjøre for situasjonen. Lange kunne meddele at Regjeringen ville gå inn for medlemskapsforhandlinger. Han mente det var nødvendig å utsette framleggelsen av stortingsmeldingen en uke for å innhente Frihandelsutvalgets anmerkninger og forespeilet en slutført behandling for Stortinget en gang i månedsskiftet mars/april.³⁹³ Denne nyheten fikk begeret til å renne over for ambassadør Jørgensen i Brussel. Jørgensen tok bladet fra munnen og krevde realisme i Norges forhåpninger om innrømmelser i forhandlingene med De seks. Han hevdet den modningsprosess i forhold til norske krav som hadde funnet sted i administrasjonen åpenbart trengte noen måneder til i opinionen før man fra norsk side var noenlunde klar til å oppta konkrete forhandlinger. Fellesskapet var et fredsprosjekt og dens ”opprinnelse og bakgrunn finner en bærende idé om for alltid å forhindre krig i Vest-Europa.” Disse politiske argumentene måtte komme frem i den norske debatten. ”Roma-traktaten er derfor i sin konsekvens en fredsbevegelse som med sine effektive virkemidler kanskje kan sidestilles både med Nasjonenes Forbund og De Forente Nasjoner.” Derfor hadde ambassadør Jørgensen vanskelig for å forstå den opposisjonen som forekom i Norge – ”Den synes nærmest å leve i en annen tid”, hevdet han. Hensikten med notatet var å opplyse om hvordan den norske debatten fortonet seg for stasjonen i Brussel og å advare om at hver utsettelse av saken satte sterke begrensninger for Norges forhandlingsmuligheter. For eksempel skulle Danmarks forhandlinger begynne i starten av mars.³⁹⁴ Notatet må fortolkes som frustrasjon: Jørgensen hadde ved flere anledninger skrevet hjem om når det var hensiktsmessig å sende søknaden. Man skal ikke se bort i fra slike mer emosjonelle begrunnelser. Det var sannsynlig at Jørgensen så med liten velvilje på oppgaven om å oppsøke De seks sine representanter for å fortelle om nok en utsettelse, og igjen spørre om nye datoer for innlevering.

---

³⁹³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. feb. 1962, kl. 15.10, Halvard Lange (AP).

³⁹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 21. feb. 1962, Brussel – J.Nr. 02833 II – Norges stilling til det økonomiske og politiske Fellesskap i Europa. Til det Kgl. Utenriksdepartement fra Den Kgl. Ambassade i Brussel ved N. A. Jørgensen.

Behandlingen av Tilleggsmeldingen gikk nå inn i en avgjørende fase. I slutten av februar skulle regjeringen behandle Handelspolitisk Avdeling sitt utkast til stortingsmelding. Frihandelsutvalget hadde kommet med en anmerkning til dette møtet, som sammenfalt med Langelands forslag om forhandlinger uten for mange fastlåste standpunkt. Enkelte medlemmer i utvalget mente redegjørelsen for de norske særproblemer burde gjøres mindre detaljert av forhandlingstaktiske grunner.³⁹⁵ Stortingsmeldingen ble sendt tilbake til Handelspolitisk avdeling og redigert av sekretær Eivinn Berg. Blant forlagene som her kom frem, selv om det er usikkert hvem det ble ført i pennen av, var å erstatte ordet Union med ordet Fellesskap. I tillegg ble merknader fra Handelsdepartementet, Industridepartementet, Finansdepartementet, Fiskeridepartementet og Statsministerens kontor innarbeidet.³⁹⁶

Den utvidede utenrikskomité tok i mars fatt på sin behandling av stortingsmeldingen. Meningen var at komiteen skulle utarbeide sin egen innstilling til saken, med et forslag som skulle fremmes for Stortinget.³⁹⁷ Ikke mange dagene senere vedtok Stortinget forslaget til ny § 93 i Grunnloven, som krevde $\frac{3}{4}$ flertall på Stortinget for å avgi suverenitet til en internasjonal organisasjon på et begrenset saksområde. De konstitusjonelle hindrene for medlemskap var nå oversteget.³⁹⁸

For sendemennene, og spesielt ambassaden i Brussel, var tidstabellen hele tiden viktig. Samme dag som grunnlovsendringen ble vedtatt mottok UD et hastetelegram fra Brussel. Ambassaden mente en søknad burde være De seks i hende senest 13. april, slik at Norge kunne åpne sine forhandlinger på ministerrådsmøtet 7-9. mai.³⁹⁹ Den nye byråsjefen Tancred Ibsen⁴⁰⁰ skrev et notat basert på dette telegrammet, der han forsøkte å trekke opp noen retningslinjer for behandlingen av Tilleggsmeldingen for å rekke å levere en søknad 13. april. I marginen på notatet skrev Knut Frydenlund, den gang midlertidig konsulent, at det var "[u]heldig hvis Stortinget skulle få inntrykk av at debatten må forseres av hensyn til overholdelse av frister for søknaden."⁴⁰¹ Selv om saken hastet, var det nå viktig at den ble

---

³⁹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 21.feb. 1962 – J.nr. 2865/62 – Til regjeringens medlemmer. For Utenriksministeren, Jahn Halvorsen.

³⁹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 24.feb.1962, Oslo – J.nr. 02865 II – EB/RBj – Notat til Utenriksministeren, Utkast til Stortingsmelding: "Om Norges stilling til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske samarbeidsbestrebelse." Av UD, 4. Handelspolitiske Kontor ved Eivinn Berg.

³⁹⁷ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 1.mars 1962, kl. 09:30.

³⁹⁸ Trygve Ramberg. "Sovereignty and Cooperation", s. 49-55.

³⁹⁹ UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 8.mars 1962, Brussel – J.nr. 03572 II - Telegram mottatt fra Delegasjonen i Brussel.

⁴⁰⁰ 8. mars ble UD omorganisert, slik at 5. Handelspolitiske kontor tok over ansvaret for Fellesmarkedet fra 4. Handelspolitiske kontor. Se Kap. 4 "Utenriksdepartementet".

⁴⁰¹ UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 9.mars 1962, Oslo – TI/TF – Notat. CEE – Tidsskjema for behandlingen av en eventuell norsk søknad. Av UD, 5. Handelspolitiske kontor, ved Tancred Ibsen.

debattert og avgjort på en skikkelig måte. Europaekspertene i den hjemlige administrasjonen var nå meget opptatt med den forestående debatten. Fra Stortingets behandling av grunnlovsendringen ble det utarbeidet et register over argumenter brukt mot regjeringen og mot en medlemskapssøknad. Noen av argumentene var rettet mot Utenriksdepartementet. Den krasseste beskyldningen var at UD hadde gjort en dårlig jobb med oversettelsen av ordet ”union” til ”felleskap”. Storingsrepresentant Trygve Bull (AP) mente man burde benyttet seg av de tyske originaltekstene der ordet *zusammenschluss* var benyttet.⁴⁰²

Den nye handelsminister O. C. Gundersen begynte i mars å sette sammen et forhandlingsopplegg. Tidlig i mars hadde handelsråd Erik Ribu kommet med en del bemerkninger til Langelands forslag til forhandlingsopplegg. For det første måtte Norge poengtere at norsk industri, Norges handelsflåte og norsk fisk var en naturlig del av det europeiske marked. Og for det andre måtte så mange økonomiske særproblemer som mulig knyttes opp mot regionale problemer. Nord-Norge kunne sammenlignes med Sør-Italia som utsatt region, og Kommisjonen var svært opptatt av slik regional tenkning.⁴⁰³

Handelsminister Gundersen presenterte så sitt forslag til forhandlingsopplegg for Regjeringens medlemmer. Notatet tok for seg de strukturelle sidene ved opplegget. Det skulle organiseres en ny gjennomgang av alle fagdepartementer, etter anmodning fra HD, for at disse skulle avgi uttalelser om spesielle problemer innen deres fagfelt. Uttalelsene skulle gjennomgå av et koordineringsutvalg sammen med embetsmenn fra fagdepartementene, for å avveie problemene mot hverandre. Denne avveiningen skulle danne grunnlaget for et forhandlingsopplegg som balanserte Norges interne problemer med et fruktbart forhandlingsopplegg overfor De seks. Det ble poengtert hvor viktig det var å gi et så realistisk bilde som mulig av sjansene for å oppnå særlige ordninger under forhandlingene. Regjeringen måtte ikke gi forhandlingsløfter i den hjemlige debatten, som ikke var oppnåelige. Det samme koordineringsutvalget skulle også utarbeide søknaden til EEC og regjeringserklæringen. Det ble poengtert at særlig de politiske sidene måtte overveies i søknaden. Forhandlingsapparatet og forhandlingene skulle ledes av UD. Gundersen foreslo Arne Skaug som forhandlingsleder og Knut Getz Wold som nestleder, og et apparat som ellers besto av embetsmenn fra Frihandelsutvalget og ambassaden i Brussel. Hjemme skulle utformingen av

---

⁴⁰² UD 44.36/6.84 – Bind IX - Register over argumenter mot Fellesmarkedet; Interessant nok var den tyske versjonen av Romatraktaten anbefalt tilsendt UD allerede i september 1960, uten at saken (ut i fra det arkivmateriale denne oppgaven benytter) ble oppfulgt. UD 44.36/6.84 – Bind I - 9.sep. 1960, Brussel – J.Nr. 13283 – CEE. Kommentat til Romatraktaten. Fra *Chargé d’Affaires* a.i. Egil Winsnes til Det Kgl. Utenriksdepartement.

⁴⁰³ UD 44.36/6.84 – Bind IX - 8.mars 1962, London – J.nr. 03670 II – Notat til Ambassadøren. Norge og Fellesmarkedet. Noen merknader til opplegget. Av Handelsråd Erik Ribu.

forhandlingsopplegget gjøres i Frihandelsutvalget, med tett kontakt med Den utvidede utenrikskomité og RIØS. Avdelingen for utenrikshandel i HD skulle fungere som sekretariat for utvalget i samarbeid med Handelspolitisk avdeling i UD.⁴⁰⁴

Dette forslaget gikk langt i å avgjøre hvordan strukturen skulle se ut. Et koordineringsutvalg ble for første gang nevnt i dette notatet, utvalget skulle bestå av Knut Getz Wold, ekspedisjonssjef Stokke i HD og ekspedisjonssjef Halvorsen fra UD.⁴⁰⁵ Gundersens taktiske betraktninger bygget på Europaekspertenens vurderinger. Kravet om realisme i forhandlingene kan spores til ambassadør Jørgensen sitt notat fra februar,⁴⁰⁶ og vektleggingen av de politiske sidene ved samarbeidet stammet fra Langeland sitt forslag til forhandlingsopplegg fra januar.⁴⁰⁷

Gundersen skulle i slutten av mars presentere forhandlingsopplegget for Den utvidede utenrikskomité, før hele Regjeringen skulle dra til Staur gård for å drøfte saken. Utkastet til foredraget til Gundersen ble tilstilt UD i forkant, og ekspedisjonssjef Halvorsen hadde flere anmerkninger. Halvorsen mente Gundersen la alt for mye vekt på Norges særproblemer og de løsninger man ønsket:

For meg står det som et vesentlig element i våre forhandlinger at vi overfor våre forhandlingspartnere *ikke* ensidig kjører på at det er Norge som har særproblemer. Vi må snu optikken for å få et inntrykk av hvordan CEE-landene ser på norsk tilslutning til CEE – hvilke problemer det skaper for dem. Det er i kraftfeltet mellom *våre* problemer og *deres* problemer vi har forhandlingsmulighetene og alburom. I særlig grad tror jeg dette gjelder jordbruk og fiske.⁴⁰⁸

Halvorsen mente spesielt at forhandlingsopplegget for jordbruksspørsmål inneholdt flere ”grunnleggende svakheter”. Halvorsen mente et forhandlingsopplegg om jordbruket måtte bruke politiske og sosiale argumenter, slik Langeland også mente, men i tillegg at Norge måtte synliggjøre hvilke problemer en norsk innpassing i CAP ville skape for fellesmarkedslandene. Den omleggingen av produksjon som CAP ville medføre, ville i første rekke bety mer husdyrproduksjon. Fordi Norge hadde svært konkurransedyktige priser på kraftfôr ville norsk tilpasning til CAP ”skape særlige problemer også for Fellesskapet.” Mens

---

⁴⁰⁴ UD 44.36/6.84 – Bind IX - 12.mars 1962 – Notat til Regjeringens medlemmer fra Handelsministeren. Våre forhandlinger med Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Ved O. C. Gundersen.

⁴⁰⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 16.april 1962, Oslo – J.nr. 06297 II – AL/KV/EB/TF – Referat fra orienterende møte i Utenriksdepartementet 11. april 1962 om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

⁴⁰⁶ UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 21.feb. 1962, Brussel – J.Nr. 02833 II – Norges stilling til det økonomiske og politiske Fellesskap i Europa. Til det Kgl. UD fra Den Kgl. Ambassade i Brussel ved N. A. Jørgensen.

⁴⁰⁷ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplagg for drøftinger om Norges innpassing i det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

⁴⁰⁸ UD 44.36/6.84 – Bind X - 22.mars 1962, Oslo – J.nr. 04464 II - Merknader til Utkast til foredrag i Utenrikskomiteen. Av Handelspolitiske Avdeling, ved Jahn Halvorsen.

det norske jordbruket slik det var da, ikke var til særlig bry for Fellesskapet.⁴⁰⁹ Igjen var dilemmaet diskrepansen mellom Europaekspertenes forhandlingstaktiske vurderinger, og det som kan kalles *hardcore* krav fra skeptikerne på Stortinget.

Handelsministerens innlegg i Den utvidede utenrikskomité tok utgangspunkt i Langeland sitt opplegg fra januar, som for øvrig var til stede på møtet. Problemene knyttet seg til etableringsretten, kapitaloverføringer, jordbruk, fiske og distriktsproblemer, i tillegg til spørsmålet om nordisk arbeidsmarked, sosialavtalene og visse tollproblemer.⁴¹⁰ Gundersen konstaterte Regjeringens oppfatning av at disse spørsmål i første omgang burde reises som *problemer* som man ønsket å drøfte med Fellesskapet for å finne løsninger som kan være tilfredsstillende til begge sider. Det ville ikke "være hensiktsmessig på dette tidspunkt å legge seg fast på bestemte løsninger som man ber om å få godtatt."⁴¹¹ Videre sa han Norge måtte akseptere målsettingen for samarbeidet slik det stod i Roma-traktaten, og den institusjonelle oppbyggingen av Fellesskapet. Når det gjaldt jordbruksspørsmålet, hadde Gundersen tydelig innarbeidet de momenter Halvorsen hadde kommet med. Norge måtte trekke frem den sosiale stillingen for landbruksbefolkningen, som spredt bosetting, store avstander og andre klimatiske og naturgitte vilkår. For å vinne forståelse i Brussel var det Regjeringens oppfatning at man måtte begrense antall særordninger til de uomgjengelig nødvendige. Og i Norge var det viktig å ha for øye at man forhandlet en totalpakke:

Forhandlingsresultatet vil være en sum av løsninger på en rekke forskjellige felter. På enkelte områder kan det vise seg umulig å finne løsninger som vi vil anse som fullt tilfredsstillende. Til syvende og sist vil vi bli nødt til å foreta en avveining. Dersom resultatet totalt sett må anses tilfredsstillende, kan vi måtte avfinne oss med at vi ikke når fram med vårt syn på enkelte spesielle spørsmål.⁴¹²

Mot slutten av møtet opplyste statsminister Gerhardsen at britene ønsket et forhandlingsgjennombrudd i juli måned. Et ønske som ikke var blitt motsagt av De seks. Derfor måtte Norge være i stand til å gå aktivt inn i forhandlinger innen den tid. Komiteen avgjorde derfor å avslutte arbeidet med sin innstilling den 4. april.⁴¹³

---

⁴⁰⁹ UD 44.36/6.84 – Bind X - 22.mars 1962, Oslo – J.nr. 04464 II - Merknader til Utkast til foredrag i Utenrikskomitéen. Av Handelspolitisk Avdeling, ved Jahn Halvorsen.

⁴¹⁰ UD 44.36/6.84 – Bind X - Statsråd Gundersens redegjørelse for Utenrikskomiteen 26.mars 1962

⁴¹¹ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 26.mars 1962, kl. 10:00, Oscar Christian Gundersen (AP).

⁴¹² SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 26.mars 1962, kl. 10:00, Oscar Christian Gundersen (AP).

⁴¹³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 26.mars 1962, kl. 10:00, Einar Gerhardsen (AP).

Langeland og Halvorsen hadde fått mange av sine betraktninger innarbeidet i forhandlingsopplegget Gundersen presenterte. Et moment var derimot utelatt – de politiske implikasjonene. Både Langeland, Halvorsen og ambassadør Jørgensen hadde tillagt dette betydelig vekt. Langeland og Halvorsen ønsket at Norges geopolitiske beliggenhet og medlemskap i NATO skulle være en vital del av argumentasjonen. Jørgensen hadde etterlyst mer vektlegging av Fellesskapet som et fredsprosjekt.⁴¹⁴

Stortingsvedtak og samordning

Frem til Stortinget vedtok søknad om medlemskapsforhandlinger, var Europaekspertenes hovedoppgave forhandlingsopplegget. Misnøyen og skepsisen blant enkelte i Den utvidede utenrikskomité, flere aviser og den delen av opinionen som organiserte seg mot medlemskap, gjorde et balansert forhandlingsopplegg tvingene nødvendig. For å utarbeide et optimalt opplegg var det nødvendig å innhente all den informasjon og ekspertise som fantes. Først skulle Gundersens forslag til forhandlingsopplegg luftes for De seks gjennom underhåndsundersøkelser med tjenestemenn, representanter for forskjellige partier og presse.⁴¹⁵ Deretter skulle alle de relevante sendemennene kalles hjem til et orienterende møte om forhandlingsopplegget i midten av april.⁴¹⁶ Men enda var ikke saken avgjort i Stortinget, og dermed var en annen side av Europaekspertenes jobb stadig å utarbeide materiale om Fellesmarkedet, og å vurdere innstillinger fra de forskjellige departementene, samt fagutvalgene som var nedsatt for forskjellige områder som kapitalspørsmål og etableringsrett. I starten av april ble et stort dokument utarbeidet om det politiske samarbeidet i Europa. Her ble det hevdet at en britisk, dansk, irsk og norsk deltakelse i det politiske samarbeidet ville få betydelig innvirkning på dets karakter og videre utvikling. Etersom britene allerede hadde gitt sin tilslutning til Fouchet-planen, om et politisk samarbeid mellom suverene stater, ville ikke norsk suverenitet på dette området være truet.⁴¹⁷

Beskyldningene fra motstanderne i Den utvidede utenrikskomité mot Europaekspertene ble stadig krassere. Avgjørelsen og godkjenningen av komiteens innstilling

---

⁴¹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind X - 22.mars 1962, Oslo – J.nr. 04464 II - Merknader til Utkast til foredrag i Utenrikskomitéen. Av Handelspolitiske Avdeling, ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 21.feb. 1962, Brussel – J.Nr. 02833 II – Norges stilling til det økonomiske og politiske Fellesskap i Europa. Til det Kgl. Utenriksdepartement fra Den Kgl. Ambassade i Brussel ved N. A. Jørgensen; UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing i det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland.

⁴¹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind X - 30.mars 1962, Oslo – J.nr. 05016 II – AL/gt - Det Kgl. Utenriksdepartement. EEC. – Norsk forhandlingsopplegg. Av Arne Langeland.

⁴¹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind X - 2.april 1962, Oslo – J.nr. 05100 II – KV/HKE/AS – Fra Utenriksdepartementet. Sak: Fellesmarkedet.

⁴¹⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 5.april 1962 – KV/GP – Utkast, Det politiske samarbeid i Europa.

om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap nærmet seg, og det var allerede klart at minst én mindretallsinnstilling ville komme i tillegg til flertallets. Formannen, Finn Moe, mente komiteen ikke en gang kunne enes om de rent faktiske ting.⁴¹⁸ Det var uttalt frykt for en søknad om å innlede forhandlinger på grunnlag av § 237. Grunnen var at en søknad, etter motstandernes mening, ikke bare handlet om å fastlegge det forhandlingsgrunnlaget man skulle oppta kontakt med Fellesskapet på – det bandt Norge til et medlemskap. Trond Hegna mente den førstnevnte oppfatningen stammet fra ”Frihandelsutvalget fatale misforståelse”, og at denne feiltolkningen av søknadens implikasjoner hadde skapt den situasjonen man nå var i.⁴¹⁹ Hegna mente også at Europaekspertenes bruk av organisasjonene i nærings- og arbeidslivet sine uttalelser i stortingsmelding nr. 15 hadde skjult meningsforskjellene som faktisk var der. Finn Moe svarte til dette at UD og HD hadde måttet tilbakeholde mye informasjon for å ikke svekke Norges forhandlingsposisjon, og at flere av komiteene som behandlet særspørsmål var holdt hemmelige.⁴²⁰ Nok en gang ble også oversettelsen av ordet ”union” til ”fellesskap” tatt opp, som en feil i oversettelsen.⁴²¹ Den gang ordet fellesskap ble valgt fremfor union, var argumentet at ordet hadde en uheldig historisk betydning i Norge.⁴²² Også Langelands dokument om assosiasjonsalternativet, utarbeidet i desember, ble angrepet som ”vesentlig polemisk med sikte på å vise hvor umulig dette er.”⁴²³

2. april ble sendemennene til De seks’ hovedsteder, samt London og EFTA-delegasjonen, innkalt til orienteringsmøtet. Konferansen skulle enten ledes av utenriksministeren eller handelsministeren. Formålet var å ha en gjensidig meningsutveksling om alle aspektene ved fellesmarkedsforhandlingene, tidsplanen for Stortingets behandling av saken, søknaden og regjeringserklæringen.⁴²⁴ Konferansen ble holdt 11. april i Utenriksdepartementet, og ble til sist ledet av handelsminister Gundersen. Store deler av møtet handlet om forholdet mellom forhandlingsopplegget og den hjemlige debatt. Gundersen konstaterte hvor vanskelig det kom til å bli å føre forhandlingene og foreta vurderinger uten å

---

⁴¹⁸ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 29.mars 1962, kl. 10:00, Finn Moe (AP).

⁴¹⁹ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 29.mars 1962, kl. 10:00, Trond Hegna (AP).

⁴²⁰ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 29.mars 1962, kl. 10:00.

⁴²¹ Ikke mange dagene senere skrev Alf Rolfsen i Dagbladet artikkelen ”Romatraktatens bindende tekst og Utenriksdepartementets norske variant” om hvordan UD hadde utelatt ordet ”union”, *Dagbladet* – 04.04.62.

⁴²² UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 24.feb.1962, Oslo – J.nr. 02865 II – EB/RBj – Notat til Utenriksministeren, Utkast til Stortingsmelding: ”Om Norges stilling til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske samarbeidsbestrebelsler.” Av UD, 4. Handelspolitiske Kontor ved Eivinn Berg.

⁴²³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 29.mars 1962, kl. 10:00, Trond Hegna (AP).

⁴²⁴ UD 44.36/6.84 – Bind X - 5.april 1962 – J.Nr. 05324 II – Fortrolig melding fra UD til Amb. London, Paris, Brussel, Haag, Bonn, Roma, Genève og København.

gi opplysninger til offentligheten, og mente det nærmest var umulig. Derfor måtte målet være å ”gjennomføre samtidig både hensynet til Brussel og hensynet til norsk opinion. Det må finnes en balanse, men det blir vanskelig.”⁴²⁵ Alle sendemennene var enige om at Norge burde unngå å be om overdrevent med unntakskrav og særbehandling. Og at regjeringen var tjent med å legge frem et realistisk forhandlingsopplegg i den kommende stortingsdebatten. Ambassadør Skaug hadde i samtale med britene nok en gang fått anbefalt å presentere Norges ”totalproblem som et regionalproblem i vesteuropeisk forstand.”⁴²⁶ Ambassadør til Bonn Hersleb Vogt var krystallklar i at en assosiasjonssøknad for å sikre selvråderetten var ønsketenkning, og at i eventuelle medlemskapsforhandlinger ville Norge møte velvilje fra Forbundsrepublikken.

Etter en del meningsutvekslinger, ble møtet avsluttet med konkrete tiltak for de utenrikske stasjonene. Hittil hadde det av innenrikspolitiske grunner vært vanskelig å gjøre særlig mye, fordi stasjonenes virksomhet kunne tolkes som om man hadde begynt en form for forhandlinger. Nå var snart situasjonen en annen, og stasjonene kunne trappe opp sitt arbeid. Først og fremst var det viktig å invitere folk fra Kommisjonen til Norge, og å sende embetsmenn til oppfølgingskontakt hos De seks. Spesielt burde Mansholt og Marjolin få sett kysten og fiskeriene og Nord-Norge. Europaekspertene hadde tidlig poengtert Kommisjonens viktige rolle i forhandlingene, og at kontakt her var avgjørende.⁴²⁷ Halvorsen hadde i forkant av møtet også skrevet at Norges oppgave fremover ikke bare lå i å få presisert hvor problemene var i forhold til Romatraktaten, men å få forklart overfor EEC-landene *hvorfor* problemene oppstod, og *hvordan* de så ut.⁴²⁸ De utenrikske stasjoner skulle også få håndfast instruksjon om hva de skulle fremholde i hovedstedene fra den hjemlige administrasjonen. En plan for å samordne og samkjøre stasjonenes virksomhet med de som forberedte forhandlingsopplegget i Norge var nå lagt, men den største utfordringen – hvordan man skulle balansere forhandlingene mellom opinionen og Brussel – var ikke løst.⁴²⁹

En snau uke etter møtet forsøkte Langeland å lage et forhandlingsopplegg som ivaretok denne balansen. Først måtte Norges medlemskap sees på som en måte å videreføre

---

⁴²⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 16.april 1962, Oslo – J.nr. 06297 II – AL/KV/EB/tf – Referat fra orienterende møte i Utenriksdepartementet 11. april 1962 om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

⁴²⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 16.april 1962, Oslo – J.nr. 06297 II – AL/KV/EB/tf – Referat fra orienterende møte i Utenriksdepartementet 11. april 1962 om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

⁴²⁷ UD 44.36/6.84 – Bind II – 18.august 1961, Oslo – J.Nr. 12631/61 – Notat til Statsråd Arne Skaug. Utkast til plan for underhåndsundersøkelser om Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av Johan Skutle, Einar Løchen og Arne Langeland.

⁴²⁸ UD 44.36/6.84 – 22.mars 1962, Oslo – J.nr. 04464 II - Merknader til Utkast til foredrag i Utenrikskomitéen. Av Handelspolitiske Avdeling, ved Jahn Halvorsen.

⁴²⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 16.april 1962, Oslo – J.nr. 06297 II – AL/KV/EB/tf – Referat fra orienterende møte i Utenriksdepartementet 11. april 1962 om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

den sikkerhetspolitiske linjen siden etterkrigstiden. Det måtte være en klar norsk interesse å bli med i samarbeidet, om ikke annet for å unngå å falle på siden av et dynamisk samarbeid som ville omfatte alle de land som garanterte Norges sikkerhet. Dette *måtte* gjøres gjennom medlemskap, fordi Norge ikke kunne presentere seg som et økonomisk underutviklet land etter europeiske forhold – og få en tilfredsstillende assosiering.⁴³⁰ Internt i Norge gjorde debatten på Stortinget, og de næringsinteressene som stod på spill i bygdene og langs kysten, at en rent økonomisk argumentasjon muligens ikke ville føre til det ønskede resultat. Derfor var det nødvendig å bygge opp en politisk forankret argumentasjon: ”Det er neppe realistisk å forsøke å bygge opp noen Europa-begeistring i Norge. Det ville stride mot dyptgående trekk i norsk tankegang. [...] Men vi må kunne klare å bygge opp forståelse for de grunnliggende utenrikspolitiske og sikkerhetspolitiske interesser vi må ta vare på i den verden vi nå engang lever.”⁴³¹ Denne holdningen og aksepten av de politiske nødvendigheter ville også få ”virkninger for vårt forhandlingsopplegg overfor Fellesmarkedet og for *den eksterne presentasjon* av vår sak. Som utgangspunkt må vi erkjenne at vi neppe har noen særlig *økonomisk* forhandlingsposisjon. Vår inntreden i Fellesmarkedet og våre eksportvarer vil omtrent bare skape nye problemer for de seks nåværende medlemsland.”⁴³² Derfor var det viktig å ikke presse sterkt på rent økonomiske spørsmål, men å vise tillit til det nye Fellesskapet og at man ønsket å gå inn ”som et lojalt medlem”.

Da gjensto bare problemet med fiskeriene og jordbruket, i følge Langeland. Her var det ikke bare sterke næringsinteresser som stod på spill, men det var også ”betydelige sosiale og psykologiske forestillinger” å ta hensyn til. Langeland mente at dette kunne forklares overfor fellesmarkedslandene, Storbritannia og USA. Og enda viktigere, om Norge ikke fikk tilfredsstillende løsninger på disse punkter, ville det påvirke bosettingen i store deler av landet, da spesielt i nord. Det ville være en sikkerhetspolitisk utvikling som verken var i norsk, vesteuropeisk eller atlantisk interesse. Derfor ville det være av forhandlingsmessig betydning allerede i å søknaden gi uttrykk for aksept ikke bare for Romatraktaten, men også det særlige politiske samarbeidet.⁴³³ Gjennom å skifte fokus over på de politiske sidene av samarbeidet, mente Langeland å kunne se forhandlingsfordeler både i Norge og overfor Fellesskapet.

---

⁴³⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XI - J.nr 05982 II – AL/tf – Avsnitt om assosiering – medlemskap.

⁴³¹ UD 44.36/6.84 – Bind XI – 18.april 1962, Oslo – AL/gt – Notat. Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Enkelte bemerkninger. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁴³² UD 44.36/6.84 – Bind XI – 18.april 1962, Oslo – AL/gt – Notat. Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Enkelte bemerkninger. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁴³³ UD 44.36/6.84 – Bind XI – 18.april 1962, Oslo – AL/gt – Notat. Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Enkelte bemerkninger. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

Stortingsdebatten om Norges forhandlinger med Fellesmarkedet tok til den 25. april. Handelsdepartementet hadde fremstilt alt grunnmateriale for debatten.⁴³⁴ Arne Langeland, på sin side, skrev et lengre notat til handelsministeren, som omhandlet mindretallets innstilling i Den utvidede utenrikskomité. Her nyanserte og tilbakeviste han deres argumenter. Langeland argumenterte mot mindretallets forståelse av bruken av kvalifisert flertall. For Langeland var det ikke til utbytting av små land, men til vern av små land at kvalifisert flertall var innført. Videre mente han det var den rene ”demagogi å påstå at utlendinger kan kjøpe opp norske fjellvidder bare de har nok penger.”⁴³⁵ Hele dokumentet forløp slik, og var ment som et arsenal av argumenter som Gundersen kunne gjøre nytte av i debatten.

Etter 40 timers debatt fordelt over fire dager, hvor nesten samtlige stortingsrepresentanter og berørte regjeringsmedlemmer deltok, forkastet Stortinget først et forslag fra Finn Gustavsen (SF) om å ikke innlede forhandlinger på nåværende tidspunkt, men isteden forhandle om en rent økonomisk avtale når Storbritannias medlemskap var et faktum, med 148 mot 2 stemmer. Deretter ble det votert over mindretallsforslaget om å oppta forhandlinger på grunnlag av assosiasjon. Det var to innstillinger med et slikt forlag, et utarbeidet av Johs. Olsen og Trond Hegna (AP), og et utarbeidet av Borten, Braadland, Borgen (SP) og Bondevik (Kr.F.) i Den utvidede utenrikskomité.⁴³⁶ Forslaget ble forkastet med 112 mot 38 stemmer. Til sist vedtok Stortinget flertallets innstilling om søknad på basis av § 237 i Romatraktaten. 37 stortingsrepresentanter stemte imot, blant annet sju fra regjeringspartiet.⁴³⁷ I Fellemarkedsdebatten trakk utenriksminister Lange frem de utenrikspolitiske og sikkerhetspolitiske implikasjonene ved utenforskap, idet han sa:

Kan det overhodet forsvares ut fra våre grunnleggende nasjonale interesser å overveie et alternativ som setter vårt land utenfor den utvikling som nå engang er i gang og som vil lede til en ny konstellasjon, et nytt fellesskap, av Vest-Europas land, et fellesskap som for første gang i nyere historie omfatter også Storbritannia? Etter mitt skjønn kan et slikt alternativ ikke komme på tale, og jeg kan ikke forstå den argumentasjon som legges til grunn for et slikt standpunkt.⁴³⁸

---

⁴³⁴ UD 44.6/5 – Boks 475 – 7.april 1962, Oslo – ”Norge og det Europeiske økonomiske fellesskap – Utkast til grunnmateriale for Stortingsdebatten. Handelsdepartementet – Avdeling for Utenrikshandel.

⁴³⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 16.april 1962, Oslo – J.nr 06768 II – AL/gt – Notat til Handelsministeren. Innst. S.nr. 165(1961-62) fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité. Mindretallenes uttalelser om etableringsrett og frigjøring av kapitalbevegelser. AV UD, 5. Handelspolitiske kontor, ved Arne Langeland.

⁴³⁶ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 12.april 1962, kl. 10:00. Et assosiasjonsalternativ som for SP var et det minste av to onder. Meningen var samtidig å distansere seg fra medlemskapsalternativet og ”utenfor”-alternativet for å berge et fremtidig sentrumsalternativ. Trøite og Vold 1977. *Bønder i EF-strid*, s. 67-70; Berntsen 2007. *Staurberaren*, s. 149-150; Madsen 2001. *Motstraums*, s. 113; Haakon Ikonomou 2010. ”Bortens Balansegang”, i *Fortid*, nr.2/2010, Oslo: UiO, s. 29-30.

⁴³⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XII – 28.april 1962, Oslo – J.Nr. 06604 II – Telegram.

⁴³⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XII - J.nr. 06487 II - Utenriksminister Langes innlegg i Stortinget. Fellemarkedsdebatten.

Mot slutten av dagen, 28. april, samlet Den utvidede utenrikskomité seg for å møte utenriksministeren. Lange presiserte at Norge måtte levere sin søknad innen 2. mai for å ikke miste en måned i forhandlingene. Tre spørsmål måtte være avklart innen den tid: Skulle man skrive at man godkjente Romatraktatens målsetting, skulle Stortinget nevnes, og skulle man presisere Norges spesielle problemer allerede i søknaden?⁴³⁹ Ekspedisjonssjef Halvorsen, som var til stede på møtet, hadde sammen med ambassadør Jørgensen og ambassaderåd Skarstein arbeidet intenst med søknaden gjennom flere utkast. Deres siste utkast før møtet nevnte Stortinget, og innholdt både en godkjenning av Romatraktatens målsetting og en generell henvisning til Norges problemer som følger av den geografiske beliggenheten og økonomiske strukturen.⁴⁴⁰ Lange anbefalte denne løsningen på møtet i Den utvidede utenrikskomité, og fikk komiteens samtykke. Norge hadde gått inn i en ny fase, og hadde offisielt vedtatt å søke om medlemskapsforhandlinger. Dette krevde et stort apparat organisert på tvers av departementene, og løpende kontakt med næringslivsorganisasjoner, Stortinget og Regjeringen – i hjerte av denne prosessen var Europaekspertene.

Sammendrag og Funn

Europaekspertenes jobbet med to hovedoppgaver gjennom hele perioden: stortingsmeldingene og forhandlingsopplegget. I forkant av den første stortingsmeldingen, så Europaekspertene det som nødvendig å drive opplysningsvirksomhet overfor opinionen og Stortinget.⁴⁴¹ Europaekspertene ble angrepet for å ha vært for ensidige i sin retorikk og argumentasjon i stortingsmeldingene – beskyldningene kom både fra pressen og Stortinget.⁴⁴² I denne situasjonen var det et behov for Europaekspertene til å forsvare og å underbygge sine anbefalinger ytterligere. Dette skjedde spesielt i etterkant av stortingsmelding nr. 15. Den

---

⁴³⁹ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.april 1962, kl. 17:40, Halvard Lange (AP).

⁴⁴⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XI - 25.april 1962, Oslo – J.nr. 06409 II – JH/TH - Notat til Utenriksministeren av Handelspolitiske Avdeling ved Jahn Halvorsen.

⁴⁴¹ Eksempler: Langeland 1960. "De Seks og De Sju"; UD 44.5/85 – Bind IX – J. Nr. 4110/61 – Ambassadør S. Chr. Sommerfelt: Foredrag i Polyteknisk Forening, Oslo, 7. mars 1961: "De europeiske integrasjonsbestrebelse – erfaringer og fremtidsperspektiver"; Arne Langeland 21.-22. september 1962. "Forhandlingssituasjonen", foredrag ved Høyskolen i Reistad – Høyres landsstyre/ Høyres opplysningsorganisasjon; Publikasjon om Fellesmarkedet av NUPI - UD 44.36/6.84 – Bind IV - 12.okt. 1961 – J. Nr. 15052 II - Referat fra møte 25. september 1961 kl. 15.00 i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid; Innlegg av Halvorsen, da generalsekretær Figures holdt foredrag i Polyteknisk Forening, Oslo, 26.september - UD 44.36/6.84 – 2.oktober 1961, Oslo – J.nr. 14441 II – CEE og Norge. ved Kjell Christiansen; Einar Løchen 1962. "Norges muligheter i det Europeiske økonomiske fellesskap: til veiledning for dem som vil ta et standpunkt": Høyres opplysningsorganisasjons studieplan til Einar Løchens håndbok om *Norge og det europeiske samarbeid*, Oslo.

⁴⁴² UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.okt. og 7.nov. 1961; Nationen – 20.10.61.

innenlandske prosessen skapte også et behov for å stadig forhøre seg med De seks om når ”siste frist” for en norsk søknad var, og hvilke skadevirkninger utsettelsene kunne få.

Opplegget som tilslutt fikk stortingsflertall, var balansert mellom de indre og ytre krav. Innenriks la Europaekspertene og Frihandelsutvalget vekt på at søknaden kun gjaldt valg av forhandlingsform. Det overnasjonale elementet ble spilt ned: Ved å henvise til at det ikke var så forskjellig fra mellomstatlig samarbeid i praksis; ved å fremheve at dansk, norsk og britisk medlemskap ville tone ned de overnasjonale elementene; og ved å formidle det standpunkt at avgjørelser ved kvalifisert flertall var til beskyttelse for de mindre landene – ikke de store. De økonomiske fordelene ble trukket frem, samtidig som det ble poengtert at sannsynligheten for positive forhandlingstilsagn var større ved en medlemskapsøknad enn en assosiasjonssøknad.⁴⁴³

Rapporter hjem fra De seks’ hovedsteder om at Norges forhandlingsposisjon og *goodwill* var minkende grunnet utsettelsene la press på handelsministeren og utenriksministeren til å handle både overfor Stortinget og eget parti.⁴⁴⁴ Man kan si at det ikke lyktes Europaekspertene, ei heller utenriks- og handelsministeren, å fremskynde debatten i noen særlig grad. Derimot lyktes de i å samle næringslivet, Arbeiderpartiet og til slutt store deler av Stortinget om en søknad om medlemskapsforhandlinger – tuftet på Europaekspertenes argumentasjon om økonomiske og politiske nødvendigheter.

Overfor EEC var Europaekspertenes plan slik: Erfaringen tilsa, og realiteten var den, at EEC ikke hadde noen økonomisk grunn til å ønske Norge med – derfor hadde ikke Norge noen slike kort å spille. Europaekspertenes løsning ble derfor å tillegge de geopolitiske, geografiske og klimatiske forholdene vekt. Norge var utsatt i nord, og en naturlig del av Vest-Europa, samt NATO-medlem. Norges spesielle topografi, klima og geografiske beliggenhet nødvendiggjorde dessuten visse særordninger, for å ivareta bosettingsmønstrene og næringslivsgrunnlaget – spesielt i nord. For å få gjennomslag gjaldt det å ikke stille krav, men

---

⁴⁴³ UD 44.36/6.84 – Bind II – 23.august 1961, Oslo – Traktaten av 25. mars 1957 om opprettelse av Det Europeiske Økonomiske Fellesskap (Roma-traktaten). En oversikt over medlemsstatenes rettigheter og forpliktelser. Traktaten vurdert i forhold til den norske Grunnlov – Løchen-utvalget (revidert utgave) – A. Langeland, E. Løchen, J. Skutle, s. 115; UD 44.36/6.84 – 15.febr. 1962 – Notat (utkast – fortrolig), Norges stilling til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap og de europeiske markedsbestrebelse. Av UD, Handelspolitisk Avdeling.

⁴⁴⁴ UD 44.36/6.84 – Bind IV - 19.okt. 1961 Brussel – J.nr. 15260 II – Etter CEE-forhandlingene. Til det Kgl. Utenriksdepartement fra N. A. Jørgensen; UD 44.36/6.84 – 27.okt. 1961 Brussel – J.Nr. 28730/61 I – CEE. Det politiske samarbeid. Av N. A. Jørgensen; SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 28.okt. 1961, kl. 10, Arne Skaug (AP); UD 44.36/6.84 – Bind IV - 18.okt. 1961 UD – J.Nr. 15175 II – Notat for Utenriksministeren. Tilslutningsformen til CEE. Av UD, Handelspolitisk Avdeling ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/5 – Bind IV - 24.okt.1961 – J.Nr. 15893 II – Utenriksminister Langes innlegg i Trontaledebatten 24. oktober 1961. – Markedsproblemene.

forklare hvori de norske problemene lå: Gjennom en modningsprosess håpet Europaekspertene på å vinne forståelse for de norske synsmåter. Samtidig kunne man utnytte Kommisjonens regionale tankegang, og sammenligne Norges Nord-Norge-problem med EECs Sør-Italia-problem, for å få lignende tilsagn. Til slutt var det viktig å åpenhertig støtte Roma-traktaten og dens politiske intensjon, og å være beredt til å forhandle ut ifra et realistisk helhetssyn og ikke med tanke på *hardcore*-krav på enkelt områder. Europaekspertenes tanker ble bærebjelken i handelsminister Gundersen sitt tenkte forhandlingsopplegg, men de rent politiske argumentene og støtten til det politiske samarbeidet i EEC ble utelatt.⁴⁴⁵

Vi har i dette kapittelet sett hvordan Europaekspertene ved flere anledninger brukte sin administrative makt til å vinne gjennom med sitt syn i fellesmarkedssaken – både ved agendasetting, strategisk bruk av forskjellig retorikk og kommunikasjon med opinionen. Samtidig ble Europaekspertene sanksjonert, både demokratisk, via Stortinget og Den utvidede utenrikskomité, og effektivt, via massemediene og opinionen.

Den største *geopolitiske utfordringen* var et stadig tidspress for å levere søknaden, et tidspress det var delte meninger om blant Europaekspertene, men som likevel tidvis bidro til raptuser av korrespondanse fra sendemennene om at den norske søknaden nå måtte komme innen en gitt tid. Videre må forventningen, fra Storbritannia, De seks og USA, om en norsk medlemskapssøknad regnes med som en slik faktor – denne forventningen, som spesielt kom frem av rundreisene til Skaug, Engen, Løchen og Langeland, må ha gjort valget mellom assosiasjon og medlemskap svært mye enklere for Europaekspertene. Til sist var den stadige utviklingen innad i EEC og i forhandlingsforløpet en *geopolitisk utfordring*: Bonn-erklæringen, CAP og den forestående felles fiskeripolitikken økte motstanden blant skeptikerne, mens det hos Europaekspertene skapte en følelse av tidsnød. Det samme gjaldt forhandlingene: Dess lengre forhandlingene forløp uten Norge, jo mindre sjanse hadde Norge til å påvirke utfallet.

Europaekspertene fikk gjennom sitt arbeid med stortingsmeldingene og møtet med den hardnende motstanden på Stortinget, i Arbeiderpartiet og opinionen en forståelse for de

---

⁴⁴⁵ UD 44.36/6.84 – Bind VII - 17.jan. 1962 – J.Nr. 02446 II – (AL/TH) – Notat. Opplegg for drøftinger om Norges innpassing i det utvidete Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av UD, 4. Handelspolitiske kontor. Ved Arne Langeland; UD 44.5/85 – Bind XIV – 24. januar 1962, Oslo – J.Nr 1161 II – EB/RBj – Notat. De europeiske fellesskap (CECA, CEE og EURATOM). Politiske og institusjonelle aspekter ved medlemskap eller assosiering. – Av 4. Handelspolitisk kontor, ved Eivinn Berg; UD 44.36/6.84 – Bind VIII - 21.feb. 1962, Brussel – J.Nr. 02833 II – Norges stilling til det økonomiske og politiske Fellesskap i Europa. Til det Kgl. Utenriksdepartement fra Den Kgl. Ambassade i Brussel ved N. A. Jørgensen; UD 44.36/6.84 – Bind X - 22.mars 1962, Oslo – J.nr. 04464 II - Merknader til Utkast til foredrag i Utenrikskomiteen. Av Handelspolitiske Avdeling, ved Jahn Halvorsen; SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 26.mars 1962, kl. 10:00, Oscar Christian Gundersen (AP).

innenrikspolitiske restriksjonene. Dette ble møtt med en tydeligere deltakelse i det offentlige rom og ved en tilrettelagt argumentasjon innenriks. Europaekspertene fikk mot slutten av denne perioden øynene opp for kraften i de ”mykere verdiene”. Forhandlingsopplegget tok opp i seg disse erfaringene. Derfor ble det ikke forsøkt å bygge opp noen Europabegeistring, det stred med dyptgående trekk i norsk *nasjonal identitet*. Den samme nasjonale identitet, eller ”psykologiske forestilling”, som gjorde at fiskeriene og jordbruket var det forhandlingene ville stå og falle på i følge Europaekspertene.⁴⁴⁶ Dette påvirket Europaekspertene til å kombinere, i stortingsmeldingene og i forhandlingsopplegget, den politiske og økonomiske nødvendigheten av medlemskap med klare reservasjoner for jordbruket og fiskeriene.

---

⁴⁴⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XI – 18.april 1962, Oslo – AL/gt – Notat. Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Enkelte bemerkninger. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

9) *Forhandlinger og fransk veto: mai 1962 – mars 1963*

”Fram til Norges EEC-søknad ble overlevert den 2. mai 1962, var regjeringen tvunget til å utforme en stram forhandlingsramme for å kunne samle et tilstrekkelig antall tvilere og skeptikere om medlemskapsalternativet”, skriver Eriksen og Pharo.⁴⁴⁷ Også Utenriksminister Langes åpningstale for Ministerrådet i Brussel 4. juli, som offisielt åpnet forhandlingskonferansen mellom Fellesmarkedet og Norge, bar preg av denne stramme forhandlingsrammen – unntakene var mange og lovordene få.⁴⁴⁸ Europaekspertene jobbet med denne regjeringserklæringen⁴⁴⁹ gjennom flere omganger, og sendte den videre til Frihandelsutvalget, før den ble drøftet i Den utvidede utenrikskomité. Som vi skal se var Europaekspertenes meninger om erklæringen delte.

Norge gikk fra juli av inn i oppklaringsfasen av forhandlingene, der meningen var å komme til enighet med De seks om hvor de norske problemene lå og hva de besto av. Europaekspertenes plan var å modne norske synspunkter i EEC gjennom åpne drøftinger i oppklaringsperioden, og samtidig invitere ministere, embetsmenn og Kommisjonsmedlemmer til Norge for å synliggjøre de spesielle klimatiske, strukturelle og geografiske utfordringene.

Storbritannia hadde store forhandlingsvansker med EEC, og spesielt med Frankrike. Britene hadde håpet på en samlet oversikt over forhandlingsløsningene før den kontinentale sommerferien 1962.⁴⁵⁰ Fremgangen hadde vært stor på felter som den økonomiske union, tollunionen og den ytre tolltariffen, men samveldeproblemer og jordbruksproblemer var uløste. Britene gikk derfor inn i den meget vanskelige siste etappen av forhandlingene først i oktober.⁴⁵¹

Europaekspertene så både fordeler og ulemper ved de langdryge britiske forhandlingene: Den norske oppklaringsfasen ble lengre, noe som passet forhandlingsopplegget. De faktiske forhandlingene kunne derimot bli korte: Derfor var det viktig å sette sammen og drifte et apparat som var beredt på en slik hektisk forhandlingsfase – dette var Europaekspertenes andre hovedoppgave. Samtidig var det et mål å forberede Stortinget og opinionen på forhånd om hva resultatet realistisk kunne bli, slik at godkjenningen av dette ikke ville trekke ut.⁴⁵²

---

⁴⁴⁷ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 342.

⁴⁴⁸ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 339-342.

⁴⁴⁹ Utenriksminister Lange sin åpningstale for Ministerrådet blir i UDs arkiver referert til som regjeringserklæringen, dette begrepet vil også bli benyttet i her.

⁴⁵⁰ Ludlow 1997. *Dealing with Britain*, s. 140.

⁴⁵¹ Ludlow 1997. *Dealing with Britain*, s. 181.

⁴⁵² UD 44.36/6.84 – Bind XX – 23.november 1962 – J.Nr. 16833 II - AL/eb – Notat. EEC. Vår forhandlings situasjon. Av 5. Handelspolitisk Kontor ved Arne Langeland.

Etter å ha redegjort for en del spørsmål EEC hadde til regjeringserklæringen møttes den norske forhandlingsdelegasjonen og EEC til sitt andre ministermøte i Brussel i november. Møtet varte i snau 35 minutter, og var ment som en offisiell åpning av forhandlingene, for at arbeidet på embetsmannsplan kunne påbegynnes. De seks overleverte på dette møte et inngående spørreskjema, etter detaljert studie av regjeringserklæringen fra 4. juli. Spørreskjemaet gikk delvis direkte på det norske forhandlingsopplegget, og Europaekspertene forstod at skillet mellom den såkalte oppklaringsfasen og den reelle forhandlingsfasen ikke var så klart.

Denne erfaringen, og stadige rapporter om Fellesskapets skepsis til Norges engasjement i forhandlingene, gjorde at Utenriksminister Lange og Europaekspertene foretok en revurdering. Samtidig som Lange gikk langt i å akseptere EECs politiske målsettinger på ministermøtet i november, revurderte Europaekspertene sitt forhandlingsopplegg etter erfaringene britene hadde gjort i sine forhandlinger. Planen var nå å utsette prinsipielle standpunkt og ”work through the Community machinery”, som den britiske sjefsforhandler Edward Heath hadde sagt.⁴⁵³

Norge kom aldri i gang med reelle forhandlinger. Kun to ministermøter og to spørreskjemaer ble det offisielle resultatet av forhandlingene. Europaekspertene fikk liten tid med Fellesmarkedet, som prioriterte forhandlingene med britene.⁴⁵⁴ Samtidig forsøkte Europaekspertene hele tiden å justere bildet av et nølende og lunkent Norge blant De seks. Den siste revurderingen var et resultat av en slik justering. De Gaulles forhandlingsbrudd stanset i første omgang ikke forhandlingsfremdriften, Europaekspertene jobbet videre med sine interne forberedelser. Etter at forhandlingene offisielt ble avsluttet, var formålet å opprettholde kontakten og beholde noe av forhandlingsapparatet, for å eventuelt gjenoppta forhandlingene på et senere tidspunkt.⁴⁵⁵ Dette skjedde ikke, Regjeringen vendte tilbake til EFTA og det atlantiske utsynet, og Finansdepartementet kuttet ned på alle deler av forhandlingsapparatet – det var stille etter stormen.

---

⁴⁵³ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 7.november 1962, Oslo – J.Nr. 15871 II – AL/AS – Notat til Statssekretæren. Statssekretærens reiser til Bonn, Haag, Brussel, København. Momenter for redegjørelse i Kontaktutvalget.

⁴⁵⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XX – J.Nr. 17483 II - 19. november 1962, Brussel – ”Kjære herr Juel,” Av Tancred Ibsen.

⁴⁵⁵ UD 44.36/6.84 N. – 9.februar 1962, Oslo – J.Nr. 17991 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 6.februar 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

Regjeringserklæringen

Ambassadør Jørgensen overleverte den norske søknaden til ministerrådets generalsekretær Christian Calmes formiddagen 2. mai 1962. Allerede fra første stund kom spørsmålene om Norges intensjoner. Den belgiske utenriksminister Spaak spurte om Norge også var rede til å gå inn i Den Politiske Union. Jørgensen svarte forbeholdent, med å henvise til søknadens formulering om at man fra norsk side godtok Roma-traktatens målsetting.⁴⁵⁶ Oppklaringsfasen ville offisielt komme i gang idet denne søknaden ble godkjent, og utenriksminister Lange ble invitert til å lese opp den norske regjeringserklæringen.

Europaekspertene forsøkte å anslå når Norge kunne komme i reelle forhandlinger. Saken var den at EEC allerede hadde en betydelig arbeidsmengde med britene frem til den kontinentale sommerferien.⁴⁵⁷ Før den tid var den viktigste oppgaven å utarbeide en regjeringserklæring som ville falle i god jord både blant De seks og innenriks. Langeland gjorde en vurdering om at særordninger ikke var realistisk på etableringsrettens område, ei heller innen kapitalbevegelser: ”Personlig syns jeg det ikke kan være klokt å belaste våre forhandlinger med slike forbehold. Vi skal jo tross alt inn i et fellesskap.”⁴⁵⁸ Hans vurdering var for øvrig at jordbruk og fiske måtte bli hovedspørsmålene i forhandlingene. Fikk man brukbare løsninger her, ville det telle mer innenrikspolitisk og på Stortinget enn etablerings- og kapitalspørsmål. ”Og det er vel de innenrikspolitiske virkninger og forholdet til Stortinget som må være ledesnoren i våre forhandlinger.”⁴⁵⁹ Fiskeriene var et særskilt problem fordi EEC ikke hadde utformet noen politikk på området, samtidig som Norge ønsket å kjenne de prinsipielle retningslinjene for fiskeripolitikken før man gikk inn. Like vanskelig måtte det bli å opprettholde kravet om frie markedsforhold for fiskeprodukter i Europa, samtidig som Norge skulle beholde sitt eget ”fast opptømrede” avsetningssystem.

Den nye byråsjefen ved 5. handelspolitiske kontor, Tancred Ibsen, mente det var viktig å understreke Norges ønske om å delta i de politiske samarbeidsbestrebelsene. Han var i tvil om dette trengte å stå i regjeringserklæringen, men den måtte i alle tilfeller åpne for at Norge senere kunne fremsette krav om å få komme med i de politiske forhandlinger.⁴⁶⁰ Det norske forhandlingsopplegget hvilte nå på politisk argumentasjon, derfor var det viktig å gi

---

⁴⁵⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 3.mai 1962, Brussel – J.Nr. 06802 II – CEE. Overlevering av den norske søknad. Til Det Kgl. Utenriksdepartement. Fra N. A. Jørgensen

⁴⁵⁷ Ludlow 1997. *Dealing with Britain*, s. 139.

⁴⁵⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 2.mai 1962 – J.Nr. 06844 II – AL/AS – Notat til Statssekretær Engen. EEC. – Timeplan og forhandlingsopplegg. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁴⁵⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 2.mai 1962 – J.Nr. 06844 II – AL/AS – Notat til Statssekretær Engen. EEC. – Timeplan og forhandlingsopplegg. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁴⁶⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 7.mai 1962, Oslo – TI/tf – J.Nr. 06824 II – Notat. CEE. Den norske regjeringserklæring. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Tancred Ibsen.

regjeringserklæringen en slik politisk ramme, samtidig aner man en frykt for å trekke inn det hjemlig høyst upopulære politiske samarbeidet i en offisiell regjeringserklæring. Videre mente Ibsen, som Langeland, at de eneste reelle økonomiske problemer Norge hadde var jordbruket og fiskeriene. Ibsen sin konklusjon var ganske bombastisk at:

[A]llerede regjeringserklæringen klart må trekke opp den politiske ramme for forhandlingene uten hensyn til innenrikspolitiske betenkeligheter som jeg tydelig kan se er til stede. En annen mulighet, nemlig av innenrikspolitiske grunner å avgi en politisk forsiktig erklæring i første omgang og så skrittvis utvide rammen under forhandlingenes gang tror jeg vil virke skadelig for hele forhandlingsatmosfæren.⁴⁶¹

8. mai ble det første råutkastet til den norske regjeringserklæringen overfor EEC utarbeidet. Her var både Roma-traktaten og Bonn-erklæringen nevnt, og Norges ønske om å delta *både* i det økonomiske og politiske samarbeidet understreket. Erklæringsutkastet hevdet den norske regjering hadde tillit til at Norges særlige problemer kunne løses innenfor rammen av Roma-traktaten, men brukte ellers mye plass på å beskrive Norges spesielle geografi, lite varierte næringsliv og naturgitte forhold. Samtidig som Norges ubetydelige økonomiske rolle og påvirkning på EEC ble trukket frem. Særlig ble jordbruket trukket frem, med en nærmest sentimental appell:

Dette er et fundamentalt hensyn som må tilgodeses. Vårt jordbruk har dype røtter i landets historie og kulturliv og det spiller en meget betydelig rolle også i dagens norske samfunn. De problemer som knytter seg til jordbrukets utvikling i Norge, er derfor bare delvis av økonomisk art. De er i like høy grad sosiale og kulturelle problemer. I lovgivningen for jordbruket inngår således eldgamle rettsinstitutter som ikke diskriminerer etter nasjonale skillelinjer, men som har til formål å bevare forbindelsen mellom gården og familien.⁴⁶²

Når det gjaldt fiskeriene ble det påpekt at Romatraktatens sosialpolitiske målsetting måtte tas hensyn til når en felles fiskeripolitikk skulle utformes. Med andre ord ønsket man å kunne opprettholde småfisket og bosettingen i nord. Mot slutten av dokumentet ble EFTA-forpliktelsene, men enda kraftigere det nordiske samholdet, understreket. Det ble argumentert for at Norden ikke kunne splittes opp på grunn av en ”sterk fellesskapsfølelse” og de nordiske folks ”ønske om og vilje til å bygge ut sitt fellesskap i en omskiftelig verden”.⁴⁶³ Europaekspertene ønsket å skape en nærmest emosjonell forståelse av Norges problemer, understreke hvor klare Norge var til å bli en del av det politiske og økonomiske samarbeidet,

---

⁴⁶¹ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 7.mai 1962, Oslo – TI/tf – J.Nr. 06824 II – Notat. CEE. Den norske regjeringserklæring. Av 5. Handelspolitisk kontor ved Tancred Ibsen.

⁴⁶² UD 44.36/6.84 – Bind XII - 8.mai 1962, Oslo – J.nr. 7014 – Råutkast til Den Norske Regjeringens erklæring overfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. (utarbeidet i UD).

⁴⁶³ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 8.mai 1962, Oslo – J.nr. 7014 – Råutkast til Den Norske Regjeringens erklæring overfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. (utarbeidet i UD)

og å vise at spesielle løsninger på norske problemer, grunnet geografiske, sosiale og strukturelle særegenheter, ville ha minimale ringvirkninger på Fellesskapet for øvrig.

Utenriksminister Lange ønsket å avlevere erklæringen så tidlig som mulig på grunn av den innenrikske situasjonen. Det gjaldt å få hjulene i gang før frontene på Stortinget og i opinionen hardnet ytterligere.⁴⁶⁴ I mai hadde Lange fått inntrykk av at en slik fremskyndelse var vanskelig gjennom samtaler med kansler Adenauer. Frankrike var, ifølge Adenauer, negative til dette fordi Norge i første omgang hadde brukt så lang tid, de andre fem medlemskapslandene var mer positive. Lange instruerte allikevel alle ambassader om å jobbe for en tidlig avlevering.⁴⁶⁵ Den franske skepsisen ble registrert andre steder også: På et nordisk handelssjefsmøte i København ble det opplyst av svenske embetsmenn at franskmennene hadde bestemt seg for at danskene burde bli medlem, uavhengig britisk medlemskap; "[d]erimot hadde de ikke bestemt seg om Norge kvalifiserte for medlemskap eller ei."⁴⁶⁶ I midten av mai ble det klart, gjennom rapporter fra ambassadør Jørgensen, at Norges ønsker ikke ble tilgodesett – møtet kunne ikke finne sted før i starten av juli.⁴⁶⁷

Slike beretninger kan ha påvirket flere av sendemennene til å komme med innspill om utkastet til regjeringserklæringen. I alle tilfeller sendte ambassadør Skaug få dager etter disse rapportene et notat til UD. Han ønsket å gi et mer positivt inntrykk i erklæringen, ved å "trekke frem mer av pluss-faktorene med tanken på å oppnå større forståelse for det syn at Norge naturlig kan finne sin plass i samarbeidet og integrasjonen."⁴⁶⁸ Skaug ønsket å sløyfe både henvisninger til varige geografiske hensyn og jordbrukets dype røtter i landets historie, og ville heller koble dette opp mot regionalpolitikken til Fellesskapet. Ambassadør Jørgensen var ikke enig i denne vurderingen, han mente snarere at en burde bestyrke argumentene om geografiske hensyn og jordbrukets historiske røtter.⁴⁶⁹ Fra Landbruksdepartementet ble det utarbeidet et notat som ønsket slike henvisninger til jordbruket i regjeringserklæringen, her

---

⁴⁶⁴ Siden årsskiftet 1962 hadde "Aksjon mot Fellesmarkedet – de 143" med sterk tilknytning til APs venstrefløy vokst frem. Avgjørelsen om ¾-delers flertall i Stortinget og folkeavstemning våren 1962 tvang Regjeringen til å være mer lydhøre både for en voksende opinion og skeptikerne på Stortinget, i tillegg gjaldt å ikke skremme tidligere tilhengere av medlemskapslinjen over på nei-siden. Bjørklund 1982. *Mot strømmen*, s. 21-52.

⁴⁶⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XIII - 10.mai 1962 – JH/TH - J.Nr.07015 II – Fortrolig melding fra UD til Ambassaden i Brussel. Sak: CEE – Forhandlingene; UD 44.36/6.84 – 10.mai 1962, Oslo – JH/TH – J.nr. 07095 II – Notat for fung. Utenriksminister, statsråd O. C. Gundersen. Den norske regjeringserklæring i CEE. Av Handelspolitisk avdeling ved Jahn Halvorsen.

⁴⁶⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XIII - 19.mai 1962, Oslo – BjS/es – J.Nr 09052 II – Notat. Det Nordiske Handelssjefsmøte i København 10. og 11. mai 1962. Av UD Handelspolitisk avdeling.

⁴⁶⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XIII - 16.mai 1962, Brussel – J.Nr. 07329 II – CEE. Forhandlinger med Norge. Fra Den Kgl. Ambassade ved N. A. Jørgensen til UD; UD 44.36/6.84 – Bind XIII - Telegram mottatt fra Brussel, 19.5.62. kl. 12.40.

⁴⁶⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XIII - 14.mai 1962, London – J.Nr. 07403 II – Den norske regjeringserklæring. Til UD fra Royal Norwegian Embassy ved Arne Skaug.

⁴⁶⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XIII - Telegram mottatt fra Delegasjonen i Brussel den 18.mai 1962 kl. 21.05.

ble begrepet ”varige særordninger” nevnt flere ganger. Ekspedisjonssjef Halvorsen, som leste igjennom notatet, strøk alle slike henvisninger med rødpenn.⁴⁷⁰ I det reviderte utkastet av erklæringen hadde Halvorsen også fjernet alle ”divergerende meninger om den vei vi bør følge.”⁴⁷¹ Dette var tatt opp med Frihandelsutvalget som var enig i forslaget etter en gjennomgang i starten av juni. Deretter ble regjeringserklæringen godkjent i en regjeringsskonferanse 4. juni, og tilsendt Den utvidede utenrikskomité for gjennomgang 13. juni. Rett i forkant av møte i Den utvidede utenrikskomité, sendte EFTA-ambassadør Sommerfelt inn sine kommentarer til erklæringen. Han mente alt som omhandlet tollsatsene burde tones ned for å ikke ta oppmerksomheten fra de sakene der ”vi skal sette noe inn på å oppnå særstilling.”⁴⁷² Sommerfelt argumenterte ut i fra sine erfaringer med EFTA, og påpekte at tollreduksjoner innen EFTA hittil ikke hadde ført til noen vanskeligheter for norsk industri, og at Fellesskapet sikkert var oppmerksomme på det. Derfor var det ”urealistisk og i grunnen unødvendig” å forsøke å få noe forhandlingstilsagn om særbehandling på det området.⁴⁷³

Møtet med Den utvidede utenrikskomiteen, der utenriksminister Lange, handelsminister Gundersen, statssekretær Engen, konsulent Langeland, byråsjef Ibsen, ekspedisjonssjef Stokke (HD) og byråsjef Saxrud (HD) var til stede, var av en informativ art. Lange hadde ikke mye å si om erklæringen, som allerede var levert ambassadene i sin endelige form. Erik Braadland (SP) kommenterte at henvisninger til Bonn-erklæringen ikke var å finne, og mente dette ville bli lagt merke til i Brussel. Henvisningen hadde vært med i Europaekspertenes førsteutkast, men Lange mente Bonn-erklæringen ikke var en relevant faktor lenger, ”man snakker om formene for det politiske samarbeidet i et utvidet økonomisk fellesskap, men man snakker ikke om Bonn-erklæringen.”⁴⁷⁴ Kjell Bondevik (Kr.F.) påpekte at Norges 12-mils fiskerigrænse ikke var nevnt. Handelsminister Gundersen svarte at dette var med overlegg: ”[D]ette er ikke noe spørsmål som vi ønsker å reise som noe tvilsspørsmål. Vi vil gå ut fra at dette er i orden, og så får i tilfelle de andre komme med sine innvendinger.”⁴⁷⁵ Norges Fiskerilag sitt landsstyre stilte krav til *varige særordninger* for fiskerinæringen, men

---

⁴⁷⁰ UD 44.36/6.84 – 19. mai 1962 – Bind XIII - 19.mai 1962 – EM/KAO – J.Nr. 07517 II – Forhandlingene med Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Den norske regjeringens erklæring. Av Det Kongelige Landbruksdepartement.

⁴⁷¹ UD 44.36/6.84 – 14.juni 1962, Oslo – Det Kongelige Utenriksdepartement. Den Norske Regjeringens erklæring overfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

⁴⁷² UD 44.36/6.84 – Bind XIV - 9.juni 1962, Genève – CEE. Norges forhandlinger. Til UD (vises Eksp. Sjef Hp. Avd.) Fra Norges Faste Delegasjon ved Søren Chr. Sommerfelt.

⁴⁷³ UD 44.36/6.84 – Bind XIV - 9.juni 1962, Genève – CEE. Norges forhandlinger. Til UD (vises Eksp. Sjef Hp. Avd.) Fra Norges Faste Delegasjon ved Søren Chr. Sommerfelt.

⁴⁷⁴ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 13.juni 1962, kl. 9, Halvard Lange (AP).

⁴⁷⁵ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 13.juni 1962, kl. 9, O. C. Gundersen (AP).

ønsket å oppta medlemskapsforhandlinger for å se hvor lenge det rakk. Nils Langehelle (AP) svarte til dette at vel kunne man diskutere hvilke krav som burde stilles i Brussel, men viktigere var det å tenke på hva som måtte aksepteres: ”Og det som må aksepteres, skal Regjeringen akseptere med glade miner [...] [e]llers vil våre forhandlere kunne bli møtt med det spørsmål: Hvorfor kommer dere egentlig?”⁴⁷⁶ Etter en kort diskusjon om oversettelsen av erklæringen ble møtet hevet uten at endringer ble gjort med selve teksten.

Regjeringserklæringen, som skulle presenteres 4. juli, var nå ferdig behandlet. Byråsjef Ibsen, ambassadør Skaug, ambassadør Sommerfelt, ekspedisjonssjef Halvorsen og konsulent Langeland søkte å begrense kravene om særordninger, og å vektlegge Norges positive ønske om medlemskap og naturlige tilhørighet i Fellesskapet. Skaug sine regionalpolitiske argumenter og Sommerfelt sitt ønske om å ikke presse for særordninger for tollreduksjonene ble innarbeidet. Allikevel vant linjen om at forholdet til Stortinget måtte være ledesnoren i erklæringen frem, til fordel for linjen om å trekke opp de politiske rammene for forhandlingene uten hensyn til innenrikspolitiske betenkeligheter. Etter innstendig argumentasjon fra Jørgensen, ble henvisninger til Norges varige geografiske hensyn og historiske vilkår, i forhold til jordbruket og fisket, beholdt. Og de politiske henvisningene, blant annet til Bonn-erklæringen, ble fjernet av regjeringen.⁴⁷⁷ Det var divergerende meninger blant Europaekspertene om hvor langt Norge skulle gå, men sluttresultatet var nær en slik ”politisk forsiktig erklæring” av innenrikspolitiske grunner, som byråsjef Ibsen fryktet.⁴⁷⁸

Storbritannia, ved Sir Roderick Barclay, stilte seg positivt til den norske regjeringserklæringen på et ministermøte for EFTA i slutten av juni.⁴⁷⁹ 4. juli 1962 dro en delegasjon bestående av Lange, Gundersen og ni embetsmenn, derav sju fra UD, til Brussel for å lese regjeringserklæringen for ministerrådet.⁴⁸⁰ Lange uttalte umiddelbart etter møtet at erklæringen var blitt godt mottatt.⁴⁸¹ Presidenten for Kommisjonen sa at deres første oppgave nå var å studere den, og særlig de spørsmålene som var spesielle for Norge, for eksempel

---

⁴⁷⁶ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 13.juni 1962, kl. 9, Nils Langhelle (AP).

⁴⁷⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XIV - 14.juni 1962, Oslo – Det Kongelige Utenriksdepartement. Den Norske Regjeringserklæring overfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap.

⁴⁷⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XII - 7.mai 1962, Oslo – TI/TF – J.Nr. 06824. II – Notat. CEE. Den norske regjeringserklæring. Av 5. Handelspolitisk kontor ved Tancred Ibsen. I intervju hevdet Arne Langeland at Tancred Ibsen ble fornærmet på ham, fordi han mente Langeland dominerte for mye i UDs arbeid med EEC. Intervju med Arne Langeland, 22.01.10

⁴⁷⁹ UD 44.5/85 – Bind XV – 5.juli 1962 – J.Nr. 10182 II – EB/TF – Notat. EFTA. Ministermøte i København 21. – 22. juni 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁴⁸⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XVI - 2.juli 1962, Oslo – TR/TF – Notat til Alminnelig Avdeling. Åpningsmøte for de norske forhandlinger med Det Europeiske Økonomiske Fellesskap i Brussel 4.juli 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Torolf Raa.

⁴⁸¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVI - 4.juli 1962 – J.Nr. 10392 II – Confidential. Brussel Liaison. Report on Norwegian EEC negotiations, 4th July, 1962. Meeting at Norwegian Delegation offices, Brussels, 4th July, 1962.

fiskeriene. På grunn av den store arbeidsmengden med britiske forhandlinger kunne Presidenten forespeilet neste møte på statsrådsnivå en gang i andre halvdel av oktober.⁴⁸² I etterkant var reaksjonene fra fellesmarkedslandene og USA reserverte. Kommisjonen stilte spørsmålet om Norge virkelig ønsket fullt medlemskap og deltagelse i integrasjonsprosessen.⁴⁸³

Forhandlingsmaskineriet

Med regjeringserklæringen levert var forhandlingskonferansen mellom EEC og Norge offisielt åpnet. Hvordan forhandlingene med EEC skulle føres var i all hovedsaklighet avgjort av de rutiner og prosedyrer Fellesskapet hadde opparbeidet i forhandlingene med britene. Det var regjeringens og embetsverkets oppgave å sette opp et mer permanent forhandlingsmaskineri. Det første som ble fastsatt var den politiske ledelsen og representantene fra sentraladministrasjonen. Disse ville utgjøre ”kjernen i den regulære forhandlingsdelegasjonen og i det apparatet som vil måtte forberede forhandlingene.”⁴⁸⁴ Forhandlingsdelegasjonen var delt i en politisk del og en embetsdel, der lederen for embetsdelen fikk sine instruksjoner fra utenriksministeren, som var den offisielle lederen av forhandlingene. Utenriksministeren ville være Norges representant i Ministerrådet, og føre forhandlingene der. Hans stedfortreder var handelsministeren. I utgangspunktet var ambassadør Skaug tiltenkt rollen som forhandlingsleder på embetsplan, noe som ville være svært belastende å kombinere med ambassadørvervet i London. Valget falt derfor til slutt på statssekretær i UD Hans Engen. I første omgang foreslo UD følgende embetsmenn: Ekspedisjonssjefene Jahn Halvorsen (UD), Tor Stokke (HD), Dagfin Juel (statsministerens kontor), Odd Gøthe (Industridepartementet), Ivar Haugen (Landbruksdepartementet) og Gunnar Gundersen (Fiskeridepartementet) og byråsjef Jan Madsen (Finansdepartementet).⁴⁸⁵ Denne forhandlingsdelegasjonen ble vedtatt i regjeringskonferansen 4. juni. Tre dager senere ble ambassaderåd i Brussel Asbjørn Skarstein, byråsjef i HD Paal Djønne og konsulent Arne Langeland utnevnt til rådgivere for delegasjonen. Hans Engen anbefalte at UD burde få fullmakt til å oppnevne representanter for andre fagdepartementer og andre rådgivere etter

---

⁴⁸² UD 44.36/6.84 – Bind XVI – 6.juli 1962 – AL/TH – Notat. EEC. Avgivelse av den norske regjeringserklæring 4. juli 1962 i Brussel. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

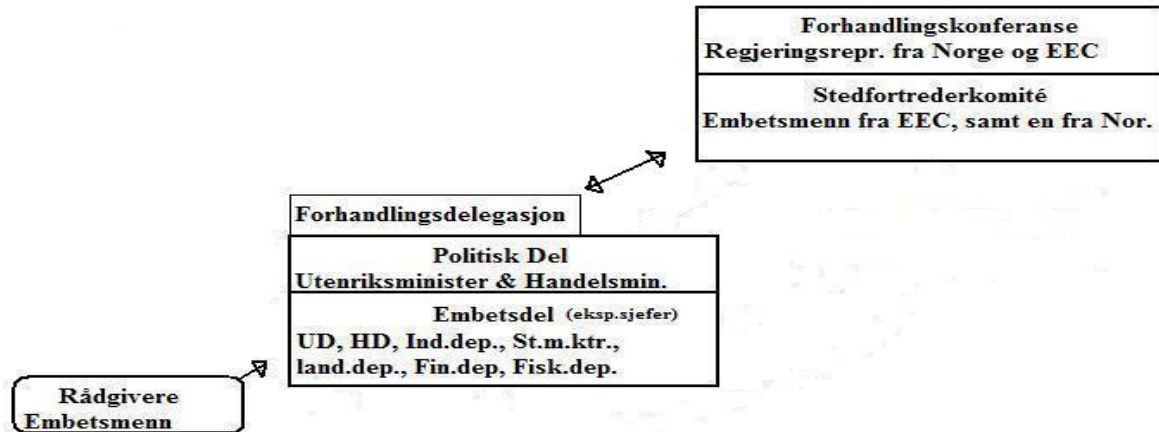
⁴⁸³ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 342.

⁴⁸⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XIV - 2.juni 1962, UD – HKE/AS – J.Nr. 08169 II – Notat til Regjeringens medlemmer.

⁴⁸⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XIV - 2.juni 1962, UD – HKE/AS – J.Nr. 08169 II – Notat til Regjeringens medlemmer.

behov. UD skulle ha ansvar for å føre forhandlingene og HD skulle lede forberedelsene, uten at arbeidsfordelingen var klart avgrenset.⁴⁸⁶ Foreløpig så da maskineriet slik ut:

Fig. 2

Gjennom kontakt med britene fikk Europaekspertene flere tips om forhandlingene. For det første hadde Kommisjonen en nøkkelrolle i forhandlingene. Deres relativt unge og meget dyktige embetsmenn og representanter var alltid vel forberedt, og jobbet ut i fra Fellesskapets beste, ifølge Sir Roderick Barclay. På den andre siden hendte det ikke sjeldent at De seks unnlot å ta hensyn til Kommisjonens synspunkter.⁴⁸⁷ I samtale med Sir Pierson Dixon, Storbritannias ambassadør til Paris, fikk Hans Engen et råd – en sterk ”understreking av hvor nødvendig det var å ha et effektivt og raskt arbeidende apparat hjemme”.⁴⁸⁸ 25. juni utarbeidet så Arne Langeland et notat der forhandlingstaktiske hensyn, erfaringer trukket fra Storbritannia, Danmark og Irland og egne refleksjoner var innarbeidet:

Hvis jeg skal driste meg til en konklusjon på de synspunkter som er gjort gjeldende i dette notat, må det være at vi trenger *interne drøftninger om den forhandlingstaktikk* vi bør legge opp til på de enkelte fagområder som kan være noe forskjellige, at en *vesentlig arbeidsbyrde vil falle på den hjemlige administrasjon* og at vi trenger *et særskilt forhandlingsapparat i Brussel* med forhandlere på de enkelte fagområder som ikke bare kjenner våre egne problemer og vår egen argumentasjon, men som må gis tid og anledning til grundig å sette seg inn i Roma-traktatens enkelte bestemmelser og Fellesskapets vedtak slik at de får oversikt over de muligheter som dette gir for å ta vare på våre interesser.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XIV – 7.juni 1962 – HKE/AS – Oppnevning av Norges forhandlingsdelegasjon til det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Foredrag til Statsråd. (KGL. RESOLUSJON).
Kgl. Resolusjon av 8. juni d.å. om oppnevning av Norges forhandlingsdelegasjon til CEE. Se for øvrig Kap. 6 ”Kommunikasjon og relasjoner”.

⁴⁸⁷ UD 44.5/85 – Bind XV – 5.juli 1962 – J.Nr. 10182 II – EB/tf – Notat. EFTA. Ministermøte i København 21. – 22. juni 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁴⁸⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XV – 27.juni 1962, UD – HKE/AS – J.Nr. 09827 II – Notat. Fellesmarkedet. Norges forhandlinger. Av Hans Engen.

⁴⁸⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XV – 25.juni 1962, Oslo – AL/tf – J.Nr. 09339 II – Notat. EEC. Taktiske og tekniske sider av våre forhandlinger i Brussel. Av Arne Langeland.

Et større hjemlig apparat var nå i emning, samtidig som ambassadør Jørgensen rapporterte fra Brussel om at verken Storbritannia, Danmark eller Irland hadde representanter fra sitt parlament eller næringslivet i sine delegasjoner, og at Norge var anbefalt å følge den samme oppskriften.⁴⁹⁰ Det var tidligere foreslått at representanter fra Stortinget skulle være en del av forhandlingsdelegasjonen – dette ble altså ikke anbefalt.

To dager etter Langelands notat begynte Halvorsen å omplassere Europaekspertene. Skarstein ville bruke mesteparten av sin tid til forhandlinger, derfor skulle Tancred Ibsen sendes til Brussel for å avlaste han, og Langeland skulle ta over som byråsjef for 5. handelspolitiske kontor. Rapporter fra danskene og delegasjonen i Brussel understreket at stillingen i konferansesekretariatet, som forberedte saker for forhandlingene mellom EEC og Norge på embets- og statsrådsplan, var en nøkkelposisjon – her anbefalte Halvorsen ambassadesekretær William G. Solberg.⁴⁹¹ Tidlig i juli utarbeidet forhandlingsleder Engen et mer overordnet notat om forhandlingsmaskineriet. Han mente det neppe var galt å si ”at forhandlingene innad i Norge kan bli vel så omfattende og tidskrevende som forhandlingene i Brussel. Dette innebærer at man under oppbyggingen av forhandlingsdelegasjonens ”ytre del” må passe på ikke å svekke det hjemlige apparat.”⁴⁹² Engen foreslo å bestyrke 5. handelspolitiske kontor med flere sekretærer, og han bejaet Halvorsens valg av ambassadesekretær Solberg som Norges representant til konferansesekretariatet. I tillegg skulle ambassaden i Brussel, som var bindeleddet mellom den hjemlige administrasjon og EEC-maskineriet, bestyrkes med en ambassadesekretær.

Et viktig nytt forslag var å opprette et sekretariat i Oslo som skulle koordinere alt praktisk arbeid i den hjemlige administrasjonen. Dette, som ble kalt forhandlingssekretariatet, skulle bestå av representanter fra UD, HD og Norges Bank. Handelsministeren fastsatte, i en regjeringskonferanse tidlig i september, disse til å være byråsjefene Paal Djønne og Gudmund Saxrud fra HD, kontorsjef Arne Lie fra Norges Bank og byråsjef Arne Langeland fra UD. Oppgaven var å ta imot alt materiale som ble utarbeidet i fagdepartementene, og å sikre ”et mest mulig ensartet syn på fortolknings spørsmål og presentasjon”.⁴⁹³ Etter at fagdepartementene hadde tilsendt materiale til forhandlingssekretariatet, skulle dette sendes videre til Frihandelsutvalget for eventuelle innspill. På forhandlingsdelegasjonens første møte

---

⁴⁹⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XV - 27.juni 1962 kl.17.15 – J.Nr. 09464 II – Telegram mottatt fra Ambassaden i Brussel.

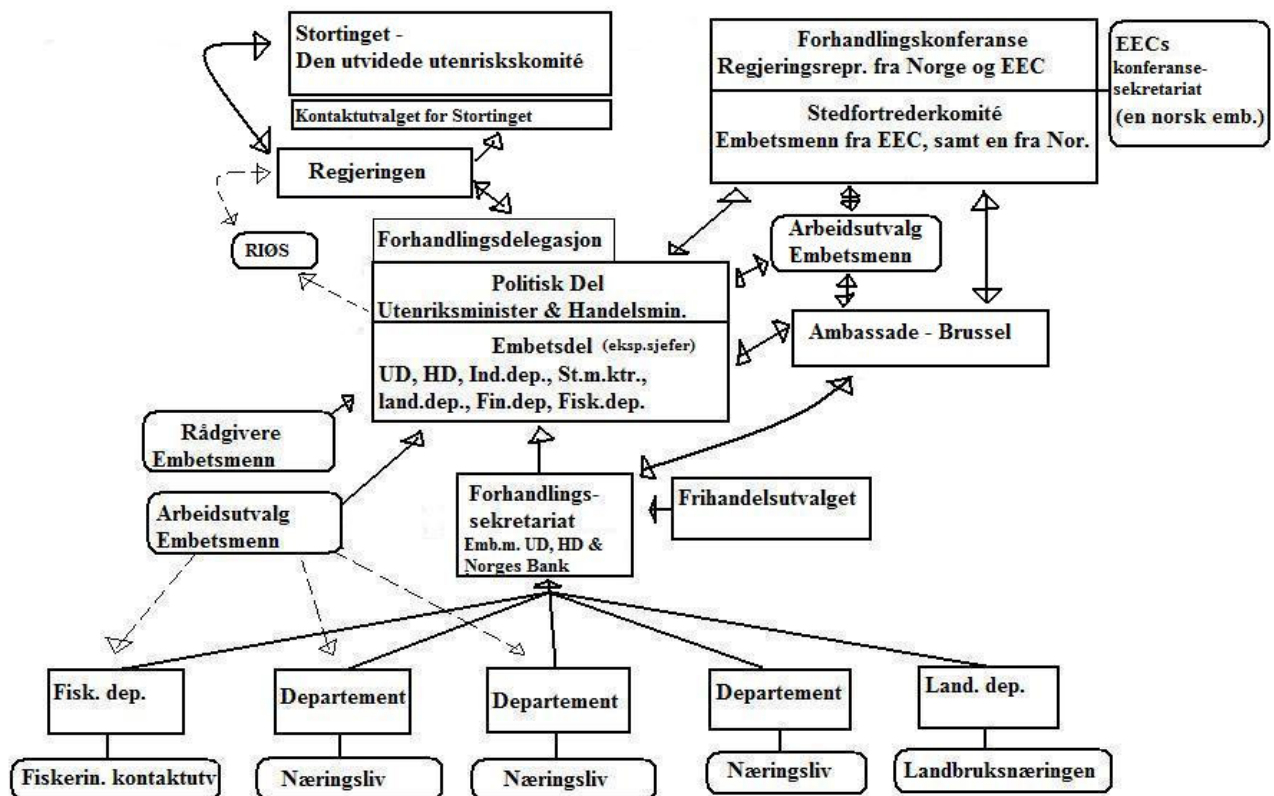
⁴⁹¹ UD 44.36/6.84 B – Bind I – 27.juni 1962, Oslo – J.Nr. 09479 II – JH/gt – Notat. Personalproblemer ved forhandlingene i Brussel.

⁴⁹² UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 9. juli 1962, UD – HKE/AS – Notat. Fellesmarkedet. Oppbyggingen av forhandlingsmaskineriet. Av Hans Engen.

⁴⁹³ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 4.september 1962. – (AL/tf) – J.Nr. 12715 II - Notat til Regjeringens medlemmer fra Handelsministeren. Forberedelsen og gjennomføringen av Norges forhandlinger med EEC.

Først etter denne prosessen skulle forhandlingsdelegasjonen kobles inn – de kunne så vurdere om materiale trengte å bli gjennomgått av RIØS, før det ble forelagt Regjeringen og endelig Stortingets organer.⁴⁹⁴ Stortinget hadde opprettet et kontaktutvalg for markedsspørsmål bestående av Kjell Bondevik (Kr.F.), Per Borten (SP), Nils Hønsvald (AP), Bernt Ingvaldsen (H) og Bent Røiseland (V) som forhandlingsopplegget skulle legges frem for.⁴⁹⁵ Til sist skulle likeartede arbeidsutvalg opprettes i Oslo og i Brussel. I første omgang innen landbruk, fiskeri, sosialpolitikk og arbeidsmarked og resten av den økonomiske union. I Oslo skulle arbeidsutvalgene hjelpe fagdepartementene med fremstillingen av materiale innen sitt område. I Brussel skulle de arbeide med konkrete spørsmål som ble stilt av Kommissjonen under forhandlingens gang. Denne delen av maskineriet ble opprettet først etter Ministermøtet i november.⁴⁹⁶ Det totale forhandlingsmaskineriet skulle se slik ut:

Fig 3

⁴⁹⁴ UD 44.36/6.84 N. – 24. august 1962, Oslo – J.Nr. 12259 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen den 22. august 1962 kl. 1300. Av 5. Handelspolitiske kontor, ved Eivinn Berg.

⁴⁹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 6.november 1962, Oslo – J.Nr. 15685 II – Møte i utenrikskomitéens kontaktutvalg for markedsspørsmål. Av Hans Engen.

⁴⁹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 4.september 1962. – (AL/tf) – J.Nr. 12715 II - Notat til Regjeringens medlemmer fra Handelsministeren. Forberedelsen og gjennomføringen av Norges forhandlinger med EEC.

Flere endringer var således gjort siden Gundersen sitt forslag til forhandlingsopplegg i mars 1962.⁴⁹⁷ Forhandlingssekretariatet ble forsterket med Arne Lie fra Norges Bank. Frihandelsutvalget fikk en mindre fremtredende rolle⁴⁹⁸ og det ble mindre tydelig hvem som satt med forhandlingsansvaret og hvem som satt med forberedelsesansvaret – både HD og UD var involvert i begge prosesser. Opplegget ble utsatt for kritikk fra Industridepartementet, statsråd Kjell Holler etterlyste mer juridisk kompetanse i delegasjonen og mente den var ”noe ensidig sammensatt. Alle er økonomer bortsett fra byråsjef Haugen i Landbruksdepartementet.”⁴⁹⁹ Europaekspertene var tiltenkt sentrale stillinger i alle deler av maskineriet: Forhandlingssekretariatet må betegnes som en nøkkedel av den hjemlige administrasjonen, her satt Langeland. Han var også rådgiver for forhandlingsdelegasjonen og satt i fire av seks arbeidsutvalg som til slutt ble nedsatt, i de andre to satt Eivinn Berg.⁵⁰⁰ I forhandlingsdelegasjonen satt Halvorsen. Og i den forhandlingsdelen som var i kontakt med EEC var Solberg og Engen tilknyttet, samtidig som ambassaden i Brussel var en sentral kommunikasjonsentral. I tillegg er det interessant å merke seg hvordan mye av vekten ble lagt på den hjemlige administrasjonen, det var i møtet med krav fra næringslivet, fagdepartementer og Stortinget Europaekspertene ventet den tøffeste kampen.

Besvarelse, besøk og fiskeri til besvær

Straks etter regjeringserklæringen fulgte Kommissjonen opp med et spørreskjema til Europaekspertene. De ønsket en hel del utdypende materiale i løpet av tre til fire uker.⁵⁰¹ Europaekspertene oppfattet dette som en relativt kort frist, men Halvorsen mente man måtte søke ”så vidt som mulig å utarbeide de nevnte notater.”⁵⁰² På det første møtet til forhandlingsdelegasjonen ble det sagt at fagdepartementene nå utarbeidet svarene på spørsmålene, men at det var behov for å la alle besvarelsene gå gjennom forhandlingssekretariatet, av hensyn til det forhandlingstaktiske. Det var allerede gått en måned siden spørsmålene ble gitt, og saken hastet, men Europaekspertene og den politiske ledelsen for øvrig ønsket ikke å gi fra seg noe som man senere kunne komme til å angre på.

---

⁴⁹⁷ UD 44.36/6.84 – Bind IX - 12.mars 1962 – Notat til Regjeringens medlemmer fra Handelsministeren. Våre forhandlinger med Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Ved O. C. Gundersen.

⁴⁹⁸ Det skal nevnes at kun 2 av de som satt i Forhandlingsdelegasjonen *ikke* satt i Frihandelsutvalget – overlappingen var med andre ord stor. I tillegg satt 3 av ekspedisjonssjefene i RIØS også. Jahn Halvorsen var av de som satt i RIØS, Frihandelsutvalget og Forhandlingsdelegasjonen.

⁴⁹⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XVI - 20.juli 1962 – Skj – J.Nr. 11032 II – Kjære Lange. Vennlig hilsen Kjell Holler.

⁵⁰⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 9. januar 1963 – J.Nr. 00633 II - Notat. Sakkyndige arbeidsutvalg for Forhandlingsdelegasjonen.

⁵⁰¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVI - 18.juli 1962 – J.Nr. 10500 II – Telegram mottatt fra Amb. Brussel.

⁵⁰² UD 44.36/6.84 – Bind XVI - 19.juli 1962 – TI – J.Nr. 10500 – Norges forhandlinger med CEE.

Norge ønsket en lang oppklaringsfase, og svarene måtte derfor være frie for forhandlingstaktiske tilsagn og vurderinger.⁵⁰³ I starten av september ble de foreløpige svarene, med unntak av landbruks- og fiskerilotatet⁵⁰⁴, tilsendt Frihandelsutvalget. Hans Engen understreket på ny at besvarelsen ”vil inneholde redegjørelser om faktiske forhold, og en vil ikke antyde mulige forhandlingsløsninger”.⁵⁰⁵ Mot slutten av september var mesteparten av besvarelsen gjennomgått og godkjent av forhandlingsdelegasjonen. Notatene om fiskeriene og landbruket ble det derimot besluttet forelagt Regjeringen og Stortinget, her trengtes det politisk ryggdekning.⁵⁰⁶ Det hadde nå gått over to måneder siden Kommisjonen sendte spørreskjemaet, og 27. september ringte ambassaderåd Skarstein og opplyste at de ”nå venter utålmodig på norske svar”.⁵⁰⁷ En uke senere ble svarene sendt, men fiskeripolitikken var utelatt.⁵⁰⁸ Det var tydelig at Europaekspertene og ekspedisjonssjefene i forhandlingsdelegasjonen ønsket å gjennomgå alt nøye før de leverte det til Kommisjonen. Dette sammenfaller med tre ønsker: for det første en lang oppklaringsfase for å vinne forståelse hos De seks uten å avsløre forhandlingstaktiske vurderinger; for det andre hadde den lange oppklaringsfasen den innenrikspolitiske fordel at man utsatte å ta standpunkt til kontroversielle spørsmål; for det tredje hadde det den utenrikspolitiske fordelen at ”man kan vente til det er helt sikkert at Storbritannia er inne, noe som kan lette forhandlingsstemningen”.⁵⁰⁹

Forhandlingene om fiskeriene var det mest problematiske. Norge ønsket både tilgang til Fellesmarkedet og beskyttelse av konkurranseutsatt norsk fiskerinæring, men enda vanskeligere var det at EEC ikke hadde noen fastlagt fiskeripolitikk. Gjennom sommeren hadde UD jobbet for at Norge kunne delta i de forberedende fiskerisamtalene EEC planla.⁵¹⁰ I august ble det opplyst at Kommisjonen hadde til hensikt å sammenkalle en konferanse av *medlemslandenes* regjeringer, for å forberede opplegget av en felles fiskeripolitikk. Eivinn Berg skrev at man fra norsk side fryktet ”for at medlemsstatene i CEE allerede på denne

---

⁵⁰³ UD 44.36/6.84 N. – 24. august 1962, Oslo – J.Nr. 12259 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen den 22. august 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor, ved Eivinn Berg

⁵⁰⁴ UD 44.36/6.84 N. – 19. september 1962, Oslo – J.Nr. 13358 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 14. september 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁰⁵ UD 44.5/85 – Bind XV – 13. september 1962, Oslo – J.Nr. 13418 II – Referat. Møte i Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid 7. september 1962 kl. 14.00. Av 5. Handelspolitiske kontor.

⁵⁰⁶ UD 44.36/6.84 N. – 29. september 1962, Oslo – J.Nr. 13793 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 26. og 27. september 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁰⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XVII – 27. september 1962, Oslo – AL/tf – J.Nr. 13646 II – Notat. EEC – Norske svar. Av UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵⁰⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 3. oktober 1962, Oslo – AL/tf – J.Nr. 10500 II – EEC – Svar på spørsmål fra Kommisjonen. Av UD ved Arne Langeland.

⁵⁰⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XVII – 20. august 1962, Oslo – AL/tf – J.Nr. 12856 II – Notat til statssekretæren. EEC. Enkelte synspunkter på forhandlingsopplegget. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵¹⁰ Eriksen og Pharo 1996. “The Common Market issue in Norway, 1961-1963”, s. 238.

første konferanse vil trekke opp hovedlinjene for en felles fiskeripolitikk, uten å gi de land som forhandler om tiltredelse høve til å gjøre sitt syn gjeldende før på et så sent stadium at de i realiteten stilles overfor et *fait accompli*".⁵¹¹ Berg mente dette kunne skape en så sterk opposisjon i Stortinget at det ville "umuliggjøre en godkjennelse av forhandlingsresultatet".⁵¹² Handelsministeren ønsket at Norge skulle påvirke denne prosessen mest mulig, og mente denne oppgaven hastet mest.⁵¹³ Samtidig ønsket man at forhandlingsopplegget skulle "drøftes lengst mulig av Fiskeridepartementet med kontaktutvalget for å skaffe størst mulig indrepolitisk dekning", som Langeland uttalte.⁵¹⁴ Ønskemålene både når det gjaldt forhandlingskrav og behandlingstid syntes å trekke i diametralt motsatte retninger. Håpet var at arbeidsutvalget for fiskerispørsmål kunne komme frem til et forhandlingsopplegg som hadde støtte i Fiskerinæringens Kontaktutvalg i løpet av oktober, og å komme med i Fellesskapets fiskeriforhandling.⁵¹⁵

Ambassadør til Roma, Thore Boye, kunne i midten av september meddele at Norge trolig ikke fikk være med i fiskeriforhandlingene: "Jeg svarte at jeg fant dette meget beklagelig, ikke bare for Norge, men også for Fellesmarkedets fiskeripolitikk. Som Europas største produsent og eksportør av fisk hadde Norge ikke bare visse interesser å ta vare på, men også visse erfaringer å stille til rådighet."⁵¹⁶ Norge fikk ikke engang sende en observatør, men ble invitert til å utarbeide et memorandum om norske syn i saken.⁵¹⁷ Mot slutten av september vedtok Forhandlingsdelegasjonen å utarbeide et slikt memorandum for De seks før fiskerikonferansen, som skulle avholdes mot slutten av januar 1963.⁵¹⁸

Det var en sentral del av forhandlingsopplegget å vinne forståelse for Norges spesielle problemer gjennom besøk fra sentrale personer i Kommisjonen og hos De seks. Sent i august hadde Norge hatt besøk av den franske utenriksministeren Couve de Murville.⁵¹⁹ I

---

⁵¹¹ UD 44.36/6.84 – 3.august 1962, Oslo – EB/gt – Notat. Momenter for samtale om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵¹² UD 44.36/6.84 – 3.august 1962, Oslo – EB/gt – Notat. Momenter for samtale om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵¹³ UD 44.36/6.84 N. – 24. august 1962, Oslo – J.Nr. 12259 II – EB/uf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen den 22. august 1962 kl. 1300. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵¹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 20.august 1962, Oslo – AL/uf – J.Nr. 12856 II – Notat til statssekretæren. EEC. Enkelte synspunkter på forhandlingsopplegget. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵¹⁵ UD 44.36/6.84 N. – 19. september 1962, Oslo – J.Nr. 13358 II – EB/uf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 14. september 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵¹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 18.september 1962, Roma (Nr.431) – J.Nr. 13384 II – Til UD. EEC. Fiskerikonferansen. Fra Kgl. Norsk Ambassade ved Thore Boye.

⁵¹⁷ Eriksen og Pharo 1996. "The Common Market issue in Norway", s. 238.

⁵¹⁸ UD 44.36/6.84 N. – 29. september 1962, Oslo – J.Nr. 13793 II – EB/uf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 26. og 27. september 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵¹⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 14.august 1962, Oslo – AL/gt - Utenriksminister Couve de Murville's besøk I Norge, 22. – 26. august 1962. Notat. De nordiske land og CEE. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

forberedelsene til møtet mellom Couve de Murville og Lange skrev Langeland et notat om hvilke taktiske hensyn som måtte tas. Slik situasjonen var, skulle forhandlingene med britene gjenopptas i oktober. Frankrike ville neppe være villige til å gi vesentlig innrømmelser når det gjaldt Samveldeproblemet og jordbruket, men britene ble vurdert som mer fleksible. Norges anliggende var, ifølge Langeland, å få Couve de Murvilles syn på tidsplanen fremover. Nok en gang understreket Langeland at en lang oppklaringsperiode ville være gunstig både fordi det da ville være klart om britene lyktes i sine forhandlinger, og fordi man kunne bygge opp kjennskapen til Norges spesielle stilling. Det ble opplyst at franskmennene motsatte seg innblanding av utenforstående i fiskeripolitikken. Lange burde under samtalen gjøre kjent overfor Couve de Murville Norges ønske om å delta, skrev Langeland⁵²⁰ Under samtalene tok Couve de Murville opp den lange norske søknadsprosessen og den åpenbare skepsisen som eksisterte i Norge. Lange sa seg enig i at en slik skepsis hadde gjort seg gjeldene: ”Det norske folks innstilling til Europa var imidlertid i ferd med å undergå en dyptgående endring [...] I stadig økende grad var opinionen blitt klar over også de meget sterke politiske grunner som tilsier at Norge blir knyttet til det Europeiske Fellesskap.”⁵²¹ Lange følte det nødvendig å understreke dette angivelige skiftet, og føyde til at opinionen var blitt klar over at man stod overfor en ”ugjenkallelig historisk prosess” og ”så et bevis på dette i selve den store suksess EEC var blitt”.⁵²² Mot slutten av møtet tok Lange opp problematikken rundt Norden: Finland sin økonomi måtte ikke i enda større grad bli orientert østover, dette kunne ordnes ved en assosiasjonsordning for Sverige.

Allerede i mai hadde Mansholt og hans nære samarbeidspartner og politiske rådgiver, den tyskfødte, belgiske sosialisten og Europaentusiast Alfred Mozer⁵²³, invitert seg selv til Norge.⁵²⁴ Dette ble raskt fulgt opp med en formell invitasjon⁵²⁵ og et forslag, fra ambassadør Jørgensen, om at Mansholt kunne holde et foredrag på en konferanse når han var på besøk, der stortingsmenn kunne bli invitert.⁵²⁶ Det ble til slutt Jean Rey, ansvarlig for Kommisjonens

---

⁵²⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 11.august 1962 – AL/AS – J.Nr. 12080 II – Utenriksminister Couve de Murville’s besøk i Norge, 22. – 26. august 1962. Notat. Momenter for samtale om Norges forhold til Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵²¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 30.august 1962, Oslo – Orig. I: 11.8/27 – J.nr. 22045/62 I

⁵²² UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 30.august 1962, Oslo – Orig. I: 11.8/27 – J.nr. 22045/62 I

⁵²³ Seidel 2009. “Making Europe through the CAP”, s. 12.

⁵²⁴ UD 44.36/6.84 – 2.mai 1962 Nr.208, Haag – J.Nr. 6746 II – Norges forhandlinger med Fellesmarkedet. Til Det Kgl. Utenriksdepartement. Fra Otto Kildal.

⁵²⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XIII - 14.mai 1962, Oslo – EB/tf – Besøk i Norge av representanter for Kommisjonen – Til den Kgl. Ambassade, Brussel. 5. Handelspolitisk kontor ved Eivinn Berg.

⁵²⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XIII – 24.mai 1962, Brussel – J.nr. 07767 II - CEE. Seminar i Norge og eventuelt besøk av herr Mansholt. Av N. A. Jørgensen til Det Kgl. Utenriksdepartement.

utenriksrelasjoner, som dro med Mozer til Oslo i slutten av september.⁵²⁷ Engen så dette som en unik mulighet til å bygge relasjoner og skape forståelse for Norges særlige forhold, og benyttet samtidig anledningen til å invitere embetsmenn fra ECSC og EURATOM og parlamentarikere fra Vest-Tyskland.⁵²⁸ Handelsminister Gundersen og Jahn Halvorsen holdt møtet med Rey og Mozer. Rey fortalte om den tunge arbeidsbyrden EEC hadde, med nye assosiasjonsordninger for de afrikanske landene og gjenopptagelse av forhandlingene med Storbritannia rett om hjørnet. Selv om forhandlingsklimaet særlig mellom britene og franskmennene hadde vært dårlig, fremholdt Rey at ingen trodde forhandlingene ville bryte sammen – atmosfæren var en ganske annen enn under FTA-forhandlingene i 1958. At forhandlingene skulle sluttføres før jul var derimot ”altfor optimistisk” ifølge Rey.⁵²⁹ Han gikk så over til å drøfte det politiske samarbeidet. Kommisjonen ønsket et styrket fellesskap med en politisk overbygning, Frankrike ønsket imidlertid et mellomstatlig politisk organ på siden av Fellesskapet. Det var meningen å finne et kompromiss, men prosessen hadde stoppet opp som følge av Benelux-landene sin holdning – de fryktet en rent tysk/fransk ordning før britene kom med. Gundersen tok så opp et rykte om at Danmark og Norge kunne bli gitt et slags begrenset medlemskap. Rey svarte noe unnvikende at land som ønsket å stå utenfor det politiske samarbeidet kunne få en slik løsning, om landene godtok Roma-traktaten og ønsket å være med i det politiske samarbeidet, ville det ”trolig bli utviklingen”.⁵³⁰ Gundersen tok, som Lange, til slutt opp forholdet til Norden:

Intet kan være til hinder for at Danmark og Norge som lojale medlemmer av Fellesskapet fortsatt har nære forbindelser med Finland, Island og Sverige. Dette er også viktig av hensyn til forholdet østover [...] Dersom CEE ikke finner å kunne gå med på en brukbar økonomisk assosieringsordning for Sverige, vil det få virkninger i de nordiske land. Enten vil Sverige etter en opprivende indre strid bli tvunget til å gi opp sin alliansefrihet, med de virkninger det kan få for Finnlands stilling. Eller Sverige kan, etter en slik indre debatt, finne å måtte bli stående utenfor det europeiske samarbeidet i fremtiden. Dette vil få følger for Sveriges egen økonomiske og sosiale stilling, og upåregnelige virkninger for utvikling i de andre nordiske land. Det vil bli skapt en ny bitterhet og nye skillelinjer i Norden. Den politiske ro og stabilitet i området vil bli satt i fare. På norsk side ville en vurdere en slik utvikling meget alvorlig.⁵³¹

---

⁵²⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 1.oktober 1962, Oslo – Referat fra Statsråd Gundersens samtale med M. Rey. Av UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵²⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 22.september 1962, Oslo – AL/AS - J.Nr. 13525 II – Til ekspedisjonssjef Grøstad i Finansdepartementet, fra Statssekretær Engen. Av Arne Langeland.

⁵²⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 1.oktober 1962, Oslo – Referat fra Statsråd Gundersens samtale med M. Rey. Av UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵³⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 1.oktober 1962, Oslo – Referat fra Statsråd Gundersens samtale med M. Rey. Av UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵³¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 1.oktober 1962, Oslo – Referat fra Statsråd Gundersens samtale med M. Rey. Av UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

Europaekspertene hadde fra mai til oktober jobbet med regjeringserklæringen og spørsmålene fra Kommisjonen. Hele tiden var målet en åpen drøfting av de norske problemene for å oppnå en lang oppklaringsfase. Fiskeripolitikken var en særegen utfordring: EEC ønsket ikke å invitere med Norge i den forberedende prosessen. Norge, som i det minste trengte å vite hva EECs fremtidige fiskeripolitikk ville innebære i prinsippet, ble oppfordret til å utarbeide et memorandum om saken. Gjennom samtaler med Rey og Couve de Murville ble to ting klart: EEC hadde ikke særlig mye tid til norske problemer nå som britenes forhandlinger skulle gjenopptas. For det andre, og mer alvorlig, fikk man inntrykk av en voksende mistillit overfor norske ønskemål om medlemskap. Den lange interne prosessen, regjeringserklæringens mange unntak og Kommisjonens lange ventetid på norske besvarelser hadde skapt et dårlig inntrykk. Det er interessant hvor sterkt både Lange og Gundersen understreket det nordiske perspektivet. Økonomisk var det viktig å få med Sverige på en eller annen måte. Men det er de politiske argumentene – forholdet til Finland og konsekvensene for det nordiske samholdet – som blir trukket frem. Sannsynligvis var dette både helt ekteføyte appeller til Fellesskapet og forhandlingstaktisk begrunnet. Et EEC uten et assosiert Sverige og på bekostning av nordisk samhold kunne vippe Stortinget i feil retning.⁵³²

Memorandum, mistillit og møte med britene

Europaekspertene hadde i påvente av et nytt ministermøte med EEC to hovedoppgaver. Den ene var å utarbeide et memorandum om Norges syn på fiskeripolitikken, som både var levedyktig i forhandlingene med Fellesskapet og ble godkjent hjemme. Den andre var å holde et forhandlingsmøte med britene etter EFTA-møtet i Oslo 22. oktober. Møtet skulle holdes på embetsmannsnivå, og britene hadde antydnet at de var interessert i å diskutere toll- og fiskerispørsmål.⁵³³ Samtidig begynte rykter om at Norge ikke ville bli et fullverdig medlem grunnet sin manglende politiske vilje å nå Europaekspertene fra forskjellige hold. Denne mistilliten påvirket en revurdering av det norske forhandlingsopplegget.

---

⁵³² I samtale med britiske arbeiderpartipolitikere hadde Lange i juni sagt nettopp dette, men i britisk og svensk presse ble det fremstilt som om Norge gjorde sin inntreden avhengig av svensk assosiasjon, noe Lange måtte demtere. Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 343; UD 44.36/6.84 – Bind XIV - 5.juni 1962, Oslo – KF/mb – Samtale på Utenriksministerens kontor lørdag 2.juni 1962. Av UD ved Knut Frydenlund. Tilstede: Hugh Gaitskell, David Ennals (internasjonal sekretær i Labour Party), utenriksminister Lange, handelsminister Gundersen, statssekretær Engen og konsulent Frydenlund.

⁵³³ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 21.september 1962, London (Nr. 1080) - J.Nr. 13460 II – EEC – Britisk ønske om konsultasjon med Norge. Fra Royal Norwegian Embassy. Til UD.

I midten av oktober dro forhandlingsleder Engen til Bonn, Haag og Brussel for å bedrive oppklaringsvirksomhet om fiskeripolitikken.⁵³⁴ På den hjemlige arena hadde Norges Fiskarlag liten tro på at Norge kunne påvirke den felles fiskeripolitikk – de fryktet Norge ville bli den tapende part i en slik ordning.⁵³⁵ Det gjaldt altså å avkrefte slike tanker snarest mulig. Engen, ambassadør Jørgensen og byråsjef Langeland⁵³⁶ møtte Kommissjonens visepresident Mansholt, mot slutten av oktober. Mansholt diskuterte mer pragmatiske ordninger for Norge, med særskilte fiskerisoner, fastsettelse av tidspunkter for åpninger av visse fiskerier og lignende – men, sa han, ”det må være en fri eller lik adgang til produksjonskildene.”⁵³⁷ Til dette svarte Engen at Norges utgangspunkt var at man ikke skulle diskriminere på grunnlag av nasjonalitet, men at de reguleringer som gjaldt fangst og omsetning i Norge, måtte gjelde alle innenfor en felles fiskeripolitikk. Til dette nikket Mansholt bekreftende.⁵³⁸

En uke senere ble saken drøftet i forhandlingsdelegasjonen: ”En har sett det som en hovedoppgave å utarbeide et opplegg for en europeisk fiskeripolitikk som er forenlig med Roma-traktatens ånd og bokstav, uten å reise spørsmålet om unntaksordninger for noe land.” Innholdet av opplegget var drøftet på en rekke møter med fiskerinæringens Kontaktutvalg som enstemmig sluttet seg opp om synspunktene. Engen mente man hadde kommet frem til et realistisk opplegg, og at det var vanskelig å gå lenger dersom man ønsket oppslutning fra næringen. Planen var å understreke betydningen av tiltak for å bevare fiskebestanden, ”[d]ette vil bli et sentralt spørsmål i en fremtidig felles fiskeripolitikk” uttalte han.⁵³⁹ Fiskerikonferansen var fastsatt til 22.-25. januar 1963 i Scheveningen, og Norge sitt memorandum skulle være klart innen årsskiftet.⁵⁴⁰

Britene ønsket å møte Norge til et forhandlingstaktisk møte i forkant av gjenopptakelsen av sine forhandlinger. Møtet skulle ledes av F. G. K. Gallagher, som var *Head of Department* i *Foreign Office*, på britisk side og ekspedisjonssjef Halvorsen på norsk

---

⁵³⁴ UD 44.36/6.84 N. – 12.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 14490 II – EB/TF – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 11. oktober 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor, ved Eivinn Berg; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 20.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15012 II – Statssekretær Engens besøk i Bonn og Haag. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵³⁵ Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 341.

⁵³⁶ Arne Langeland ble utnevnt som byråsjef 21. september 1962.

⁵³⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 29.oktober 1962, Brussel – J.Nr. 15655 II - AL/AS - Notat. EEC. – Samtale med visepresident Mansholt. Av Arne Langeland.

⁵³⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 29.oktober 1962, Brussel – J.Nr. 15655 II - AL/AS - Notat. EEC. – Samtale med visepresident Mansholt. Av Arne Langeland.

⁵³⁹ UD 44.36/6.84 N. – 7.november 1962, Oslo – J.Nr. 15963 II – EB/TF – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 9.november 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor, ved Eivinn Berg.

⁵⁴⁰ UD 44.36/6.84 N. – 16.november 1962, Oslo – J.Nr. 16446 II – EB/TF – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 16.november 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor, ved Eivinn Berg.

side. Som sagt ville britene diskutere nulltollsatsar og fiskerispørsmål, Norge ønsket derimot informasjon om de britiske forhandlingene om etablerings- og kapitalspørsmål.⁵⁴¹ Møtet ble forberedt i forhandlingsdelegasjonen. Det var enighet om at Norge skulle unngå konkrete drøftingar når det gjaldt nulltollsatsene, og holde samtalene på det prinsipielle plan. Halvorsen ble anbefalt å utvise ”en viss tilbakeholdenhet”, og å ”unngå at det avgis forpliktende utsagn som vil kunne hindre oss i å gi uttrykk for synspunkter i Brussel dersom utviklingen senere skulle tilsi det.”⁵⁴² Likeledes anbefalte Langeland i et eget notat til Utenriksministeren at man i samtalene med britene utviste ”stor forsiktighet.”⁵⁴³ Grunnen var at britene og Norge hadde kryssende interesser når det gjaldt både fiskerinæringa og nulltollsatsene, spesielt med hensyn til avisapir og aluminium.⁵⁴⁴

Europaekspertene hadde fra månedsskiftet september/oktober så smått begynt å forberede et nytt ministermøte med De seks. Rapportar fra Brussel fortalte om møtetretthet, og flere innen Kommissjonen hadde foreslått å utsette møtet med Norge til over jul. Langeland skrev til Skarstein i Brussel at en slik utsettelse kunne virke uheldig innenriks om ”det inntrykk fester seg at vi ikke klarer å komme i gang med drøftingene. På norsk side vil en derfor gjerne ha et ministermøte.”⁵⁴⁵ Kompromisset ble å holde et kort møte, høyst et par timer, i forbindelse med et britisk ministermøte i starten av november.⁵⁴⁶ Samtidig begynte rykter å strøme inn til de norske sendemennene om at De seks og særlig Frankrike ikke ønsket et fullt norsk medlemskap. Ambassadør Sommerfelt var den første til å rapportere inn slike rykter:

De Gaulle skulle være av den oppfatning at CEE med 6 medlemmer er vanskelig å håndtere, at fellesskap med 7 medlemmer vil bli enda vanskeligere, men et enda større fellesskap vil være rent håpløst som forum for politisk samarbeid i Europa. Vedkommende hadde uttalt at de Gaulle snakket om «alle disse skandinaver», og siktet da ikke bare til Sverige, men også til Norge og Danmark.⁵⁴⁷

---

⁵⁴¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 5.oktober 1962, Oslo – AL/eb – J.Nr. 13460 II – EEC. Britiske konsultasjonar med Norge. Til Den Kgl. Ambassade, London. Fra Arne Langeland og Eivinn Berg; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 10.oktober 1962, London – J.Nr. 14396 II – KE/MD – EEC. Britiske konsultasjonar med Norge. Til UD fra London Amb. ved Egil Ulstein.

⁵⁴² UD 44.36/6.84 N. – 12.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 14490 II – EB/ef – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 11. oktober 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

⁵⁴³ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 20. oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15583 II – AL/ef – Notat til Utenriksministeren. EEC – Bakgrunnsmateriale for samtaler med britene. UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵⁴⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 20.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15012 II – Statssekretær Engens besøk i Bonn og Haag. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁴⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 5.oktober 1962, Oslo – AL/eb - J.Nr. 15206 II – Notat. EEC. Neste ministermøte med Norge. Fra UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland

⁵⁴⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 10.oktober 1962, Brussel - /mn – ref: A. 100013 - CEE. Møte med Norge – Til Utenriksdepartementet, fra Ambassaden i Brussel.

⁵⁴⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 10.oktober 1962, Genève - J.Nr 14429 II – EFTA. Integrasjonsproblemet. Det politiske samarbeid. Til UD fra Norges Faste Delegasjon ved S. Chr. Sommerfelt og Arild Holland.

En kilde i det franske embetsverket hadde lekket denne informasjonen til en sveitsisk minister, som i sin tur fortalte Sommerfelt. Lignende holdninger hadde vært uttrykt i Italia, og Sommerfelt oppfattet det som en politikk om å ikke utvide Fellesskapet mer enn absolutt nødvendig, og som et taktisk spill for å forstyrre balansen mellom EFTA-landene før forhandlingene tiltok.⁵⁴⁸ Langeland reagerte umiddelbart med å jobbe for et ministermøte så snart som mulig. Han ønsket nå snarest å få satt opp de fire planlagte arbeidsgruppene: ”Et særskilt apparat i Bryssel vil også fremtvinge et visst tempo. Apparatet må jo brukes når det først er etablert. Det vil da også kunne virke som en katalysator og et insitament for våre egne interne forberedelser.”⁵⁴⁹ Tanken var altså å institusjonalisere forhandlingsapparatet slik at forhandlingene ble tvunget fremover hjemme, for dermed å kunne forhandle mer effektivt med EEC.

Ryktene gav seg ikke, fra ambassaden i Paris ble et lengre notat om situasjonen sendt i midten av oktober. Underdirektøren for den politiske avdelingen i det franske utenriksministeriet bekreftet at tanken om å holde Norge, Danmark og Irland utenfor et fullt medlemskap var blitt diskutert. I følge underdirektøren var det to typer motstandere: En krets rundt Jean Monnet ønsket å ”stenge døren” etter Storbritannia. En annen mer uidentifiserbar krets ønsket å la alle komme inn i forhandlingen ut ifra den tankegang at ”det straks ville vise seg at det hele var umulig og man ville få en reorganisering.” Ambassaden hadde derimot også fått et råd fra underdirektøren, Norge måtte snarest overbevise De seks om at Norge ønsket fullt medlemskap med fulle konsekvenser, ved å gjøre ”kraftige forestillinger [...] altså en slags propagandainnsats.” Ambassaden skrev at grunnen til mistilliten skyldtes ”manglende overbevisning innen De Seks om at den nødvendige politiske vilje foreligger i Norge.” I margen på notatet har noen skriblet: ”Franskmennenes betenkeligheter overfor fullt norsk medlemskap bunner vel i første rekke i frykt for at Norge vil bli en britisk ”satellitt” innenfor Fellesskapet. Argumentet ”manglende politisk vilje” er vel litt av en rasjonalisering.”⁵⁵⁰

Også de andre fem var inne på tanken om å ”stenge døren” etter Storbritannia: Grunnen var at Frankrike insisterte på sine planer for en politisk union. Nederland og Belgia insisterte like sterkt på at Storbritannia måtte bli en del av dette samarbeidet. Det var derfor ikke så underlig, ifølge ambassadør til Haag Otto Kildal, at det i seksmaktskretser ble

---

⁵⁴⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 10.oktober 1962, Genève - J.Nr 14429 II – EFTA. Integrasjonsproblemet. Det politiske samarbeid. Til UD fra Norges Faste Delegasjon ved S. Chr. Sommerfelt og Arild Holland.

⁵⁴⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 10.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15926 II – AL/uf – Notat. EEC. Nytt ministermøte med Norge. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵⁵⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 11.oktober 1962, Paris – Nr. A 10029 – GBG – Fellesmarkedet og Norge. Til UD fra Ambassaden i Paris.

spekulert over hva man kunne gjøre for å ”forsøte denne pillen” for Frankrike. Her meldte tanken seg om – inntil videre – å holde Norge, Danmark og Irland litt på avstand for at endringene ikke skulle bli for voldsomme.⁵⁵¹ Danskene dementerte slike rykter om dem, men hadde fått bekreftet i Bonn at det var ”mer tvilsomt at Norge ville fylle kravene til det fulle medlemskap.”⁵⁵² Fra Stockholm ble det samtidig hevdet at De seks hadde mislikt alle unntakskravene i regjeringserklæringen. Forståelsen for de norske jordbruksproblemene var avgjort til stede, men rent taktisk ”burde man visstnok ikke fra norsk side ha ofret så meget omtale på våre problemer, men i stedet gitt uttrykk for at man godtar den felles landbrukspolitik.”⁵⁵³

På bakgrunn av alle disse ryktene om mistillit, skrev Halvorsen den 17. oktober et oppsummerende notat for Utenriksministeren. Han beskrev hvordan avisene uken før hadde vært fulle av rykter om denne kontinentale mistilliten til Norges politiske vilje. Halvorsen tegnet et dystert bilde av hva som kunne skje:

Det som kan komme til å skje er at Storbritannia (og Danmark) blir medlem av CEE og at Norge blir liggende utenfor, eventuelt i samarbeid med Sverige om tilknytningsformer til CEE. Vi vil ikke alene bli politisk isolert, men vi vil også miste sikkerheten for at vi kommer innenfor Fellesmarkedets tollmurer som også vil omfatte Storbritannia. Til dette kommer så de eventuelle særordninger som Storbritannia kanskje vil få for Canadas eksport i overgangstiden, – en eksport som er direkte konkurrerende med norsk eksport på det britiske marked.⁵⁵⁴

Halvorsen avsluttet med en appell om at problemet måtte tas ”så alvorlig at Utenriksministeren i sin redegjørelse i Stortinget bør komme med en entydig uttalelse om Norges standpunkt.”⁵⁵⁵ Tre dager senere utarbeidet Arne Langeland og Jahn Halvorsen et utkast til Utenriksministerens redegjørelse i Stortinget 25. oktober. Lange skulle understreke at Regjeringen fortsatt ønsket at Norge skulle forhandle om fullt medlemskap, og at den ønsket norsk deltagelse i det fremtidige politiske samarbeidet i Europa.⁵⁵⁶ Ambassadør Kildal

---

⁵⁵¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 11.oktober 1962, Haag – J.Nr. 15358 II – Spørsmålet om en særstatus for Norge og Danmark i det europeiske samarbeid. Til UD fra amb. Haag ved Otto Kildal.

⁵⁵² UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 12.oktober, 1962, København – J.Nr. 14546 II – Nr. 757 – Danmark og CEE. Rykter om assosieringsordning for Danmark og Norge. Til UD fra Amb. København ved Rolf Andersen

⁵⁵³ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 13.oktober 1962, Stockholm. J.Nr. 14554/ II – Nr. 647 – Samtale med kabinettsekretær de Besche om forhandlingsutviklingen i Brussel. Til UD, fra Amb. Stockholm ved Arne Gunneng.

⁵⁵⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 17.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15205 II – JH/TH – Notat for Utenriksministeren. Forhandlingene med CEE. Av Handelspolitisk Avd. ved Jahn Halvorsen.

⁵⁵⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 17.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15205 II – JH/TH – Notat for Utenriksministeren. Forhandlingene med CEE. Av Handelspolitisk Avd. ved Jahn Halvorsen.

⁵⁵⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – AL/tf/JH/TH – Utkast til Utenriksministerens redegjørelse I Stortinget 25/10.62.

anbefalte Utenriksministeren å erklære det samme overfor Spaak og Hallstein under ministerrådsmøtet i november.⁵⁵⁷

22. oktober ble EFTAs ministerrådsmøte holdt i Oslo.⁵⁵⁸ Heath åpnet møtet med å si at forhandlingene mellom Storbritannia og Fellesskapet nå gikk inn i sin tredje og forhåpentligvis avsluttende fase. Frem mot jul skulle ministermøter mellom britene og De seks holdes hver fjortende dag, og Heath tolket dette som at EEC delte britenes ønske om å intensivere forhandlingene med sikte på en snarlig løsning. Handelsminister Gundersen innledet sitt innlegg med å si at ikke noe "nevneverdig nytt" hadde skjedd siden åpningserklæringen i juli.⁵⁵⁹ Det var en ærlig bemerkning, som reflekterte hvor lite tid Norge hadde fått med Fellesmarkedet, og som var betegnende for Norges ønske om en lang oppklaringsfase. Straks etter ministermøtet innledet Norge de planlagte embetsmannsdrøftingene med britene. Britene var svært interessert i å vite hvor langt Norge var kommet i sine forberedelser til forhandlinger med EEC: Deres inntrykk var for øvrig at Norge hadde reist alt for mange spørsmål om særordninger. Britenes andre formål var å drøfte nulltollsatsene, men "[n]oen slike uttalelser ble overhodet ikke avgitt" fra norsk side.⁵⁶⁰ Britene uttrykte seg hele tiden om hva de antok EEC mente om forskjellige norske forhandlingspunkter, Halvorsen mente en ikke kunne "se bort fra at britene snakker dels i egeninteresse på dette felt." Gjennom samtalene ble det klart at institusjonelle spørsmål ville bli drøftet multilateralt, altså mellom alle søkerland og EEC, mot slutten av britenes forhandlinger. Dermed kunne slike forhandlinger begynne før Norge hadde løst sine materielle spørsmål. Halvorsen anbefalte snarest å undersøke den såkalte Leyden-rapporten om institusjonelle endringer etter utvidelse av Fellesskapet.⁵⁶¹

Arbeidet med fiskerimemorandumet fortsatte inn i vintermånedene, og samtalene med britene hadde ikke gitt annet enn en bekreftelse på at forhandlingene nå var ment å avsluttes

---

⁵⁵⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 20.oktober 1962, Haag – J.Nr. 15864 II – Kjære Statssekretær. Fra Amb. i Haag, ved amb. Otto Kildal.

⁵⁵⁸ 1. juli overtok Norge Formannsstillingen i EFTAs Råd. UD 44.5/85 – Bind XV – 5.juli 1962 – J.Nr. 10182 II – EB/tf – Notat. EFTA. Ministermøte i København 21. – 22. juni 1962. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁵⁹ UD 44.5/85 – Bind XV – 25.oktober 1962, Oslo – Notat. EFTA – Ministerrådsmøte i Oslo 22. oktober 1962. Ministerrådsmøtet fant sted i Universitetssentret Blindern under ledelse av formannen, handelsminister O.C. Gundersen. Av Handelspolitisk Avdeling.

⁵⁶⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 26.oktober 1962 – J.Nr. 15357 II – JH/TH – Notat. Inntrykk fra samtalene den 23. oktober med britene om forholdet til CEE. Av Handelspolitisk Avd. ved Jahn Halvorsen.

⁵⁶¹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 26.oktober 1962 – J.Nr. 15357 II – JH/TH – Notat. Inntrykk fra samtalene den 23. oktober med britene om forholdet til CEE. Av Handelspolitisk Avd. ved Jahn Halvorsen. Leyden-rapporten var en vurdering utarbeidet av "Europa-instituttet" ved universitetet i Leyden, av situasjonen innenfor EEC med Storbritannia, Danmark, Norge og Irland innenfor og de følger dette bør få for deling av stemmene. UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 12.desember 1962 – J.Nr. 17810 II – HKE/AS – Redegjørelse for situasjonen vedrørende forhandlinger med EEC.

gjennom en intens innsjutt. Derimot må ryktene fra samtlige EEC-land, støttet av uttalelser fra Danmark, Sverige og Storbritannia, ha påvirket Europaekspertenes vurderinger av forhandlingsopplegget. De første tegn ser vi i Halvorsen, Langeland og Kildal sin insistering overfor utenriksministeren om å gjøre det krystallklart at Norge ønsket å delta i alle sider av det europeiske samarbeidet. Også Langelands planer om å sette opp et forhandlingsapparat i Brussel, for å akselerere og sementere forhandlingene, kan tolkes som en revurdering. Som Gundersen poengterte, hadde Norge ikke fått gjort stort siden juli, britenes forhandlinger hadde tatt for stor plass – taktikken om å la norske synspunkter modne i Brussel kan i kombinasjon med en reservert regjeringserklæring ha blitt oppfattet som passivitet og manglende politisk vilje blant De seks.

Ministerrådsmøtet

I forkant av ministerrådsmøtet begynte Europaekspertene og forhandlingsdelegasjonen å føre en mer aktiv forhandlingslinje. Forhandlingsdelegasjonen besluttet å sende embetsmenn til alle EEC-hovedstedene, i første omgang Haag, og til København for å konsultere seg.⁵⁶² Mot slutten av oktober besøkte Engen generaldirektør i Kommisjonen, og ansvarlig for forhandlingene med Norge, Jean-François Deniau. Her opplyste Deniau at Kommisjonen planla å gi Norge et nytt spørreskjema, for å klargjøre spørsmål fra regjeringserklæringen. Dette var ikke overraskende for Engen, da samme prosedyre var blitt fulgt med britene og danskene. På møtet i november tok Engen opp Langeland sitt forslag om å etablere arbeidsgrupper i Brussel, og Deniau sa seg enig i nytten av dette.⁵⁶³ Samme dag samtalet Engen med Hallstein, og inviterte ham til et offisielt besøk av Norge.⁵⁶⁴ Arne Langeland skrev til Stortingets kontaktutvalg at man nå hadde gjort en revurdering. Erfaringene fra britenes forhandlinger tilsa at EEC nødvendig ville diskutere prinsipielle spørsmål. Så lenge man unngikk prinsipielle diskusjoner, for eksempel unntak fra Roma-traktaten, var det større muligheter for praktiske ordninger. Langeland påpekte at britene nå hadde lagt om sin tilnærming fra

---

⁵⁶² UD 44.36/6.84 – Bind XX – 31.oktober 1962 – J.Nr. 17087 II – Konsultasjoner med Nederland. Av Forhandlingssekretariatet; UD 44.36/6.84 N. – 27.oktober 1962, Oslo – J.Nr. 15304 II – EB/TF – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 26. oktober 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

⁵⁶³ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 29.oktober 1962, Brussel – J.Nr. 15656 II – AL/AS – Notat. EEC. – Norges forhandlinger. Av Arne Langeland. Samtidig ble Norge bedt om å sende en embetsmann til EECs konferansesekretariat. Det ble som planlagt ambassadesekretær William G. Solberg. UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 30.oktober 1962, Brussel -AL/AS – Notat. EEC – Neste ministermøte med Norge. Ved Arne Langeland.

⁵⁶⁴ Engen skrev hjem: ”Jeg hadde for øvrig en følelse av at når Hallstein trakk frem sin norske avstamning, så var det et indirekte vink om at han personlig ikke hadde noen grunn til ikke å ønske Norge som medlem av Fellesskapet.” UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 31.oktober 1962, Brussel – J.Nr. 15682 II – HKE/AS – Notat. EEC. – Samtale med professor Hallstein. Av Hans Engen.

nasjonale tiltak i jordbruket til tiltak i Fellesskapet. Heath ville nå ”work through the Community machinery”, og det burde Norge også vurdere ifølge Langeland.⁵⁶⁵

En slik revurdering ville være vanskelig å selge innenriks. Allerede Lange sitt innlegg i Stortinget, om Norges forhold til EECs politiske målsetting, skapte strid. Det var antydnet et mistillitsforslag til utenriksministeren på denne bakgrunn.⁵⁶⁶ UD svarte med å samle alle uttalelser Lange hadde gjort om norsk deltaking i det politiske samarbeidet, for å kontre beskyldninger om at hans siste innlegg i Stortinget var noe fundamentalt nytt.⁵⁶⁷

Møtet med Ministerrådet i Brussel ble holdt 12. november, og Norge mottok som forespeilet et spørreskjema. Utenriksministeren kom med en slik uttalelse som ambassadør Kildal hadde anbefalt, og fremholdt at ”en på norsk side ønsket å ta del i det samarbeidet som var i gang på grunnlag av traktatene om de europeiske fellesskapene og å bidra til utviklingen mot en stadig nærmere integrering av de nasjonale økonomier.”⁵⁶⁸ Det var en balansert godkjenning av Fellesskapets politiske hensikt, uten å nevne overnasjonalitet.⁵⁶⁹

Revurderingen

Spørreskjemaet fra EEC satte i gang en arbeidsprosess som omfattet hele forhandlingsmaskineriet. Hvert enkelt fagdepartement skulle utarbeide svar på enkeltspørsmålene. Det var viktig at allerede førsteutkastet innarbeidet forhandlingstaktiske hensyn i forhold til den interne politiske situasjonen og i forhold til Brussel. Derfor foreslo Langeland at forhandlingsdelegasjonen snarest mulig hadde en generell diskusjon om de retningslinjer som burde bli fulgt. Den hittil fulgte linjen var å unngå å ta stilling til bestemte forhandlings spørsmål, men nå, skrev Langeland, forventet EEC ganske konkrete svar. Det skulle de få, men det var viktig å ikke ta standpunkt en senere ikke kunne forsvare.⁵⁷⁰ Problemet, ble det sagt i forhandlingsdelegasjonen, var at flere spørsmål gikk direkte på det norske forhandlingsopplegget:

Den prosedyre som nå er innledet med spørreskjemaet vil kunne tvinge oss inn i realitetsdrøftinger

---

⁵⁶⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 7.november 1962, Oslo – J.Nr. 15871 II – AL/AS – Notat til Statssekretæren. Statssekretærens reiser til Bonn, Haag, Brussel, København. Momenter for redegjørelse i Kontaktutvalget.

⁵⁶⁶ Handels og sjøfartstidende, 30.oktober 1962.

⁵⁶⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XX – J.Nr. 15745 II – KV/Ak – Notat. Norske medlemskap i EEC. Uttalelser av utenriksminister Lange om spørsmålet om norsk deltaking i det politiske samarbeid mellom EEC's [sic] medlemsland.

⁵⁶⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 14.november 1962, Oslo – J.Nr. 16403 II – EB – Notat. EEC. Norges forhandlinger. Ministermøtet 12. november 1962. 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁶⁹ Eriksen og Pharo 1996. “The Common Market issue in Norway”, s. 238.

⁵⁷⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 14.november 1962, Oslo – J.Nr. 18603 II – AL/AS – Notat. EEC. – Besvarelse av spørreskjema. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

på et tidlig tidspunkt. Det er neppe mulig å trekke noen klar grense mellom hva som er oppklaring og hva som er realitetsforhandlinger. En skriftlig prosedyre av denne art kan vise seg forhandlingstaktisk uheldig.⁵⁷¹

Derfor var det viktig, som et ledd i besvarelsen, å samtidig utvide virksomheten med utsendelse av ekspertgrupper.⁵⁷² Gjennom samtaler med blant annet Kommisjonen kunne man således "føle seg fram".⁵⁷³ Dette var ingen enkel sak nå dom de britiske forhandlingene var i gang. Tancred Ibsen rapporterte hjem: "Det tar sin tid å komme i gang her. Alle er så opptatt med forhandlingene med britene at de ikke har tid til å beskjeftige seg med Norge. Jeg håper allikevel å få organisert visse ekspertmøter før jul."⁵⁷⁴

Den 21. november samlet Den utvidede utenrikskomité seg for å drøfte forhandlings situasjonen etter ministerrådsmøtet. Både Lange og Gundersen stilte, sammen med ekspedisjonssjef Halvorsen, konsulent Kjell Vibe og sekretær Berg. Utenriksministeren holdt et langt innlegg om utviklingen siden forrige møte om Fellesmarkedet i juni. Storbritannia var inne i den avgjørende fasen av forhandlingene, og Danmark sine forhandlinger var langt på vei ferdigforhandlet, med unntak av visse politiske sider. Alle de tre nøytrale EFTA-landene hadde fremlagt sine åpningserklæringer over for De seks. Lange trakk så inn "The Trade Expansion Act of 1962", som var blitt vedtatt i den amerikanske kongress og som muliggjorde vidtgående tollnedsettelse gjennom forhandlinger mellom USA og et utvidet EEC, men som også kunne få virkninger i forhold til tredjeland under GATT-reglene.⁵⁷⁵ Kennedy-administrasjonen hadde jobbet lenge for dette: Fordi det gav handelsmessige fordeler; for å dempe innvirkningen av EECs ytre tollmur; for å styrke båndene over Atlanteren; og for å oppmuntre britenes bestrebelser for medlemskap.⁵⁷⁶

Britenes forhandlinger kretset rundt samveldeproblemer, Storbritannias anmodning om tollfri innførsel av diverse varer og om det britiske jordbrukets tilpasning til de felles markedsordninger.⁵⁷⁷ Jordbruksproblemer var blitt utsatt i lengre tid, og mot slutten av

---

⁵⁷¹ UD 44.36/6.84 N. – 16. november 1962, Oslo – J.Nr. 16446 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 16. november 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

⁵⁷² Blant annet ble en egen fiskeriutsending stasjonert i Brussel. Dette var direktør Hanssen i Norsk Frossenfisk A/L. SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, O. C. Gundersen (AP).

⁵⁷³ UD 44.36/6.84 N. – 16. november 1962, Oslo – J.Nr. 16446 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 16. november 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

⁵⁷⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XX – J.Nr. 17483 II - 19. november 1962, Brussel – "Kjære herr Juel," Av Tancred Ibsen.

⁵⁷⁵ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP).

⁵⁷⁶ Lundestad 1997. "Empire" by integration, s. 75.

⁵⁷⁷ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP).

oktober hadde forhandlingsstemningen mellom De seks og britene forsurenet.⁵⁷⁸ Frankrike ønsket at Storbritannia skulle forplikte seg til å betale for importavgifter til en felleskasse, som største importør i et utvidet Fellesskap ville britene bidra med 60 % av det totale beløpet til felleskassen. Vest-Tyskland og Nederland støttet britene i at dette var ensidig belastende for deres del.⁵⁷⁹ Lange mente dette spørsmålet risikerte å forsinke drøftingene mest, men forespeilet allikevel at forhandlingene kunne sluttføres tidlig i 1964.

Lange fortalte så om møtet den 12. november: ”Det møtet var i seg selv et ganske kort møte, det tok alt i alt 35 minutter, og dets viktigste funksjon var å markere at forhandlingene er i gang, at forhandlingene gjelder fullt medlemskap, og å få opprettet stedfortrederkomiteen slik at den kunne komme i arbeid.”⁵⁸⁰ Han fremholdt så at Norge burde ha nær kontakt med Kommisjonen og de enkelte hovedstedene for å ”føle oss fram” før man satte svarene ned på papiret, identisk den konklusjonen forhandlingsdelegasjonen var kommet frem til.⁵⁸¹ Han hevdet at han sa i Brussel ikke var noe nytt, kun en poengtering av at Norge var klar til å delta i integrasjonsprosessen, og ”at vi selvfølgelig var klar over at en slik prosess for så vidt hadde et politisk innhold”.⁵⁸² I tillegg fremmet han et ønske om å delta i diskusjonene om det samarbeid som var utenfor Romatraktatens forpliktelser, som utenrikspolitikk og forsvarspolitikk:

Jeg tror ikke det er tvil om at det var gunstig for forhandlingsatmosfæren for vårt vedkommende at dette ble sagt fra norsk side nå i Brussel, for det er tydelig at i hvert fall i Kommisjonen, og muligens også i en del av de seks landenes regjeringer, har reaksjonen ved et nærmere studium av vår erklæring av 4. juli vært den at her pekes det på så mange og så grunnleggende problemer at det vel er et spørsmål om nordmennene i virkeligheten ønsker å oppnå fullt medlemskap og ønsker å delta i en integrasjonsprosess. Og den misforståelsen mente jeg det var viktig og riktig ble ryddet av veien ved denne anledning i Brussel.⁵⁸³

I regjeringserklæringen kunne, for dem som ikke hadde fulgt den hjemlige debatten, ”ønsket om medlemskap nesten bli borte i alle de problemer som vi rullet opp.” Det var denne mangelen på balanse Lange hadde forsøkt å rette opp med sine uttalelser.⁵⁸⁴ Problemet var at

---

⁵⁷⁸ Ludlow 1997. *Dealing with Britain*, s. 182.

⁵⁷⁹ Wendy Asbeek Brusse. ”Alone within the Six: The Dutch Cabinet and the Problem of EEC Enlargement” i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press, s. 133.

⁵⁸⁰ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP).

⁵⁸¹ UD 44.36/6.84 N. – 16. november 1962, Oslo – J.Nr. 16446 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 16. november 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

⁵⁸² SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP).

⁵⁸³ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP).

⁵⁸⁴ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21. november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP).

dette ”skiftet” ikke var klarert med Stortinget på forhånd.⁵⁸⁵ Reaksjonene fra USA og Kommisjonen var derimot entydig positive.⁵⁸⁶

Spørreskjemaet, den beskjedne kontakten og EECs mistillit hadde ført til en revurdering. Arne Langeland mente man måtte regne med en fortsatt beskjeden kontakt med EEC gjennom vinteren, og en kort og hektisk forhandlingsfase forsommeren 1963. Dette hadde den fordel at man fikk mer tid til å forberede saker hjemme, men også den store ulempe at man ikke fikk ”den lange periode med utvekslinger av synspunkter som vi hadde håpet på skulle føre til en modning av våre standpunkter.”⁵⁸⁷ For Langeland var ikke ekspertdrøftinger i Brussel nok, forhandlingsapparatet måtte også arbeide på hjemmebane. Den korte forhandlingsfasen ville gjøre at forhandlingsresultatene kom på løpende bånd, Norge hadde ikke tid til å gjennomgå en ny intern modningsprosess hver gang et problem oppsto. Langeland foreslo at Europaekspertene allerede på forhånd skulle ”forsøke å vurdere hvilket forhandlingsresultat vi realistisk kan håpe på, og så forsøke å få en politisk klarering på forhånd av et forhandlingsopplegg som sikter mot dette.”⁵⁸⁸ For å lette forhandlingene i Brussel skulle regelen være – på tross av at fagdepartementene ønsket ”garantier mot dette og hint” – å ikke ta opp problemer i samband med fremtidig harmonisering. Langeland ønsket Norge med som medlem, for så å arbeide ”through the Community machinery”. At han skrev dette ordrett viser hvor inspirert opplegget var av britenes revurdering. Skulle Norge ta forbehold mot detaljer i Fellesskapet allerede i tiltredelsesforhandlingen, skrev Langeland, ville ”EEC med rette kunne si at vi ikke har forstått poenget med et fellesskap.”⁵⁸⁹ Deretter foreslo Langeland å jenne på kravene innen etablering, regionalpolitikk, stønadsordninger og jordbrukspolitikk – regelen var å utsette problematiske punkter til man var på innsiden.

Helt siden regjeringserklæringen hadde Europaekspertene kommet med tanker og rapporter som pekte mot en slik revurdering. Lange sine utspill i november kan tolkes som et resultat av denne påvirkningen. Når Lange så tok et kraftig steg i retning av å akseptere Fellesskapets politiske målsetting, gav det i sin tur insitamant til Europaekspertenes arbeide med et nytt forhandlingsopplegg. Den første til å gjøre dette var Arne Langeland. Hans

---

⁵⁸⁵ Eriksen og Pharo 1996. ”The Common Market issue in Norway”, s. 238; Eriksen og Pharo 1997. *Kald Krig og Internasjonalisering*, s. 346.

⁵⁸⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 27.november 1962 – J.Nr. 17123 II – Norges forhandlinger med EEC. Til Det Kgl. Utenriksdepartement. Fra Norwegian Embassy, Washington, ved Rolf Hancke.

⁵⁸⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 23.november 1962 – J.Nr. 16833 II - AL/eb – Notat. EEC. Vår forhandlingsituasjon. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵⁸⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 23.november 1962 – J.Nr. 16833 II - AL/eb – Notat. EEC. Vår forhandlingsituasjon. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁵⁸⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XX – 23.november 1962 – J.Nr. 16833 II - AL/eb – Notat. EEC. Vår forhandlingsituasjon. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

opplegg var inspirert av britene og tydelig verket til en forhandlingsspesialist og sektorgeneralist.⁵⁹⁰ Krav om sektorspesifikke garantier måtte vike for det overordnede målet om å komme med i Fellesskapet. Flere utspill om at man tross alt skulle inn i et fellesskap vitner om en *integrativ* forståelse av forhandlingene. Altså en tanke om at man måtte gå inn i forhandlingene med tiltro til at man kunne løse problemene innenfor Fellesskapet til begge parter beste, fremfor å forhandle *distributivt*, gjennom en tautrekking om enkelt saker og enkeltressurser.⁵⁹¹

Forhandlinger...

Forhandlingsapparatet tok opp i seg de nye planene, og begynte arbeidet med å omsette det til konkret handling. Fiskerimemorandumet fra 15. oktober skulle behandles i regjeringen i midten av desember, deretter sendes til Fiskerinæringens Kontaktutvalg, og så sendes til Brussel i begynnelsen av januar. Det ble understreket at Kontaktutvalget skulle arbeide så raskt som råd var.⁵⁹² Ambassaden i Brussel og Haag ble instruert om å luften ufarlige fortolkningsspørsmål for Kommisjonen og for nederlandske myndigheter, for å hente inn opplysninger til besvarelsen av spørreskjemaet. Ambassaden i Brussel skulle i tillegg ta opp etableringsspmørsmål i jordbruket underhånden med Kommisjonen. Om man fikk positive reaksjoner skulle hele etableringsprogrammet gås igjennom med Kommisjonen i januar. Deretter skulle det drøftes i Stortingets organer, for å ”få politisk klarering.”⁵⁹³

Forhandlingsleder Engen videreførte Langelands tanker, og tok de opp med Regjeringen i midten av desember. I det øyeblikket britiske forhandlinger nærmet seg slutten, ville det oppstå et sterkt tidspress for Norge. Hensynet til EFTA-forpliktelsene om samtidig tilslutning til EEC veide tungt, fremholdt han. Ut i fra dette hensynet var det ”neppe taktisk hensiktsmessig ut i fra våre egne interesser nå å søke definitive standpunkter fra EEC’s [*sic*] side når det gjelder løsninger av våre problemer.”⁵⁹⁴ Her trakk Engen frem et annet viktig poeng med revurderingen: I de fleste tilfeller ville EECs hensyn til britiske forhandlinger tvinge dem til å ta de mest restriktive standpunkter overfor Norge, av frykt for å prejudisere løsninger av liknende problemer for britenes vedkommende. Norges problemer var små i europeisk skala, derfor gjorde man klokt i å vente til britenes forhandlinger var slutført, og

---

⁵⁹⁰ Se Kap. 1 ”Historiografiske perspektiver” og Kap. 5 ”Europaekspertene i UD”.

⁵⁹¹ Underdal 1972. ”Forhandlingene om norsk medlemskap”, s. 5, 67.

⁵⁹² UD 44.36/6.84 N. – 15. desember 1962, Oslo – J.Nr. 17991 II – EB/TF – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 14. desember 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁹³ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 6. desember 1962 – AL/eb – Notat til statssekretæren. EEC. Arbeidsprogram framover. Av 5. Handelspolitisk kontor ved Arne Langeland.

⁵⁹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 12. desember 1962 – J.Nr. 17810 II – HKE/AS – Redegjørelse for situasjonen vedrørende forhandlinger med EEC.

stole på at problemene ble løst på innsiden. Også når det gjaldt fiskeripolitikken ble denne linjen valgt: ”Vi må derfor innrette oss på det forhold at utviklingen av Fellesskapets fiskeripolitikk ikke er noe vi kan vurdere *utenfra*. Den må vi eventuelt være med på å utvikle *innenfra*. Pointet blir å få dette akseptert her hjemme.”⁵⁹⁵

I månedene fremover skulle Forhandlingsdelegasjonen arrangere en omfattende oppklaringsvirksomhet i Brussel og i De seks' hovedsteder på ekspertnivå og i stigende grad også på politisk nivå. Parallelt med denne virksomheten anbefalte Engen at saksområde etter saksområde ble drøftet i Stortingets kontaktutvalg og i Den utvidede utenrikskomité. Jahn Halvorsen foreslo å sende spørreskjemaet til Den utvidede utenrikskomité og Frihandelsutvalget, for å forberede de på forhandlingens gang.⁵⁹⁶ Samtidig jobbet Arne Langeland med å forberede Stortingsproposisjonen skulle fremlegges for å innhente Stortinget samtykke til ratifikasjon av avtalen mellom Norge og EEC.⁵⁹⁷

Fiskerimemorandumet ble godkjent av Kontaktutvalget og Frihandelsutvalget og deretter overlevert UD og HD, som skulle sende det til Brussel.⁵⁹⁸ Kontaktutvalget hadde gått med på memorandumet fordi Norges 12-mils fiskerisone var bevart som et kompromissløst forhandlingspunkt, og foreslått som den felles fiskeripolitikk sin fremtidige norm.⁵⁹⁹

...og forlis

14. januar 1963 holdt President de Gaulle sin kjente pressekonferanse der han egenhendig brøt forhandlingene med britene. Han mente Storbritannia ikke hadde kommet Fellesskapet i møte på flere vitale punkter, blant annet jordbruket, samveldepreferansene og i sine forpliktelser overfor EFTA. De andre fem fellesmarkedslandene gjorde motstand inntil slutten av januar. Da møttes alle landenes og Fellesskapets fremste politikere og embetsmenn til diskusjon.⁶⁰⁰ Couve de Murville aksepterte motvillig at forhandlingene ikke kunne fortsette på grunn av Frankrikes stilling – det var offisielt slutt.⁶⁰¹

---

⁵⁹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 12. desember 1962 – J.Nr. 17810 II – HKE/AS – Redegjørelse for situasjonen vedrørende forhandlinger med EEC.

⁵⁹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 20. desember 1962 – J.Nr. 018571 II – JH/TH – Notat. Distribusjon av spørreskjema fra CEE. Av Handelspolitisk Avdeling ved Jahn Halvorsen.

⁵⁹⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 7. januar 1963 – Nr. 31 – J.Nr. 00379 II – AL/eb – EEC. Stortingsproposisjon. Den Kgl. Ambassade Brussel. Fra Arne Langeland.

⁵⁹⁸ UD 44.36/6.84 N. – 21. desember 1962, Oslo – J.Nr. 18406 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 19. desember 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor ved Eivinn Berg.

⁵⁹⁹ Eriksen og Pharo 1996. “The Common Market issue in Norway”, s. 238.

⁶⁰⁰ Spaak, Erhard, Couve de Murville, Pisani, Piccioni, Colombo, Rumor, Schaus, Luns, Pous, Hallstein, Mansholt og Rey.

⁶⁰¹ Gérard Bossuat ”The Choice of ”La Petite Europe” by France, 1957-63: An Ambition for France and for Europe” i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press, s. 72-74.

Engen rapporterte dagen etter pressekonferansen hjem til utenriksministeren. Han hadde i samtaler med Heath og Barclay fått inntrykk av at britene ønsket å fortsette sine forhandlinger. De andre fem ønsket også å fortsette forhandlingene om jordbruksproblemene, mens de franske representantene forhold seg "helt tause". Britene hadde uttalt at de var sjokkert over hvilken uvitenhet de Gaulle la for dagen om forhandlingssituasjonen, og spekulerte nå om hva hans intensjon egentlig hadde vært. For Norges eget vedkommende, fortsatte Engen, så han ingen grunn til å endre planene. Britene ville ikke bryte forhandlingene, og det skulle heller ikke Norge.⁶⁰² Lange vurderte situasjonen nokså pessimistisk. Mye avhang nå av hvor sterkt press de øvrige fem EEC-landene var villige til å øve på den franske regjeringen. Utenriksministeren trakk frem sine samtaler med Adenauer i mai 1962, og hevdet han "var altfor oppsatt på å konsolidere den tysk/franske allianse til at han ville være villig til å utsette forholdet til Frankrike for noen belastning."⁶⁰³ Skulle "det verste" skje i Brussel, måtte Norge falle tilbake på EFTA, og finne andre forum for å opprettholde kontakten med EEC.

Halvorsen forsøkte å analysere situasjonen, og foreslo hva som burde bli sagt utad om bruddet ble permanent: For det første måtte Regjeringen si at sammenbruddet betød at Norge måtte gi avkall på den beste handelspolitiske løsningen. For det andre måtte EFTA-samarbeidet fortsettes, styrkes og bygges ut. OECD vill bli den naturlige rammen for en samordning av den økonomiske politikken på atlantisk basis. Og til slutt burde Norge stille seg positivt til planer som tok sikte på å fjerne hindringene i den internasjonale handelen.⁶⁰⁴ Langeland vurderte også de handelspolitiske følgene som de mest prekære:

Politiske og sikkerhetspolitiske overveielser vil kunne spille inn i vurderingene, men det synes som om de tiltak som i første omgang må treffes vil få form av handelspolitiske konsultasjoner og aksjoner. [...] Internt i Norge må det være like viktig å forsøke å fange opp en eventuell reaksjon på Europa-politikken og kanalisere en mulig uro i retning av nye bestrebelsler på å bygge ut det vestlige samarbeidet i en eller annen form. For mange vil en sterkere nordisk orientering ligge snublende nær. [...] En må unngå så vel en katastrofestemning som å trekke i tvil den økonomiske argumentasjon vi har nyttet til fordel for tilslutning til et utvidet CEE.⁶⁰⁵

Regjeringen drøftet situasjonen den 22. januar og besluttet å innta en avventende holdning. Utad var det viktig å ikke si eller gjøre noe som kunne oppfattes dit hen at forhandlinger var

---

⁶⁰² UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 15.januar 1963, Brussel – Fortrolig melding. Til Utenriksministeren fra statssekretæren.

⁶⁰³ UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 18.januar 1963, UD – J.Nr. 01051 II – KV/AS – Notat. Forhandlingene om utvidelse av CEE. Situasjonen etter de Gaulles pressekonferanse 14. januar. Av Kjell Vibe.

⁶⁰⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 18.januar 1963 – J.Nr. 00977 II – JH/TH – Notat. Sammenbruddet I forhandlingene med CEE. Av Handelspolitiske Avdeling ved Jahn Halvorsen.

⁶⁰⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 18. januar 1963, UD – J.Nr. 00976 II – AL/sr – Notat. Markedssituasjonen. Av Arne Langeland.

avskrevet. Forhandlingsdelegasjonen fortsatte sitt arbeid inntil videre, men satte samtidig EFTA-samarbeidet på dagsorden for neste møte.⁶⁰⁶

Stille etter stormen

Etter det offisielle bruddet i slutten av januar redegjorde utenriksministeren for Stortingets kontaktutvalg. Her gjengav han nesten ordrett det Halvorsen hadde skrevet til ham noen uker tidligere. Og han avsluttet med å si at Norge nå måtte innrette seg, ”slik at vi bevarer mulighetene for å gjenoppta reelle forhandlinger om en løsning som samler Vest-Europa økonomisk og politisk på bredest mulig grunnlag.”⁶⁰⁷ Tidlig i februar holdt forhandlingsdelegasjonen det som skulle bli deres siste møte. Engen ønsket å beholde ”en kjerne av EEC-kyndige” og at det hjemlige apparatet ble holdt noenlunde intakt – aktiviteten skulle tilpasses de oppgaver som etter hvert ville komme.⁶⁰⁸

I midten av februar bekreftet både Gerhardsen og Lange at forhandlingene i realiteten var over. Samtidig rullet det opp en sak om at kansler Adenauer og hans kristendemokrater ikke ønsket Storbritannia med i EEC, fordi det ville trekke med seg de skandinaviske land med sine sosialdemokratiske regjeringer og sin protestantiske tro – et rykte som allerede hadde begynt i oktober, gjennom tysk presse. Samtidig verserte også rykter om at Frankrike og enkelte politiske kretser i Vest-Tyskland ønsket å fortsette forhandlingene med Danmark.⁶⁰⁹

I løpet av mars ble hele forhandlingsapparatet bygget ned og fjernet. Engen mente det var naturlig å bygge forhandlingsapparatet ”noe ned”, men han syntes det var ”lite rasjonelt å fjerne det helt, d.v.s [*sic*] å bygge det ned til det det var før vi sendte vår søknad om forhandlinger.”⁶¹⁰ Dette fordi forhandlingene kunne gjenopptas, og fordi Norge med sin store utenrikshandel var avhengig av å følge utviklingen uansett: ”Så vidt jeg har forstått, har den

---

⁶⁰⁶ UD 44.36/6.84 N. – 26.januar 1962, Oslo – J.Nr. 17991 II – EB/uf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 23.januar 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor, ved Eivinn Berg.

⁶⁰⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 2- februar 1963, UD – J.Nr. 02552 II – AL/wbh - Utenriksministerens redegjørelse i Stortingets kontaktutvalg for markedsspørsmål 4. februar 1963. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁶⁰⁸ UD 44.36/6.84 N. – 9.februar 1962, Oslo – J.Nr. 17991 II – EB/uf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 6.februar 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor ved Eivinn Berg.

⁶⁰⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII – 19.oktober 1962, Bonn – Nr 812 – J.Nr. 14926 II – TA/ubk - Spørsmålet om Danmarks og Norges opptakelse i EEC. Til Det Kgl. Utenriksdepartement. Fra Kgl. Norwegische Botschaft, ved Hersleb Vogt; UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 13. februar 1963, Beograd – Nr. 102 – J.Nr. 02803 II – Adenauer og skandinavisk medlemskap i EEC Til UD fra Ambassaden ved Dag Bryn; UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 14. februar 1963, Bonn – Nr. 157 – J.Nr. 02805 II – Statssekretær von Hase om Skandinavias stilling vis à vis EEC. Til UD, fra ambassaden ved Ambassaderåd Sverre Gjellum; UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 25. januar 1963, Paris – J.Nr. 1486 II – Samtale med sjefen for den politiske avdeling i det franske utenriksministerium. Til UD, fra Ambassaden ved R. Skylstad.

⁶¹⁰ UD 44.36/6.84 B – Bind I – 1.mars 1963 – J.Nr. 006571 I – HKE/AS – Notat til Utenriksministeren. Personalsituasjonen i Brussel. Av Hans Engen.

britiske og den danske regjeringen tatt konsekvensen av dette forhold, idet de – i stedet for å bygge ned sin representasjon i Brussel etter sammenbruddet av forhandlingene – tvert imot bygger den opp.”⁶¹¹ Den samme Engen innså knappe to uker senere at det ”neppe var hensiktsmessig å opprettholde denne i tiden fremover. På den annen side skulle det heller ikke være nødvendig å foreta en formell oppløsning av den.”⁶¹² Denne retretten har ikke oppgaven kildegrunnlag til å si noe om, men lettelsen i Stortinget og i regjeringen over at saken nå var over kan ha gjort det uakseptabelt å opprettholde et stort apparat i Brussel.⁶¹³ I slutten av mars sendte Finansdepartementet brev til UD om at alle ekstra stillinger i Brussel måtte tilbakekalles, alle kontorassistenter burde bli omplassert og at representasjonskontoen til ambassaden i Brussel skulle justeres til samme nivå som før forhandlingene – det ble fort stille etter stormen.⁶¹⁴

Sammendrag og Funn

Som vi har sett i dette kapitlet bar Norges forhandlinger preg av et forsøk på å forene de innenrikspolitiske kravene om særordninger på enkeltfelt med et forhandlingsopplegg som kunne få gjennomslag i Brussel. Europaekspertene forsøkte en slik kombinasjon ved å vektlegge de særordninger man trodde hadde størst appell innenriks – jordbruk og fiske – og ellers holde kravene til et minimum. Unntakskravene var dog mange, og for å bøte på dette ønsket Europaekspertene en lang oppklaringsfase, uten konkrete forhandlingstilsagn, og en utstrakt besøksvirksomhet til Norge – målet var å bygge forståelse for Norges unike geografiske, klimatiske og strukturelle tilstand.⁶¹⁵

Britenes forhandlinger tok brorparten av EEC sin tid frem til forhandlingsbruddet. En lang politisk prosess i forkant av søknaden; en forbeholden regjeringserklæring, som ikke gav eksplisitt uttrykk for at Norge ønsket å delta i det politiske samarbeidet; den knappe tiden

---

⁶¹¹ UD 44.36/6.84 B – Bind I – 1.mars 1963 – J.Nr. 006571 I – HKE/AS – Notat til Utenriksministeren. Personalsituasjonen i Brussel. Av Hans Engen.

⁶¹² UD 44.36/6.84 – Bind XXIII – 14. mars 1963, UD – J.Nr. 04809 II – HKE/AS – Notat. EEC. Forholdet Forhandlingsdelegasjon – Frihandelsutvalg. Til UD fra Hans Engen.

⁶¹³ Archer og Sogner 1998. *Norway, European integration and Atlantic Security*, s. 28; Heradstveit 1981. *Einar Gerhardsen*, s. 194-201.

⁶¹⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XXIII – 26.mars 1963, Oslo – J.Nr. 007988 II – Statsbudsjettet 1963. Kap. 101, Utenriksdepartementet. Kap. 111, Utenriksrepresentasjonen. Forhandlingene om Norges eventuelle tilslutning til Fellesmarkedet. Til UD fra Det Kongelige Finans- og Tolldepartement ved Andreas Cappelen. Hans Engen kjempet for øvrig langt inn i mai for å beholde stillinger ut i fra det hensynet til at Fellesskapet var en stor handelspartner om man ønsket medlemskap eller ikke. UD 44.36/6.84 B – Bind I – 29.mai 1963, Oslo – HKE/AS – Notat til Utenriksministeren. Besetningen i Brussel. Av Hans Engen.

⁶¹⁵ UD 44.36/6.84 – Bind XII – 2.mai 1962 – J.Nr. 06844 II – AL/AS – Notat til Statssekretær Engen. EEC. – Timeplan og forhandlingsopplegg. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – 14.juni 1962, Oslo – Det Kongelige Utenriksdepartement. Den Norske Regjeringens erklæring overfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap; UD 44.36/6.84 – Bind XII – 8.mai 1962, Oslo – J.nr. 7014 – Råtkast til Den Norske Regjeringens erklæring overfor Det Europeiske Økonomiske Fellesskap. (utarbeidet i UD).

Norge fikk med De seks i oppklaringsfasen; Norges taktikk om å ikke gi noen forhandlingstilsagn – totaliteten av dette gjorde at Fellesskapet opparbeidet en klar mistillit til Norges intensjoner med søknaden.⁶¹⁶ På den andre siden kan det ha vært litt av en rasjonalisering. Flere argumenterte for at Norge (og muligens Danmark) ikke burde bli fulle medlemmer med det første, både fordi et så stort Fellesskap kunne bli uhåndterlig og fordi de nordiske sosialdemokratiene var en ideologisk konkurrent for de konservative på kontinentet.⁶¹⁷ Det kan dog hevdes at Norges opptreden overfor Fellesskapet gjorde det lettere å hevde et slikt syn.

Disse umiskjennelige signalene fra De seks førte til en revurdering fra Norges side. En revurdering som ble avfødt hos Europaekspertene, men som snart også utenriksminister Lange og hele forhandlingsapparatet tok opp i seg. Europaekspertene hadde igjen fått ideen både fra De seks og britene: Fra De seks ble det anbefalt å gjøre det helt tydelig at Norge ønsket medlemskap og å delta i det politiske samarbeidet. Britene, som også hadde forhandlingsvansker, ønsket å ”work through the Community machinery”. Begge delene ble innarbeidet i flere notater fra Europaekspertene, og anbefalt overfor den politiske ledelsen.⁶¹⁸

Før revurderingen ble ordentlig implementert og utprøvd, brøt forhandlingene sammen. Forhandlingsdelegasjonen, og spesielt Hans Engen, ønsket å fortsette sitt arbeid. Utenriksministeren støttet i første omgang tanken om å beholde deler av forhandlingsapparatet. I løpet av kort tid gikk derimot Engen en skrittvis retrett: Fra et ønske

---

⁶¹⁶ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 13.oktober 1962, Stockholm. J.Nr. 14554/ II – Nr. 647 – Samtale med kabinettsekretær de Besche om forhandlingsutviklingen i Brussel. Til UD, fra Amb. Stockholm ved Arne Gunneng; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 12.oktober, 1962, København – J.Nr. 14546 II – Nr. 757 – Danmark og CEE. Rykter om assosieringsordning for Danmark og Norge. Til UD fra Amb. København ved Rolf Andersen; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 11.oktober 1962, Haag – J.Nr. 15358 II – Spørsmålet om en særstatus for Norge og Danmark i det europeiske samarbeid. Til UD fra amb. Haag ved Otto Kildal; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 11.oktober 1962, Paris – Nr. A 10029 – GBG – Fellesmarkedet og Norge. Til UD fra Ambassaden i Paris; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 10.oktober 1962, Genève - J.Nr 14429 II – EFTA. Integrasjonsproblemet. Det politiske samarbeid. Til UD fra Norges Faste Delegasjon ved S. Chr. Sommerfelt og Arild Holland; UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 30.august 1962, Oslo – Orig. I: 11.8/27 – J.nr. 22045/62 I; UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 27.september 1962, Oslo – AL/tf – J.Nr. 13646 II – Notat. EEC – Norske svar. Av UD 5. Handelspolitisk kontor ved Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – Bind XIII - 19.mai 1962, Oslo – BJS/es – J.Nr 09052 II – Notat. Det Nordiske Handelssjefsmøte i København 10. og 11. mai 1962. Av UD Handelspolitisk avdeling.

⁶¹⁷ UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 11.oktober 1962, Paris – Nr. A 10029 – GBG – Fellesmarkedet og Norge. Til UD fra Ambassaden i Paris.

⁶¹⁸ UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 12.desember 1962 – J.Nr. 17810 II – HKE/AS – Redegjørelse for situasjonen vedrørende forhandlinger med EEC; UD 44.36/6.84 – Bind XXI – 6.desember 1962 – AL/eb – Notat til statssekretæren. EEC. Arbeidsprogram framover. Av 5. Handelspolitisk kontor ved Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – Bind XX – 23.november 1962 – J.Nr. 16833 II – AL/eb – Notat. EEC. Vår forhandlings situasjon. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland; SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21.november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP); UD 44.36/6.84 – Bind XX – 14.november 1962, Oslo – J.Nr. 18603 II – AL/AS – Notat. EEC. – Besvarelse av spørreskjema. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – Bind XX – 14.november 1962, Oslo – J.Nr. 16403 II – EB – Notat. EEC. Norges forhandlinger. Ministermøtet 12. november 1962. 5. Handelspolitiske kontor ved Eivinn Berg.

om å opprettholde nesten hele apparatet til et lavmælt håp om å beholde en liten del. Den siste resten av forhandlingsmaskineriet ble revet bort etter Finansdepartementets avgjørelse i mars 1963.⁶¹⁹

Det er tydelig at de ytre *geopolitiske utfordringene* i økende grad formet Europaekspertenes vurderinger. Man gikk fra det forhandlingsopplegget som sikret et stortingsflertall, og som de visste trengte en lang modningsprosess hos De seks, til en omfattende revurdering, som følge av disse utfordringene. Mye kan sies å ha vært utenfor Europaekspertenes kontroll, britenes forhandlingsvansker og langdryge prosess var vanskelig å gjøre så mye med. Samtidig var Europaekspertene adaptive: Om revurderingen kom sent, så var skiftet gjort relativt raskt. På kort tid i løpet av november gikk hele Forhandlingsmaskineriet inn for denne nye planen, inkludert utenriksministeren.

Et interessant poeng er at hensynet til *Norges økonomiske moderniseringsprosess* kom til overflaten igjen med en gang forhandlingene brøt sammen.⁶²⁰ Det kan for det første bety at økonomi og handelspolitikk implisitt var tungtveiende hele tiden, men ikke ble trukket frem så mye underveis i prosessen fordi det ble ansett som selvsagt at dette var avgjørende for den norske søknaden. At forhandlingsopplegget støttet seg til mer politisk argumentasjon var jo i utgangspunktet gjort ut fra en taktisk vurdering.⁶²¹ For det andre ser vi at om Norge *ikke* søkte medlemskap var det vurdert som politisk farlig.⁶²² Det vil si at det å *aktivt* velge å stå på utsiden ville få politiske og sikkerhetspolitiske ringvirkninger i forholdet til NATO, Storbritannia og USA. Derimot var et forhandlingsbrudd som var utenfor Norges påvirkning ikke vurdert som politisk risikabelt med det første, fordi det *ikke* var et aktivt valg fra Norges side. Et slikt brudd hadde imidlertid umiddelbare handelspolitiske konsekvenser, som Europaekspertene var snare med å poengtere. Dette skillet mellom aktivt og passivt brudd er

---

⁶¹⁹ UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 15.januar 1963, Brussel – Fortrolig melding. Til Utenriksministeren fra statssekretæren; UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 18.januar 1963, UD – J.Nr. 01051 II – KV/AS – Notat. Forhandlingene om utvidelse av CEE. Situasjonen etter de Gaulles pressekonferanse 14. januar. Av Kjell Vibe; UD 44.36/6.84 N. – 9.februar 1962, Oslo – J.Nr. 17991 II – EB/tf – Referat fra Møte i Forhandlingsdelegasjonen 6.februar 1962. Av 5. Handelspolitiske Kontor ved Eivinn Berg; UD 44.36/6.84 B – Bind I – 1.mars 1963 – J.Nr. 006571 I – HKE/AS – Notat til Utenriksministeren. Personalsituasjonen i Brussel. Av Hans Engen; UD 44.36/6.84 – Bind XXIII – 14. mars 1963, UD – J.Nr. 04809 II – HKE/AS – Notat. EEC. Forholdet Forhandlingsdelegasjon – Frihandelsutvalg. Til UD fra Hans Engen; UD 44.36/6.84 – Bind XXIII – 26.mars 1963, Oslo – J.Nr. 007988 II – Statsbudsjettet 1963. Kap. 101, Utenriksdepartementet. Kap. 111, Utenriksrepresentasjonen. Forhandlingene om Norges eventuelle tilslutning til Fellesmarkedet. Til UD fra Det Kongelige Finans- og Tolldepartement ved Andreas Cappelen.

⁶²⁰ UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 18.januar 1963 – J.Nr. 00977 II – JH/TH – Notat. Sammenbruddet I forhandlingene med CEE. Av Handelspolitiske Avdeling ved Jahn Halvorsen; UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 18. januar 1963, UD – J.Nr. 00976 II – AL/sr – Notat. Markedssituasjonen. Av Arne Langeland; UD 44.36/6.84 – Bind XXII – 2. februar 1963, UD – J.Nr. 02552 II – AL/wbh - Utenriksministerens redegjørelse i Stortingets kontaktutvalg for markedsspørsmål 4. februar 1963. Av 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁶²¹ Kap. 8 ”Forberedelser og frustrasjon: juli 1961 – april 1962”

⁶²² Kap. 8 ”Forberedelser og frustrasjon: juli 1961 – april 1962”

med på å forklare vektleggingen av handelspolitikk i det ene øyeblikk og sikkerhetspolitikk og politisk orientering i det andre.

Europaekspertene sine vurderinger i forhold til den innenrikspolitiske situasjonen ble videreført fra tidligere, det var den samme vurderingen av at den *nasjonale identiteten* var sterk i forhold til jordbruket og fiskeriene, og at et offentlig dokument som regjeringserklæringen tydelig måtte vektlegge dette.⁶²³ Argumentasjonen som ble brukt i erklæringen bar preg av en appell til det emosjonelle når det gjaldt disse feltene. Også det nordiske aspektet ble vurdert slik, man refererte stadig til det sterke samholdet dem i mellom. Denne vektleggingen av den nordiske dimensjonen eskalerte på politisk plan, og som utenriksminister Langes utspill viste var det ikke *bare* på grunn av fellesskapsfølelsen, men også av forhandlingstaktiske grunner: Man visste at det nordiske samholdet betydde mye i opinionen, både av økonomiske grunner og ”mykere” grunner.⁶²⁴

Kapitlet har vist hvordan Europaekspertene var sentrale i alle deler av forhandlingsmaskineriet, særlig Arne Langeland og Jahn Halvorsen. Dette kan forklare hvordan revurderingen, som i stor grad ble utarbeidet av Langeland og en del sendemenn, kunne slå rot i maskineriet så effektivt. Maskineriets vektlegging av forhandlingstaktisk ensretting gjorde at deler som forhandlingssekretariatet, der UD og HD dominerte, fikk avgjørende myndighet til å strømlinjeforme opplegget. Vi har også sett hvordan revurderingen kan forstås ut i fra Europaekspertenes plassering mellom EEC og Norge og spesielle kunnskaper – som forhandlingsspesialister og sektorgeneralister – kan ha påvirket de til å tenke mer i retning av *integrative* forhandlinger, enn *distributive*.

Europaekspertenes gjennomslagskraft må vurderes som stor overfor sin egen utenriksminister og handelsminister, men liten overfor Fellesskapet. Utenriksminister Lange var helt inneforstått med revurderingen til Europaekspertene, og fulgte opp med utspill om Norges ønske om å delta i det politiske samarbeidet.⁶²⁵ Den første planen om en lang oppklaringsfase feilet. Revurderingen er det vanskelig å vite konsekvensene av, men både kretsen rundt de Gaulle, rundt Jean Monnet og rundt Adenauer var skeptiske til flere medlemmer og til en viss grad skeptiske til Norge som medlem.

---

⁶²³ Kap. 8 ”Forberedelser og frustrasjon: juli 1961 – april 1962”

⁶²⁴ UD 44.36/6.84 – Bind XVII - 30.august 1962, Oslo – Orig. I: 11.8/27 – J.Nr. 22045/62 I; UD 44.36/6.84 – Bind XVIII - 1.oktober 1962, Oslo – Referat fra Statsråd Gundersens samtale med M. Rey. Av UD 5. Handelspolitiske kontor ved Arne Langeland.

⁶²⁵ SA, UUKK - Referat: Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité, møte fredag den 21.november 1962, kl. 10, Halvard Lange (AP). Eriksen og Pharo poengterer at en slik revurdering falt lett for Utenriksministeren, han hadde dannet seg en lignende oppfatning gjennom sine samtaler med politikere i de seks hovedsteder. Eriksen og Pharo 1996. “The Common Market issue in Norway, 1961-1963”, s. 238.

DEL 5: KONKLUSJON

---

10) Europaekspertenes rolle

Oppgavens formål har vært å undersøke to hypoteser: I) Om Europaekspertenes posisjon i UD, spesielle kompetanse og kontaktflate og nøkkelrolle mellom Fellesskapet og Norge gjorde at de dannet en unik og egen forståelse av hva som var den beste Europapolitikken for Norge. II) Om Europaekspertene med den situasjonen som oppstod med den britiske søknaden, der kunnskapen og handlingsviljen blant beslutningstakerne var liten, den internasjonale situasjonen var uklar og tiden var knapp, fikk en unik mulighet til å utforme politikk gjennom utøvelse av administrativ makt. For å undersøke disse hypotesene ble flere nøkkelspørsmål stilt i innledningen, disse har blitt besvart gjennom de påfølgende kapitlene.

Hvor og hvem var Europaekspertene?

Europaekspertene ble definert som de embetsmenn innen Utenriktjenesten som befattet seg med Norges forhold til vesteuropeisk samarbeid generelt og Fellesmarkedet spesielt. Statistisk og biografisk materiale viste at i alt 33 stykker passet denne definisjonen. Det var dog en indre kjerne av 9 embetsmenn som var mest sentrale i perioden 1960–1963. Utvalget ble gjort ut i fra tre egendefinerte kriterier: strategisk plassering i hjemlig administrasjon og utenlandsk representasjon; hyppigheten av kommunikasjon, reiser og forhandlinger gjort i forbindelse med fellesmarkedssaken; og hvem av embetsmennene som til slutt ble en del av forhandlingsmaskineriet.

Europaekspertene ble videre definert som en kollektiv aktør fordi de tilhørte en institusjon med spesielle regler, normer og idealer. De ble også definert som en kollektiv aktør fordi de hadde et spesialfelt, norsk Europapolitikk, og var konsentrert om en spesifikk oppgave, Norges forhold til og forhandlinger med Fellesmarkedet. Statistisk analyse av biografisk materiale som fødested, alder og kjønn har vist at Europaekspertene var en relativt homogen gruppe. Analysen viste også at de hadde svært sammenfallende utdanning og karriereløp. Kombinasjonen av alle disse faktorer leder i denne oppgaven til en definisjon av Europaekspertene som et *policy network*, med den forutsetning at de jobbet mot et bestemt mål – altså hadde en preferanse.

Europaekspertenes arbeidsplass, utdanning og arbeidsoppgaver innen UD gjorde dem til spesialister i forhandlinger og utenriksøkonomiske spørsmål i Europa. De ble også definert som generalister: UD var det samordnende departementet i forhandlingene, og

Europaekspertenes ekspertise var utenriksøkonomi i sin helhet og ikke enkeltsektorer som fiskeri og landbruk. Oppgaven har vist at Europaekspertene i UD samarbeidet tett med HD og var svært autonome i forhold til resten av UD. Ansvarsområdet overlappet delvis med HD sitt, og båndene var tette med Handelsministeren, spesielt under Arne Skaug sin tid. I tillegg satt embetsmenn fra HD og UD ofte i de samme tverrdepartementale utvalgene og rådene. Departementene delte også ansvaret med forhandlingene, noe som ble tydeliggjort ved utformingen av forhandlingsmaskineriet.

Europaekspertenes rolle som embetsmenn i UD skapte muligheter og satte begrensninger for deres administrative maktpotensiale. Tre maktredskaper ble definert: Strategisk valg av hvem man involverer i beslutningsprosesser, strategisk kommunikasjon og agendasetting. Videre ble tre mekanismer for å kontrollere administrativ makt presentert: intern kontroll, demokratisk kontroll og effektiv kontroll.

Beskrivelsen av Europaekspertene som gruppe; analysen av UD som Europaekspertenes nære omgivelser; og definisjonen av Europaekspertenes muligheter og begrensninger har blitt benyttet som verktøy i analysen av hvordan Europaekspertene arbeidet med fellesmarkedssaken. I den historisk-empiriske delen ble definisjonene utprøvd og begrepene benyttet.

Hvordan arbeidet de med fellesmarkedssaken?

Oppgaven har i tre kapitler gjennomgått Europaekspertenes arbeid med fellesmarkedssaken mellom 1960–1963. Fra 1960 og frem til den britiske søknaden om medlemskapsforhandlinger, i juli 1961, gikk Europaekspertene fra å ha en vag forestilling om en eller annen økonomisk ordning mellom EFTA og EEC, via en forventning om at britene skulle søke medlemskap, til en klar forståelse av at dette medlemskapet gjaldt noe mer enn en økonomisk ordning og at Norges beste alternativ var å søke det samme.

Europaekspertene arbeidet ved å analysere hvilke interesser Norge hadde og ved å stadig justere planene for Norge i forhold til den internasjonale situasjonen, slik at flest mulig av disse interessene kunne opprettholdes. Da håpet om en økonomisk ordning mellom EFTA og EEC svant hen, jobbet Europaekspertene for at alle EFTA-landene kunne forhandle samtidig og velge tilknytningsform under marsjen. Da også dette alternativet falt bort var Europaekspertenes plan å følge britene så snart som mulig. I denne perioden var en viktig del av arbeidet knyttet til den administrative tilretteleggingen: Frihandelsforbundet ble knyttet opp til EEC-saken, ambassadør Jørgensen i Brussel ble akkreditert EEC, EURATOM og ECSC og Løchen-utvalget ble nedsatt.

Fra og med britenes søknad startet en intens hjemlig kamp frem til Stortinget vedtok at Norge skulle søke om medlemskap i april 1962. Europaekspertene jobbet i denne perioden både med stortingsmeldingene som dannet grunnlaget for debatten og med å utarbeide et forhandlingsopplegg som skulle følges når Norge hadde tatt avgjørelsen. Dette ble gjort gjennom samtaler med flere sentrale personer i Kommisjonen og i De seks' hovedsteder og ved et internt utredningsarbeid, både i 4. handelspolitiske kontor og i de tverrdepartementale utvalgene, Frihandelsutvalget og Løchen-utvalget. I forkant av den første stortingsmeldingen, oktober 1961, så Europaekspertene det som sin arbeidsoppgave å opplyse opinionen og Stortinget om fellesmarkedssaken, for å forberede dem på avgjørelsen som skulle tas. En annen arbeidsoppgave, som særlig sendemennene var involvert i, var å forsøke å forene den langdryge norske beslutningsprosessen med tidsplanen til EEC og Storbritannia. De utenrikske stasjoners arbeid var dog begrenset, fordi deres virksomhet kunne tolkes som om man hadde begynt en form for forhandlinger. Da stortingsdebatten nærmet seg fikk de derimot flere konkrete arbeidsoppgaver: De skulle invitere så mange som mulig av de sentrale politikere og embetsmenn i Fellesskapet til Norge, og å meddele norske synspunkter til De seks' hovedsteder etter instruks fra den hjemlige administrasjonen.

Etter at den norske medlemskapssøknaden ble innlevert i mai gikk Norge inn i oppklaringsfasen av forhandlingene. Europaekspertene arbeidet i løpet av mai/juni/juli med regjeringserklæringen som utenriksminister Lange presenterte i Brussel. Her var både sendemennene og Frihandelsutvalget involvert, i tillegg til de mest sentrale Europaekspertene i den hjemlige administrasjon. En annen hovedoppgave var å stable på beina et forhandlingsapparat. Flere Europaeksperter var sentrale i denne prosessen, spesielt Jahn Halvorsen og Arne Langeland. Planene om besøk til Norge ble gjennomført i denne perioden, med flere offisielle visitter. Forhandlingskontakten med EEC var derimot liten, derfor arrangerte Europaekspertene flere ekspertdrøftninger med Danmark, Nederland og Storbritannia.

De største oppgavene var å forberede de to ministermøtene Norge hadde med EEC og å besvare de to spørreskjemaene som Norge fikk overlevert av Kommisjonen. Her ble hele forhandlingsmaskineriet involvert, og som oppgaven har vist var Europaekspertene, med sine nøkkelposisjoner i forhandlingsapparatet, helt sentrale i dette arbeidet. Forhandlingsmaskineriet var bygget opp for å: ivareta fagdepartementenes og næringslivets interesser, involvere Stortinget i passelig grad, opprettholde tett nok kontakt med EEC og være strømlinjeformet i den forstand at alt gikk gjennom forhandlingsdelegasjonen og forhandlingssekretariatet for taktiske vurderinger. Rett før forhandlingsbruddet begynte

Europaekspertene så smått å forberede stortingsproposisjonen som skulle godkjennes for at Norge skulle kunne inntre i Fellesskapet, men dette arbeidet ble aldri fullført.

Hvilke preferanser hadde de, og hvordan utøvet de makt?

Europaekspertenes arbeid har blitt analysert ut i fra historiografiske perspektiver, gjennom statsvitenskapelige og sosiologiske teorier om nettverk, kommunikasjon og administrativ makt og opp mot UD som institusjon. Det er vanskelig å si hvilke preferanser Europaekspertenes hadde, siden de var forhandlingsspesialister: De kommuniserte forskjellig alt ettersom hvem de kommuniserte med. Overfor opinionen og Stortinget valgte de en retorikk som spilte ned de overnasjonale elementene og vektla både den politiske og økonomiske nødvendigheten av medlemskap. Jordbrukets og fiskerienes sentrale rolle i forhandlingsopplegget var også delvis et resultat av tilrettelegging for opinionen og Stortinget – det var viktig på grunn av den nasjonalideologiske verdien like mye som det var viktig ut i fra økonomiske og sosialpolitiske hensyn.

Overfor Arbeiderpartiet benyttet Europaekspertene seg av sosialdemokratisk retorikk, der borgerlige og privatkapitalistiske sider ved Fellesskapet ble tilbakevist, og arbeiderbevegelsens søken etter solidaritet og samarbeid over landegrensene ble fremhevet. I møtet med EEC ble andre argumenter benyttet: Her var Norges medlemskap nødvendig av geopolitiske grunner og fordi det var en naturlig videreføring av den utenrikspolitiske linjen Norge hadde fulgt siden krigen. Og Norges særlige problemer ble fremstilt som et resultat av strukturelle, geografiske og klimatiske forhold.

I tillegg har oppgaven vist at Europaekspertenes argumentasjon forandret seg ettersom utfordringene kom fra EEC eller innenriks: Eksempelvis brukte de mye energi på å dementere påstanden fra skeptikerne på Stortinget om at assosiasjonsalternativet var dårlig utredet i den første stortingsmeldingen, ved å utarbeide et større dokument som bekreftet den argumentasjon som var benyttet tidligere. Likeledes revurderte Europaekspertene hele sin forhandlingstaktikk om en lang opplæringsfase uten konkrete løsninger i løpet av senhøsten 1962, da de fikk signaler fra Fellesskapet om at Norge ble ansett som passivt og uten politisk vilje til medlemskap. Europaekspertene skiftet da snarlig over til en ny taktikk om å jenke på kravene om særordninger, jobbe på innsiden av Fellesskapet og å bekrefte sin vilje til politisk samarbeid.

Tross denne retoriske tøyeligheten, peker alle disse argumentene i samme retning: Etter at Norges to opprinnelige planer om en fellesskapelig EFTA-løsning falt bort; etter at assosiasjonsalternativet falt bort som en god løsning, fordi verken De seks eller USA ønsket

det, så vurderte Europaekspertene medlemskap som den beste, og muligens eneste, løsningen for Norge – preferansen var medlemskap. Europaekspertene forsøkte å beholde en balanse mellom de krav og særordninger Norge stilte og forventningene Fellesskapet hadde, med sikte på å oppnå medlemskap. Denne balansen ble forsøkt beholdt både i møte med *geopolitiske utfordringer* og *innenrikspolitiske restriksjoner*. Dette valget må sies å være noe mer enn forhandlingstaktisk: Erfaringene fra FTA-forhandlingene og kontakten med EEC-landene og USA viste at en assosiasjonsforhandling risikerte å gi dårligere resultat enn et medlemskap. Kontakten med EEC og USA hadde også vist at de ikke var interessert i en norsk assosiasjonssøknad. Da Europaekspertenes taktikk om en lang oppklaringsfase førte til at fellesmarkedslandene begynte å vurdere andre løsninger for Norge, for eksempel assosiasjon, la Europaekspertene om hele taktikken, med utenriksministeren og handelsministeren sitt samtykke.

Europaekspertene var generalister (altså ikke sektorspesialister) og forhandlings-spesialister. Flere steder i oppgaven har vi sett eksempler på Europaekspertenes ønske om å se forhandlingene under ett, og vurdere det totale forhandlingsresultatet, fremfor gevinster innen enkelt sektorer. Den taktiske revurderingen i november 1962 er også et tydelig eksempel på et skifte til *integrative* forhandlinger, med sikte på, og tiltro til å finne en felles løsning med EEC. Til forskjell fra den *distributive* forhandlingstaktikk som skeptikerne på Stortinget, i opinionen og i de mest utsatte næringene ønsket, som tok sikte på *hardcore* krav innen enkeltfelter av forhandlingen.

De økonomiske argumentene for medlemskap, og de økonomiske problemområdene for Norge i tilfelle medlemskap, var tidlig fremme hos Europaekspertene. Denne rent økonomiske argumentasjonen fikk verken gjennomslagskraft hos De seks eller innenrikspolitisk. Derfor forsvant en del av den økonomiske argumentasjonen fra Europaekspertenes retorikk, med mindre det gjaldt forhandlingstekniske problemer, eller jordbruk og fiske. De rent økonomiske hensynene kom derimot til overflaten igjen med en gang forhandlingene brøt sammen i januar 1963. Oppgaven konkluderer med at Europaekspertene *kan* ha vektlagt de økonomiske sidene mer enn de politiske, men benyttet politisk argumentasjon ut i fra en taktisk vurdering. For det andre har oppgaven vist at Europaekspertene vurderte en *aktivt* valg om å ikke søke medlemskap som politisk farlig. Et *passivt*, det vil si ikke valgt, forhandlingsbrudd var derimot ikke det. Det hadde derimot umiddelbare handelspolitiske konsekvenser. Skillet mellom *aktivt* og *passivt* brudd er med på å forklare vektleggingen av handelspolitikk i det ene øyeblikket, og sikkerhetspolitikk og andre politiske hensyn i det andre.

Gjennom oppgaven har vi sett flere eksempler på administrativ innflytelse fra Europaekspertene. Et tydelig eksempel på strategisk valg av involverte parter ser vi da Europaekspertene høsten 1961 arbeidet med stortingsmeldingen. Europaekspertene var sentrale i alle faser av utarbeidingen av stortingsmeldingen: Løchen-utvalgets innstilling, Frihandelsutvalgets innstilling, sonderingene i Fellesskapet og det interne arbeidet i UD. Stortingsmeldingen ble da også klart medlemskapspositiv, selv uten konklusjon fra Regjeringens side.

Bruken av strategisk kommunikasjon kan klarest illustreres med sendemennenes mange rapporter senhøsten 1961. Det var en strategisk informasjonsstrøm om at Norge måtte komme med i forhandlingene snarest, som, i kombinasjon med flere notater om hvor lite gunstig de andre alternativene var, *kan* ha bidratt til å påvirke Skaug og Lange sitt ønske om å samle Arbeiderpartiet om en medlemskapslinje.

En Europaekspert som må sies å ha vært en mester i agendasetting er Arne Langeland. For å sette agendaen gjelder det å være først ute med forslag til opptreden, og sørge for at det får gjennomslag. Langeland satte agendaen i mange tilfeller: Forhandlingstaktikken om å vektlegge politisk argumentasjon stammet fra ham. Det var et problem å forene hensynet til Brussel og den hjemlige opinionen samtidig, og Langeland var raskest ute med et helhetlig dokument som forsøkte å løse dette problemet. Han satte dermed agendaen, og senere arbeid og vurderinger bygget på Langelands dokument. Likeledes var han først ute med et helhetlig dokument om den taktiske revurderingen i november 1962, etter ryktene om Norges manglende politiske vilje.

Hypotesene

Den første hypotesen har i denne oppgaven blitt bekreftet. Europaekspertene dannet seg en egen og unik forståelse av hva som var den beste Europapolitikken for Norge. Posisjonen i UD gjorde at deres forståelse ble en sentral del av Regjeringens Europapolitikk mellom 1960–1963. Deres spesielle kompetanse, som generalister, forhandlingsspesialister og spesialister i handelspolitikk i Europa, farget deres valg av et helhetlig forhandlingssyn og ønsket om integrative forhandlinger. Det farget også deres valg av argumentasjon overfor EEC og innenriks. Europaekspertenes kontaktflate påvirket deres vurderinger hele veien: Det var kontakten med EEC-landene og USA som gjorde at de ikke anså assosiasjon som et godt alternativ i løpet av 1961. Den samme kontakten påvirket konklusjonen om å benytte seg av politiske argumenter overfor Fellesskapet rundt årsskiftet 1962. Og det var britenes revurdering og ryktene om mistillit fra De seks som førte til den taktiske revurderingen mot

slutten av 1962. Nøkkelrollen mellom Fellesskapet og Norge førte også til en unik forståelse av hva som var den beste Europapolitikken: Den spesielle argumentasjonen som forsøkte å forene hensynet til begge, i stortingsmeldinger, i regjeringserklæringen og i besvarelsen av spørreskjemaene, viser dette. Europaekspertene jobbet mot et bestemt mål og hadde en klar preferanse om medlemskap. Dette gjør at begrepet *policy network* beskriver Europaekspertene som gruppe på en svært utfyllende måte.

Hypotesen om at Europaekspertene fikk en unik mulighet til å utforme politikk gjennom utøvelse av administrativ makt har bare delvis blitt bekreftet. Oppgaven har vist mange eksempler på administrativ makt, og har drøftet gjennomslagskraften til Europaekspertene. Overfor utenriksminister Lange og handelsminister Skaug og senere Gundersen var gjennomslagskraften stor: Mellom 1960 og juli 1961 fikk Europaekspertene gjennomslag for at britenes tilnærming overfor De seks nødvendiggjorde et norsk standpunkt snarest mulig; at assosiasjon var et dårlig alternativ; og at en norsk medlemskapssøknad var en politisk nødvendighet. Fra juli 1961 til april 1962 samlet til slutt næringslivet, Arbeiderpartiet og store deler av Stortinget seg om en medlemskapssøknad som i stor grad var tuftet på Europaekspertenes argumentasjon. Frem til forhandlingsbruddet i januar 1963 ble først Europaekspertenes forhandlingsopplegg om en lang oppklaringsfase fulgt, deretter deres revurdering om å ”work through the Community machinery”.

Samtidig var det mange forslag og vurderinger fra Europaekspertene som ikke slo igjennom: Begge planene om en samlet EFTA-løsning falt tidlig bort i løpet av 1960/1961, som følge av britenes søknad og EECs politiske intensjoner. Planen om en lang oppklaringsfase fra sommeren 1962 feilet delvis på grunn av den knappe tiden man fikk med EEC-landene, delvis på grunn av de mange særordningene som måtte være med i forhandlingsopplegget på grunn av krav fra Stortinget. De Gaulles forhandlingsbrudd var også helt utenfor deres kontroll. Innenriks skapte kunnskapsmangelen og handlingsvegringen blant beslutningstakerne i Regjeringen og på Stortinget en mulighet for å komme med ekspertise. Det førte derimot også til en lang beslutningsprosess, som verken Europaekspertene, Lange eller Skaug greide å korte ned. I tillegg har oppgaven vist flere eksempler på effektiv og demokratisk kontroll, gjennom mediene, opinionen og Stortinget. Dette var hensyn som Europaekspertene måtte innarbeide i stortingsmeldingene for å vinne et flertall på Stortinget, som ble en del av regjeringserklæringen i Brussel og forhandlingsopplegget, og som derfor satte klare begrensninger for hva Europaekspertene kunne foreta seg. Det var muligens denne kombinasjonen av *innenrikspolitiske restriksjoner* og *geopolitiske utfordringer*, og

Europaekspertenes forsøk på å forene de, som var den største hindringen for utøvelse av administrativ makt.

Sluttbemerkninger

Det har vært viktig å fortelle Europaekspertenes historie, ut ifra deres handlingsrom, for å forstå deres valg. Administrativ makt, om enn vanskelig å spore, er avgjørende for å forstå politiske beslutningsprosesser. Denne oppgaven er kun *et* bidrag i debatten, men håpet er at metoden kan benyttes både til forskning på senere og tidligere tidsperioder – særlig innen norsk Europapolitikk – og på andre departementer eller administrative grupper, for eksempel Europaekspertene i HD. Videre har dette vært en studie av et administrativt nettverk som et tiår senere var selve symbolet på *eliten*, i kontrast til *grasroten*, og som ble utsatt for massiv kritikk for sin EF-positive holdning og sin bruk av administrativ makt. Det følte naturlig å begynne med Europaekspertenes bidrag i den første, og noe mindre polemiske, striden om norsk medlemskap, som en begynnelse på forståelsen av deres rolle ti år senere.

LITTERATUR

- Allen, Hilary 1979. *Norway and Europe in the 1970s*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Allers, Robin M. 2009. *Besondere Beziehungen- Deutschland, Norwegen und Europa in der Ära Brandt (1966-1974)*. Bonn: Dietz Verlag.
- Archer, Clive og Ingrid Sogner 1998. *Norway, European integration and Atlantic Security*. Oslo: PRIO.
- Arntzen, Jon Gunnar (red.) 1994. *Hvem er Hvem?*, Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Barth Eide, Espen, Dag Harald Claes, Hanne Ulrichsen og Asle Toje 2003. *Norge og EU: Medlemskap, EØS eller "sveitsisk løsning"*. Oslo: NUPI.
- Berntsen, Harald 2007. *Staurberaren – Per Borten*. Oslo: Aschehoug.
- Bjørklund, Tor 1982. *Mot strømmen. Kampen mot EF 1961-1972*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Bossuat Gérard. "The Choice of "La Petite Europe" by France, 1957-63: An Ambition for France and for Europe" i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press.
- Bourdieu, Pierre 1977. *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge.
- Brandt, Willy 1977. *Møter og meninger*. Oslo.
- Christensen, Tom 1996. "Adapting to Processes of Europeanisation – A Study of the Norwegian Ministry of Foreign Affairs", *ARENA Report No.2/96*, Oslo.
- Cini, Michelle og Angela K. Bourne (red.) 2006. *Palgrave advances in european union studies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Claes, Dag Harald og Bent Sofus Tranøy (red.) 1999. *Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Clemens, Gabriele 2010. "Recent trends in Research on European Integration History", i *Fortid*, nr.2/2010, Oslo: UiO.
- Dahl Jacobsen, Knut 1960. "Lojalitet, nøytralitet og faglig uavhengighet i sentraladministrasjoner" i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1.årgang 1960, Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, Svein. "Germany and the EEC - a choice between Britain and France" pp. 27-38, i Dahl, Svein (red.) 1999. *National interest and the EEC/EC/EU*, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 1:1999, Trondheim: Tapir Forlag.

- Dalen, Monica 2008. *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Deighton, Anne 1995. *Building postwar Europe : national decision-makers and European institutions, 1948-63*, Oxford/Basingstoke: St. Martin Press/St. Anthony's College.
- Deighton, Anne & Alan S. Milward (red.) 1999. *Widening, deepening, acceleration: The European Economic Community 1957-1963*, Baden Baden: Nomos Verlag.
- Dinan, Desmond 2004. *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dinan, Desmond (red.) 2006. *Origins and Evolution of the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Eriksen, Knut Einar og Helge Ø. Pharo. "The Common Market issue in Norway, 1961-1963" i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press.
- Eriksen, Knut Einar og Helge Øystein Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering*, bd.5 i *utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Fevang, Guttorm 1995. "Norge - nissen på lasset. En studie av beslutningsprosessen som fant sted forut for Norges første søknad om medlemskap i EEC", *Hovedoppgave*, Trondheim.
- Frydenlund, Knut 1966. *Norsk utenrikspolitikk i etterkrigstidens internasjonale samarbeid*, Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Frydenlund, Knut 1982. *Lille land – Hva nå?*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Frøland, Hans Otto 1997. "Det Norske Arbeiderparti & Vest-Europa 1945-1995: Om effekten av internasjonalt samarbeid på utsyn.", *Working Paper ARENA No.4 Feb 1997*, Oslo.
- Frøland, Hans Otto 1998. "Ambiguous Interests – Norway and the West-European Market Formations 1959-1962.", *Working Paper ARENA No.25 Des 1998*, Oslo.
- Frøland, Hans Otto "Advancing Ambiguity: On Norway's application for EEC-membership in 1962" i Dahl, Svein (red.) 1999. *National interest and the EEC/EC/EU*, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 1:1999, Trondheim: Tapir Forlag.
- Frøland, Hans Otto 2001 "The Political Economy of Norway's Policy towards European Integration, 1948-73" fra <http://www.arena.uio.no/events/papers/norway48-73.pdf> (hentet 16.09.08 – kl.12:40)
- Frøland, Hans Otto 2001. "Choosing the Periphery - The Political Economy of Norway's Integration Policy, 1948-72", i *Journal of European Integration History*, vol.7, nr.1.

- Frøland, Hans Otto. "The Second Norwegian EEC-application, 1967: Was there a policy at all?" i Loth, Wilfried (red.) 2001. *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*, Baden Baden: Nomos Verlag.
- Gleditsch, Nils Petter og Ottar Hellevik 1977. *Kampen om EF*, Oslo: PAX forlag.
- Gleditsch, Nils Petter, Øyvind Østerud, Jon Elster (red.) 1974. *De Utro Tjenere – Embetsverket i EF-kampen*, Oslo: PAX forlag.
- Gram, Harald og Bjørn Steenstrup (red.) 1959. *Hvem er Hvem?*, Oslo: Aschehoug.
- Griffiths, Richard T. og Ward S. "The end of a Thousand Years of History: The Origins of Britain's decision to Join The European Community: 1955-1961." i Richard T. Griffiths og Stuart Ward (red.) 1996. *Courting the Common Market: The First Attempt to Enlarge the European Community 1961-1963*. London: Lothian Foundation Press.
- Gstöhl, Sieglinde 2002. *Reluctant Europeans – Norway, Sweden and Switzerland in the process of integration*, London: Boulder.
- Haas, Ernst B. 1958. *The Uniting of Europe. Political, Social, and Economic Forces 1950 1957*, Stanford: Stanford University Press.
- Hallenstvedt, Abraham 1968. *Utenriksdepartementets handelspolitiske avdeling – En analyse av et beslutningssystem*, Oslo: Institutt for Statsvitenskap.
- Holst-Jæger, Eirik 1997. "Venstre 1963-72 – Splittelse og EF-strid", *Hovedoppgave i Historie*, Oslo.
- Holtmark, Sven G., Helge Ø. Pharo & Rolf Tamnes (red.) 2003. *Motstrøms – Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*, Oslo: Cappelen.
- Idås, Bård, Hans Jørgen B. Wiborg, Knut Amund Surlien, Ola Storberg 1999. *USA & Vest europa 1945-1965*, Det sikkerhetspolitiske bibliotek nr.5- 1999, Den norske atlantehavskomiteé.
- Ikonomou, Haakon 2010. "Bortens Balansegang", i *Fortid*, nr.2/2010, Oslo: UiO.
- Ingebritsen, Christine 1998. *The Nordic States and European Unity*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Ingebritsen, Christine 2003. "New Perspectives on European Integration" i *Cooperation and Conflict*, vol. 38 (2), s. 159-161, Oslo: Sage Publications.
- Jacobsen, Dag Ingvar 1997. *Administrasjonens makt – om forholdet mellom politikk og administrasjon*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Jenssen, Anders Todal og Henry Valen 1995. *Brussel midt imot: Folkeavstemningen om EU*. Oslo: Gyldendal.

- Johansen, Erik Riis 2003. *EFTA- brobygging eller et mål i seg selv? En drøfting av norske politikeres syn på EFTA i perioden 1960-72*, Trondheim: NTNU.
- Kaiser, Wolfram 1998. "A better Europe? EFTA, the EFTA secretariat, and the European Identities of the "outer Seven", 1958-72" i Bitsch, Marie-Thérèse, Wilfried Loth og Raymond Poidevin (eds.), *Institutions Europeenes et Identites Eurpeenes*, Brussels: Bruylant.
- Kaiser, Wolfram 2001. "Culturally Embedded and Path-Dependent: Peripheral Alternatives to ECSC/EEC 'core Europe' since 1945" i *Journal of European Integration History*, Vol. 7., No. 2., s. 11-36, Baden Baden: Nomos Verlag.
- Kaiser, Wolfram, Peter Starie (red.) 2005. *Transnational European Union. Towards a common political space*, New York: Routledge.
- Kaiser, Wolfram & Peter Starie 2005. "The European Union as a transnational political space: Introduction", i Kaiser, Wolfram, Peter Starie (red.) 2005. *Transnational European Union. Towards a common political space*, New York: Routledge.
- Kaiser, Wolfram, Birgitte Leucht og Morten Rasmussen (red.) 2009. *The History of the European Union – Origins of a trans- and supranational polity 1950-1972*. Oxon: Routledge.
- Knudsen, Olav Fagelund 1997. "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk" i *Norges Utenrikspolitikk – 2.utgave*, Knudsen, Torbjørn L., Gunnar Sørbø, Svein Gjerdåker (red.), Bergen: Cappelen Akademisk Forlag.
- Koritzinsky, Theo 1970. *Analyse av norske holdninger 1945-70 – velgere, partier og utenrikspolitikk*, Oslo: PAX forlag.
- Kristoffersen, Dag Axel 2006. "Norway's Policy towards the EEC – The European Dilemma of the Centre Right Coalition (1965-1971)" i *Which Europe(s)? New Approaches in European Integration History*. Rücker, Katrin and Warlouzet, Laurent (red.) Brussel: Euroclio no 36/ P.I.E.
- Langeland, Arne 1960. "De Seks og De Sju" i *Tidens Ekko* nr.7 1960, Oslo: Universitetsforlaget.
- Laursen, Johnny N. og Thorsten B. Olesen 2000. "A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark's Nordic and European Policies", i *Denmark's Policy towards Europe after 1945: History, Theory and Options*. Branner, Hans og Morten Kelstrup (red.), Odense: Odense University Press.
- Lee, Sabine 1996. *An Uneasy Partnership: Anglo-German Relations between 1955 and 1961*, Bochum: Brockmeyer Univärsitetsverlag.
- Lie, Bjarne 1995. "A Gulliver Among Lilliputians – A History of the European Free Trade Association 1960-1972." *Hovedoppgave*, Oslo: UiO.

- Lindberg, Leon N. 1963. *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford: Stanford University Press.
- Ludlow, Piers N. 1997. *Dealing with Britain: the six and the first UK application to the EEC*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kjeldstadli, Knut 1991. "Struktur, norm og interesse – om historikerens behov for handlingsteori", i *Historisk Tidsskrift*, Nr.1/1991, Trondheim: Universitetsforlaget.
- Kortner, Olaf, Preben Munthe og Egil Tveterås (red.) 1989. *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*, bd.14, Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Loth, Wilfried (red.) 2001. *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*, Baden Baden: Nomos Verlag.
- Kaiser, Wolfram 2001. "The successes and limits of Industrial Market integration: The European Free Trade Association 1963-1969", i Loth, Wilfried (red.). *Crises and Compromises: The European project 1963-1969*, Baden Baden: Nomos Verlag.
- Lundestad, Geir 1997. *"Empire" by integration: The United States and European Integration, 1945-1997*. New York: Oxford University Press.
- Lyng, John 1973. *Vaktskifte – Erindringer 1953-1965*, Oslo: Cappelen.
- Lyng, John 1978. *Fra Borgerfred til politisk Blåmandag – Erindringer 1968-1971*, Oslo: Cappelen.
- Løchen, Einar 1964. *Norway in European and Atlantic Cooperation*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Madsen, Roar 2001. *Motstraums – Senterpartiets historie 1959-2000*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Meeng, Judith C. 1989. *Norway and the EEC referendum of 1972. A discussion of Norway's history, the political developments between 1960-1972, and the press coverage of the referendum*, Amsterdam: Vakgroep Europese Studies Universiteit van Amsterdam.
- Milward, Alan S. 1984. *The Reconstruction of Western Europe 1945-51*, Berkeley.
- Milward, Alan S. 1999. *The European Rescue of the Nation-State*, London: Routledge.
- Milward, Alan S. 2002. *The Rise and Fall of National Strategy 1945-1963: the UK and the European Community Volume One*. London: Frank Cass.
- Mjeldheim, Leiv 2002. *Det politiske systemet – samfunnskunnskap. 3SK-A*, Oslo: Aschehoug.
- Moravcsik, Andrew 2000. "De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958–1970 (Part 2)" I *Journal of Cold War Studies*, vol. 2, No. 3, s. 4-68, 2000, Harvard: MIT Press.

- Moravcsik, Andrew 1998. *The Choice for Europe – Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, New York: Cornell University Press.
- Neumann, Iver B. 1992. ”Tre innfallsvinkler til Norden: Kulturfellesskap, oppdemning for stormaktspolitikk, regionsbygging.” i Neumann, Iver B. (red.) 1992. *Hva skjedde med Norden? Fra selvbevissthet til rådvillhet*, Oslo: Cappelen/Europaprogrammet.
- Neumann, Iver B. 1999. ”Norway. The Foreign Ministry: Bracketing Interdependence.” i Brian Hocking (red.) 1999. *Foreign Ministries – Change and Adaptation*, Basingstoke.
- Neumann, Iver B. 2001. ”The Nordic States and European Unity”, i *Cooperation and Conflict*, vol. 36 (1), s. 87-94, Oslo: Sage Publications.
- Neumann, Iver B. og Halvard Leira 2005. *Aktiv og avventende – Utenriktjenestens liv 1905 2005*. Oslo: Pax Forlag.
- Olesen, Thorsten B. 2000. ”Choosing or Refuting Europe? The Nordic Countries and European Integration, 1945-2000” i *Scandinavian Journal of History*, vol.25, nr.1 (s.147-168).
- Pharo, Helge Øystein 1993. ”The Norwegian Labour Party” i Griffiths, Richard T. (red.) 1993. *Socialist Parties and the question of Europe in the 1950's*, Leiden: E.J. Brill.
- Rasch, Bjørn Erik 1999. *Demokrati – Ideer og organisering*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Rhodes, Rod 1997. *Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Buckingham; Philadelphia: Open University Press.
- Rokkan, Stein 1967. ”Geography, Religion and Social Class: Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics” i Lipset, Seymour M. og Stein Rokkan (red.) 1967. *Party Systems and voter alignments*, New York: The Free Press.
- Rosamond, Ben 2000. *Theories of European Integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Røhne, Nils A. 1989. *De første skritt inn i Europa- Norsk Europa-politikk fra 1950*, Forsvarstudier 5 – Oslo: Institutt for Forsvarsstudier.
- Seidel, Katja 2009. ”Making Europe through the CAP: DG VI and its high officials”, i Patel, Kiran Klaus (red.) 2009. *Fertile Ground for Europe? The History of European Integration and the Common Agricultural Policy since 1945*, Baden-Baden, s. 161 179.
- Sejersted, Francis 1984. *Opposisjon og posisjon, 1945-1981*, bd.3 i *Høyres Historie*, Oslo: Cappelen.
- Sommerfelt, Søren Christian 1997. *Sendemann: Utenrikspolitisk seilas- minner og betraktninger*, Oslo: Schibsted.
- Steenstrup, Bjørn 1964. *Hvem er Hvem?*, Oslo: Aschehoug.

- Sverdrup, Jakob 1996. *Inn i storpolitikken 1940-49*, bd.4 i *Norsk utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Tamnes, Rolf 1986. "Ettpartistat, småstat og særinteresser – Tre skoler i norsk sikkerhetspolitikk", i *Nytt Norsk Tidsskrift* nr.3, Oslo: Universitetsforlaget.
- Tamnes, Rolf 1997. *Oljealder*, bd.6 i *Norsk utenrikspolitisk historie*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Trondal, Jarle 1999. "Multiple Institutional Embeddedness in Europe- The case of Danish, Norwegian and Swedish Government Officials.", *Working Paper ARENA No.32 Okt 1999*, Oslo.
- Trondal, Jarle 2004. "Political Dynamics of the Parallel Administration of the European Commission", i Andy Smith (red.) 2004. *Politics and the European Commission: Actors, Interdependence, Legitimacy*, London: Routledge.
- Trøite, Jostein og Jan Erik Vold 1977. *Bønder i EF-strid – Senterpartiet og bondeorganisasjonane 1961-72*, Oslo: Det Norske Samlaget.
- Underdal, Arild 1972. "Forhandlingene om Norsk medlemskap – en studie av rammebetingelser", *Hovedoppgave i Statsvitenskap*, Oslo.
- Vassbotn, Per 1986. *Da Borten falt – gjensyn med regjeringens lekkasje og forlis 1971*, Oslo: Cappelen.
- Veggeland, Frode 1999. "Delegering, læring & politisk kontroll i EØS-samarbeidet: Norges deltakelse i Eu-komiteer på veteraninær- og næringmiddelområdet.", *Working Paper ARENA No.28 Okt 1999*, Oslo.
- Wallace, Helen 1999. "Piecing the Integration Jigsaw together", i *Journal of European Public Policy*, vol. 6:1, March 1999.
- Örvik, Nils (red) 1972. *Fears and Expectations. Norwegian attitudes toward European Integration*, Oslo: Universitetsforlaget.

KILDER

Rapporter, lover og kalendere:

- Det Kgl. Utenriksdepartement 1962. "Lov om utenriksstjenesten av 18. Juli 1958 med motiver. Instruks for utenriksstjenesten – Fastsatt ved Kgl. Resolusjon av 11. Mars 1960 Med kommentarer, vedlegg og formularer.", Oslo.
- Modalsli-rapporten 1970. "Innstilling om Den sentrale forvaltnings organisasjon Fra et utvalg oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon 22. september 1967. Innstilling avgitt 15. mai 1970.", Otta: Engers Boktrykkeri.

Erik-Wilhelm Norman. "Utenriksdepartementets organisasjon 1939-1964", 94/00029, rq 354.1(481), NOR ex 2, Oslo: Utenriksdepartementets Bibliotek.

Dons-rapporten (UD) 1970. "Innstilling fra Uvalget til gjennomgåelse av Utenrikstjenesten – Hovedoppgaver og organisasjon.", Oslo: Utenriksdepartementets Bibliotek.

Gram, Harald (red.) 1958-1960/Knut J. Hougen (red) 1961-1965. *Norges Statskalender* (for årene 1958-1965), Oslo: Aschehoug.

Utenriksdepartementets Arkiv:

UD 44.36/6.84 – Norge. Forholdet til CEE. Bind I-XXIII (bind V mangler)

UD 44.36/6.84 B – Bind I

UD 44.36/6.84 C – Norge – CEE. Institusjonelle spørsmål. Bind I

UD 44.36/6.84 D – CEE. Oppnevnelser av norske delegerte. Bind I

UD 44.36/6.84 M – CEE – Norge. Forhandlingsdelegasjonen. Møteinnkalling. Bind I

UD 44.36/6.84 N – CEE – Norge. Forhandlingsdelegasjonen. Møtereferat. Bind I

UD 44.5/85 – Bind VI-XVI

UD 44.36/8 – CEE. Besøk. Gjensidighet. Bind I

Stortingsarkivet:

Møtereferater fra Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité.

04.02.60, 17.09.60, 09.06.61, 27.04.61, 31.07.61, 28.10.61, 07.11.61, 16.11.61, 21.11.61, 21.11.61-II, 22.11.61, 25.11.61, 01.12.61, 21.02.62, 01.03.62, 26.03.62, 29.03.62, 30.03.62, 30.03.62-II, 03.04.62, 04.04.62, 09.04.62, 11.04.62, 12.04.62, 28.04.62, 13.06.62, 21.11.62

Intervju:

Intervju med Arne Langeland, 22.01.10

Nettsteder:

Dæhlen, Kåre. "Eivinn Berg – utdypning". *Store norske leksikon*,

http://www.snl.no/nbl_biografi/Eivinn_Berg/utdypning (hentet 5.11.2009)

Nordby, Reginald. "Søren Christian Sommerfelt – utdypning II". *Store norske leksikon*,

http://www.snl.no/nbl_biografi/S%C3%B8ren_Christian_Sommerfelt/utdypning_%E2%80%93_2 (hentet 5.11.2009).

Greve, Tim. "Asbjørn Skarstein". *Store norske leksikon*,

http://www.snl.no/Asbj%C3%B8rn_Skarstein (hentet 5.11.2009).

Greve, Tim. "Jahn Brochmann Halvorsen". *Store norske leksikon*,

http://snl.no/Jahn_Brochmann_Halvorsen (hentet 5.11.2009).

Dæhlen, Kåre. "Hans Engen – utdypning". *Store norske leksikon*,
http://www.snl.no/nbl_biografi/Hans_Engen/utdypning (hentet 5.11.2009).

Redaksjonen. "Arne Langeland". *Store norske leksikon*,
http://www.snl.no/Arne_Langeland (hentet 5.11.2009).

Stoltenberg, Thorvald. "Knut Frydenlund – utdypning". *Store norske leksikon*,
http://www.snl.no/nbl_biografi/Knut_Frydenlund/utdypning (hentet 8.11.2009).

Bjerkholt, Olav. "Arne Skaug – utdypning". *Store norske leksikon*,
http://www.snl.no/nbl_biografi/Arne_Skaug/utdypning (hentet 9.11.2009).

Redaksjonen. "Skaug, Arne – Biografi". *Stortinget.no*
<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=ARSU> (hentet 15.4.2010).

Presse og Foredrag:

Aftenposten: 11.10.61, 25.01.62, 28.01.63, 12.02.63

Arbeiderbladet: 01.12.61, 12.12.61, 07.12.62, 05.09.63

Dagbladet: 01.08.61, 12.08.61, 04.04.62, 21.03.63

Morgenposten: 02.05.61, 19.05.61, 14.08.61, 19.12.61, 18.07.63

Nationen: 20.10.61, 05.02.62, 06.10.62

Norges Handels og Sjøfartstid: 01.07.61

Vårt Land: 24.07.63

Sommerfelt, Søren Chr. 7. mars 1961. "De europeiske integrasjonsbestrebelse – erfaringer og fremtidsperspektiver", Foredrag i Polyteknisk Forening, Oslo.

Løchen, Einar 1962. "Norges muligheter i det Europeiske økonomiske fellesskap: til veiledning for dem som vil ta et standpunkt": Høyres opplysningsorganisasjons studieplan til Einar Løchens håndbok om *Norge og det europeiske samarbeid*, Oslo.

Langeland, Arne 21.-22. september 1962. "Forhandlingssituasjonen", foredrag ved Høyskolen i Reistad – Høyres landsstyre/ Høyres opplysningsorganisasjon.

Halvorsen, Jahn 1966. "Fellesmarkedet videre fremover" av Ambassadør Jahn Halvorsen, Foredrag for Statsøkonomisk Forening, 28.11.1966. Europabevegelsen i Norge.

VEDLEGG 1. STATISTIKK OM EMBETSMENN

Født	Hvor	Navn	Utdannelse	1960	1961	1962	1963
1916	Oslo	Søren Christian Sommerfelt	C.jur, 1940	Eksp.sj. HpAvd	Fast amb.del EFTA, Genève		
1922	Oslo	Asbjørn Skarstein	NHH, 1946	1.Adm.ktr.	amb.råd Genève	amb.råd Brussel	
1916	Hadsel	Jahn B. Halvorsen	C.Oecon 1945	amb.råd NATO/OEEC/ECSC	Eksp.sj. Handelspolitisk Avdeling		
1921	Oslo	Tancred Ibsen	C.Oecon 1943/ C.jur. 1956	1.amb.sekr. NATO/OEEC Paris	Byråsjef 4. HP Ktr.	Byråsjef 5. HP ktr.	B.sj.5.HP.ktr Midl amb.råd Brussel
1928	Nøtterøy	Arne L. Langeland	C.jur 1952/ asp.pr. 1954	Sekr.I m/flytteplikt	1.sekretær m/fl.pl. 4.HP.ktr.	Konsulent 4de/5te HP.ktr.	Byråsjef 5te HP.ktr
1931	Sandefjord	Eivinn Berg	NHH, 1956/ asp.pr. 1957	Sekretær I med flytteplikt			1.sekr. m/flytteplikt
1911	Oslo	Nils Anton Jørgensen	C.Oecon 1935/ Asp.pr. 1939	SendemannII/ ambassadør Brussel + fast del. EEC/ EURATOM og ECSC			
1918	Oslo	Einar Løchen	C.jur 1941	Fast representant i Europarådet Strasbourg			Tjenestefri
1927	Drammen	Knut Frydenlund	C.jur 1950/ Asp.pr 1953	Sekr.I m/flytteplikt	1.sekre. m/fl.plikt	1.sekr.m/flytteplikt + midl.tid. St. i Brussel, presseråd	
1906	Horten	Arne Skaug	C.Oecon 1930	Handelsminister		Send.m I/ amb. London	
1910	Idd	Erik Braadland	C.Oecon 1932	Send.m I/ amb. London		XXXXX	XXXXX
1912	Oslo	Thore Boye	C.Jur 1936/ Asp.pr. 1938	XXXXX	Sendemann II/ Amb. Roma		
1896	Risør	Per Preben Prebensen	sj.off 1918	Send.m.I/ amb. Roma	XXXXX	XXXXX	XXXXX
1912	Rjukan	Thorleif Paus	C.jur 1937	amb.råd Roma	XXXXX	XXXXX	XXXXX
1924	Kristiansand	Tore Bøgh-Tobiassen	M.A. 1948/ Asp.pr 1950	XXXXX	Ambassadesekretær Haag		XXXXX
1896	Hadsel	Otto Kildal	XXXXX	Sendemann I / Ambassadør Haag			
1921	Vang	Erik Ribu	C.Oecon 1947	Handelsråd i London			
1922	Oslo	William G. Solberg	C.jur 1947	1.sekr. m/ flytteplikt	1. amb.sekr Brussel	1.amb.s. Brussel/ ECSC/ EURATOM + Repr. v/ EECs sekreteriat 1962-63	
1912	Oslo	Hersleb Vogt	C.jur 1936/ Asp.pr. 1939	Sendemann I / ambassadør Bonn			
1926	Skoger	Arild G. Holland	C.oecon 1951/ Asp.pr. 1953	Sekr.I m/flytteplikt	1. Ambassadesekr. Genève		
1919	Oslo	Egil Winsnes	C.Mag 1946	1. ambassade sekr. Brussel		1.Amb.sekr. EEC & EURATOM	XXXXX

1898	Hjørsundfjord	Rasmus B. Skylstad	XXXXX	Sendemann I / ambassadør Paris			
1915	Stor-Elvdal	Gustav Heiberg	C.jur 1939/ h.h.dk. -eks. 1942	Ambassaderåd Paris			
1918	Hedrum	Inge Reidarssøn Rindal	c.Philol. 1946	Ambassaderåd Paris		XXXXX	XXXXX
1915	Kristiansund	Finn Madsen	C.jur 1939	amb.råd Bonn	XXXXX	XXXXX	XXXXX
1916	Fana	Gunnar Rogstad	Handelsgym 1934	Hand.råd Bonn	XXXXX	XXXXX	XXXXX
1920	Oslo	Jens Mogens Boyesen	C.jur 1947	amb. NATO/OEEC Paris/ ECSC Luxembourg		Amb. NATO/ OEEC Paris	
1921	Ikke Funnet	Kjell Kristian Christiansen	C.Oecon 1945	Byråsjef 4de HP. Ktr.	XXXXX	XXXXX	XXXXX
1919	Oslo	Sverre Julius Gjellum	C.jur 1943	XXXXX	Ambassaderåd Bonn		
1917	Ikke Funnet	Bue Brun	M.A-M.A.L.D 1947-49	XXXXX	Ambassaderåd Bonn		
1918	Oslo	Knut Brødsgaard Aars	C.jur 1941	XXXXX	XXXXX	Amb.råd London	XXXXX
1918	Sande	Olaf Solli	C.oecon 1944	Ambassaderåd ECSC		XXXXX	XXXXX
1919	Voss	Olav Lydvo	N.H.H 1952	XXXXX	XXXXX	Ambassaderåd EFTA, Genève	

Statistikk for de 33 Europaekspertene:

Gj.snittsalder i 1962: 46 år

Antall menn: 100 %

Antall personer: 33 stk.

Antall pers. født mellom 1916-1922: 17 stk. – 51 %. Mellom 21-27 år i 1943 (i sin beste alder). Mellom 40-46 år i 1962

Antall pers. fra Oslo: 12 stk. av 31 som jeg har fødested fra – 38,7 % fra Oslo

Antall pers. fra Østlandet: 21 stk. av 31 som jeg har fødested fra – 67,7 % fra Østlandet

Antall pers. med Cand. Jur: 14 stk. – 42,4 %

Antall pers. med økonomisk utd. (cand.oecon, N.H.H, handelsgym): 13 stk. – 39,4 %
(Tancred Ibsen hadde både c.jur. og c.oecon)

Antall pers. uten c.jur eller øko.utd: 8 stk. – 24,3 %

Statistikk for de 9 fremste Europaekspertene:

Gj.snittsalder i 1962 blant de ni: 42,8 år

Antall menn: 100 %

Antall pers. født mellom 1916-1922: 5 av 9 – 55,6 %.

Antall pers. fra Oslo: 5 av 9 – 55,6 % fra Oslo

Antall pers. fra Østlandet: 8 av 9 – 88,9 %

Antall pers. med Cand. Jur: 4 av 9 – 44,4 %

Antall pers. med økonomisk utd. (cand. Oecon, N.H.H): 6 av 9: 66,7 % (Tancred Ibsen hadde både C.jur og C.oecon.)

Antall pers. uten c.jur eller øko.utd: 0 – 0 %

Antall personer som var generalister: 100%